

UNIVERSITATEA CREȘTINĂ DIMITRIE CANTEMIR

ANALELE UNIVERSITĂȚII

Seria Științele Limbii, literatură și didactica predării

Nr. 7/2008

FACULTATEA DE LIMBI ȘI LITERATURI STRĂINE

Comitetul de Redacție

Conf. dr. Gabriela Lupchian, Decan

Conf. dr. Maria Mihalciuc, Prodecan

Conf. dr. Iulia Waniek

EDITURA PRO UNIVERSITARIA

ISSN 2065-0868

UNIVERSITATEA CREȘTINĂ DIMITRIE CANTEMIR

ANALELE UNIVERSITĂȚII

Seria Științele Limbii, literatură și didactica predării

Nr. 7/2008

CUPRINS

PARTEA I: LINGVISTICĂ ȘI DIDACTICA PREDĂRII.....	9
PONDEREA LIMBAJELOR DE SPECIALITATE ÎN FORMAREA PROFESIONALĂ.....	9
Prof. Dr. Violeta NEGREA	
FORMAREA INIȚIALĂ A PROFESORILOR DE LIMBI STRĂINE ÎNTRE COMPETENȚĂ LINGVISTICĂ ȘI COMPETENȚĂ DE COMUNICARE INTERCULTURALĂ.....	16
Lect. drd. Florentina ALEXANDRU	
ANALIZA CONTRASTIVĂ ȘI ANALIZA ERORILOR.....	24
Lector drd. Doina IVANOV	
TEACHING IN SMALL GROUPS.....	29
Asist. Corina MOCANU	
SITUAȚIA LINGVISTICĂ ARABĂ ACTUALĂ ÎN OPINIA CERCETĂTORILOR ARABI.....	42
Prof. univ. Nicolae DOBRIȘAN Asist. univ. Teodora KABBARA	
INOVAȚII LINGVISTICE ÎN PRESA DE LIMBA ARABĂ.....	56
Asistent Eugenia Mirela GEORGESCU	
LE PROVERBE: STRUCTURE ET SIGNIFICATION.....	63
Lect. Drd. Mirela PENTELESCU	
PHONETISCHE MERKMALE DES RUMÄNIENDEUTSCHEN IM VERGLEICH ZUM STANDARDDEUTSCHEN UND RUMÄNISCHEN. METHODISCH-DIDAKTISCHE SCHWERPUNKTE IM DAM- DAZ- UND DAF-UNTERRICHT AUS RUMÄNIEN.....	67
Conf. dr. Maria Ileana MOISE	
GIBT ES EINE SENIORENSPRACHE? ÜBERLEGUNGEN ZUR ERFASSUNG ALTERSSPEZIFISCHER SPRACHE UND KOMMUNIKATION.....	78
Lect. drd. Adriana DĂNILĂ	
ANGLICISMUL LEXICAL ÎN PRESA HISPANOAMERICANĂ.....	87
Lect. Drd. Mihaela MATEESCU	
LIMBAJUL TINERILOR ÎN SPAȚIUL VIRTUAL.....	93
Lect. Drd. Aida FERENCZ	
PARTEA II: CIVILIZAȚIE ȘI LITERATURĂ QU'EST-CE QU'UNE CIVILISATION	

.....	103
Conf. dr. Gabriela LUPCHIAN	
KUNSTRICHTUNGEN DES 19. JAHRHUNDERTS: KLASSIZISMUS UND BIEDERMEIER (eine Zusammenfassung zur deutschen Landeskunde)	108
Conf. Dr. Mariana MIHALCIUC	
METAMORFOZELE APSARAS ÎN MITOLOGILE HINDUSĂ ȘI BUDISTĂ	113
.....	
Conf. univ. dr. Otilia Dorotea BORCIA	
BYZANTION, SCURTĂ ISTORIE A NUMELUI ȘI A CETĂȚII.....	121
Lect. Dr. Aurelia Bălan MIHAIOVICI	
SUNTEM EUROPENI?.....	127
Prep. univ. Silvia OSMAN	
CONTROVERSATUL TEMPLU YASUKUNI.....	131
Lect. Drd. Angela - Oana DRĂGAN	
WANDLUNG UND WENDUNG DER WORTBEDEUTUNG „GEIST“ IN SEINER DENKGESCHICHTE BIS ZU DEN NEUESTEN WISSENSCHAFTEN UNSERER ZEIT.....	136
Lector dr. Brăileanu ȘTEFANIA	
L'ORIENTATION DANS L'ESPACE DANS LA NOUVELLE «LA MONTAGNE DU DIEU VIVANT» DE J.M.G. LE CLÉZIO.....	141
Iuliana PAȘTIN	
LA OBRA DE CERVANTES EN RUMANIA: LA GALATEA.....	152
Tudora Șandru MEHEDIŢI	
PICARESCA CONFORMISTA Y PROBLEMÁTICA.....	156
Conf. dr. Maria-Gabriela NECHEȘ	
TĂCERE ȘI LINIȘTE POETICA LUI UNGARETTI ÎN PERSPECTIVA GÂNDIRII LUI HEIDEGGER.....	161
Conf. dr. Cornel Mihai IONESCU	
PROFESIONALIZAREA ARTISTULUI ÎN RENAȘTERE.....	170
Lect. drd. Răzvan STAICU	
TEMI E TECNICHE NARRATIVE NELL "ISOLA DI ARTURO" –ELSA MORANTE.....	183
Asist. Andreea BOARIU	
LAMARTINE ET EMINESCU.....	188
Par lect. dr. Victor ȘONEA	

SIMBOLUL BĂRCII ÎN MITOLOGIA ȘI LITERATURA VECHĂ JAPONEZĂ
.....204

Lect. dr. Iulia WANIEK

HARD-BOILED SCIENCE AND THE END OF THE SOUL.....208

Lect.drd. Adelina VASILE

**WOTAN ȘI „CREȘTINISMUL GERMAN”.CÂTEVA CONSIDERAȚII DESPRE
RELAȚIA DINTRE RELIGIE ȘI NAȚIUNE.....212**

Lect. drd. Maria IROD

ALEXANDRU BUSUIOCEANU ȘI *GÂNDIREA* ÎN EXIL.....219

Lect. drd. Irina DOGARU

PARTEA I: LINGVISTICĂ ȘI DIDACTICA PREDĂRII

PONDEREA LIMBAJELOR DE SPECIALITATE ÎN FORMAREA PROFESIONALĂ

Prof. Dr. Violeta NEGREA

Acest articol urmărește definirea limbajelor de specialitate în vederea identificării rolului și obiectivelor de formare profesională a limbilor străine în România comparativ cu Uniunea Europeană.

Cuvinte cheie: limbaje de specialitate, obiective de formare profesională, cauze, efecte, soluții

1.Limba străină aplicată – obiect de studiu al curriculum-ului universitar

Limba străină aplicată sau vocațională constituie un domeniu de predare destinat adulților, dotați deja cu abilitățile de comunicare generală într-o limbă străină și care își desăvârșesc competențele profesionale prin formarea unor abilități de comunicare specifice unor funcții profesionale și locuri de muncă. Programele de limbă străină aplicată sunt menite să pună în valoare funcțiile lingvistice ale unei limbii străine necesare scopurilor și nevoilor de comunicare specifice unui domeniu socio-profesional. Acestea se concentrează mai mult asupra structurilor lingvistice cotextualizate și mai puțin asupra gramaticii și vocabularului general necesare comunicării generale, nespecifice.

Predarea unei limbi străine, ca instrument de comunicare într-un domeniu profesional poate acoperi domenii diverse, ca de exemplu contabilitate, medicină, drept, managementul afacerilor, informatica, drept, etc. Limba străină nu este predată ca obiect de studiu distinct, ci ea este integrată domeniului profesional de referință al cursului. Conținuturile, experiențele de învățare tehnicile de predare și evaluare țin cont de analiza nevoilor de comunicare specifice domeniului profesional al cursanților, programa fiind structurată corespunzător nevoilor de învățare și pe abilitățile de care absolvenții au nevoie în desfășurarea activității lor profesionale.

Astfel, se poate pune accent, de exemplu, pe dezvoltarea înțelegerii din lectură a cursanților care se pregătesc pentru nivelele superioare ale administrării afacerilor ori pe comunicarea orală și scrisă pentru lucrătorii din turism.

Interdisciplinaritatea creată între instrumentul de comunicare al limbii străine și un domeniu profesional este de natură să stimuleze motivația învățării. Bunăoară, cunoștințele specifice domeniului facilitează formarea și dezvoltarea înțelegerii și folosirii adecvate a funcțiilor lingvistice și gramaticale specifice domeniului în contexte autentice, dar și transferul mesajului profesional între limba nativă și cea străină. Învățământul limbii străine prin intermediul unui domeniu profesional, deja cunoscut de către cursanți, capătă un caracter pragmatic, stimulând atât procesul cognitiv și gândirea critică specifică domeniului de studiu prin accesul direct la informația profesională, cât și abilitatea exprimării scrise și orale în limba străină, urmărind perfecționarea și specializarea continuă a competențelor de comunicare deja achiziționate, prin conținuturi contextualizate sub formă orală și scrisă.

1.1. Evoluții europene și internaționale

Studiul limbilor străine aplicate s-a constituit într-o mișcare internațională începând cu deceniul '60 al secolului deja trecut, dezvoltând teorii și practici specifice, standarde de evaluare cantitativă și calitativă a competențelor lingvistice achiziționate atât de către cursanți, dar și de cele didactice ale formatorilor.

Domeniul specific al limbilor străine aplicate a dezvoltat un sistem de lucru propriu, la nivel internațional, prin care se promovează și se fac publice constatările cercetărilor, numele și titlurile care își dovedesc calitățile competiționale prin conferințe și simpozioane naționale și internaționale, edituri specializate, reviste ISI având drept scop eficientizarea și dinamizarea procesului de învățământ specific acestui domeniu de învățământ dar și a celor interdisciplinare.

În cei peste 40 de ani de activitate comunitatea profesională internațională a reușit să atragă atenția asupra rolului pe care instrumentul de lucru al limbilor străine aplicate îl are în formarea specialiștilor în toate domeniile prin formarea abilităților de acces direct la cele mai noi surse de informație și de comunicare orală și scrisă specializată. Acest lucru a condus la creșterea ponderii studiului limbilor străine aplicate în structura planurilor învățământului universitar și postuniversitar și structurarea programelor în conformitate cu nevoile de învățare ale specialiștilor și ale pieței forței de muncă, care a cunoscut o creștere explozivă în toată lumea, în special după anii 90, când cortina de fier, care separa lumea închisă a regimului comunist de cea liberă a Europei de Vest, a căzut. Nevoia de comunicare profesională, de accesare a informației, circulația forței de muncă specializată, mobilitatea studenților și a profesorilor a determinat o dezvoltare a domeniului fără precedent în Uniunea Europeană care se reflectă în numărul din ce în ce mai mare de universități care oferă cursuri de limbaje de specialitate ca mediu și instrument de formare a specialiștilor în toate domeniile socio-productive.

Aplicarea criteriilor și standardelor evaluării competențelor lingvistice de comunicare într-o limbă străină vocațională în elaborarea planurilor de învățământ și a programelor de învățare universitare la toate universitățile din Europa are menirea de consolida comunitățile intelectuale, profesionale și științifice europene, prin creșterea nivelului de performanță a procesului cognitiv și a comunicării profesionale.

Procesul formativ profesional se desfășoară adesea, într-o limbă străină de circulație europeană, în cadrul programelor de învățământ asociate de licență, masterat, doctorat și post-doctorat, ceea ce presupune competențe lingvistice performante atât pentru studenți cât și pentru profesorii lor, necesare accesului direct la informația profesională și la.

Performanțele economice, tehnice, sociale europene nu ar posibile fără dezvoltarea instrumentelor comunicării colaborative-profesionale într-o limbă străină.

2. Modelul multicultural și plurilingvistic al Uniunii Europene

Modelul european de societate multiculturală și plurilingvistică a Uniunii Europene are la bază experiența umană a comunicării. Structurile educative din țările Uniunii urmăresc echiparea cetățenilor cu abilitatea comunicării din punct de vedere lingvistic, cultural și profesional în cel puțin o limbă străină europeană fără a neglija propria limbă și mediul cultural de origine.

Cercetările inițiate de consiliul Europei asupra definirii rolului învățământului limbilor străine în facilitarea comunicării multiculturale și profesionale și promovarea cunoașterii și toleranței în Uniunea Europeană au condus la un consens la nivel continental între reprezentanții asociațiilor profesionale, guverne și comunități sociale concretizat în elaborarea unui document

cunoscut sub numele de *Pașaport lingvistic european* (Europass Language portfolio). Acesta identifică standarde cantitative și calitative ale abilităților de comunicare lingvistică, culturală și profesională, în vederea unei evaluări transparente a competențelor de comunicare într-o limbă străină a forței de muncă, a studenților și cadrelor didactice pentru stimularea mobilităților în vederea ocupării maxime a locurilor de muncă, a studiului și cercetării în Europa unită.

Documentul cuprinde un formular ce poate fi completat și folosit și în format electronic, de orice persoană cunoscătoare a unei limbi străine are în vedere 5 competențe lingvistice, pe câte 3 nivele A1, 2; B1,2; C1,2:

- 2înțelegere din ascultare,
- 3înțelegere din lectură,
- 4expresie scrisă,
- 5expresie orală productivă
- 6conversație

3. Învățământul limbilor străine aplicate în România

Interdependența dintre mecanismele sociale, economice, politice și infrastructura educațională au, ca unitate de măsură concretă, nivelul dezvoltării economice, calitatea vieții, forța de penetrare dar și de adaptare a propriului model cultural la tendințele actuale clare de globalizare.

Lipsa corelării dintre nevoile reale ale pieței forței de muncă, obiectivele dezvoltării și standardele educative ale formării profesionale sunt de natură să creeze dezechilibre, ezitări, echivocuri, dar și mari nemulțumiri....

Cu alte cuvinte, dacă procesul de învățământ nu își îndeplinește menirea de formare cantitativă și calitativă a acelor competențe și abilități de care mediul socio-productiv are nevoie pentru obiectivele sale, acesta nu justifică efortul pe care societatea îl face pentru educația membrilor săi, dovedindu-se nu numai inutil, ci chiar dăunător, deoarece efectele formalismului și incompetenței pe termen lung, pe mai multe generații, sunt incalculabile. Învățământul constituie un factor de producție și de dezvoltare socială eficient și concret numai atunci când calificările fiecărui nivel de studii vor corespunde nevoilor de cunoștințe și abilități de care piața forței de muncă are nevoie.

3.1. Cauze și efecte

Deși aderarea la Uniunea Europeană constituie o șansă reală pentru România prin accesul liber la performanțele profesionale în toate domeniile țărilor membre, libera circulație a forței de muncă specializată, posibilitatea participării la proiecte de cercetare internaționale, fenomenul inevitabil al globalizării este negat în țara noastră prin politica arbitrară, contraproductivă de independență față de nevoile reale ale societății practicate de învățământul universitar.

În vreme ce structurile învățământului universitar și postuniversitar din Uniunea europeană consolidează instrumentul de abilităților cognitive și de comunicare în cel puțin 2 limbi străine de circulație europeană, în România se practică limitarea învățământului acestora, cu precădere, doar la limba engleză, dar și la reducerea perioadei de studiu.

Lipsa standardelor evaluării abilităților de comunicare în limbi străine, necorelarea acestora cu Sistemul European de acumulare și transfer a creditelor (*ECTS*) și Suplimentul la diplomă, deși legiferat în țara noastră prin O.M. 4514/27.06.2006, conduce, inevitabil, la arbitrarul și formalismul actului de învățământ, superficialitatea evaluărilor și la inconsistența pregătirii

profesionale a specialiștilor.

Acest lucru are drept consecință, pe de-o parte, dificultățile de integrare și adaptare a studenților români și profesorilor cuprinși în programele de mobilități din Uniunea Europeană, dar și participarea studenților străini și cadre didactice la cursurile universităților românești, în cadrul acelorași programe, ceea ce reprezintă dovada incompatibilității, deocamdată, a celor două sisteme de învățământ.

Este foarte adevărat, că legiferarea obligativității completării corecte și responsabile a acestui document, ar constitui tăierea nodului gordian al reformei învățământului românesc, căci ar fi semnalul începerii restructurării fundamentale a curriculum-ului învățământului românesc la toate nivelele și domeniile, ceea ce nu este o treabă ușoară.

3.2. Cercetarea

Cercetarea este una dintre cele mai importante componente ale infrastructurii învățământului de toate gradele și formele, constituind veriga de legătură cu mediul socio-productiv, instrumentul de stimulare a dezvoltării. În țările avansate, în care nu se mai poate concepe funcționarea sistemului de învățământ în afara cercetării, s-au găsit mecanismele prin care acestea se susțin reciproc și își revarsă beneficiile asupra propriilor surse și asupra întregii societăți aducând progresul. Omenirea beneficiază din plin de performanțele muncii în echipă a elitelor de profesori, studenți, chiar elevi alături de specialiștii din parcuri industriale, unități spitalicești, baze militare și de cercetare spațială în informatică, comunicații, medicină, tehnologie, psihologie, istorie, etc., care apar într-un ritm copleșitor. Rezultatele proiectelor de cercetare devin surse directe pentru ameliorarea conținuturilor de învățământ, experiențelor de învățare și implicit, metodelor și tehnicilor de predare și evaluare pe de-o parte, și aplicații practice pentru domeniile care le generează și le finanțează, pe de altă parte.

În România, activitatea de cercetare a rămas, în mare parte, la fel de formală ca și înainte de 89: doctoratul, de exemplu, se constituie, în principal, într-un studiu individual care se finalizează, ca și atunci, cu prezentarea orală a rezultatelor în fața unui public restrâns, iar lucrarea publicată ia drumul unui raft prăfuit de bibliotecă, fără să mai prezinte interes pentru nimeni, în afara autorului, pentru care rămâne doar un criteriu de îndeplinit în vederea promovării în grad didactic.

Noile criterii de promovare în învățământul superior, care înglobează organic activitatea de cercetare în actul de învățământ, rămân formale și prohibitive pentru că nu s-au identificat încă acele pârghii necesare contribuției efective în proiecte la nivel local, intern și internațional.

Este cale lungă până la anihilarea formalismului și înțelegerea rolului pe care împletirea dintre învățământ și cercetare îl are în viața societății. Cele câteva tentative firave, ca de exemplu, centrul de studii și cercetări Orange pe lângă Universitatea Politehnică București, nu pot reprezenta, nici pe de parte rezolvarea problemei, ci doar începutul acesteia.

Sunt nenumărate domeniile cunoașterii în care lipsesc nu numai ideile dar și capacitatea managerială adecvată. Terenul este gol în domeniul istoriei, geografiei, florei, faunei proprii țării, a limbii materne, agriculturii, sociologiei, religiei, artei etc., etc. care să întrească și să promoveze imaginea propriei identități naționale în cadrul procesului de globalizare și care să constituie și surse ale educației.

Fig. 3 Autocontrolul mecanismelor infrastructurii educaționale în mediul concurențial

Concluzii

Comunismul a cuibărit inerția în gândirea și voința noastră printr-o stare de expectativă pe termen lung. Distribuția și redistribuirea continuă a nivelelor și categoriilor de studiu, reorganizarea cantitativă a planurilor și programelor de învățământ nu pot reprezenta o reformă serioasă care să conducă la stoparea declinului și ameliorarea calității actului educativ. Metodele și tehnicile didactice centrate pe cursant, de formare și dezvoltare a gândirii performante, a competențelor aplicative prin intermediul unor conținuturi valoroase, evaluarea nivelului și calitatea competențelor achiziționate la finalul fiecărui ciclu de studiu nu au prezentat interes până acum, în toate tentativele de reformă în anii ce s-au scurs de la deschiderea către libertatea gândirii și exprimării.

Tradiția acumulării cantitative a cedat, în lume în fața unui învățământ pragmatic, aplicativ, eficientizat de identificarea mecanismelor psiho-pedagogice de învățare productivă, care a dezvoltat noi criterii de selectare a conținuturilor, metodelor și tehnicilor de predare și evaluare ale abilităților și performanțelor achiziționate de cursanți, la toate nivelele și în toate domeniile formării.

Regândirea publică a sensului valorilor educației și raportarea învățământului atât la propria funcționalitate cât și la rolul său în cadrul societății va fi în măsură să determine procesul decizional menit să identifice atât noile obiective, specifice condițiilor democratice, cât și căile și instrumentele educative necesare obținerii lor. Stabilirea coordonatelor macroeconomice și sociale pe termen lung poate constitui un punct de plecare în strategia standardizării de sus în jos a calității și performanței în învățământul formativ, ajungându-se până la nivelul preșcolar, atât pentru educabili cât și pentru educatori.

Doar niște standarde formative realiste vor putea să declanșeze un proces reformator eficient al conținutului învățământului românesc de toate gradele care să depășească impasul reformării formale a acestuia.

Vocabular

abilitate: capacitatea de utilizare a unei cantități de informații în scop creativ care să conducă la obținerea de noi informații și formarea de noi competențe

competență: capacitatea specialistului de a se pronunța într-o problemă profesională

BIBLIOGRAFIE

1. **Fiorito, Lorenzo**: Teaching English for Specific Purposes
2. **Lawrence Anthony**: Dept. of Information and Computer Engineering, Faculty of Engineering, Okayama University of Science, Japan

FORMAREA INIȚIALĂ A PROFESORILOR DE LIMBI STRĂINE – ÎN TRE COMPETENȚĂ LINGVISTICĂ ȘI COMPETENȚĂ DE COMUNICARE INTERCULTURALĂ

Lect. drd. Florentina ALEXANDRU

1. Introducere

Europa occidentală a sfârșitului de secol XX, confruntată deja cu valuri migraționiste, începe să-și pună în mod serios mai întâi problema diversității culturale și mai târziu și pe cea a diversității lingvistice, fenomene tot mai prezente atât în viața socio-profesională, cât și în educație. Într-o perioadă relativ scurtă, de doar 30 de ani, accentele în această problematică s-au deplasat foarte rapid. Preocuparea inițială viza aplanarea problemelor pe care le aveau copiii emigranți în instituțiile școlare. În acest sens se urmărea un **proces de asimilare** căruia îi corespundea o **pedagogie compensatorie** bazată pe modelul deficienței, în care nu se ținea cont nici de particularitățile de formare ale fiecărui elev, nici de multilingvism. Ulterior centrul de greutate al abordării diversității culturale și lingvistice devine **multiculturalismul** căruia în plan educațional îi corespunde o **pedagogie interculturală** bazată pe modelul diferenței. Această abordare încearcă să întărească identitatea culturală și multilingvismul. Tendința actuală este de trecere de la **pedagogia interculturală** la cea a **diversității socioculturale** bazată pe un model al pluralității. Din această **perspectivă universalistă** diversitatea și plurilingvismul reprezintă o normalitate. Această acceptare a diversității presupune însă o preocupare mult mai intensă cu limbile străine, de la cele cu o largă răspândire până la limbile minoritare, regionale sau chiar până la dialecte, stimulându-se astfel plurilingvismul natural ca o formă de învățare a comportamentului tolerant față de tot ce este altfel.

La nivel microeducațional procesul de predare și învățare a limbilor străine depinde de **doi factori interdependenți**. Pe de o parte, este vorba de **instituția școlară**, care prin predarea limbilor străine și prin predarea bilingvă reprezintă una dintre cele mai puternice zone formale de confluență lingvistică și culturală, promovând astfel plurilingvismul și interculturalitatea. Pe de altă parte, este vorba de **profesorul de limbi străine** care în conformitate cu noile obiective de învățare și implicit predare a limbilor străine **îndeplinește trei funcții** importante: **de transmitător al cunoștințelor de limbă străină, de intermediar între cel puțin două culturi diferite și de formator intercultural**. Având în vedere acest cumul de funcții se pun cel puțin două întrebări:

1. Cum pot fi formate aceste cadre didactice încât pregătirea lor profesională să corespundă noilor cerințe ale societății și ale pieței muncii europene?
2. Prin procesul de predare și învățare a limbilor străine se urmărește formarea unei competențe lingvistice în limba țintă sau a unei competențe de comunicare interculturală?

2. Procesul de predare a limbilor străine în context multicultural și multilingv și consecințele acestuia asupra rolului profesorului de limbi străine

Transformările economice și implicit sociale din ultimele decenii, ca urmare inițial a migrației internaționale și apoi a mobilității tot mai intense în spațiul european, au aruncat o mănășă și sistemului de pregătire a cadrelor didactice, în general, și a celor de limbi străine în special. Criza formării inițiale are deja o vechime luând în calcul Manifestul de la Madrid din

1988 când s-au supus dezbaterii câțiva termeni cheie care vizau deja reformarea, și anume: orientarea strict filologică, pregătirea practică insuficientă și necorespunzătoare și lipsa formării unei competențe interculturale. „În forma lor actuală, atât studiul filologic din cadrul universităților cât și formarea pedagogică, nu corespund în mod suficient nevoilor comunicării interculturale. Formarea curentă a profesorilor se limitează cel mai mult la aspectul literar, într-un sens foarte restrâns la aspectul lingvistic sau la cursul de cultură și civilizație de tip folcloristic, neglijându-se istoria, cunoașterea relațiilor politice, economice și sociale și introducerea în problematica interculturalității. Mulți profesori nu fac ei înșiși ceea ce trebuie să le transmită elevilor lor. Nu este vorba de nimic altceva decât de o redefinire a rolului profesorului ca element stimulator și conducător prin cultura străină” (1988:40).

Noul standard de calitate în predarea limbilor străine trebuie să aibă în vedere următoarele caracteristici: capacitatea de comunicare, interculturalitatea și centrarea procesului de predare pe elev. În mod evident interesul crescut față de calitatea profesorului și mai ales față de modul în care se poate obține această calitate este reflectat în lucrările de cercetare din ultimii cincisprezece ani. Am să dau doar câteva exemple din spațiul german unde cercetările din ultima perioadă s-au orientat spre fazele pregătirii universitare inițiale (Bosenius 1992, Schocker-v. Ditfurth 2001), spre rolul practicii pedagogice (Gabel 1997), spre problemele legate de experiența profesională și de activitatea didactică propriu-zisă (Zydatiș 1998), spre activitatea de cercetare din domeniul științelor educației cu privire la formarea inițială a profesorilor (Tehart 2000, 2002, Blömeke 2002).

Pe de altă parte, spațiul european este abordat ca un spațiu comunitar cu multiple posibilități de mobilitate profesională și educațională. Se poate vorbi însă în Europa de o carieră didactică internaționalizată atâta timp cât ea încă depinde de sisteme de educație naționale, iar formarea profesorilor, implicit a celor de limbi străine, are un caracter eterogen? Studiile efectuate în acest sens (vezi Perini 1985, Nasta 1997, Fonesca et al. 1999, Eurydice 2002) arată de fapt o incompatibilitate a programelor de pregătire inițială, a conținuturilor științifice, dar și a instituțiilor școlare, atât a celor în care se formează viitoarele cadre didactice cât și a celor în care are loc procesul concret de predare și învățare a limbilor străine, și care opun o oarecare rezistență în acceptarea și derularea reformelor cerute de noile condiții sociale și economice. Orice **program de pregătire inițială** a profesorilor de limbi străine, în condițiile actuale, trebuie să țină cont de următoarele elemente: **diversitatea lingvistică, dimensiunea europeană, competența de comunicare interculturală, plurilingvismul și utilizarea limbii învățate în orice context de comunicare**. Hans Jürgen Krumm (2001) grupează elementele pregătirii inițiale în șase dimensiuni în care se regăsesc aspecte cognitive, afective și acționale. Aceste dimensiuni sunt: *dimensiunea lingvistică, dimensiunea învățării limbilor străine, dimensiunea predării, dimensiunea conținuturilor, dimensiunea interculturală și dimensiunea politicii lingvistice*.

Ce ar trebui să asigure programul de pregătire inițială a profesorilor de limbi străine luând în considerare tot ce a fost prezentat mai înainte? În mod evident o pregătire care să facă posibilă o calificare corespunzătoare cerințelor actuale și în același timp să garanteze acceptare și recunoașterea internațională a acestei calificări. În acest sens programele de pregătire inițială ar trebui să aibă în vedere următoarele domenii:

- a) cursuri sau module practice de limbă străină care să asigure formarea unei competențe lingvistice de nivel înalt astfel încât procesul de comunicare să se desfășoare cu ușurință în orice situație profesională sau cotidiană;
- b) cursuri sau module de specialitate (lingvistică, literatură, cultură și civilizație) care au în primul rând un caracter științific, dar cu aplicabilitate în domeniul practic;
- c) cursuri sau module psiho-pedagogice care să aibă în vedere transformările la care

- este supusă societatea contemporană și prin urmare și sistemul de învățământ;
- d) cursuri sau module de didactică a limbii străine prin care trebuie formată capacitatea de reflexie asupra procesului de predare și învățare a limbilor străine.

Indiferent de locul în care profesorul de limbi străine își va desfășura activitatea, și aici mă refer la diferitele categorii de vârstă a cursanților (grădiniță, ciclul primar, gimnazial, liceal sau învățământ superior) și la diferitele domenii de practicare a profesiei pedagogice (învățământ formal, trainer pentru perfecționarea adulților etc.), profesorul trebuie să dispună de niște competențe generale care să corespundă unor standarde stabilite. În mod tradiționalist procesul de predare și învățare a limbilor străine se focalizează, încă în mare măsură, pe două componente: pe conținuturi, fapt regăsit în tipurile de planuri de învățământ, și pe procesul de predare propriu-zis, fapt reflectat în diferitele metode de predare, neacordând importanța cuvenită rezultatelor învățării. Competency-Based Language Teaching este o abordare care începând cu mijlocul anilor 80 mută centrul de greutate pe **competențe** care reprezintă rezultatul concret, observabil și măsurabil al învățării. Strâns legate de competențe sunt **standardele** care reprezintă acele limite minime pe care un individ trebuie să le atingă în urma procesului de învățare. În cazul nostru este vorba deci de ceea ce trebuie să învețe și să știe viitorii profesori de limbi străine pentru a îndeplini standardele educaționale în care se concretizează competențele care trebuie formate la elevi. Luând în considerare dimensiunea interculturală, care apare tot mai frecvent în planurile de învățământ, standardele presupun o calificare didactică pentru un sistem de educație marcat de efectele globalizării, adică internaționalizat, multicultural și multilingv (Allemann-Ghionda 2004). O listă a competențelor de bază ale viitorului profesor de limbi străine ar cuprinde: *competența de prezentare, competența de moderator, competența de organizare și planificare, competența de consiliere, competența de utilizare a mijloacelor moderne de informare și comunicare, competența de cooperare, competența de evaluare și competența de cercetare.*

3. Profesorul ca transmițător al cunoștințelor de limbă străină

Apariția în anul 2001 a unui instrument cu caracter orientativ, de o reală importanță de altfel, *Cadrul de referință pentru predarea și învățarea limbilor străine în contextul european (Council of Europe: A Common European Framework of Reference for Languages)* a condus la elaborarea unor planuri de învățământ pentru predarea și învățarea limbilor străine în spațiul comunitar european care prezintă deja obiective comparabile, cum ar fi: capacitatea de a comunica în limba țintă, deschiderea față de alte culturi, stăpânirea celor patru competențe de bază (ascultat, vorbit, citit și scris), cunoașterea cât mai bună a fiecărei țări în care se vorbește limba țintă. Cu privire la metodele de predare se pare că tot mai mult teren câștigă abordarea comunicativ-pragmatică care se concentrează mai mult pe reușita în transmiterea mesajului, deci pe fluența în comunicare, diminuând oarecum importanța pe care o are corectitudinea structurii gramaticale.

Formarea **competenței de comunicare** nu constituie însă o noutate, deoarece ea reprezintă un obiectiv central în procesul de predare și învățare a limbilor străine încă de la începutul deceniului opt al secolului trecut. Prin competența de comunicare se înțelege, în general, totalitatea cunoștințelor gramaticale, psiholingvistice, socioculturale și practice de care dispune elevul la un moment dat și capacitatea acestuia de a utiliza limba străină în conformitate cu această cunoaștere. Pentru a realiza cel de-al doilea aspect, și anume cel al aplicabilității limbii străine în situații concrete de comunicare, este necesară însă o **competență interculturală**, care în ultimii ani a luat locul competenței de comunicare sau a dus la un obiectiv mult mai cuprinzător: **competență de comunicare interculturală**.

Întrebarea care se pune este dacă doar prin formarea competenței interculturale se poate

obține un utilizator de limbă străină competent. Deși există numeroși autori, care accentuează obiectivul sociocultural al procesului de predare și învățare a limbilor străine (vezi Habermas, Chomsky, Piepho), mergând chiar până la excluderea componentei lingvistice, o delimitare strictă între competența de comunicare și cea interculturală nu pare a fi posibilă, deoarece ambele coexistă, implicându-se una pe cealaltă, iar utilizarea unei limbi presupune un „*microcontext situațional într-un macrocontext cultural*”. Obiectivul procesului de predare și învățare a limbilor străine trebuie să fie deci: **competența de comunicare interculturală**.

Procesul actual de predare și învățare a limbilor străine, având ca obiectiv central comunicarea, vizează de fapt un conținut integrativ care să dea o perspectivă unitară a celor trei dimensiuni: cunoașterea limbii și a culturii țintă (dimensiunea cognitivă), comportamentul față de cultura țintă (dimensiunea afectivă), competența de comunicare (dimensiunea pragmatică), elementele lingvistice și cele de cultură și civilizație formând o unitate indisolubilă (vezi Röttger 2002).

Formarea competențelor generale și de comunicare având ca punct de plecare aspectul intercultural, presupune o anumită progresie care ține de anumiți factori externi, cum ar fi instituția școlară, planul de învățământ, politica educațională și lingvistică, dar mai ales de factorii interni de personalitate ai fiecărui individ care se află într-un proces de învățare a unei limbi străine. De aceea predarea limbilor străine necesită o introducere progresivă, gândită pe termen lung, în sistemul lingvistic și cultural străin, iar prin învățarea autonomă acest proces de însușire a limbii străine trebuie să poată fi continuat pe parcursul întregii vieți și în afara instituțiilor școlare formale. Procesul de înțelegere a acestor sisteme pornește în cazul oricărui cursant, care inițial este monolingual, de la modele de interpretare și de la categorii specifice culturii proprii, care aparent au o valabilitate generală, dar care prin contactul permanent cu limba și cultura străină pe parcursul procesului de predare și învățare încep să fie tot mai mult relativizate.

4. Profesorul de limbi străine ca intermediar între culturi

Învățarea unei limbi străine presupune pe lângă însușirea cunoștințelor lingvistice și o **înțelegere** a elementelor care compun un alt sistem cultural decât cel propriu. De aceea profesorul de limbi străine îndeplinește și rolul de intermediar cel puțin între cultura de origine și cea țintă, dacă nu și între mai multe culturi diferite.

În procesul de predare a limbilor străine profesorul face posibil contactul elevilor cu „*ceva străin*”. A înțelege ceva străin, diferit de ceea ce este cunoscut și familiar, înseamnă o raportare la un context cultural străin prin comparație cu propriul context (**abordare**), „*o decentrare*” (Byram:1997) prin suspendarea temporară a experiențelor culturale, a reprezentărilor și a modelelor de interpretare proprii (**percepere**) și o acceptare și implicit o adoptare a unei alte perspective de abordare a realității (**înțelegere**). Schimbarea perspectivelor asupra lumii înconjurătoare și coordonarea acestora în contexte multiculturale se bazează pe de o parte pe capacitatea de transpunere în celălalt, în străin, pornind de la un fond propriu de cunoaștere și de experiențe (**perspectiva interioară**), iar pe de altă parte pe înțelegerea critică a contextului străin (**perspectiva exterioară**) (Bredella et al. 2000). Delimitarea între perspectiva interioară și cea exterioară reprezintă linia de demarcație între **înțelegere și acceptare**. A înțelege nu înseamnă însă a fi de acord cu ceva, ci a putea accepta ceva care este în dezacord cu propria perspectivă.

În procesul de predare și învățare a limbilor străine ia naștere un „*spațiu intermediar*”, „*un al treilea loc între propriu și străin*” (Kramsch 1995), în care elementele componente a cel puțin două contexte culturale diferite nu mai sunt transmise distinct, făcându-se o separație netă între

ele, ci împreună. Profesorul de limbi străine ca intermediar intercultural trebuie să știe să pună în relație cele două perspective enunțate mai sus, plecând de la ideea că orice proces de înțelegere presupune atât consens, cât și disensiune. De aceea formarea competenței de comunicare interculturală bazată pe capacitatea de comunicare, pe interesul pentru cultura țintă și pe disponibilitatea spre reflexia asupra propriilor caracteristici culturale reprezintă un punct cheie în predarea și învățarea limbilor străine, făcând posibilă îndepărtarea unor pericole majore care pot apărea în procesul de înțelegere a unui context străin, cum ar fi: desconsiderarea totală a unui context străin, delimitarea strictă față de contextul străin sau identificarea totală cu acel context străin.

5. Profesorul de limbi străine ca formator intercultural

Comunicarea interculturală este un proces dinamic în care sunt antrenați interactanți cu caracteristici culturale diferite. Dialogul intercultural se bazează pe **competența interculturală**, care se poate defini ca o capacitate a individului de a se comporta adecvat situației de comunicare și în mod flexibil față de așteptările interlocutorilor săi din alte culturi, de a conștientiza diferențele culturale dintre cultura proprie și cea străină și de a-și păstra identitatea culturală în ciuda presiunii externe. Competența interculturală implică „*the cognitive, affective and operational adaptability of an individual's system in all intercultural communication systems*” (Kim 1991:259). Pentru aceasta interacțiunii trebuie să dispună de **conștiință interculturală**, de la conștiința de sine și până la cunoașterea culturală, **de sensibilitate culturală**, de la motivație și interes pentru o altă cultură și până la acceptarea diferențelor culturale, și **de comportament intercultural**, de la competența lingvistică în limba țintă până la strategii comportamentale specifice vieții cotidiene sau profesionale desfășurate într-un mediu multicultural.

Prin procesul de predare și învățare a limbilor străine se realizează în mod evident un dialog intercultural, iar profesorul de limbi străine devine din această perspectivă un formator intercultural. Cunoașterea unei limbi străine și existența unui fond de cunoaștere despre particularitățile culturii proprii și străine nu conduc însă nici pe departe spre o competență interculturală satisfăcătoare. Având în vedere elementele componente ale competenței interculturale enunțate mai sus se pot distinge cu ușurință palierele multiple pe care le implică formarea acestei competențe. Multidimensionalitatea competenței interculturale vizează **un palier motivațional** cu efecte interne privind schimbarea sistemului de referință și capacitatea de adaptare la situații de comunicare interculturale, **un palier acțional** care presupune existența anumitor comporta-mente și atitudini necesare contactului intercultural, **un palier al reflexivității** care presupune cunoașterea și înțelegerea contextului cultural străin, dar în același timp și a celui propriu printr-o accentuare a autoreflexiei și **un palier al interacțiunii** cu efecte externe privind eficacitate procesului de comunicare interculturală (Deardorff:2006).

Pentru a putea forma această competență interculturală multidimensională, cu un caracter dinamic și procesual, profesorul de limbi străine trebuie să beneficieze, la rândul său, de o pregătire inițială în cadrul căreia să dobândească atât această competență, cât și mecanismele de transmitere a ei către cursanți. Profesorul de limbi străine devine astfel și un formator al relațiilor interumane. Din această perspectivă criza formării universitare a profesorilor de limbi străine este și mai evidentă deoarece pregătirea de specialitate, respectiv cursurile practice de limbă, cursurile de lingvistică, de literatură și cele de cultură și civilizație nu au încă o susținere amplă psiho-socio-pedagogică în care accentul să cadă pe dimensiunea interculturală.

6. Concluzii

Cerințele actuale de predare și învățare a limbilor străine au în vedere conform standardelor de învățare a limbilor străine (Standards for Foreign Language Learning 1996) următoarele obiective generale: **comunicare, cultură, conexiune, comparare, comunitate**. Realizarea acestor cinci „*c-uri*” presupune o competență de comunicare interculturală, care se poate forma doar prin transmiterea concomitentă a cunoștințelor de limbă străină și a celor de cultură și civilizație străină. Accentuarea uneia dintre cele două componente în detrimentul celeilalte sau eliminarea conștientă a uneia dintre ele în procesul de predare și învățare a unei limbi străine conduce la incapacitatea cursantului de a utiliza eficient și adecvat limba învățată într-o situație de comunicare interculturală.

BIBLIOGRAFIE

1. **Allemann-Ghionda, C.** (2004): Kompetenzen der Lehrpersonen in einem mehrsprachigen und soziokulturell heterogenen Umfeld. Prelegere în cadrul conferinței „Kompetenzen von Lehrerinnen und Lehrern” Universität zu Köln.
2. **Bredella, L. et al.** (2000): Wie ist Fremdverstehen lehr- und lernbar? Tübingen: Narr.
3. **Byram, M.** (1997): Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence. Clevedon: Multilingual Matters.
4. **Deardorff, D.** (2006): Interkulturelle Kompetenz-Schlüsselkompetenz des 21. Jahrhunderts? Bertelsmann Stiftung.
5. **Kramsch, C.** (1995): Andere Worte – andere Werte, în: Bredella, L.: Didaktik des Fremdverstehens, Tübingen: Narr, 51-66.
6. **Krumm, H. J.** (2001): Deutschunterricht in einer mehrsprachigen Welt – Konsequenzen für die Deutschlehrerausbildung, în: German as a foreign language 2, 1-18.

ANALIZA CONTRASTIVĂ ȘI ANALIZA ERORILOR

Lector drd. Doina IVANOV

Conceptul de *eroare* acoperă o mare varietate de fenomene, deosebite atât ca intenție, cât și ca mecanism de producere și manifestare. Există erori voite, intenționate și erori neintenționate; unele se produc din necunoașterea normei, altele – în ciuda cunoașterii ei; unele erori sunt tranzitorii, caracterizând anumite faze din procesul achiziției unei limbi, altele pot să apară la emiterea sau receptarea mesajului, în comunicarea orală sau scrisă, ele afectează selecția sau combinarea unităților de la diversele nivele ale limbii etc. Trăsătura comună a acestor fenomene atât de variate este caracterul lor deviant de la norma lingvistică în vigoare în momentul producerii lor, în colectivitatea respectivă.

Categoria lingvistică a erorilor există în sincronie și se reproduce în mod constant în diacronie, dar cu frecvență diferită, în toate epocile; erorile însoțesc performanța lingvistică – orală sau scrisă – a vorbitorilor, reprezentând o potențialitate permanentă, o latură negativă capabilă de a se substitui formei corecte așteptate. Numeroasele studii comparative și psihologice au evidențiat faptul că disfuncțiile care produc o eroare de limbaj își au originea în particularitățile mecanismului de transpunere a gândirii în limbă, în caracteristicile sistemului lingvistic ca atare, precum și în caracterul linear al vorbirii. La aceste aspecte generale se adaugă variabile ținând de specificul fiecărui cod lingvistic, de contextul socio-cultural și de caracterul mai mult sau mai puțin explicit și coercitiv al normelor, variabile ținând de vârstă și de gradul cunoașterii limbii de către vorbitori, de factori psihici și fiziologici constanți sau momentani etc.

Prin sfera ei largă de cuprindere și prin permanență, eroarea lingvistică ar putea fi inclusă printre universalii limbajului, mai exact printre universalii vorbirii. Într-adevăr, oricât de frecvente și constante, oricât de regulate și structurate ar fi, erorile nu se constituie într-un cod stabil. Universală este categoria ca atare, formă de manifestare a unor universalii de comportament uman, universale sunt cauzele și – ca atare – tipologia erorilor; dar realizările lor concrete, oricât de constante și de frecvente, nu formează un cod specific unei anumite colectivități. Poate pentru că sunt produse mai mult de factori psihici (cei sociali formează condiția și nu cauza producerii lor), erorile se situează la nivelul limbajului (prin cauze și tipologie) și la nivelul vorbirii (prin realizare). Ca și formele corecte, ele sunt manifestări sau realizări (mai puțin numeroase și mai puțin frecvente) ale inventarului și sistemului fiecărei limbi. S-ar putea spune că eroarea concretă de limbaj se manifestă simultan ca variantă a unei duble invariante: ca variantă incorectă a invariantei corecte de la nivelul codului și totodată ca variantă normală a tipului general de eroare posibil la fiecare nivel lingvistic (de exemplu, metateză, dezacord, contaminare etc.).

Eroarea lingvistică și forma corectă corespunzătoare formează un cuplu antonimic ai cărui termeni sunt legați printr-un raport dialectic cu multiple manifestări. La nivel abstract, privit din unghiul universaliiilor, acest cuplu prezintă unele din caracteristicile categoriei marcat ~ nonmarcat, așa cum a fost ea analizată de J. H. Greenberg cu referire la alte fapte de limbaj.

Forma greșită este marcată, întrucât ea conține în plus, în raport cu forma corectă corespunzătoare, și trăsătura „abatere”, o conotație negativă percepută ca atare de auditor. Între cei doi termeni există o diferență de frecvență în vorbire în favoarea termenului nemarcat, adică a formei corecte. Raportul de frecvență nu rămâne însă obligatoriu același; e posibil ca, din diverse cauze (dintre care cea mai obișnuită o constituie gradul superior de adecvare la necesitățile

comunicării), forma considerată greșită să devină mai frecventă, dominantă, să ajungă ea forma uzuală, chiar dacă până la recunoașterea și legiferarea ei ca normă trece un timp îndelungat.

Relația corect ~ incorect ca relație de termeni nonmarcat ~ marcat se încadrează în tipul logic implicatum ~ implicans, în sensul că orice formă incorectă presupune prezența, în concurență cu ea, a unei forme corecte, dar nu orice formă corectă are ca dublet o formă incorectă decât ca potențialitate. Din acest punct de vedere studiile comparative au evidențiat tipuri de construcții, de cuvinte, de lanțuri sonore mai frecvent supuse devierii. Caracterului marcat al erorii lingvistice îi mai sunt proprii paradigma incompletă și apariția facultativă și imprevizibilă în opoziție cu apariția obligatorie sau previzibilă, în grade diferite, a formei corecte în contextul dat. Opoziția dintre cele două forme se rezolvă în favoarea formei nemarcate în diacronia vorbirii individuale; prin aceasta însă, eroarea de limbaj nu încetează să se producă, un tip de erori (cele caracteristice achiziției limbii) fiind înlocuit cu altul. Atunci când opoziția se rezolvă în favoarea formei marcate (deviante), ea devine categorie a limbii și cu aceasta își pierde conotația sau marca. În acest context se poate aminti și raportul dintre inovație și eroare în materie de limbă: sferele celor două concepte se intersectează, în sensul că nu orice eroare (de vorbire) ajunge inovație (de limbă), după cum nu orice inovație apare sub forma unei erori.

Cuplul antonimic eroare ~ formă corectă prezintă numeroase aspecte dialectice. Există astfel forme corecte din punctul de vedere al normei, dar care se dovedesc inadecvate sau creatoare de ambiguități în comunicare (de exemplu cuvinte polisemantice sau omonime, construcții sintactice cu mai multe decodări posibile) și totodată forme sau construcții incorecte care pot asigura o înțelegere mai rapidă și mai ușoară a mesajului.

Raportul dintre forma corectă și greșală este unul dintre cele mai mobile raporturi, atât în sincronie cât și în diacronie. În sincronie limita dintre cei doi termeni nu e întotdeauna netă, relația dintre ei se poate modifica în funcție de mediul socio-cultural. După cum s-a relevat, ceea ce apare drept eroare în limbajul unui anumit grup social poate să constituie normă sau, cel puțin, să fie tolerat în limbajul altui grup social, cu nivel cultural inferior. Relativismul acesta privește într-o oarecare măsură și stilurile limbii: abateri netolerate în stilul presei sau în cel științific sunt admise în stilul beletristic (pentru caracterizarea personajelor) sau în poezie (ca licență) în locul formei corecte corespunzătoare. Această constatare poate să explice și faptul că unii autori au putut apropia, pe baza trăsăturii comune a devierii, faza achiziției limbii materne de către copil și a unei limbi străine de către adult (ambele cu devieri neintenționate, dar motivate prin insuficiența cunoașterea a normei) de limbajul poeziei (cu devieri neintenționate și motivate psihofiziologic).

De altfel, mobilitatea raportului dintre cei doi termeni în sincronie poate merge până într-acolo încât uneori este greu de făcut o delimitare între ei. Nu ne referim la situațiile în care corectitudinea împinsă dincolo de limitele ei devine hipercorectitudine și, prin aceasta, se transformă în contrariul ei, adică în eroare; avem în vedere aici existența unei zone de tranziție în care incorectul lexical sau gramatical constituie o categorie stilistică.

Cu ajutorul analizei contrastive se poate ajunge la un inventar complet al erorilor întâlnite în predarea limbii engleze pentru români. În partea a doua a lucrării ne vom ocupa de acestea în toate compartimentele limbii.

1.3. Analiza contrastivă și teoria traducerii

Ceea ce face ca două limbi să nu semene, sunt mai ales deosebirile de structură gramaticală, care se manifestă fie prin absența unor categorii gramaticale într-o limbă și prezența lor în alta, fie numai prin coincidența lor formală. Redarea categoriilor gramaticale dintr-o limbă în alta

prezintă greutăți cu atât mai mari, cu cât asemănările celor două limbi sunt mai mici.

Traducerea este însă totdeauna posibilă, pentru că prin ea nu se urmărește reproducerea categoriilor gramaticale, ci redarea conținutului, a ideilor. Prin urmare nici la traducerea formelor gramaticale nu poate fi vorba de modele rigide. Adesea, unele categorii morfologice, spre exemplu, se pot reda în traducere prin mijloace sintactice sau lexicale. Verbul, de pildă, are o serie de categorii gramaticale care nu există în toate limbile și care, pe de altă parte, nu se găsesc niciodată concentrate în structura gramaticală a unei singure limbi. Aceasta nu înseamnă însă, că în procesul comunicării o limbă în care o anumită categorie gramaticală lipsește nu poate să exprime conținutul acestei categorii prin alte mijloace.

Limbile dispun de mijloace capabile să compenseze lipsa unei anumite categorii gramaticale.

Cu toate că, atât în cazul stilului științific cât și al celui beletristic, traducerea trebuie să însemne în primul rând redarea conținutului, problemele puse de aceste două stiluri sunt diferite. Conținutul operei beletristice este mult mai complex. La conținutul logic se adaugă în mod organic cel emoțional, care dă operei beletristice un anumit colorit stilistic. În acest stil formele gramaticale îndeplinesc și ele o funcție stilistică destul de importantă. Trebuie să avem în vedere două aspecte ale rolului stilistic al formelor gramaticale: a) posibilitatea de înlocuire a unor categorii gramaticale cu alte categorii gramaticale (acest procedeu dă aproape întotdeauna comunicării o nuanță stilistică pregnantă) și b) alternarea formelor gramaticale într-un anumit fel în contexte diferite. Este vorba aici fie de preferința pentru anumite categorii gramaticale în narațiune, în dialog, sau în descriere, fie de modul în care se îmbină ele într-un anumit context.

Prin analiza contrastivă se poate ajunge la o abordare a unor probleme teoretice ale traducerii.

1.4. Analiza contrastivă, lingvistica teoretică și gramatica pedagogică

Didactica limbilor a fost întotdeauna influențată de teoriile lingvistice ale modelelor de descriere a sistemului limbii elaborate în diferitele perioade.

Analiza contrastivă se află, de asemenea, sub dependența unei teorii lingvistice, deoarece compararea limbilor nu se poate face decât pe un model de descriere aplicabil la toate limbile comparate.

Raporturile între didactica limbilor și analiza contrastivă se manifestă la mai multe niveluri:

- amândouă au nevoie de un model de descriere a sistemului limbii pentru a arăta punctele tehnice de învățare și respectiv pentru a întreprinde compararea sistemelor și funcționarea lor;
- succesiunea modelelor de descriere a determinat modificarea bazei teoretice a didacticii și tehnicile care stau la baza comparării limbilor;
- rezultatele analizei contrastive constituie punctul de plecare în reflectarea asupra mecanismelor de învățare a limbii străine în dezvoltarea didactică și în elaborarea tehnicii de corectare a greșelilor.

Problema care ne interesează este aceea dacă analiza contrastivă poate fi un mijloc de însușire / învățare a limbilor și dacă prin analiza contrastivă, didactica limbilor se lasă influențată de punctul de vedere teoretic al evoluției modelului de descriere a sistemului limbii, mai bine zis analiza contrastivă poate fi un mijloc de învățare a limbilor, cum analiza contrastivă va construi baza de comparare a sistemului de învățare / însușire a limbilor.

Două sunt caracteristicile definiției ale analizei contrastive în didactica limbilor:

- ia în considerare, în egală măsură, reasamblarea și dezasamblarea limbilor comparate;
- are o orientare esențial aplicativă care impune anumite restricții.

Două limbi comparate ocupă o poziție determinată de raportul dintre ele: una este limba bază

sau limba sursă (L), alta este limba țintă (L').

Analiza contrastivă studiază divergențele sistematice manifestate în interiorul compartimentelor limbii. Dificultățile de învățare a unei limbi străine găsesc sursele în diferențele de structurare care separă cele două limbi.

Analiza contrastivă nu se identifică cu analiza erorilor interferențiale. Obiectul său de studiu îl constituie divergențele celor două limbi și posibilele surse de interferență.

De toate aceste lucruri trebuie să se țină seama în didactica limbilor.

TEACHING IN SMALL GROUPS

Asist. Corina MOCANU

INTRODUCTION

This chapter assumes you have been asked to teach a small group. It also assumes that the group you are to take will meet on more than one occasion and therefore will present you with the opportunity to establish and develop a productive group atmosphere. Small group teaching can be a most rewarding experience. However, to achieve success you will need to plan carefully and to develop skills in group management. You should not fall into the common error of believing that discussion in groups will just happen. Even if it does, it is often directionless, unproductive, unsatisfying and perhaps threatening. To avoid these problems you will need some understanding of how groups work and how to apply a range of small group techniques to achieve your goals.

THE IMPORTANCE OF SMALL GROUP TEACHING

Teaching in small groups enjoys an important place among the teaching methods commonly found in education for two rather different reasons. The first of these can be described as social and the other as educational. For many students in higher education, and especially those in the early years of their studies, the small group or tutorial provides an important social contact with peers and teachers. The value of this contact should not be underestimated as a means for students to meet and deal with people and to resolve a range of matters indirectly associated with your teaching, such as difficulties with studying, course attendance and so on. Such matters will, of course, assist with the attainment of the more strictly educational objectives of your course.

Among the educational objectives that you can best achieve through the use of small group teaching methods are the development of higher-level intellectual skills such as reasoning and problem-solving, the development of attitudes, and the acquisition of interpersonal skills such as listening, speaking, arguing and group leadership. These skills are important to all students who will eventually become involved with other professionals, the community, learned societies and the like. The distinction between social and educational aspects of small group teaching is rather an arbitrary one but it is important to bear it in mind when you plan for small group teaching.

WHAT IS SMALL GROUP TEACHING?

Most of what passes for small group teaching turns out to be little more than a lecture to a small number of students. Nor is size, within limits, a critical feature for effective small group teaching. We believe that small group teaching must have at least the following three characteristics:

1 Active participation - Face-to-face contact - Purposeful activity

Active participation

The first, and perhaps the most important, characteristic of small group teaching is that teaching and learning are brought about through discussion among all present. This generally implies a group size that is sufficiently small to enable each group member to contribute. Research and practical experience have established that between five and eight students is ideal for most small group teaching. You will know that many so-called small groups or tutorial groups are very much larger than this ideal. Although a group of over 20 students hardly qualifies as a

small group, it is worth remembering that, with a little ingenuity, you can use many of the small group teaching procedures described in this chapter with considerable success with larger numbers of students. Generally speaking, though, in such a situation you will be looking for a technique which allows you to break the number down into subgroups for at least some of the time.

Face-to-face contact

The second characteristic of small group teaching is that it involves face-to-face contact among all those present. You will find it difficult to conduct satisfactory small group teaching in a lecture theatre or tutorial room with students sitting in rows. Similarly, long boardroom-type tables are quite unsuitable because those present cannot see all other group members, especially those seated alongside. Effective discussion requires communication which is not only verbal but also non-verbal, involving, for example, gestures, facial expressions, eye contact and posture. This will only be achieved by sitting the group in a circle.

Purposeful activity

The third characteristic of small group teaching is that the session must have a purpose and must develop in an orderly way. It is certainly not an occasion for idle chit-chat although, regrettably some teaching in groups appears to be little more than this. The purposes you set for your small group can be quite wide. They include discussing a topic or a problem, and developing skills such as a criticizing, analysing, problem-solving and decision-making. It is highly likely that you will wish the small group session to achieve more than one purpose. In universities and colleges, most groups are expected to deal with a substantial amount of content. However, you will also wish to use the small group approach to develop the higher intellectual skills of your students and even to influence their attitudes. To achieve these various purposes you will need considerable skills in managing the group and a clear plan so that the discussion will proceed in an orderly fashion towards its conclusion.

MANAGING A SMALL GROUP

Small group teaching is considerably more difficult to manage than a lecture because you must take a closer account of the students' behaviour, personalities and difficulties. To achieve success with a small group you must also have a clear understanding of how a group operates and how it develops. You have particular responsibilities as the initial leader of the group but your role will vary considerably, both within a session and from session to session. For instance, if you adopt an autocratic or authoritarian style of leadership (not an uncommon one) you may well have a lot of purposeful activity but there will be a limited amount of spontaneous participation. You should preferably adopt a more co-operative role where you demonstrate an expectation that the students will take responsibility for initiating discussion, providing information, asking questions, challenging statements, asking for clarification and so on. A successful group is one that can proceed purposefully without the need for constant intervention by the teacher. This is hard for most teachers to accept but is very rewarding if one recognizes that this independence is one of the key goals of small group teaching and is more important than satisfying one's own need to be deferred to as teacher and content expert.

In managing a group there are two main factors that have to be considered. These are those relating to the task of the group and those relating to the maintenance of the group. In addition there must be a concern for the needs of each student within the group.

The tasks of the group: Tasks must be clearly defined. This is something that must be high

on the agenda of the first meeting. The reason for the small group sessions and their purpose in the course must be explained. In addition, you must initiate a discussion about how you wish the group to operate, what degree of preparation you expect between group meetings, what role you intend to adopt, what roles you expect the students to assume and so on. Because such details may be quickly forgotten it is desirable to provide the student with a hand-out. The figure below lists some headings which may be helpful.

1 Course title, description and aims.

2 Teacher's name and availability.

3 List of students' names.

4 How the group is to run (e.g. teacher's role, students' roles, method to be used).

5 Work requirements (e.g. assignments, presentations).

6 Assessment arrangements.

7 Reading matter.

Maintenance of the group: This refers to the achievement of a good 'climate' for discussion. It must be one that is open, trusting and supportive rather than closed, suspicious, defensive and competitive. It is important to establish that the responsibility for this factor rests with the students as well as with the teacher. The firm but pleasant handling of the loquacious or dominating students early in the session or the encouragement of the quiet student to contribute are examples of what must be achieved to produce the required environment for effective group discussion. The successfully managed group will meet the criteria shown in the following figure .

- Prevalence of a warm, accepting, non-threatening group climate.
- Learning approached as a co-operative rather than a competitive enterprise.
- Learning accepted as the major reason for the existence of the group.
- Active participation by all. Equal distribution of leadership functions.
- Group sessions and learning tasks are enjoyable. Content adequately and efficiently covered.
- Evaluation accepted as an integral part of the group's activities.
- Students attend regularly. Students come prepared.

STRUCTURE IN SMALL GROUP TEACHING

We mentioned earlier the need to have a clear plan so that the group discussion will proceed with purpose and in an orderly fashion. A structured approach to the task and the allocation of the time available is a useful tool for you to consider. This approach will be particularly helpful when students new to your course may not know how to interpret your simple direction to 'discuss'. The approach is suggested for any course where a reading task has been set.

Note that the structure lays out what is to be discussed and how much time is budgeted. Such a scheme is not intended to encourage undue rigidity or inflexibility, but to clarify purposes and tasks.

This may seem to be a trivial matter, but it is one which creates considerable uncertainty for students. Keeping to a time budget is very difficult. You need to be alert to how time is being spent and whether time from one part of the plan can be transferred to an unexpected and important issue that arises during discussion.

Another structure is illustrated in the next diagram. This structure includes the principle of 'snowballing' groups. From an individual task, the student progresses through a series of small groups of steadily increasing size. There are special advantages in using this structure which are

worth noting: it does not depend on prior student preparation for success; the initial individual work brings all students to approximately the same level before discussion begins; and it ensures that everyone participates, at least in the preliminary stages. For teachers of science students there is a wealth of stimulating examples of small group teaching methods in the book **Small Group Teaching in Undergraduate Science** by Black. In one section of this book, which discusses the teaching of intellectual skills, a broad structure is recommended, as shown in the figure to follow;

- 1 A set of prepared problems.
- 2 A group large enough to be divided for part of the time into four subgroups of about four students each.
- 3 Subgroups working for about half the time on the problems.
- 4 A brief report on the work of each group. Class discussion based on the group's reports.

WHEN THINGS GO WRONG

You will undoubtedly have a variety of difficulties to deal with in your group sessions. For example, you might decide to ignore the behaviour of a sleeping student or an amorous couple in the back row of a lecture class, providing it was not disruptive, but it would be impossible to do so in a small group. How you resolve problems with the working of the group is critical. An authoritarian approach would almost certainly destroy any chance of establishing the co-operative climate we believe to be essential. It is generally more appropriate to raise the problem with the group and ask them for their help with a solution.

One of your main roles as a group leader is to be sensitive to the group and the individuals within it. Research has identified a number of difficulties that students commonly experience. These are connected with:

- making a contribution to the discussion;
- understanding the conventions of group work and acceptable modes of behaviour
 - 1 knowing enough to contribute to the discussion;
 - 2 being assessed.

These difficulties frequently get in the way of productive discussion. They tend to be due to genuine confusion on the part of students, combined with a fear of exposing their ignorance in front of the teacher and their peers. It is therefore essential for you to clarify the purpose of the group and the way in which students are to enter into the discussion. Their previous experience of small group sessions might lead them to see the occasion as only a threatening question-and-answer session. They must learn that ignorance is a relative term and that their degree of ignorance must be recognized and explored before effective learning can begin. A willingness by the teacher to admit ignorance and demonstrate an appropriate way of dealing with it will be very reassuring to many students.

Confusion in the student's minds about how they are being assessed can also cause difficulties. Generally speaking, assessing contributions to discussion is inhibiting and should be avoided. If you do not have discretion in this matter then at least make it quite clear what criteria you are looking for in your assessment. Should you be able to determine your own assessment policy then the following criteria are worth considering:

- require attendance at all (or a specified proportion of) group meetings as a prerequisite;
- set formal written work, e.g. a major essay, a series of short papers, a case analysis;
- set a group-based task, e.g. keeping an account of the work done by the group.

The teacher's perceptions of group difficulties may not necessarily match those of the students. A discussion with the group about how they think things are going or the administration

of a short questionnaire are ways of seeking feedback.

Once the group is operating it is important to monitor it. You must be sensitive to the emotional responses of the group and to the behaviour of individual students. Bion has categorized group responses into fight, flight, pairing and dependency. These categories serve to highlight some of the common features in groups which hinder their successful operation.

Fight: This appears in several forms. It may be easily recognized as overt hostility and aggression but equally damaging can be misplaced humour, quibbling over semantics, point-scoring and attempting to establish intellectual superiority. Teachers are as frequently guilty of such activities as their students.

Flight: Students become very adept at avoiding difficult situations. In our experience this is one of the biggest problems in small groups. It may take the form of withdrawal from active participation, by distracting behaviour, or by attempting to change the direction of the discussion without the resolution of a sticky problem.

Pairing: A pair within the group may carry on a more or less personal conversation for considerable periods of time. All too often the teacher is one of them. A good group will not allow this but in many groups the majority of the discussion may be carried on by only a small minority of students.

Dependency: This is also a common problem and is one which may be present in a whole group. The group avoids tackling problems by getting someone to do it for them. This may be the brightest student or most frequently the teacher who may even be flattered into it. Some students seem to be particularly adept at this and their teachers particularly susceptible.

INTRODUCING STIMULUS MATERIALS

A very useful means of getting discussion going in groups is to use what is generally known as 'stimulus material'. We have seen how this was done in the snowballing group structure described previously. The range of stimulus material is really very large indeed. It is limited only by your imagination and the objectives of your course. Here are a few examples:

- A short multiple-choice test (ambiguous items work well in small groups).
- A case study.
- A trigger film or video (eg short open-ended situation, such as a person-to-person encounter).
- A patient in a medical or dental course.
- Observation of a role-play.
- Visual materials (eg photographs, slides, specimens, real objects, charts, diagrams, statistical data).
- An audio-recording (eg an interview, sounds, a segment of a radio broadcast).
- A student's written report on a project,
- A journal article or other written material, such as an abstract. (The paper gives an interesting example of this approach using extracts from literary works to help students understand the broader cultural, philosophical, ethical and personal issues of the subject under study. The added benefit, of course, is a broadening of the educational experience of students.)

ALTERNATIVE SMALL GROUP DISCUSSION TECHNIQUES

As with any other aspects of teaching it is helpful to have a variety of techniques at one's fingertips in order to introduce variety or to suit a particular situation. Such techniques include:

1One-to-one discussion Buzz groups Brainstorming
2Role-playing Evaluation discussion
2One-to-one discussion

This is a very effective technique which can be used with a group of almost any size. It is particularly useful as an 'icebreaker' when the group first meets, and is valuable for enhancing listening skills. It can also be used to discuss controversial or ethical issues so that forceful individuals with strong opinions will be prevented from dominating the discussion: they will also be required to listen to other opinions and express them to the whole group. (See Figure that comes further down.)

Procedure

Group members (preferably including the teacher) divide into pairs and each person is designated 'A' or 'B'.

- Person A talks to person B for an uninterrupted period of 3-5 minutes on the topic for discussion.
- Person B listens and avoids prompting or questioning.
- Roles are reversed with B talking to A.
- At the conclusion the group reassembles.
- Each person, in turn, introduces themselves before introducing the person to whom they were speaking.

They then briefly paraphrase what was said by that person.

Use as ice-breaker

- Group members are asked to respond to a question such as 'Tell me something about yourself or 'What do you expect to learn from this course?'

General use

Group members respond to appropriate questioning, eg 'What is your opinion about...?'

It is useful to insist on the no interruption rule (though not so much when used as an ice-breaker). Prolonged periods of silence may ensue but person A will be using this time for uninterrupted thinking, a luxury not available in most situations. Often the first superficial response to a question will be changed after deeper consideration.

Buzz groups

These are particularly helpful to encourage maximum participation at one time. It is therefore especially useful when groups are large, or if too many people are trying to contribute at once or, alternatively shyness is inhibiting several students. (See Next Figure.)

Procedure

- 1The group is divided into subgroups of 3-4 students.
- 2Discussion occurs for a few minutes (the term 'buzz' comes from the hive of verbal activity!).
- 3A clear task must be set.
- 4Each group reports back to the whole group.

Brainstorming

This is a technique that you should consider when you wish to encourage wide and creative thinking about a problem. It is also valuable when highly critical group members (including perhaps yourself?) appear to be inhibiting discussion. If used frequently, it trains students to think up ideas before they are dismissed or criticized. The key to successful brainstorming is to separate the generation of ideas, or possible solutions to a problem, from the evaluation of these ideas or solutions. (See Figure Down). Before using brainstorming, we suggest you have a look at Stein's book on creativity.

Procedure

Explain these rules of brainstorming to the group:

- 1criticism is ruled out during the idea generation stage; all ideas are welcome;
- 2quantity of ideas is the aim (so as to improve the chances of good ideas coming up);
- 3combination and improvement of ideas will be sought once all new ideas are obtained.
- 4State the problem to the group.

A period of silent thought is allowed during which students write down their ideas.

Ideas are then recorded (in a round-robin format) on a blackboard, overhead transparency or butcher's paper for all to see.

When all ideas are listed, and combination and improvement of ideas are complete, discussion and evaluation commences.

Procedure

- 1The group is divided into subgroups of 3-4 students.
- 2Discussion occurs for a few minutes (the term 'buzz' comes from the hive of verbal activity!).
- 2A clear task must be set.
- 3Each group reports back to the whole group.

Brainstorming

This is a technique that you should consider when you wish to encourage wide and creative

thinking about a problem. It is also valuable when highly critical group members (including perhaps yourself?) appear to be inhibiting discussion. If used frequently, it trains students to think up ideas before they are dismissed or criticized. The key to successful brainstorming is to separate the generation of ideas, or possible solutions to a problem, from the evaluation of these ideas or solutions. (See next figure) Before using brainstorming, we suggest you have a look at Stein's book on creativity.

Procedure

Explain these rules of brainstorming to the group:

- 1criticism is ruled out during the idea generation stage; all ideas are welcome;
- 2quantity of ideas is the aim (so as to improve the chances of good ideas coming up);
- 3combination and improvement of ideas will be sought once all new ideas are obtained.

State the problem to the group.

- A period of silent thought is allowed during which students write down their ideas.
- Ideas are then recorded (in a round-robin format) on a blackboard, overhead transparency or butcher's paper for all to see.
- When all ideas are listed, and combination and improvement of ideas are complete, discussion and evaluation commences.

Role-playing

- This is a powerful and under used technique. It is very valuable in teaching interpersonal communication skills, particularly in areas with a high emotional content. It has been found to be helpful in changing perceptions and in developing empathy. It is not a technique to use without some experience so you should arrange to sit in on a role-play session before using it in your own course. In this regard, colleagues teaching psychology, education, psychiatry or counselling should be able to help you. (See following figure).

Procedure

Explain the nature and purpose of the exercise. Define the setting and situation.

- 1Select students to act out roles.
- 2Provide players with a realistic description of the role or even a script. Allow time for them to prepare. and, if necessary, practise.
- 2Specify observational tasks for non-players. Allow sufficient time for the role-play.
- 3Discuss and explore the experience with players and observers.

Plenary session

In many group teaching situations, and indeed at conferences| and workshops, subgroups must report back to the larger group. This reporting back can be tedious and often involves only the subgroup leaders who may present a very distorted view of what transpired. The plenary session method may help you get round these problems. (See Figure Down)

Procedure

- Subgroups sit together facing other subgroups.
- The chair of subgroup A briefly reports the substance of the discussion in subgroup A.
- The chair of subgroup B then invites members of subgroups B, C, D etc to ask questions of any member of group A.

After 10 minutes chair B reports on the discussion in subgroup B and the process is repeated for each subgroup.

- The 10 minute (or other) time limit must be adhered to strictly.

Evaluation discussion

From time to time during a course it is desirable to review the progress of your small group, including the teaching methods and the material you are covering. There are a number of ways you could collect information about these matters, one of which is the technique called the evaluation discussion. (See figure below.)

Procedure

Before the group meeting students are asked to write a 1-2 page evaluation of the group's work focusing equally on their reactions to the processes of teaching and what they are learning.

1 Each student reads this evaluation to the group.

Each member of the group is then free to ask questions, agree or disagree, or to comment.

For success you must be sure to create an atmosphere of acceptance where negative as well as positive information can be freely given. Listen rather than react!

EVALUATING SMALL GROUP TEACHING

Evaluation implies collecting information about your teaching and then making judgements based on that information. Making judgements based on what one student says, or on rumour or intuition, is simply not good enough. You must collect information in a way that is likely to lead to valid judgements. However, constant evaluation of small group activities is not recommended as it may inhibit the development and working of the group. Evaluation may be of two types: informal or formal.

Informal evaluation: This can proceed from your careful reflection of what happened during your time with the group. You may do this by considering a number of criteria which you feel are important. For example, you may be interested in the distribution of discussion among group members, the quality of contribution, the amount of your own talk, whether the purpose of the session was achieved and so on. Of course, your reflections will be biased and it is wise to seek confirmation by questioning students from time to time. However, the importance of informal evaluations lies in your commitment to turn these reflections into improvements. If you are concerned with your own performance, the assistance of a trusted and experienced colleague sitting in on the group, or even just a discussion of your own feelings about the group, may be very helpful.

Formal evaluation: One formal approach to evaluation has already been described, the evaluation discussion. Other approaches include the use of questionnaires and the analysis of video-recordings of the group at work. Standard questionnaires are available which seek student responses to a set number of questions. An example is shown in the diagram to follow the text.

Although such standard questionnaire can be useful, you may find it more beneficial to design one that contributes more directly to answering questions which relate to your own course and concerns. As questionnaire design is a tricky business, it is recommended that you seek the assistance of a teaching unit. The analysis of videotapes of your group at work is also a task which would require the expertise of someone from a teaching unit or a relevant teaching department such as psychology.

Model Questionnaire Suggestion(University of Adelaide-Australia)

TUTOR:

COURSE:

Please indicate your thoughts about the tutorial given by this particular tutor. Your responses are anonymous.

Indicate your present thoughts by means of a tick on the four point scale.

A)THE TUTOR

- good group leader _____ -poor group leader
- fits into the group _____ -too forceful
- likes opinions questioned _____ -discourages the questioning of opinions
- patient _____ -impatient
- never sarcastic _____ -sarcastic
- lively _____ -monotonous
- pleasant manner _____ -unpleasant manner
- interested in _____ -uninterested in students _____ students
- interested in my ideas _____ -not interested in my ideas
- interested in me as an individual _____ -does not know me
- encourages me to discuss problems _____ -unable to discuss problems
- treats me as an equal _____ -treats me as a subordinate
- clearly audible _____ -mumbles
- stresses important material _____ -all material seems the same
- makes good use of examples and illustrations _____ -never gives examples
- explanations clear and understandable _____ -quite incomprehensible
- appears confident _____ -not confident

B)THE TUTORIALS

- well organized _____ -muddled
- good progression _____ -poor progression
- well prepared _____ -not well prepared
- time well spent _____ -a waste of time
- new material covered _____ -merely repeat lecture material
- have thrown new light on lecture course _____ -irrelevant to understanding the lecture course
- overcome difficulties encountered in lectures _____ difficulties not dealt with

C)THE STUDENT'S RESPONSE

- I am fully aware of my _____ -I seem to be working in the progress dark
- I enjoy contributing _____ -I try to say nothing
- I look forward to the _____ -I would prefer not to tutorials mind

-I have learnt a lot _____-I have learnt nothing
-I am more inclined to _____-I have developed
continue with the subject _____an aversion to the subject

REFERENCES

1. *Improving Learning: [in] New Perspectives* by P. Ramsden (E Kogan, L. Marsh, F.Rowland) Page, London, 1988

2. *Guide to Learning Independently (second edition)*, Longman Cheshire, Melbourne, Australia, 1993

3. *Learning to Teach in Higher Education*, Ramsden, London, Routledge, 1992

SITUAȚIA LINGVISTICĂ ARABĂ ACTUALĂ ÎN OPINIA CERCETĂTORILOR ARABI

Prof. univ. Nicolae DOBRIȘAN
Asist. univ. Teodora KABBARA

Toate limbile se caracterizează prin existența în ele a unor niveluri diferite ale vorbirii, care funcționează datorită unor factori diferiți, de ordin istoric, cultural, dar în primul rând de ordin social. În general sociolingviștii vorbesc de un nivel înalt/ superior (*high level*) care se identifică cel mai adesea cu limba literară sau varianta standard a fiecărei limbi și de un nivel inferior/ de jos (*low level*) care se identifică în toate cazurile cu varianta sau variantele vorbite ale fiecărei limbi, cu idiomurile vorbite sau cu dialectele. În cele mai multe cazuri, acest nivel se manifestă de la o limbă la alta prin mai multe grade sau subvariante.

Limba arabă actuală prezintă însă o situație particulară, neîntâlnită în nicio altă limbă, care se prelungește însă în trecut până în vremuri greu de stabilit. Pe de o parte, ea are o variantă standard sau literară, respectiv limba scrisă, pe care cercetătorii arabi au denumit-o și continuă să o denumească prin expresia tradițională *al-fusḥā* „(varianta limbii) cea mai elocventă” sau *al-luġa al-fasḥā* „limba elocventă”. Pe de altă parte, există varianta vorbită sau mai bine zis variantele vorbite pentru că ele sunt multe la număr și diferite de la o țară arabă la alta și chiar de la o zonă la alta în interiorul aceleiași țări. Cercetătorii arabi folosesc termeni diferiți pentru desemnarea acestor variante; cel mai utilizat dintre aceștia, poate și datorită conciziunii, sale este (*al-luġa*) *al-‘āmmiyya* „limba vulgară/ populară”. Dar alături de acesta se folosesc și expresiile *al-luġa ad-dāriġa* „limba curentă/ vulgară” și *al-lahġa*, pl. *al-lahaġāt* „dialectul/ dialectele” eventual cu determinantul adjectival *al-‘āmmiyya* „popular”, adică *al-lahaġāt al-‘āmmiyya* „dialectele/ idiomurile populare/ vorbite”. Acest tip de diglosie nu ne interesează în studiul de față deocamdată decât în măsura în care vor apărea în discuție termenii menționați, pentru că aici ne propunem să luăm în discuție o serie de alte aspecte caracteristice limbii arabe actuale care au legătură în principal cu contactul dintre arabă și alte limbi. Câteva precizări se impun și în legătură cu perioada anterioară, dar nu ne propunem să urmărim aceste contacte până într-un trecut foarte îndepărtat, ci limitându-ne doar la perioada dominației otomane și a dominației coloniale, care a premers dobândirii independenței de către statele arabe actuale, și la perioada contemporană.

După perioada de maximă înflorire a culturii și civilizației arabe, care în linii mari se încadrează între începutul Islamului (sec. VII) și destrămarea imperiului arabo-islamic abbasid care a culminat cu căderea califatului de la Bagdad (1258), a urmat o lungă perioadă de așa-numită decadentă (*inhḫitāḫ*) care s-a prelungit din momentul destrămării califatului abbasid până la începutul Renașterii (*an-Nahdā*), care a coincis cu începutul secolului al XIX-lea.

În această perioadă, un loc distinct are ocupația otomană asupra provinciilor arabe, având în vedere că cele două culturi – turcă și arabă – s-au întrepătruns și au avut numeroase trăsături comune. Este vorba în primul rând de religia islamică împrumutată de turcii otomani de la arabi și de numeroase elemente de limbă, cultură, mentalitate și altele, pe care cele două popoare și le-au transmis unul altuia.

Ocupația otomană asupra celei mai mari părți a lumii arabe, exceptând zonele periferice unde ea s-a făcut mai puțin sau doar temporar simțită, a durat de la începutul secolului al XVI-lea până la primul război mondial, unii cercetători luând ca reper începutul conflagrației, alții luând

ca reper sfârșitul primei conflagrații mondiale și tratativele de pace care i-au urmat și au consacrat destrămarea imperiului.

Autoritățile otomane au promovat în unele provincii arabe o politică vizând excluderea limbii arabe și înlocuirea ei cu limba turcă, cu scopul - uneori disimulat, alteori declarat - al anulării identității arabe. În Șam, de pildă, unde dominația s-a făcut poate cel mai puternic simțită, a fost dusă în unele perioade o politică de turcizare (*tatrīk*) (*Mahʿmūd as-Sayyīd*, 2009,1), iar limba arabă nu și-a redobândit poziția în zona respectivă decât odată cu eliberarea acesteia de sub ocupația otomană și redobândirea independenței pentru o scurtă perioadă de timp, la sfârșitul primului război mondial.

Și în Egipt, la începutul secolului al XIX-lea a fost instituită guvernarea otomană nemijlocită. Conducătorii turci ai vremii s-au străduit să impună și în această provincie propria limbă și printre alte consecințe ale acestei politici învățământul în limba arabă a întârziat foarte mult, iar folosirea dialectului egiptean s-a răspândit până și în corespondența oficială (*Mahʿmūd Hʿāfīz*, 2006,35).

Dar ocupația otomană în zonele menționate, ca și în Irak, Tunisia, Libia sau Peninsula Arabă, s-a limitat în principal la încercarea de „turcizarea” a administrației și a armatei, ceea ce s-a manifestat în plan lingvistic în cele câteva sute de cuvinte turcești intrate în limbă arabă, unele dintre ele fiind în circulație și astăzi în limbajul familiar, nu de puține ori cu conotații peiorative evidente. În realitate este vorba de o influență ne semnificativă și fără efecte de durată, dacă ținem seama de faptul că limba turcă a împrumutat, în pofida calității sale de limbă a ocupanților mii și mii de elemente de vocabular arabe și chiar scrierea arabă la care nu a renunțat decât după primul război mondial. Efectele ocupației otomane par ne semnificative și dacă le comparăm cu ceea ce s-a întâmplat în timpul dominației coloniale europene simultane sau ulterioare asupra țărilor arabe.

În anul 1830, curând după eșecul tentativei napoleoniene de ocupare a Egiptului, Franța a ocupat Algeria, pe care a considerat-o „teritoriu francez de peste mare”. În nicio altă țară nu a fost pusă în practică o politică de deznaționalizare cu atâta violență ca în Algeria. Administrația colonială a interzis efectiv folosirea limbii arabe pe care a considerat-o a fi limbă străină, a emis legi în baza cărora au fost închise puținele școli în limba arabă – atât laice cât și religioase – existente în această țară, a depus eforturi constante pentru ca limba franceză să devină limba generală folosită de către algerieni în relațiile cu autoritățile coloniale, ajungând până la interzicerea intrării pușinelor ziare arabe egiptene în acest teritoriu în anul 1901. Altfel spus, s-a recurs la numeroase mijloace și căi vizând deznaționalizarea populației locale soldate în bună măsură cu rezultatele scontate. Dar chiar și în aceste condiții au continuat să existe în Algeria „insule” de cultură arabă. În zonele deșertice ale țării, marile comunități tribale *Bani Bilāl* și *Bani Sālīm* au rămas departe de efectele dominației coloniale, o parte dintre membrii lor migrând în Maroc unde politica de deznaționalizare nu a fost atât de aspră ca în Algeria (*Tʿālibī ‘Ammar*, 2009,36). O situație asemănătoare a existat și în provincia libiană Cirenaica (Barqa), unde o serie de comunități tribale au păstrat limba arabă într-o variantă foarte apropiată de limba standard (*al-fusʿhʿā*) datorită faptului că nu s-au amestecat cu alte populații, trăind într-o zonă izolată printr-o întinsă barieră deșertică dinspre Est, Vest și Sud și prin Marea Mediterană dinspre Nord. Dar chiar și într-o zonă foarte fertilă din vecinătatea capitalei Alger s-a stabilit în secolul al XII-lea, în perioada migrației hilalite, tribul *At-Taʿāliba*, vorbitor al unei variante dialectale apropiate de *al-fusʿhʿā* conservate foarte bine chiar în perioada ocupației otomane și dominației coloniale franceze (*Tʿālibī ‘Ammar*, 2009,39), în vreme ce marea majoritate a populației capitalei vorbea un idiom în care rudimentele de arabă se amestecau cu numeroasele cuvinte franțuzești deformate

sau introduse în scheme arabe.

După dobândirea independenței de către Algeria în anul 1962, în urma unui război de eliberare care a durat șapte ani și s-a soldat cu un milion de morți din rândul poporului algerian, noile autorități naționale au fost constrânse la eforturi imense pentru arabizarea (*ta'rib*) diverselor sectoare ale vieții politice, sociale, administrative, chiar economice, dar mai ales culturale în această țară, aspect asupra căruia vom reveni puțin mai jos.

Celelalte țări arabe din Maghreb, respectiv Marocul, Tunisia, Mauritania și Libia, au avut o situație politică și lingvistică în perioada ocupației coloniale în bună măsură diferită de cea a Algeriei. În nicio altă țară arabă de altfel nu s-a pus în practică o politică de deznaționalizare atât de manifestă ca în Algeria. Este adevărat însă că și în Marocul francez – căci în anul 1912 țara a fost împărțită între Franța și Spania, pe lângă o zonă așa-zisă „internațională” – colonialismul francez și-a impus limba ca limbă oficială în administrație și învățământ, dar această provincie nu a avut statutul de teritoriu francez ca Algeria, iar araba a continuat să fie tolerată în învățământul religios și în justiția religioasă. În plus, mișcarea națională s-a opus politicii de impunere a dialectelor arabe și berber și a înființat școli private în limba arabă. Alături de universitatea religioasă *Ġāmi'at al-Qarawiyyīn*, aceste școli au jucat un rol important în apărarea limbii arabe în perioada mandatului francez, care a avut o existență mult mai scurtă decât ocupația Algeriei, și în păstrarea identității naționale. În mod similar, și în Tunisia, în care a fost impus protectoratul francez în anul 1881, universitatea religioasă *Ġāmi'at az-Zaytūna* și puținele școli în limba arabă au avut un rol esențial în asigurarea continuității identității arabe.

Prezența spaniolă în Maroc și cea italiană în Libia (impusă, de asemenea, în anul 1912) nu au avut o influență semnificativă asupra situației lingvistice din cele două țări, ea limitându-se doar la un număr neînsemnat de elemente de vocabular care s-au impus în limba vorbită, unele dintre ele fiind folosite și astăzi.

Provinciile din Estul arab (*Mašriq*) – respectiv Egiptul împreună cu Sudanul și Șamul sau Siria mare (incluzând Siria, Palestina și Libanul), Irakul și Peninsula Arabă – au cunoscut și ele efectele dominației coloniale în formele mandatului și protectoratului, dar tradițiile arabe adânc înrădăcinate și puternicele centre religioase și culturale din aceste zone au constituit bariere de netrecut în fața presiunii franceze și engleze.

Încercările de eliminare sau cel puțin de marginalizare a limbii arabe și de impunere a limbii franceze în locul ei, care s-au manifestat în zona Siriei și Libanului aflate sub mandat francez vreme de numai un sfert de secol (aproximativ 1920 – 1945) au eșuat în bună măsură și datorită perioadei destul de scurte a prezenței franceze în aceste provincii.

Englezii, fiind mai pragmatici, nu s-au arătat la fel de interesați precum francezii să-și impună propria limbă și propria cultură în zonele aflate sub mandatul lor sau sub ocupația lor temporară, respectiv Egiptul, Palestina, Irakul și Peninsula Arabă. Desigur, numeroasele elemente de vocabular au intrat mai ales în idiomurile vorbite în aceste zone și unele dintre ele – la care s-au adăugat numeroase altele în ultimele decenii - se află în circulație și astăzi, alături de împrumuturile turcești și persane (îndeosebi în Irak și în statele din Peninsula Arabă). Poate doar în cazul Egiptului, ocupat de Marea Britanie în anul 1882, autoritățile coloniale au încercat să impună limba engleză în întregul sistem de învățământ și au chemat deschis la folosirea dialectului în locul limbii literare (*al-fusḥā*), dar mișcarea naționalistă egipteană în frunte cu marele lider Saad Zaghlul a repus foarte curând limba arabă în drepturile ei în toate școlile de stat, a supus învățământul străin controlului autorităților egiptene și a respins în mod categoric încercările de impunere a dialectului în locul limbii standard.

După dobândirea independenței, în deceniile care au urmat încheierii celui de al doilea război mondial, constituțiile tuturor statelor arabe au consacrat limbii arabe statutul de limbă

oficială, iar legile de organizare a universităților și a procesului de învățământ din toate statele arabe au stipulat că araba este limba procesului de învățământ în cadrul lor (*Al-Qūzī*, 2009,6). Dar autoritățile arabe nu au respectat prevederile constituției și ale legilor privitoare la obligativitatea învățământului în limba arabă (*Al-Qāsimī*, 2009,1). Probabil că numai guvernul Siriei a respectat această prevedere a constituției referitoare la folosirea limbii arabe în toate domeniile vieții, considerând-o limbă națională și impunând-o în toate etapele procesului de învățământ și în toate specialitățile acestui proces (*Mah-Emūd As-Sayyīd*, 2009,7). Dar interesul pentru limba arabă în această țară nu s-a limitat doar la învățământ. Încă din anul 1952, la câțiva ani de la dobândirea independenței, a fost emis un decret în legătură cu folosirea limbii arabe în toate situațiile, interzicându-se denumirile străine pentru magazinele comerciale, iar în anii 1970 și 1980 s-a revenit cu noi declarații guvernamentale referitoare la acest subiect, apoi, cu ocazia depunerii jurământului la preluarea celui de al doilea mandat, actualul șef al statului sirian și-a declarat sprijinul față de apărarea limbii arabe și folosirea ei astfel încât să devină un instrument de modernizare a țării și în același timp a emis un decret privitor la folosirea limbii arabe și necesitatea protejării ei.

În schimb, lucrurile au evoluat în moduri diferite în celelalte țări arabe. Algeria, care avut parte de o moștenire culturală și lingvistică foarte complicată oferă cel mai bun exemplu în ceea ce privește eforturile vizând arabizarea (*ta 'rīb*) tuturor sectoarelor culturii, învățământului și chiar ale vieții economice. Încă din anul 1962 – anul dobândirii independenței – postul algerian de radio a început să emită în limba arabă în locul limbii franceze. Curând după aceea, în anul 1965 a început procesul de arabizare a învățământului. Au venit în Algeria mii de cadre didactice din Siria, Egipt și Irak pentru a sprijini acest efort, în paralel cu trimiterea de tineri algerieni în aceste țări pentru a se pregăti și a lucra ulterior în domeniul învățământului. Pentru încurajarea și accelerarea procesului de arabizare, guvernul algerian a emis în anul 1968 mai multe texte juridice privind arabizarea funcțiilor publice. Astfel, printr-o hotărâre a guvernului se cerea tuturor salariaților – funcționari și muncitori – să cunoască limba arabă încât să se poată înțelege cu ajutorul ei, condiționând ocuparea funcțiilor publice și avansările și de gradul de cunoaștere a acestei limbi. În 1976, a început arabizarea învățământului elementar, în anul 1984 s-a generalizat învățământul în limba arabă al tuturor științelor umane în toate universitățile algeriene, dar abia în anul 1989 s-a finalizat arabizarea învățământului de toate gradele.

Dar în pofida acestor succese importante, limba arabă a continuat să fie concurată de franceză nu numai în domeniul publicității și al reclamelor, ci chiar și în domeniile educației și învățământului superior. Așa după cum afirmă un reputat lingvist algerian, după 179 de ani de la ocuparea Algeriei în anul 1830, adică în anul 2009, franceza continuă să fie folosită în administrație, în învățământul superior și chiar în activitățile economice (*T-Ālibī 'Ammar*, 2009,17). Pe de altă parte, a fost încurajată din afară o mișcare berberă de renaștere cu scopul scindării etnice și lingvistice a societății algeriene.

Algeria se confruntă astăzi cu o contradicție acută între chemarea teoretică și legislativă pe de o parte și între situația reală pe de altă parte. Prin constituție, araba a fost proclamată limbă oficială, pentru impunerea și generalizarea ei au fost emise – așa după cum am menționat – numeroase legi și reglementări vizând apărarea ei și sancționarea acelor care le încalcă, dar numeroase alte resorturi au acționat în subteran pentru ca Algeria să rămână prizoniera culturii și limbii franceze care continuă să fie folosită și astăzi în discursul televizat și la posturile naționale și locale de radio. În plus, s-a extins în ultimii ani și învățământul privat în limba franceză. Partizanii francofoniei din Algeria consideră limba franceză a fi „o captură de război ce trebuie bine păzită”. Dacă în anul 1973 un membru algerian al Academiei de Limbă Arabă din Cairo

atrăgea atenția asupra faptului că învățământul în limba arabă literară (*fas ʿĪh ʿĪa*) s-a impus și s-a generalizat, cuprinzând peste patru milioane de elevi și studenți, adică o cincime din populația țării, asupra faptului că s-au realizat pași importanți în direcția arabizării învățământului de cultură generală și universitar, cursurile facultăților de drept, filozofie, istorie, geografie și sociologie desfășurându-se în limba arabă, Algeria se confruntă astăzi cu un curent francofon din ce în ce mai pronunțat.

Situația lingvistică din Algeria prezintă, așa după cum s-a văzut, o serie de particularități derivând în bună măsură din dominația colonială îndelungă care o deosebește de situația din Estul arab (*Mašriq*) și chiar de situația din țările vecine din Maghreb, respectiv Tunisia și Marocul, în pofida tradițiilor istorice și culturale comune, dar ea prezintă și unele trăsături similare cu situația din țările vecine. Astfel, arabizarea a fost și una din prioritățile conducerii mișcării de eliberare a Tunisiei, aspect care a căzut în răspunderea Ministerului Educației Naționale în fruntea căruia s-a aflat în primă fază Al-Amīn aš-Šābbi, fratele celebrului poet tunisian Abu al-Qāsim aš-Šābbi. Dar și aici s-a comis marea greșală de a limita predarea în limba arabă numai la științele tradiționale și sociale, în vreme ce științele exacte, chiar și istoria și geografia, au continuat să fie predate în limba franceză. În deceniul al șaptelea din secolul trecut, postul național de radio a început să transmită în limba arabă și s-a decis arabizarea învățământului primar de șase ani și de-abia în anul 1975 a început predarea istoriei, geografiei și filozofiei în limba arabă. Problema arabizării a fost și în Tunisia o luptă în adevăratul sens al cuvântului, dar nu atât de acerbă ca în Algeria, între adepții apărării spiritului național și între sprijinitorii curentului francofon (*Muḥammad Mezali*, 2009, 5).

Situația lingvistică din Maroc se aseamănă în multe privințe cu cea din Algeria în ceea ce privește existența mai multor aspecte sau variante lingvistice care se interferează în funcție de necesitățile comunicării, însă aici se discută despre existența unui multilingvism (*ta'addudiyya luḡawiyya*) sau cel puțin a unui bilingvism (*tunā'iyya luḡawiyya*) (*Benšrīfa*, 2001, 590; *As ʿ-Š ʿūrī*, 2009, 2). Alături de limba arabă literară (*al-fus ʿĪh ʿĪā*) – consacrată prin constituție ca limbă națională oficială, limba culturii și a învățământului –, în Maroc se mai folosesc și idiomurile arabe vorbite și berbere, ca și în Algeria de altfel. În plus, limba franceză continuă să dețină o poziție destul de puternică îndeosebi în învățământ și în mijloacele de informare. Se apreciază – poate puțin exagerat – că în anii independenței ea a cunoscut o răspândire mai mare chiar decât în anii protectoratului (*Benšrīfa, Al-Lahaḡāt II*, 590). Idiomurile berbere au avut funcții și domenii oarecum delimitate, dar colonialismul a atârnat sentimentele etnice ale vorbitorilor acestora, ajungându-se până acolo încât în anul 1930 s-a propus izolarea berberilor de arabi, dar ambele părți au respins acest proiect. La începutul deceniului al nouălea din secolul trecut, a re izbucnit curentul care a revendicat drepturi în primul rând lingvistice pentru berberi. Regele Marocului s-a văzut nevoit să promită că se va acorda limbii berbere poziția care i se cuvine în societate. Curând după aceea, a fost emisă hotărârea de înființare a Institutului Regal pentru Studii Berbere și s-a decis introducerea treptată a limbii berbere în sistemul de învățământ din Maroc.

Într-adevăr, constituția statului marocan stipulează că limba arabă este limba oficială a statului, dar ea a continuat să fie concursată de franceză până în zilele noastre. Cercurile și instituțiile economice și mai ales financiare continuă să folosească limba franceză care în unele domenii este predominantă chiar în corespondența oficială. Se poate afirma că în Maroc nu atât dialectele cât mai ales limba străină, în speță franceza, subminează poziția limbii arabe standard (*al-fus ʿĪh ʿĪā*) (*Benšrīfa, Al-Lahaḡāt II*, 595).

În momentul de față, Marocul, ca și celelalte țări arabe din Maghreb – Tunisia și Algeria în mod deosebit – se confruntă în plus și cu problema învățământului în limba franceză finanțat de

Franța. Au fost înființate numeroase școli în limba franceză, centre culturale și biblioteci franceze și este încurajată utilizarea limbii franceze în cele mai diverse reuniuni. Alături de utilizarea dialectului nu numai în programele de divertisment ci și în alte programe radio și TV și de sporirea analfabetismului în ultimii ani, avem un tablou relativ cuprinzător al situației lingvistice din Maroc (*‘Abbas al-Ġrāri*, 2009,5).

Mutându-ne în extremitatea estică a lumii arabe, în zona statelor din Peninsula Arabă și din Golful Arab, se constată că și aici limba arabă se confruntă cu unele dificultăți, diferite de cele din zona de vest într-o oarecare măsură. O elită de intelectuali din aceste state a depus eforturi imense după dobândirea independenței, vreme de patruzeci de ani, până pe la mijlocul ultimului deceniu din secolul trecut, pentru impunerea limbii arabe în calitatea ei de componentă esențială a identității naționale.

Araba a devenit astfel limba oficială a acestor state, limba învățământului de stat și privat de toate gradele, limba literaturii și culturii în general, limba corespondenței oficiale și private. Dar pe la începutul anilor '90, ministerele educației și învățământului din statele Peninsulei Arabe și-au schimbat brusc atitudinea față de studiul limbii engleze astfel încât să crească ponderea studierii ei în învățământul general pe seama altor materii, inclusiv a limbii arabe, și să înceapă învățarea ei mult mai devreme, respectiv din clasa I în loc de clasa a IV-a primară. La aceasta s-au mai adăugat și alți factori, precum înființarea de școli private arabe și străine în limba engleză, decizia de studiere a matematicii și a celorlalte discipline științifice în limba engleză, inclusiv în învățământul general, introducerea unui test pentru verificarea cunoștințelor de limba engleză la admiterea în unele universități. S-a ajuns astfel la „o criză în privința însușirii limbii arabe corecte în școală” (*Al-Sab ‘īnī*, 2009,5).

La această situație au contribuit și numeroasele comunități de imigranți nearabi care s-au stabilit pentru a lucra în statele din zonă și care au recurs în general la engleză în scopul comunicării atât cu populația locală cât și între ei, presărând această limbă cu numeroase elemente de vocabular din limbile proprii (arabe, persane, indiene etc.), astfel încât se poate vorbi de tendința de formare a unui pidgin sau chiar a mai multor pidginuri în această zonă. În plus, numeroase tranzacții și activități, îndeosebi în sectorul privat, se derulează în limba engleză, ca și activitatea unor servicii, precum poșta, băncile, electricitatea, telefonul și altele.

Pe de altă parte, asistăm la impunerea dialectelor locale în defavoarea limbii literare, lucru care va conduce la adâncirea faliei dintre cultura națională și apartenența regională și locală și la apariția unei păături sociale care cheamă pentru prima oară la renunțarea la limba arabă în învățământ și la marginalizarea ei în comunicarea oficială și socială. Această situație se datorează în bună parte și mijloacelor de informare care se bazează în multe din programele lor pe dialectele locale, ignorând varianta standard (*al-fusḤhā*).

Un studiu de caz asupra situației lingvistice din statul Qatar pune în evidență două aspecte contradictorii care se întâlnesc și în celelalte state mici din zona Golfului: pe de o parte statul se declară preocupat de apărarea, studierea și difuzarea limbii arabe, iar pe de altă parte autoritățile asistă la răspândirea și folosirea limbii engleze în învățământul preuniversitar și universitar fără să întreprindă nimic pentru stăvilirea acestui fenomen (*Al-QradḤawī*, 2009,2). Ieșind din cadrul oficial, araba este concurată de engleză în relațiile cu mâna de lucru străină și de dialectul local folosit în comunicarea curentă de către localnici, cu toate că guvernul qatarez a reconfirmat în anul 2008 obligativitatea folosirii limbii arabe în toate ministerele și instituțiile guvernamentale.

Așadar, se poate afirma că în statele mici din zona Golfului, avansează cu succes politica de anglicizare a învățământului, a mijloacelor de informare și chiar a vieții publice în bună măsură și datorită angajaților străini care în unele dintre ele ajung să reprezinte 90 % din totalul salariatiilor

(*Al-Qāsimī*, 2009,7). La această politică lingvistică se pare că subscriu și autoritățile din Arabia Saudită, cu toate că nu este o țară mică așa cum sunt statele din zona Golfului și nu se confruntă cu o prezență atât de masivă a mâinii de lucru străine. Este concludentă în această privință o declarație a ministrului învățământului din această țară făcută în anul 2007, în cadrul căreia a susținut predarea matematicii și fizicii în limba engleză – propunere întâmpinată cu o puternică opoziție din partea celorlalți membri ai cabinetului și din partea unui mare număr de intelectuali (*Al-Qūzī*, 2009, 5).

O situație particulară oferă limba arabă în teritoriile fostei Palestine. Se știe că în anul 1947, Organizația Națiunilor Unite a adoptat o rezoluție cunoscută în lumea arabă sub numele de „rezoluția de scindare (a statului Palestina)” (*qarār at-taqṣīm*), prin care pe teritoriul fostului stat Palestina a fost creat statul Israel, iar Cisiordania cu Ierusalimul de Est și Ghazza au fost atribuite arabilor palestinieni. Scindarea Palestinei în anul 1948 a avut printre alte consecințe și dezmembrarea poporului arab palestinian: o parte a sa a rămas în teritoriile palestiniene în anul 1948 și ulterior în urma războiului din 1967, o altă parte a sa a luat calea refugiului în 1948 (*al-muhāğirūn*) și în 1967 (*an-nāzihūn*), primind azil în statele arabe vecine sau chiar mai îndepărtate. Intelectualii arabi rămași în Israel au înțeles mai bine decât oricare alții necesitatea apărării limbii arabe (*al-fusḥḥā*) ca fundament al unității palestiniene și arabe. În consecință, ei au editat numeroase reviste culturale și ziare în limba arabă, care au prezentat evoluția problemei palestiniene cu dimensiunile ei politice, culturale, economice etc. După „dezastrul” din 1967 (*an-nakba*), profitând de climatul de aparentă toleranță și democrație din interiorul statului Israel, intelectualii arabi palestinieni au intensificat mișcarea înființării de reviste atât în interiorul Israelului cât și în toate teritoriile palestiniene pentru menținerea conștiinței unității palestiniene. Au apărut reviste ale universităților, ale instituțiilor culturale și religioase arabe palestiniene, precum și numeroase ziare care au contribuit printre altele și la apărarea și dezvoltarea limbii arabe.

Alături de varianta standard (*al-fusḥḥā*) există și în comunitățile palestiniene câteva idiomuri vorbite în care se regăsesc în general numeroase particularități ale dialectelor din Șam. La rândul lor, autoritățile palestiniene au impus limba arabă literară ca limbă oficială a noului stat palestinian în formare. Ea este folosită în mod obligatoriu în ministere și departamentele guvernamentale, în mijloacele de informare, în corespondența oficială, în discursul religios și politic, după cum este limba întrebuintată în toate etapele procesului de învățământ în toate teritoriile palestiniene, cu excepția disciplinelor științifice și tehnice care sunt predate în unele universități și licee în limba engleză. În timpul ocupației britanice și apoi israeliene au intrat atât în idiomurile vorbite cât și în limba arabă literară elemente lexicale engleze, franceze și evreiești, dar niciunele dintre acestea nu au reprezentat o primejdie pentru limba arabilor palestinieni (*Sḥādīq abu Sulaymān*, 2009, 10).

Discuția despre situația lingvistică arabă actuală nu ar fi completă, dacă nu ne-am referi și la țările arabe principale, situate geografic și cultural în zona centrală a lumii arabe, adică Egiptul, Siria împreună cu Libanul și Irakul. În aceste țări limba arabă a avut o poziție dominantă atât în timpul ocupației străine cât mai ales după dobândirea independenței naționale depline. Puținele influențe străine au rămas doar la nivelul vocabularului, la fel ca și în perioadele anterioare din istoria culturii și implicit limbii arabe. Dar în ultimele două decenii s-au confruntat și unele din aceste țări cu probleme pe de o parte ca urmare a invaziei dialectelor în mijloacelor de informare, iar pe altă parte ca urmare a extinderii învățământului privat în limbi străine. Este demn de relevat faptul că Siria este singura țară arabă care a arabizat foarte timpuriu învățământul de toate gradele și de toate specialitățile. Încă din anul 1919, a luat ființă Facultatea de Medicină din Damasc, în

care învățământul s-a desfășurat de la început în limba arabă. În același an a fost înființată Academia de Limbă Arabă din Damasc (A.L.A.D.) (*Mağma' al-Luğa al-'Arabiyya bi-Dimašq*), transformată recent în Academia Siriană de Științe (*Al-Mağma' al-'Ilmīyy as-Sūriyy*). Această instituție academică s-a preocupat de la început de apărarea limbii arabe, de arabizarea administrației în care limba turcă avea încă o poziție dominantă la sfârșitul primului război mondial, de elaborarea de terminologii arabe pentru diverse domenii ale științei, civilizației, culturii și vieții curente. Cam în aceeași perioadă a fost înființată și Facultatea de Drept din Damasc, care împreună cu Facultatea de Medicină a alcătuit nucleul viitoarei Universități Siriene, care în decursul deceniilor următoare va adăuga noi și noi facultăți în care întregul proces de învățământ s-a desfășurat în limba arabă. În celelalte țări menționate (Egiptul împreună cu Sudanul și Irakul) învățământul tehnic și medical (medicina, stomatologia, farmacia și medicina veterinară) continuă să se desfășoare în limba engleză, după cum tot în limba engleză, sunt predate și disciplinele științifice de la alte facultăți, tot așa cum se întâmplă și în statele din Maghreb în care este folosită nu atât engleza cât mai ales franceza. Poate că nu este lipsit de însemnătate să menționăm aici faptul că cel de al XX-lea congres al Uniunii Medicilor Arabi care a avut loc în anul 1988 a hotărât arabizarea urgentă a învățământului medical în toate țările arabe, dar până în momentul de față nu au fost înregistrate rezultate notabile în această direcție.

Situația lingvistică în unele zone ale lumii arabe este și mai complexă datorită existenței limbii arabe alături de o serie de limbi-substrat sau limbi-adstrat. Astfel, în țările din Maghreb – îndeosebi în Maroc și Algeria – există o importantă minoritate etnică a berberilor – populație indigenă hamitică din această zonă peste care s-au suprapus și alături de care au conviețuit arabii în decursul secolelor. Membrii acestei minorități etnice vorbesc limba berberă (*al-berberiyya*) sau *amazighiyya* (*al-'amaziğiyya*) cum a fost numită mai recent. Berberii au reclamat mai ales în ultimele decenii pretenții la o identitate culturală proprie, așa cum am menționat mai sus în contextul discuției despre situația lingvistică din Maroc și din Algeria, dar mici comunitățile berbere există și în Tunisia și în Libia.

În Egipt, alături de arabi trăiește o minoritate a coptilor (*'aqbāt*) – descendenți ai vechilor egipteni peste care s-a suprapus elementul arab.

Limba coaptă are statutul de limbă liturgică în bisericile creștine din Egipt și este vorbită de membrii acestei comunități. Un statut asemănător au siriaca și arameeana în Siria și Liban, asiriana/ kaldeana în Irak.

În regiunea din Nordul Irakului, în apropierea granițelor cu Iranul, Turcia și Siria există o importantă minoritate kurdă, vorbitoare a unei limbi-adstrat indoeuropene – kurda (*al-kurdiyya*) care se întrepătrunde în zona respectivă cu araba.

În Sudan, alături de arabă se folosesc o serie de idiomuri tribale locale nearabe, tot așa cum în Somalia și în alte regiuni periferice ale lumii arabe se folosesc somaleza (*as-ṣūmāliyya*), suwahili (*as-sawāhiliyya*) și o serie de pidginuri locale.

În linii generale, aceasta este situația lingvistică arabă actuală care s-a conturat în cea de a doua jumătate a secolului al XX-lea și în primul deceniu din secolul al XXI-lea. Privind lumea arabă în ansamblu, se constată că problemele cu care se confruntă limba arabă în toate zonele acesteia sunt în bună măsură asemănătoare, numai că intensitatea lor diferă de la o zonă la alta. Dacă ținem seama de faptul că ele rezidă în primul rând în pericolele pe care le prezintă unele limbi străine, situația amintește într-un fel de cea existentă în timpul dominației otomane și coloniale, când cunoașterea limbilor ocupanților era o condiție pentru obținerea unei slujbe și când araba era concurată în domeniile administrației și învățământului de către acestea. Și ca și atunci, poziția limbii arabe literare (*al-fuṣḥā*) pare să fie subminată și de idiomurile vorbite

(*al-lahaġāt al-‘āmmiyya*) care sunt folosite în învățământ, în mijloacele de comunicare și chiar în literatura beletristică într-o măsură foarte mică sau în orice caz din ce în ce mai mică. Unii cercetători atrag atenția asupra pericolelor derivând dintr-o astfel de situație, afirmând chiar că încurajarea folosirii idiomurilor vorbite în locul limbii standard nu mai este doar un simplu subiect de discuție, ci este pe cale să se realizeze în practică, îndeosebi după ce mijloacele de informare au aplicat această experiență prin intermediul televiziunii prin satelit, prezentând unele programe în dialect, transpunând în dialect limba vorbită în filmele de animație destinate copiilor, și ajungând să transmită chiar unele teleshows citite în dialect (*AdḌ-DḌubayb, Al-Lahaġāt II, 604*). Se apreciază, de asemenea, că procentul ridicat al analfabetismului în țările arabe, estimat la 30% din totalul populației și la 25% din copiii de vârstă școlară este, și el de natură să încurajeze orientarea către dialectele vorbite (*Al-Qasimi, 2009, 10*). Pornind și de la faptul că accentul se pune de multe ori mai degrabă pe deosebirile dintre țările arabe decât pe asemănările dintre ele, pe lucrurile comune și pe necesitatea înțelegerii și cooperării, a apărut mai ales în cercurile străine interesate discuția despre posibila scindare a națiunii arabe în mai multe mici națiuni la nivelul actualelor state arabe sau chiar și mai mici și despre posibila dispariție a limbii arabe literare (*al-fus, h, ā*) și evoluția actualelor dialecte în direcția unor limbi separate (*AdḌ-DḌubayb, Al-Lahaġāt II, 607,*).

Dar pe de altă parte, situația actuală se deosebește în mod radical de cea existentă în timpul ocupației străine și au apărut numeroși factori de natură să consolideze poziția limbii arabe. În primul rând, au fost înființate succesiv în decursul primei jumătăți a secolului al XX-lea Academia de Limbă Arabă din Damasc (A.L.A.D.), Academia de Limbă Arabă din Cairo (A.L.A.C.) și Academia de Limbă Arabă din Bagdad (A.L.A.B.), iar în ultimele decenii au fost create o serie de noi instituții academice menite să apere și să dezvolte limba arabă în Iordania, Sudan, Libia, precum și asociații și fundații pentru apărarea limbii arabe în numeroase state arabe. În al doilea rând, conștienți de condițiile noi pe care trebuie să le înfrunte limba arabă în epoca mondializării (*al-‘awlama*), responsabilii politici și culturali, alături de savanții lingviști cei mai de seamă, au organizat în preajma începutului noului mileniu și în primii lui ani o serie de manifestări arabe și internaționale în care au luat în discuție provocările cărora trebuie să le facă față limba arabă în epoca actuală și în viitor, adoptând poziții și decizii de natură să controleze evoluțiile negative. Astfel, Organizația Arabă pentru Educație, Cultură și Știință (omonima arabă a UNESCO) a organizat un colocviu internațional dedicat acestei probleme în orașul Al-Manama, capitala regatului Al-Bahreïn, încă din septembrie 1995, alături de numeroase alte reuniuni și colocvii regionale și panarabe. La rândul său, Academia de Limbă Arabă din Cairo a dedicat mai multe congrese în decursul ultimilor ani aceleiași probleme; cel din 1999 a avut ca temă centrală relația dintre limba arabă literară (*al-fus, h, ā*) și dintre limba vorbită (*al-‘āmmiyya*), cel din 2000 a avut ca temă centrală limba arabă literară și dialectul în mijloacele de informare, cel din 2001 a avut ca temă principală limba mijloacelor de informare, cel din 2008 – limba arabă și sfidările epocii actuale, cel din 2009 – limba arabă în învățământ etc. Numeroase alte colocvii au avut loc în alte capitale arabe. Astfel, la începutul anului 2009, Consiliul Superior pentru Limba Arabă, înființat în anul 1996, a organizat la Alger un colocviu internațional cu tema „*Modernizarea limbii arabe și viitorul ei pe piața limbilor lumii*”. Ni se pare relevant faptul că tocmai din capitala statului arab care s-a confruntat cu cele mai mari dificultăți în procesul de arabizare a fost lansat foarte recent un mesaj încărcat de optimism în legătură cu viitorul limbii arabe. Participanții la colocviu au subliniat necesitatea folosirii limbii arabe în toate domeniile activității și vieții, a impunerii ei în întregul sistem de învățământ de stat și privat și – lucrul cel mai important – au insistat asupra necesității edificării societății informaționale bazate pe o limbă

comună puternică, punând în evidență faptul că, în pofida dificultăților din politica educațională, limba arabă dispune de posibilități efective pentru a face față provocărilor actuale și viitoare.

În toate împrejurările s-a subliniat nevoia implicării mai eficiente a autorităților politice, culturale și științifice pentru impunerea limbii arabe literare (*al-fus,h,ā*), pentru interzicerea folosirii dialectelor în mijloacele de informare, pentru arabizarea instituțiilor financiare și economice, stabilizându-se cu, mai mare discernământ în ce măsură este nevoie de folosirea limbilor străine în aceste domenii.

Cum cea mai gravă amenințare la adresa limbii arabe în ultimele două secole a derivat din încercarea de înlocuire a limbii arabe literare (*al-fus,h,ā*) cu limbile ocupanților sau cu idiomurile vorbite (*Al-Muqālih*, *Al-Lahağāt II*, 668), tot mai mulți lingviști arabi de seamă au insistat asupra necesității concurării tuturor factorilor de decizie, instituțiilor și cercetătorilor la efortul de impunere a limbii arabe literare (*al-fus,h,ā*) (*Al-Halīfa*, *Al-Lahağāt II*, 523). Dacă aspiră la edificarea unui singur bloc arab, așa cum se întâmplă în alte zone ale lumii, arabii trebuie să folosească limba comună unică, adică *al-fus,h,ā*. „Națiunea arabă are nevoie de o limbă unică, unitară așa cum este *al-fus,h,ā*” (*Ad-D,ubayb*, *Al-Lahağāt II*, 611), care trebuie să fie folosită în întregul proces de învățământ – cu toate etapele și specialitățile sale – și în toate mijloacele de informare (*Al-Qāsimi*, 2009, 8).

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1-Ahəmad Həasan Həamīd, (Palestina), *'Aṭar al-'i'lām al-filastānī fī at-tanmiya al-luğawiyya fī Filastān*, în *Al-Lahağāt al-'arabiyya*, tom. II, Academia de Limba Arabă din Cairo (în continuare va fi menționată abreviat ALAC), 2006, p.690 – 700.

2-Benšrīfa, Muhəammad, (Maroc), *At-Tasəwīb al-luğawī fī wasā'il al-'i'lām al-'arabī bayna al-Mašriq wa-l-Mağrib*, în *Al-Lahağāt al-'arabiyya*, tom II, ALAC, 2006, p. 586 - 598.

3-Al-Ġrāri, 'Abbās, (Maroc), *Wāqi' al-luğa al-'arabiyya fī al-Mağrib*, ALAC, 2009.

4-Halīfa, 'Abd al-Karīm, (Iordania), *Al-'Arabiyya wa-l-'āmmiyya fī al-'idā'a wa-t-tilfāz*, în *Al-Lahağāt al-'arabiyya*, tom II, ALAC, 2006, p. 520 - 537.

5-Dobrișan, Nicolae, *Təuruq tanmiyat wa-tahəđīt matn al-luğa al-'arabiyya fī al-'asəṛ al-həadīt*, în Mahəməd Fawzi al-Manawī, *At-Ta'rīb wa-t-tağrīb*, Markaz al-Ahrām li-t-tarğama wa-n-našr, Cairo, 2005, p. 143 - 144 și în Revista Academiei de Limbă Arabă din Cairo (în continuare va fi menționată prin inițialele RALAC), vol. 102, 2004, p.185 – 206.

6-Dobrișan, Nicolae, *At-Taht,īt, al-luğawī wa-dawru-hu fī tat,wīr al-luğa al-'arabiyya wa-h,imāyati-ha*, RALAC, vol. 106, 2005, p.121-128.

7-Dobrișan, Nicolae, *Al-Luğa al-'arabiyya wa-t-taqāfa al-'insāniyya al-mu'ās,ira*, în volumul *Al-'Id al-māsī li-Mağma' al-luğa al-'Arabiyya bi-l-Qāhira*, ed.I, Cairo, 2008, p. 189-213

8-As-Sab'īnī, 'Abd al-'Aziz ben 'Abd Allah ben At-Turkī, (Arabia Saudită), *Al-Luğa al-'arabiyya wa-tah,addiyāt al-'awlama wa-t-tağrīb fī mint,aqat al-Halīğ al-'Arabī*, ALAC, 2009.

9-S,ādiq abu Sulaymān, (Palestina), *H,ādir al-luğa al-'arabiyya fī Filastān*, ALAC, 2009.

10-As,-S,ūrī, 'Abbās, (Maroc), *Fī al-wad, ' al-luğawī bi-l-Mağrib*, ALAC, 2009.

11-Ad,-D,ubayb, Ah,mad ben Muh,ammad, (Arabia Saudită), *Al-Luğa al-'arabiyya wa-l-'i'lām al-wāqi' wa-l-ma'mūl*, în *Al-Lahağāt al-'arabiyya*, tom. II, ALAC, 2006, p. 598 – 613.

12-T,ālibī, 'Ammār, (Algeria), *Wad,' al-lisān al-'arabī fī al-Ġazā'ir*, ALAC, 2009.

- 13-Al-Qāsimī**, ‘Ali, (Irak), *Wāqi‘ al-luġa al-‘arabiyya al-yawm*, ALAC, 2009.
- 14-Al-Qarad,awī**, Yūsuf, (Egipt), *Al-Luġa al-‘arabiyya fī dawlat Qatar*, ALAC, 2009
- 15-Al-Qūzī**, ‘Iwad, ben H,amd, (Arabia Sauditā), *Bidāyāt at-ta‘līm fī al-Mamlaka al-‘Arabiyya as-Sa‘ūdiyya*, ALAC, 2009.
- 16-Al-Lahaġāt al-‘arabiyya**; *Al-Fus,h,ā wa-l-‘āmmiyya*, tom I, ALAC, 2006, 738p.
- 17-Al-Lahaġāt al-‘arabiyya**; *Al-Fus,h,ā wa-l-‘āmmiyya*, tom I, ALAC, 2006, 776p.
- 18-Maġma‘ al-Luġa al-‘Arabiyya**, *Al-‘īd al-māsī li-Maġma‘ al-Luġa al-‘Arabiyya bi-l-Qāhira*, Cairo, 2007, 336p.
- 19-Mah,mūd H,āfiz**, (Egipt), *Kalimāt-ī ma‘a-l-ḥālīdīn*, ALAC, Cairo, 2006, 254p.
- 20-Mah,mūd as-Sayyid**, (Siria), *al-Luġa al-‘Arabiyya fī al-Ġumhūriyya al-‘Arabiyya as-Sūriyya, wāqi‘an wa-t,umūh,an*, ALAC, 2009.
- 21-Al-Manawī**, Mah,mūd Fawzī, (Egipt), *At-Ta‘rīb wa-t-taġrīb*, Markaz al-Ahrām li-t-tarġama wa-n-našr, Cairo, 2005, 252p.
- 22-Mezali**, Muh,ammad, (Tunisia), *Ta‘līm al-‘ulūm bi-l-‘arabiyya*, ALAC, 2009.
- 23-Al-Muqālīh,,** ‘Abd al-‘Aziz S,ālih,, (Yemen), *Wasā’il al-‘i‘lām wa-l-fus,h,ā al-mu‘ās,ira*, în *Al-Lahaġāt al-‘arabiyya*, tom II, 2006, p.666 - 689.

INOVAȚII LINGVISTICE ÎN PRESA DE LIMBA ARABĂ

Asistent Eugenia Mirela GEORGESCU

Forțată de evoluțiile tot mai rapide din toate domeniile, impulsionată de noile mijloace de comunicare, care asigură tot mai prompt răspândirea informațiilor pe tot mapamondul, tolerată de îngăduința binevoitoare a lingviștilor, presa de toate limbile este locul cel mai fierbinte pentru toate transformările, modificările și inovațiile lingvistice. Încă de la apariția sa, presa în limbile de largă circulație ale țărilor dezvoltate economic a exercitat o incontestabilă influență asupra surorilor sale mai tinere și mai puțin experimentate, care au preluat informații, date și relatări, la început pentru simplul motiv că nu dispuneau de mijloacele necesare pentru a și le confecționa singure. Această influență a sporit în condițiile mondializării, astfel că, de multe ori, oameni fără nicio pregătire sau preocupare lingvistică se simt îndreptățiți să-și asume dificilul și responsabilul rol de a pune în circulație termeni noi, justificarea aflându-se în necesitatea de informare rapidă a publicului și varietatea domeniilor abordate. Presa de limbă arabă nu face excepție, iar structura limbii arabe nu face decât să-i îngreuneze misiunea. În aceste condiții, este firesc ca ea să devină o adevărată pepinieră de inovații lingvistice, mai mult sau mai puțin acceptate de uz. În cele ce urmează ne vom referi numai la câteva fenomene de acest tip. Studiul se bazează pe texte apărute pe site-ul BBC în limba arabă (bbc.com.uk/arabic) și pe edițiile electronice ale cotidianelor Al – Hayat, AȘ-Șarq-u-l-Awsat, Al -Quds din perioada anilor 2007 – 2008 și se referă la câteva aspecte de ordin morfologic, care atrag atenția prin frecvența cu care apar.

1. Adjectivul de relație

1.1. Adjective de relație formate de la cuvinte introduse în limbă prin calc:

قنوات إنترنتية (canale internet)

حكم توتاليتاري (guvernare totalitară)

كومبيوترية (computerizat)

أثر / ج آثار (săpături arheologice), deși în limbă există substantivul أثر / ج آثار
cu sensul de „vestigiu, urmă istorică ”

الواقع الجيوبوليتيكي (realitatea geo-politică)

واقع باندوستوناتي (realitatea bantustanieră, a bantustanelor)

1.2. Formarea de adjective de relație prin adăugarea sufixului - اوي

Procedeul se aplică în general pentru nume proprii, și apare chiar și în cazul unui substantiv feminin terminat în -ah, care, în mod normal, s-ar transforma prin simpla cădere a sufixului de feminin și adăugarea sufixului -iyy:

فتحاوي (membru al organizației Fatah)

حمساوي (membru al mișcării Hamas - القيادي الحمساوي conducătorul din Hamas)

غزاوي (referitor la Gaza: المصلحة الغزاوية „interesul Gazei, interesul celor din Gaza”).

Există și situația în care sufixul nu mai conține ā , ca în adjective de relație de tipul:

إسلاموي (islamist - الحركات الاسلامية „mișcările islamiste”)

شعبي (populist - النزعة الشعبوية - „tendința populistă”)

În acest caz poate fi vorba și de o marcă peiorativă, care lipsește în cazul adjectivelor de relație derivate prin adăugarea sufixului - iyy, ca: إسلامي (islamic) și شعبي (popular)

1.3. Derivarea adjectivelor de relație de la nume proprii străine, tratate ca și cum ar fi nume arabe:

طالباني (referitor la Talibani - تاليباني este pluralul de la تاليب (student la universitate islamică în limba paștu - și este perceput ca nume propriu de vorbitorul arab- مدارس دينية طالبانية „scoli religioase talibane”

النسخة الفيكونتية - referitor la Visconti - ,, copia lui Visconti ”

عنوان نيتشوي - referitor la Nietzsche - ,, titlu nietzschean”

1.4. Formarea unor adjective de relație de la elativ, atunci când acesta intră în structura unui complex resimțit de vorbitor ca un singur termen:

الدراسات الشرق الأوسطية sau الدراسات الشرق أوسطية , în primul caz complexul fiind simțit categoric ca un singur termen, dovadă și marca de determinare – articolul hotărât – folosită numai pentru primul termen, sufixul - iyy apărând, firesc, la sfârșit.

Adjectivele de relație formate de la complexe nominale sau prepoziționale primesc sufixul - iyy numai la ultimul termen:

محطات توليد الطاقة الهيدروكهربائية (centrale hidroelectrice)

1.5. Odată cu dezvoltarea științei, se folosesc tot mai des adjective de relație derivate de la nume împrumutate, cum ar fi إلكتروني, derivat de la substantivul de origine greacă إلكترون și folosit în compuși ca :

البريد الإلكتروني (e-mail – poșta electronică)

عملية التصيد الإلكترونية (fishing)

قرصنة إلكترونية (piraterie pe internet)

ألعاب إلكترونية محمولة (jocuri computerizate)

معاملات مصرفية إلكترونية (tranzacții bancare computerizate)

sau آلي, derivat de la آلة (instrument, unealtă, mecanism)

ترجمة آلية (traducere automată)

إنسان آلي (robot)

المعالجة الآلية للغات الطبيعية (prelucrarea mecanică a limbilor naturale)

1.6. Se răspândește utilizarea adjectivelor de relație formate pe baza masdarelor, evitându-se astfel sintagma „status constructus”, ceea ce duce o un grad mai înalt de abstractizare, dar și la o simplificare relativă din punct de vedere gramatical. Masdarele de la care se preferă formarea

adjectivelor de relație sunt cele de forma a II-a.

شروط تعجزية (condiții imposibile, paralizante)
خصائص تغذوية (particularități nutritive)
تطلعات تحديثية (aspirații moderniste)
خطوط تسليحية (planuri de înarmare)
حكم تعلقي (sentință suspendată)
أسعار تشجيعية (prețuri promoționale)
صفائح تكوينية (plăci formative)
إعلان توعوي (anunț pentru/ de conștientizare)
أسهم تفضيلية (acțiuni /participații preferențiale)
بؤرة تصويرية (focar imaginativ),

fără a fi ocolite nici masdarele celorlalte forme verbale derivate:

هجمات استباقية (atacuri preventive)
محاكاة افتراضية (simulare virtuală)
طبيعة تفاعلية (natură interactivă)
الفضاء الإعلامي (spațiul informațional)
ملابس تنكرية (travesti)
طاقة استيعابية (capacitate de absorbiție)

1.7. Derivarea unor adjective de relație de la substantive existente în limbă, pentru a descrie realități noi, după tiparul limbilor occidentale de circulație:

القوة الشارعية (forța străzii / forța (maselor din) stradă)
الصناعات الخدمية (industria serviciilor)

وجهة نظر نسبانية (punct de vedere relativist); se dorește diferențierea acestui adjectiv de cel cunoscut și notat de dicționar نسبي, derivat de la نسبة și având sensul de „proporțional, relativ”

1.8. Extinderea derivării adjectivului de relație de la numeralul distributiv și utilizarea sa ca prim termen într-o anexiune de calificare:

إنتاج ثلاثي الأبعاد (producție tridimensională)
دليل ثنائي اللغة (ghid bilingv)

1.9. Utilizarea adjectivului de relație cu valoare substantivală:

مئوية الفيلم المصري >الذكرى المئوية للفيلم المصري (centenarul filmului egiptean)

يمكن رؤية الجوهر مستقلا عن العابر (Esențialul poate fi considerat independent de efemer), chiar și atunci când este derivat de la un complex prepozițional:

شتى ضرور الماورائيات (tot felul de ((lucruri)) metafizice)
/complexul trecut la plural. ما + وراء + ي

110. Utilizarea adjectivului de relație ca adverb modal, în locul unui complement absolut urmat de un calificativ. Eludarea numelui se face pentru a asigura viteza comunicării, dar și sub influența limbilor străine:

سوف تحصل حماس على عدم التحرش بها إسرائيليا (Hamas va obține să nu fie tracasată de Israel)

استطاع ان يطور اللعبة المسرحية مشهديا و احتفاليا (a reușit să dezvolte reprezentația teatrală scenic și ca spectacol)

1.11. Formarea adjectivului de relație de la un plural:

حد ج حدود >قضايا حدودية (probleme frontaliere)

2. Numele abstract de calitate

2.1. Crearea unor nume abstracte pornind de la nume existente în limbă, sub influența limbilor de circulație, în care numele respective există:

مسألة افريقية السودان و عربيته (problema africanității și arabității Sudanului)

Numele propriu إفريقيا există în limbă, dar إفريقية este un calc pentru a exprima noțiunea de „africanitate, apartenență la continentul african”. În cel privește عربية trebuie menționat că substantivul عربية desemnează un termen abstract: arabism, arabitate, caracter arab, iar adăugarea sufixului indică faptul că autorul simte nevoia să accentueze gradul de abstractizare.

Tot pentru un termen abstract - „umanism” - se alege derivarea de la un adjectiv de relație terminat în اوي: انسانية.

2.1. Crearea unor nume abstracte de la masdare quadrilitere: مواقف مصابة ببرمجيات خبيثة (site-uri virusate); de la masdarul برمجة se formează adjectivul de relație, iar apoi numele abstract specializat pentru domeniul IT și diferit de "برنامج ج برامج", utilizat pentru „program, plan ”

2.3. Crearea de nume abstracte prin sufixarea unor cuvinte calchiate din limbile de circulație:

البرجماتية (pragmatismul)

2.4. Crearea de nume abstracte prin adăugarea sufixului - iyyah la un nume propriu devenit astfel nume comun:

أظهر ماكيافيلية (a arătat machiavelism)

عنتريات الرئيس الإيراني (antarismele președintelui iranian, عنترية fiind derivat de la numele poetului عنترة بن شداد)

البوتينية (putinismul)

الفرويدية (freudismul)

الكونفوشوسية (confucianismul)

2.5. Crearea unor nume abstracte, pornind de la adjective de relație construite pe baza alăturării a două cuvinte împrumutate:

انغلو سكسونية (anglo-saxonismul)

الفرنسار كوزية (fran-sarkozysmul)

2.6. Crearea unui nume abstract, pornind de la un masdar, pentru a exprima un grad mai ridicat de abstractizare decât cel exprimat de masdarul respectiv:

إيفاء - ا IV-a (solvabilitate), de la masdarul de forma

إيفاء - ا IV-a (istoricitatea / caracterul istoric al evenimentului), derivat de la masdarul de forma a II-a, care nu mai este simțit ca marcat verbal, ci nominal

تفوقية (superioritate), format pe baza masdarului de forma a V-a, cu același sens

صدقية (credibilitate), format de la masdarul de forma I

اتصالية (conectivitate), format de la masdarul de forma a VIII-a.

2.7. Crearea unor nume abstracte de la prepoziții și complexe prepoziționale:

دونية < (inferioritate)

عنديات < عند + ي (posesiuni / prepoziție+ pronume afix de persoana I, care exprimă apartenența).

3. Verbul

3.1. Verbe quadriliter

Verbele quadriliter sunt puține în araba clasică. V. Monteil în *L'arabe vivant* menționează doar 11. Procedul de crearea a quadriliterelor prin sufixarea sau infixarea unei nazale sau lichide, sau prin repetarea uneia dintre consoanele radicale a fost însă exploatat de jurnaliștii contemporani, din necesitatea exprimării sintetice, asemănătoare celei din limbile de circulație.

Este cazul verbului رعن (a legaliza) care a înlocuit sintagma explicativă إضفاء الصفة الشرعية sau a verbului خصص - cu varianta حوصص - (a privatiza), care a înlocuit complet sintagma انتقال الملكية العامة (ملكية الدولة) إلى الملكية الخاصة și care s-a impus mai ales în ultimul deceniu al secolului trecut referitor la evoluțiile din țările ex-comuniste.

Un alt quadriliter رأسمال (a face pe cineva capitalist) este un denominativ, derivat de la numele deja compus din doi termeni în stare de anexiune رأس + مال (capital), utilizat de multă vreme și simțit ca un singur termen:

Tot un denominativ este și شخصن (a personifica), de la substantivul شخص, utilizat într-o sintagmă ca: شخصنة المؤسسات (personificarea instituțiilor), la fel ca موضع / تموضع, formate de la un nume de loc موضع și având sensul de „a localiza/ a fi localizat”:

Un quadriliter de largă circulație - mai ales ca masdar - este عولمة / عولمة (mondializare):

ميكانيزمات العولمة (mecanismele mondializării)

S-a extins formarea de quadriliter, pornind de la nume de țări și popoare, prin adăugarea nazalei - n:

عرقن (a irakieniza)

عملية أفغنة و عرقنة المنطقة / أفغن (a afganiza) operațiunea de afganizare sau irakienizare a zonei

Pe același tipar s-a creat un fals masdar اسلمة مصر / اسلمة (islamizare) (islamizarea Egiptului), masdarul verbului de forma a IV-a fiind إسلام, care a rămas specializat pentru „islam”.

Un rol tot mai important a început să joace adjectivul de relație رقمي (digital), de unde s-a derivat și quadriliterul رقمن / رقمنة الماضي و الحاضر و المستقبل (digitalizarea trecutului, prezentului și viitorului).

În paralel cu verbul de forma a III-a عصرن se folosește și عصرن (a fi contemporan).

3.2. V. Monteil (op. cit.) remarca extinderea folosirii verbului la forma a II-a, în detrimentul formei I, dar și a formei a IV-a, care s-a specializat pentru sensul factitiv.

Unele verbe de forma a II-a sunt denominative: قنن (a legifera) > قانون (lege), sau masdarul تشيئة (reificare), derivat de la شيء.

În cazul altor verbe se produce o lărgire al sferei semantice: ترشيد / ترشيد se folosește cu sensul de „raționalizare: ترشيد الاستهلاك (raționalizarea consumului), sensul inițial al acestei rădăcini fiind „a urma direcția corectă, a fi bine ghidat ”

Verbul خصص cu sensul de „a atribui, a destina, a particulariza” este pus în legătură cu sensul de „particular, propriu, privat” și utilizat în locul quadriliterului خصص, cu sens factitiv.

3.3. Formarea unor participii denominative, după tiparul altora des utilizate: مجايل (contemporan, din aceeași generație), format de la substantivul جيل, după tiparul معاصر و مواطن sau سرطن / مياه مسرطنة (ape cancerigene) format de quadriliterul denominativ سرطن .

3.4. Substantivizarea participiilor, mai ales a celor de la forme derivate:

المتخيل (imaginarul)

المنشطات (energizantele)

المتشذر (fragmentarul) – denominativ format de la شذر

العابر الزوال (efemerul).

BIBLIOGRAFIE

1-**Monteil, Vincent** - L'arabe moderne, 1960, Paris

2-**Wehr, Hans** – A Dictionary of Modern Written Arabic, edited by J.M.Cowan, 1979, Wiesbaden

3-**Rieg, Daniel** – Dictionnaire arabe – français, 2004, Paris

4-**Anghelescu, Nadia** - Introducere în studiul limbii, 2007, Ed. Univ. București

5-Cotidianele Al-Hayat, AȘ-Șarq-l –Awsat, Al-Quds (2007-2008)

6-Site-ul bbc.com.uk/arabic

LE PROVERBE: STRUCTURE ET SIGNIFICATION

Lect. Drd. Mirela PENTELESCU

Tenant compte du fait que le proverbe peut être facilement confondu, étant apparenté aux autres genres, à savoir la sentence, la maxime, l'adage, l'apophtegme, le précepte, le dicton, on se propose de donner une courte définition au proverbe, bien que «plusieurs siècles d'expérience et d'effort ont montré qu'il n'y a rien de si insaisissable et de si évasif que la proposition exacte ou le groupe de propositions qui devraient constituer une telle définition» [1]

En fait, le proverbe (provenant du latin classique «*proverbium*») est une «expression d'extraction populaire»[1], témoignant apparemment une vérité fondamentale, un truisme, en langage familier, «souvent orné d'allitération et de rime. Il est généralement court, mais pas nécessairement; il est généralement vrai, mais pas nécessairement aussi. Certains proverbes ont à la fois un sens littéral et un sens figuré, les deux étant parfaitement compréhensibles»

Quant à ses origines, le proverbe est présent des plus anciens temps, mentionnant que chez les Araméens et les Hébreux, les paroles de Salomon sont devenues les célèbres «Proverbes de Salomon», un vrai porte-parole de Dieu et guide toujours valable de nos jours («Celui qui creuse une fosse y tombe» pour en citer un des plus célèbres), les Grecs nous léguant aussi un vrai patrimoine de proverbes.

En France, on le rencontre depuis l'époque du Moyen Age dans de nombreux manuscrits où abondent des proverbes en ancien français, bien que le proverbe de l'époque fut particulièrement «roturier» (Bouhours). Au XVIIe et XVIIIe siècles, on assiste à une forte dépréciation du proverbe, étant considéré une manière de parler triviale et commune. Pourtant, au XXe siècle, le proverbe regagne sa place et son rôle dans la vie courante et littéraire, grâce à de nombreuses études d'ethnologie et de sociolinguistique.

Le proverbe «était donc pour les Anciens un texte figé, porteur d'un enseignement reflétant la sagesse du peuple qui l'avait créé et transmis de génération en génération à travers les âges» [2]

En fait, pour caractériser le proverbe, on peut dire qu'il est une création anonyme, collective, pratique et populaire, commun à tout un groupe social, exprimé en une formule elliptique, ayant une structure figée, stéréotypée, porteur d'un enseignement «pratique, solide et d'utilité immédiate» [2] Il faut mentionner aussi les paroles de Voltaire qui disait que «[...] le proverbe éclaire la vie pratique».

En parlant de la structure morphosyntaxique du proverbe, comme déjà mentionné, celui-ci est une structure figée, stéréotypée, se caractérisant par un nombre réduit de techniques, étant toujours une phrase déclarative, aux éléments morphologiques et syntaxiques spécifiques et spéciaux.

Ainsi, du point de vue syntaxique, **le sujet** d'un proverbe – qui désigne toute une catégorie dans son ensemble - peut être exprimé par:

- une proposition relative sans antécédent invariablement introduite par le pronom relatif «*qui*»: «*Qui* dort dîne»; «*Qui* va à la chasse perd sa place»; «*Qui* vole aujourd'hui un œuf, demain volera un bœuf»,

- un nom accompagné d'un article défini à valeur générique: «*Les bons comptes* font les bons amis»; «*Les extrêmes* se touchent»; «*Les absents* ont toujours tort»; «*L'avarice* est la mère de tous les maux».

- un nom sans article: «*Avare* pour le son, *prodigue* pour la farine»; «*Homme* d'honneur n'a

qu'une parole»; «*Abondance* de biens ne nuit pas»

- le pronom indéfini «*on*», bien que rarement rencontré dans les proverbes: «Comme *on* fait son lit *on* se couche»; «Dans le lit d'autrui *on* ne peut dormir»; «C'est dans le besoin qu'*on* connaît ses amis»; «C'est en forgeant qu'*on* devient forgeron»

- le pronom indéfini «*tel*», occasionnellement rencontré: «*Tel* maître, *tel* valet»; «*Tel* père, *tel* fils»; «*Telle* vie, *telle* fin»

Tenant compte du fait que le proverbe reflète une vérité toujours valable, pérenne et indiscutablement autoritaire à travers les temps, il est évident que le **prédicat** du proverbe sera au présent de l'indicatif, bien qu'il y ait des structures verbales englobant le futur, le subjonctif ou l'impératif: «*Tel* qui *rit* vendredi dimanche *pleurera*» ou l'impératif: «*Garde* ton argent pour le mauvais temps»; «*Semez* dans la jeunesse pour récolter dans l'âge mûr» Il est à mentionner la fréquence du verbe «*être*» dans les proverbes tant dans la forme négative qu'affirmative: «Il *n'est* pire eau que l'eau qui dort»; «Tout ce qui blanchit *n'est pas* farine»; ««Le silence *est* la sagesse». Quant à la personne plus fréquemment utilisée, «c'est la II-e ou la III-e personne»[3]: «*Veux-tu* rendre le voleur honnête homme? Fie-*toi* à lui»; «*Est* bien *père* qui nourrit»

Quant aux **compléments**, ceux-ci suivent la structure du sujet, à savoir:

- au sujet à article défini, on rencontre un complément à article défini: «L'argent ne fait pas *le bonheur*»; «L'habit ne fait pas *le moine*»; «Le silence est *la sagesse*»

- au sujet à article zéro, le complément est aussi non déterminé: «Expérience passe *science*»; «Homme sans *abri*, oiseau sans *nid*»; «Loup ne mange pas *chair* de loup».

Si on parle de la **structure propositionnelle** du proverbe, il est à mentionner que celui-ci a, d'habitude, une structure binaire, parfois résultée de la juxtaposition de deux propositions principales à prédicats exprimés: «L'homme propose, Dieu dispose»; «Conseil est bon, mais aide est encore mieux»; «La paix fait les nids, la guerre les détruit» ou propositions principales elliptiques: «Noël au balcon, Pâques au tison»; «*Tel* maître, *tel* valet».

On remarque la même force et valeur d'un proverbe constitué d'une proposition principale accompagnée d'une subordonnée qui peut être:

- une relative sans antécédent, ayant la fonction de sujet, comme déjà mentionné: «Qui bien fera, bien trouvera»; «Qui cherche trouve»; «Qui a bon voisin, a bon matin».

Il est à remarquer que la plupart des propositions sujets qui apparaissent dans les proverbes sont pronominales, une place prépondérante étant tenue par le pronom relatif «qui» et son synonyme «celui qui». «Dans certaines situations, la proposition sujet a une nuance conditionnelle» [3], à savoir: «*Qui a bien besoin* a droit de se reposer»; «*Qui a bonne tête*, ne manque pas de chapeaux» (Cine are cap bun nu rămâne fără căciulă)

- une circonstancielle: «Où force domine, raison n'a point de lieu»; «Quand le chat est hors la maison, souris et rats ont leur saison»; «Comme tu sèmeras tu moissonneras»; «Si la montagne ne vient pas à nous, il faut aller à elle»

En parlant de la structure propositionnelle, il est à mentionner la construction des proverbes par une **structure négative**, exprimée par une proposition négative, même négation absolue («jamais; point»), un élément négatif (article indéfini), la conjonction «ni...ni» ou d'autres adverbes de négation. Il est à remarquer l'opposition d'une proposition négative et d'une affirmative pour mieux mettre en évidence la force et l'idée génératrice du proverbe: «N'est pas beau ce qui est beau, est beau ce qui plait»; «Ne vends jamais, achète»; «Un malheur ne vient jamais seul»; «Ne compte sur personne autant que sur toi-même»; «Ne remets jamais à demain les affaires sérieuses»; «Nul homme sans défaut»; «Nul ne peut donner ce qu'il n'a»; «Ni l'or ni la grandeur ne nous rendent heureux»

«La présence [...] des négations dans les énoncés - proverbes confère à ces derniers un

caractère de restriction et d'interdiction. Cette caractéristique est déterminée par la fonction éducative même des proverbes» [3] Soit les exemples suivants négatifs où on remarque le caractère éducatif: «On n'a rien sans peine»; «On ne récolte jamais que ce qu'on a semé»; «N'est richesse qui honneur vaille»

En passant de la structure linguistique à la **structure stylistique** du proverbe, il est à mentionner que «depuis longtemps, la **métaphoricité** a constitué le premier et le plus important trait définitoire du proverbe»[2] En tant que genre populaire, le proverbe utilise la métaphore car les gens du peuple évitaient, autant que possible, les termes abstraits; il est à ajouter qu'il y a aussi des proverbes ayant les deux sens, l'un propre et l'autre métaphorique, comme dans les exemples suivants: «Chien qui aboie ne mord pas»; «Chaque grain a sa paille»; «À chaque mal son remède»

D'autres figures de style du langage poétique populaire rencontrées dans la construction du proverbe sont:

- la **comparaison**, réalisée à l'aide de l'adverbe de manière «*comme*» ou par l'ellipse du verbe copulatif «être»: «*Comme* on fait son lit on se couche»; «*Comme* tu sèmeras tu moissonneras»; «Petit poussin chante *comme* le coq lui apprend», «Rien ne change autant que le temps et les femmes»

- la **répétition**: «Le bien cherche le bien»; «Le peu parler est or, le trop parler est boue»; «Les fous sont plus utiles aux sages que les sages aux fous.»; «Bouche en cœur au sage, cœur en bouche au fou»

- la **symétrie**, «les proverbes étant divisés en *associatifs* et *oppositionnels* et *énoncés bimembres* et *énoncés plurimembres*» [3]. Pour en donner des exemples, prenons la structure des énoncés bimembres associatifs: «Qui bien commence, bien finit», «Il y a un temps de parler et un temps de se taire» et opposables: «Les fous serrent les nœuds et les sages les dénouent» et les structures des énoncés plurimembres seulement opposables: «Certains disent ce qu'ils savent, d'autres savent ce qu'ils disent» [3].

- la **rime**, un élément essentiel de la création populaire qui confère au proverbe une certaine harmonie sonore, mettant en évidence la fantaisie de l'auteur populaire: «Ecus sont bien reçus», «La colère est mauvaise conseillère», «Toujours prêt à écouter et toujours lent à parler» [3], le dernier proverbe contenant aussi la répétition et la symétrie.

Pour conclure, il faut préciser que le proverbe constitue une manière courante d'expression, à la portée de tous, en donnant du relief, couleur et vivacité à la langue parlée, en relevant, en même temps, tout un trésor de vérités provenant d'une expérience riche, de longue durée. Le proverbe est un moyen d'éducation simple, mais direct, non fâcheux, qui nous fait mieux voir la vie et les gens, qui nous fait mieux comprendre les situations et les événements et qui nous éveille la conscience parfois assoupie.

BIBLIOGRAPHIE

1. **Whiting, B.J.**, «The nature of the Proverb», Harvard Studies and Notes in Philology and Literature, p.273.
2. **Schapira, Charlotte**, Les stéréotypes en français, Proverbes et autres formules, Ophrys, 1999.
3. **Negreanu, Constantin**, Structura proverbelor românești, Editura Științifică și pedagogică, București, 1983.
4. **Maloux, Maurice**, Dictionnaire des proverbes, sentences et maximes, Paris, Larousse, 1960.

5. **Larousse** de la langue française (lexis), Paris, 1977.
6. **Le Ronx de Lincy**, Livre des proverbs française, 1842.

PHONETISCHE MERKMALE DES RUMÄNIENDEUTSCHEN IM VERGLEICH ZUM STANDARDDEUTSCHEN UND RUMÄNISCHEN. METHODISCH-DIDAKTISCHE SCHWERPUNKTE IM DAM- DAZ- UND DAF-UNTERRICHT AUS RUMÄNIEN.

Conf. dr. Maria Ileana MOISE

1. Deutsche Sprachinseln in der Welt
2. Historischer Überblick über die Einwanderung der unterschiedlichen deutschen Kolonisten nach Rumänien;
3. Phonetisch-phonologische Besonderheiten des Rumäniendeutschen im Vergleich zur deutschen Standardausprache
4. Methodisch-didaktische Schwerpunkte im Bereich Aussprache im DaM-, DaZ- und DaF-Unterricht aus Rumänien

1 Deutsche Sprachinseln in der Welt

Voraussetzung für die Existenz einer Sprachinsel ist, dass die Sprache im Ursprungsland noch gesprochen wird. Für die Überlebensfähigkeit einer Sprache außerhalb der Grenzen des Ursprungslandes ist u.a. ihre Nichtisolierung von derselben entscheidend. Zu berücksichtigen sind auch äußere Bedrohungen vom Wirtsland her, wie z.B. politische, kulturelle, religiöse und sprachliche, die zu einer vollständigen Auflösung der betreffenden Sprachinsel führen können, d. h. zum Verlust ihrer kulturellen Identität, zur Isolierung von ihrer Umwelt und den weiteren Erhalt ihrer Sprache negativ beeinflussen können.

Deutsche Sprachinseln bildeten sich im Mittelalter und sind heute in der ganzen Welt verstreut. Bei der kleinsten handelt es sich um einzelne kleine Dörfer, bei den größten um geschlossene deutsche Sprachlandschaften (z.B. Siebenbürgen) inmitten fremdsprachiger Gebiete. Außerhalb des geschlossenen deutschen Sprachraumes (Deutschland, Österreich, Deutschschweiz, Liechtenstein, Luxemburg und die deutschen Sprachgebiete in Belgien) wird Deutsch in Ungarn (Schwäbische Türkei, Fünfkirchen, im ungarischen Mittelgebirge/Plattensee-Oberland, in Veszprém, Frankenstadt und Umgebung), Rumänien (Banat, Siebenbürgen, Nordmoldau, Bukarest, Dobrukscha), Italien (autonome Region Aostatal, Provinz Vercelli, Verbano-Cusio-Ossola, Fersental, Verona, Venedig), Slowenien, Tschechien, in der Slowakei und Polen gesprochen. Auf dem afrikanischen Kontinent existente deutsche Sprachinseln sind in Namibia, Südafrika (Pretoria, Johannesburg, Kapstadt); in den USA (Pennsylvanien, Kansas, Texas, Ohio) weiterhin in Kanada, Mexiko, Paraguay, Chile und Brasilien.

2 Kurzer historischer Überblick über die Einwanderung der unterschiedlichen deutschen Kolonisten nach Rumänien

„Rumäniendeutsche“ ist eine Sammelbezeichnung für die regional getrennt lebenden deutschsprachigen Minderheiten aus Rumänien. Gemeint sind unterschiedliche Gruppen:

- Sachsen
 - a. Siebenbürger Sachsen
 - b. Zipser
- Donauschwaben
 - a. Banater Schwaben

b. Sathmarer Schwaben

- Bukowinadeutschen
- Landler
- Regatdeutschen

die aus unterschiedlichen Gegenden des heutigen Deutschland, Österreich, Luxemburg stammen, sich zu unterschiedlichen Epochen, aus verschiedenen Gründen, in unterschiedlichen Gegenden des heutigen Rumänien ansiedelten. So z.B. stellen die Siebenbürger Sachsen die älteste noch existierende Siedlergruppe der deutschen Ostsiedlung dar. Ihre Herkunftsgebiete lagen im heutigen Luxemburg, Lothringen, dem Elsass, sowie in den damaligen Bistümern Köln, Trier und Lüttich. Sie ließen sich im Jahre 1143 unter dem ungarischen König Géza II, im Zuge der deutschen Ostsiedlungen im westlichen Teil Siebenbürgens, in dünn besiedelten Gegenden, in nicht zusammenhängenden Gebieten nieder, u.zw.: im Altland, Burzenland und Nösnergau (heute die Städte und Dörfer: Broos, Mühlbach, Reußmarkt, Hermannstadt, Leschkirch, Großschenk, Schäßburg, Reps, Mediasch, Schelken, Bistritz, Kronstadt). Sie gründeten auch heute noch wichtige Städte und Ortschaften. Das besiedelte Gebiet hatte nie direkten Anschluss an deutsches Territorium; es gehörte bis Anfang des 20. Jhs. zum Königreich Ungarn, bzw. zum Kaisertum Österreich.

In der Ansiedlungszeit erhielten die Kolonisten wichtige Privilegien (z.B. Territorialautonomie, erhebliche Steuer- und Wirtschaftsvorteile), die dazu dienen sollten, ihre wirtschaftlichen Leistungen zu befördern und damit möglichst hohe Steuereinnahmen für die ungarische Krone zu generieren. Die erhaltenen Privilegien und Sonderrechte gewährten den Siedlern eine über Jahrhunderte geltende De-facto-Autonomie. Trotz der Entfernung zum deutschen Sprach- und Kulturraum bestanden für die Siedlergruppen schon seit der Ansiedlungszeit regelmäßige Kontakte und Austausch mit demselben (z. B. Studienzulassung an den Universitäten aus Wien oder aus dem mitteldeutschen Raum).

Die sich herausgebildete siebenbürgische Mundart ist eine moselfränkische Reliktmundart, die mit dem Letzeburgischen und der trierischen Mundart eng verwandt ist. Sie war Teil eines Dialektes, der im Mittelalter in einem relativ großen Gebiet (Luxemburg, Erzbistum Köln) gesprochen wurde, danach aber immer mehr überformt und verdrängt wurde. Heute gilt sie neben dem Luxemburgischen als letzte Artefakte des mittelalterlichen Dialektes. Allerdings ist das Siebenbürgisch-Sächsische vergleichbar zu den anderen verwandten moselfränkischen Mundarten infolge der 800 Jahre langen Isolation einem anderen Entwicklungsweg gefolgt, das heutzutage eine problemlose Verständigung untereinander nur schwer ermöglicht, da u.a. im Laufe der Jahrhunderte auch Begriffe aus dem Ungarischen und Rumänischen übernommen wurden.

Schrift- und Schulsprache war in Siebenbürgen seit altersher nicht die Mundart, sondern das Hochdeutsche. Die Mundart war vor allem auf die privaten Sprachdomänen und die Kommunikation im Alltag beschränkt. Obwohl den im Laufe der Jahrhunderte erfolgten Änderungen in der deutschen Hochsprache auch in Siebenbürgen Rechnung getragen wurde, übten die bis heute aktiv im Gebrauch gesprochenen Mundarten auf das Rumäniendeutsche einen großen Einfluss. Das hier gesprochene Deutsch (sogenanntes Hochdeutsch) ist zwar nicht dialektal durchsetzt, aber „akzentuell starkt gefärbt“. Auch in Deutschland oder Österreich lebende Volksdeutsche aus Siebenbürgen erkennen sich leicht an ihrer Aussprache, an den lexikalischen und grammatischen Charakteristika.

Die Zipser, heute im Norden Rumäniens (Maramuresch und in Teilen der Südwestbukowina) sesshaft, gehören zu den späteren Zuwanderern und stammen aus dem süddeutschen, vor allem aus dem oberösterreichischen Sprachraum.

Die Donauschwaben ist ein Sammelbegriff für die im 18. Jh. nach Ostmittel- und Südosteuropa ausgewanderten Deutschen. Sie bestehen aus Ungarndeutschen, Sathmarer Schwaben, Banater Schwaben und Jugoslawiendeutsche. Sie stammen aus Schwaben, Franken, Bayern, Pfalz, Hessen, Österreich, Luxemburg, Belgien und Elsaß-Lothringen. Die Einwanderung erfolgte in mehreren Wellen „Schwabenzüge“ auf Grund der österreichischen Ansiedlungspolitik der Kaiserin Maria Theresia, des Kaisers Joseph II., des Prinzen Eugen von Savoyen die nach den Türkenkriegen die größtenteils entvölkerte pannonische Ebene mit Steuerzahlern ansiedeln wollten. Die Gebiete gehörten zur Österreich-Ungarischen Monarchie. Nach dem Trianoner Friedensvertrag (1920) kamen das Banat, die Gegend um Sathmar zu Rumänien.

Die Bukowinadeutschen (Buchenlanddeutsche) wurden im 18. Jh. in der Bukowina (damals zur Österreich-Ungarischen Monarchie gehörig) angesiedelt. Sie waren deutsche Handwerker und Bauern und kamen aus Galizien, der Rheinpfalz, aus den badischen und hessischen Fürstentümern, sowie aus verarmten Gegenden des Böhmerwaldes.

Die Landler wurden auch im 18. Jh. unter Karl VI. und Maria Theresia aus dem österreichischen Kernland (Kärnten, Salzkammergut) infolge der „Transmigration“ in Siebenbürgen, in der Nähe von Hermannstadt angesiedelt. Sie vermischten sich nicht mit den dort ansässigen Siebenbürger Sachsen, so ist bis heute der österreichisch-deutsche Dialekt erhalten geblieben.

Die Regatdeutschen (Altreichdeutsche) sind im östlichen und südlichen Teil Rumäniens (Moldau, Dobrudscha und Walahei) lebende Volksdeutsche.

Trotz der unterschiedlichen Dialekte der in Rumänien angesiedelten deutschen Bevölkerung etablierte sich als Hochsprache das standardisierte Deutsch, allerdings mit starken dialektalen Einflüssen, wobei das Rumänische und auch Ungarische eine wichtige Rolle spielten.

3 Phonetisch-phonologische Besonderheiten des Rumäniendeutschen im Vergleich zur deutschen Standardausprache

Zu den wichtigsten phonetisch-phonologischen Merkmalen des Rumäniendeutschen gehören:

- die Verwendung des Zungenspitzen „r“ anstelle des Reibe-R
- die vergleichsweise monotone Satzmelodie
- der ungenügende Kontrast zwischen der Quantität und Qualität der Vokale
- der fehlende Schwa-Laut am Wortende, bzw. die volle Realisierung des auslautenden E-Lautes
- die fehlende oder zu schwache Aspiration der stimmlosen Verschlusslaute
- die fehlende oder zu schwache Auslautverhärtung der stimmhaften Verschluss- und Reibelaute
- das unvokalisierte „r“ nach langen Vokalen und der Endung -er

Der Vergleich der Lautsysteme soll die Unterschiede, bzw. die den deutschen Muttersprachler störenden Abweichungen vom Standard darstellen. Berücksichtigt werden auch die Laute/Phoneme des Rumänischen:

VOKALPHONEME
(Vergleich Hochdeutsch - Rumäniendeutsch - Rumänisch)

	Hochdeutsch	Rumäniendeutsch zu realis. tatsächl. realis.	Rumänisch
1	/i:/	/i:/ halb-	-
2	/ɪ/	/ɪ/ langes	-
3	-	/i/	/i/
4	/e:/	/e:/ halb-	-
5	/ɛ:/	/ɛ:/ langes /e/	-
6	/ɛ/	/ɛ/ oder /ɛ:/	-
7	-		/e/
8	/ɔ:/	/ɔ:/ halb-	-
9	/ɔ/	/ɔ/ langes	-
		/ɔ/	
10	/ʊ:/	/ʊ:/ halb-	-
11	/ʊ/	/ʊ/ langes	-
		/ʊ/	
12	/u:/	/u:/ halb-	-
13	/ʊ/	/ʊ/ langes	-
14	-	/u/	/u/
15	/o:/	/o/ halb-	-
16	/ɔ/	/ɔ/ langes	-
17	-	/o/	/o/
18	/ɛ:/	/ɛ:/ halb-	-
19	/a/	/a/ langes	-
20	-	/ɛ/	/a/
21	-	-	/·/
22	-	-	/★/

Schema I Vergleich der Vokalphoneme im Hochdeutschen, Rumäniendeutschen und Rumänischen

Der Vergleich der Vokalsysteme (Vokalphoneme) im Standarddeutschen und Rumäniendeutschen zeigt, dass theoretisch zwischen den beiden keine Unterschiede bestehen. Die abweichende, quantitativ und qualitativ ungenügend differenzierte Realisierung der Vokale im Rumäniendeutschen kann auf den Einfluss des Rumänischen zurückgeführt werden, wo diese Charakteristika irrelevant sind. Lange und kurze Vokale werden nicht genügend differenziert, ebenso offene und geschlossene, d.h. lange, geschlossene, gespannte Vokale werden häufig zu kurz und ungespannt gesprochen und kurze, offene, ungespannte Vokale werden zu lang

realisiert. Der Schwa-Laut wird unter Einfluss des Rumänischen als[·] ausgesprochen; in der Transkription entspricht dieser Laut zwar dem schwachtonigen „E“, er hat aber im Rumänischen Vollvokalstatus und wird mit größerer Mundöffnung und voll realisiert. Der Neueinsatz wird ebenfalls selten realisiert.

Im Bereich der Konsonanten (Konsonantenphonemen) sind auf den ersten Blick die Unterschiede geringer. Abweichende Realisierung kann im Falle der R-Laute und des /r̥/ festgestellt werden, d.h. das „r“ wird unabhängig der Position im Wort voll realisiert, u.zw. als Zungenspitzen „r“. Im Falle des /r̥/ wird das „g“ ausgesprochen [g̊], wie auch die Endung „ig“. Hinzu kommen noch die fehlende oder zu schwache Aspiration der stimmlosen Verschlusslaute und die fehlende oder zu schwache Auslautverhärtung der stimmhaften Verschluss- und Reibelaute, sowie die ungenügende Sprechspannung bei der Realisierung der stimmlosen Konsonanten. Meines Erachtens kann auch diese Abweichung vom Standard auf den Einfluss des Rumänischen zurückgeführt werden, wo diese Laute oder Erscheinungen nicht vorkommen.

KONSONANTENPHONEME

(Vergleich Hochdeutsch - Rumäniendeutsch,– Rumänisch)

Artikulationsstelle	Sonorität	Überwindungsmodus	bilabial	labiodental	dental-alveolar	alveolar	präpalatal	mediopalatal	postpalatal	velar	laryngal
Explosive	stl. sth.	Fortis Lenis	P b			t d			k g		
Frikative	stl. sth.	Fortis Lenis		F V	s z		⊠ &	j		⊙ r	h
Nasale	sth.		M			n			r̥		
Liquide	sth.							l			

Die fettgedruckten Phoneme /j, ⊙, r̥/ kommen im Rumänischen nicht vor.

Schema II Vergleich der Konsonantenphoneme im Hochdeutschen, Rumäniendeutschen und Rumänischen

Wird die Realisierung der intonatorischen Komponenten (Akzent, Tempo, Melodie, Rhythmus) im Standarddeutschen und Rumäniendeutschen verglichen, so ergeben sich weitere Unterschiede. Es handelt sich um einen geringen Kontrast zwischen betonten und unbetonten Silben, um einen dezentralisierenden Akzent anstelle eines zentralisierenden, wie im Standarddeutschen. Damit im Zusammenhang steht auch die unpräzise Realisierung der betonten Silbe. Auch diese Abweichungen sind auf den Einfluss aus dem Rumänischen zurückzuführen, wo der Kontrast zwischen betont und unbetont sehr gering ist.

Charakteristisch für das Standarddeutsche sind extreme Variationen des Sprechtempos, hauptsächlich am Anfang des Ausspruchs, wo i.d.R. bekannte Information gebracht wird. Im

Rumäniendeutschen sind die Variationen der Sprechgeschwindigkeit gering, ähnlich wie im Rumänischen.

Wird die Anzahl der Pausierungen im Rumäniendeutschen analysiert, so kann geschlussfolgert werden, dass wie im Rumänischen die Pausen kürzere Einheiten trennen, im Unterschied zum Standarddeutschen, wo die Pausen zahlenmäßig geringer sind und infolgedessen größere Einheiten trennen.

Standarddeutsch, also auch Rumäniendeutsch sowie Rumänisch gehören zu den Intonationssprachen. Der Tonhöhenverlauf auf der Satzende ist bedeutungsdifferenzierend. Für die deutsche Hochsprache ist final ein starker Fall charakteristisch, das Steigerungsintervall vom Tiefton zum Hochton ist größer (8 Halbtöne) als in anderen Sprachen. Im Rumänischen ist dagegen final ein geringerer Fall charakteristisch, das Steigerungsintervall ist kleiner. Das Rumäniendeutsche hat auch in diesem Bereich die Charakterika des Rumänischen übernommen.

Die abweichende Realisierung der intonatorischen Komponenten im Rumäniendeutschen beeinträchtigt auch den Rhythmus. Anstelle der Raffung der längeren Einheiten und der Dehnung der kürzeren, der Realisierung eines staccato-Rhythmus mit ungefähr gleichlangen Akzentgruppen bildet der Sprechende kleinere Einheiten, die mit einem monoton gleitenden Rhythmus realisiert werden. Die häufigen Akzente und Pausen auf der Wortgruppen- sowie Satzebene können auf den deutschen Hörer störend wirken und den Kommunikationsprozess beeinträchtigen.

Schlussfolgernd kann behauptet werden, dass das Rumäniendeutsche und das Standarddeutsche auf der gleichen Aussprachenorm basieren. Unter Einfluss des Rumänischen und z.T. des Ungarischen wurden im Laufe der Jahrhunderte aber bestimmte Charakteristika im Bereich der Segmentalia und der Intonation abgeschwächt. Dieser Umstand ist u.a. auch darauf zurückzuführen, dass Rumänien nicht direkt an ein deutschsprachiges Land grenzt, dass die Sprachkontakte, bzw. der Zugang zu Forschungsergebnissen im Bereich der Linguistik z.T. begrenzt waren. Nicht zu unterschätzen wäre auch der Einfluss der einzelnen deutschen Dialekte, in denen die angeführten Merkmale irrelevant sind. In der Kommunikation zwischen einem deutschen Muttersprachler und einem Volksdeutschen aus Rumänien wird die Verständlichkeit i.A. gesichert, der fremde Akzent wird jedoch sofort empfunden und nicht selten vom fachlich unerfahrenen Kommunikationspartner als dialektale Färbung charakterisiert.

4Methodisch-didaktische Schwerpunkte im Bereich Aussprache im DaM-, DaZ- und DaF-Unterricht aus Rumänien

► Da sich der Rhythmus des Rumänischen und der des Deutschen stark unterscheiden (silbenzählend die eine, akzentzählend die andere Sprache) und das Rumäniendeutsche vom Rumänischen stark beeinflusst wird, sollten im DaM-, DaZ- und DaF-Unterricht die Besonderheiten des deutschen Rhythmus (bes. Intonierung und satzphonetische Modifikationen) genau beachtet werden und intensiv geübt werden.

► Der stärkere Kontrast zwischen betont und unbetont im Deutschen muss im DaM-, DaZ-Unterricht bewusst gemacht und automatisiert werden.

► Rumänischsprechende aber auch Rumäniendeutsche haben (besonders anfänglich) Schwierigkeiten, unbetonte Passagen zu raffern, Lautschwächungen zu realisieren und Endungen

zu verkürzen. Diese vom standardsprachlichen Modell abweichende Sprechweise erfordert besondere Übung sowohl im perzeptiven als auch im produktiven Bereich.

► Da im Rumänischen der Wortakzent vorwiegend am Wortende, im Deutschen aber meist am Anfang liegt, sind auch Übungen zum Wortakzent und das Bewusstmachen der wichtigsten Regeln zu empfehlen. Besondere Aufmerksamkeit ist den Wortpaaren zu schenken, die in beiden Sprachen auftreten, im Deutschen jedoch eine Bedeutungs differenzierung enthalten.

► Auf der Wortgruppen- und Satzebene gilt die Bestimmung des inhaltlich wichtigsten Wortes, das von der lautlichen Umgebung abgehoben werden muss. Besonderes Augenmerk gilt der natürlichen, inhaltlich korrekten Gliederung der Äußerung, der Programmierung der zu sprechenden Wortblöcke und der Verminderung des Vorkakzentintervalls.

► Im Vokalbereich sollte die Differenzierung der Paare ‘lang – geschlossen’ und ‘kurz – offen’ im Mittelpunkt der Aufmerksamkeit stehen, wobei die orthographischen Mittel zur Markierung der Quantität im Deutschen als Stütze dienen können.

► Darauf, dass die deutschen Diphthonge [ae[⊙], ao[⊙], x[✓][⊙]] den rumänischen [œ[⊙]□, œ[⊙]□, œ[⊙]□] zwar ähnlich sind, ihnen aber nicht entsprechen, sollte ebenfalls hingewiesen werden. Von Fall zu Fall werden sich auch besondere Übungen dazu als notwendig erweisen.

► Schließlich muss auch der Vokalneueinsatz im Deutschen erwähnt werden, der Rumänen an sich keine Schwierigkeiten bereitet, da sie mit dem Hiatus wohl vertraut sind. Sie neigen aber dazu, ihn durch Liaison zu umgehen. Generell soll das weiche Aufeinanderfolgen und Ineinandergreifen der Vokale im Rumänischen durch geeignete Übungen verhindert werden.

► Im Konsonantenbereich erfordert Übung die korrekte Realisierung des Ang-Lautes.

► Besondere Probleme bereitet auch das R, das meist, wie im Rumänischen üblich, als Zungenspitzen-R realisiert wird. Das Zungenspitzen-R ist im Deutschen an sich durchaus akzeptabel, kann aber nicht nach Langvokalen, z.B. in *hier*, *Meer*, *Tür* stehen. Hier und in Affixen wird das R vokalisiert. Diese obligatorischen Vokalisierungen müssen sich die Lernenden fest einprägen, sie müssen darauf achten, dass z.B. *Meer* als [me:[⊙][⊙]] realisiert wird und nicht als [me:r], dass es *Peter* [pɛ:t[⊙]] und *verwandt* [f[⊙]ɛ[⊙]ant] heißt.

► Beachtung erfordern auch die Auslautverhärtung, die Aspiration der stimmlosen Verschlusslaute und die für das Deutsche typische progressive Assimilation, die dem Rumänischen fremd sind.

► Regeln für Lautschwächungen, vor allem in Endungen und anderen unbetonten Silben sind bewusst zu machen. Dabei sollen akzentbedingte unterschiedliche Vokalrealisationen aus dem Rumänischen für das Verstehen und Nachvollziehen der Vokaleigenschaften des Deutschen herangezogen werden.

LITERATUR

1. **Avram, A.** (1956): Contribuții la studiul fonologiei limbii române. In: Studii și Cercetări Lingvistice, VII (3-4), 193-204.
2. **Avram, A.** (1958): Semivocalele românești din punct de vedere fonologic. In: SCL IX, 7-14.
3. **Avram, A.** (1959): Remarque sur les diphtongues en roumain. In: A. Rosetti (Hg.): Recherches sur les diphtongues roumaines, Bukarest – Copenhague, 135–143.
4. **Avram, A.;** (1961): Cercetări asupra sonorității în limba română. București.
5. **Avram, A.;** (1976): Trăsăturile distinctive ale fonemelor limbii române literare. In: SCL XXVII (6), 577-599.

6. **Beyrer, A.; Bochmann, K.; Bronsert, S.** (1987): Grammatik der rumänischen Sprache der Gegenwart. Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie, bes. 15-38.
7. **Cazacu, B.; Marioțeanu, M.; Chiosa, C. G.; Romalo, V. G.** (1982): A Course in Contemporary Romanian, București.
8. **Chițoran, D.**; (1977): English Phonetics and Phonology. București: Editura Didactică și Pedagogică, 310-312.
9. **Ciobanu, F.; Sfirlea, L.** (1970): Cum scriem, cum pronunțăm corect. Norme și exerciții. București: Editura Științifică.
10. **Colbert, B.**; (1963): Limba germană contemporană. Fonetica. București: Editura Didactică și Pedagogică.
11. **Coteanu, I.**; (1985): Limba română contemporană I. București: Editura Didactică și Pedagogică.
12. **Dinu, L. P.**; (2004): Metode formale și de clasificare în lingvistica matematică și computațională. București: Editura Universității.
13. **Glück, H.**; (Hg.) (2000): Metzler Lexikon Sprachen. Stuttgart – Weimar: J. B. Metzler.
14. * * Gramatica Limbii Române (1954) București: Editura Academiei RSR.
15. **Graur, A.**; (1972): Introducere în lingvistică. București: Editura Științifică.
16. **Gregor-Chiriță, G.**; (1991): Das Lautsystem des Deutschen und Rumänischen. Heidelberg: J. Groos.
17. **Guțu-Romalo, V.**; (1985): Morfologia. In: I. Coteanu (Hg.): Limba română contemporană. Fonetica. Fonologia. Morfologia. București: Editura Didactică și Pedagogică.
18. **Guțu-Romalo, V.**; (1999): Limba română actuală. Aspecte negative ale pronunțării. In: LLR XXVIII, 3–6.
19. **Hristea, T.**; (1981): Accentul românesc și fluctuațiile lui. In: Tribuna României nr. 218 vom 1. Dezember, 11.
20. **Hristea, T.**; (Hg.) (1984): Sinteze de limba română. Accentul și fluctuațiile lui în limba actuală. Ediția a III-a revăzută și îmbogățită, București: Editura Albatros, 170-171.
21. **Iordan, I.**; (1975): Stilistica limbii române. București: Editura Științifică
22. **Meinhold, G.; Stock, E.**; (1982): Phonologie der deutschen Gegenwartssprache. Leipzig: VEB Bibliographisches Institut.
23. **Moise, M. I.** (2004a): Akzent und Rhythmus im Deutschen und Rumänischen. Kontrastive Untersuchung. București: Editura Enciclopedică.
24. **Moise, M. I.**; (2004b): Einführung in die Phonetik und Phonologie. Vergleich Deutsch – Rumänisch. București: Editura Oskar Print.
25. **Onu, L.**; (1960): Modificarea condiționată a locului accentului silabic dinamic în flexiunea substantivelor. In: SCL XI, 1, 33-37.
26. **Petrovici, E.**; (1965): Sistemul fonematic al limbii române. In: SCL VII, 1–2, 7–18.
27. **Popa, M.; Pârlog, H.**; (1973): Observations on the Realization of Rhythm by Romanian speakers of English. In: The Romanian-English Contrastive analysis Project. Contrastive studies in Phonetic and Phonology, București: Editura Universității, 124-136.
28. **Pârlog, H.**; (1997): English Phonetics & Phonology. Timișoara: Editura All, 132-134.
29. **Pușcariu, S.**; (1994): Limba română II. Rostirea. București: Editura Academiei Române.
30. **Roceric-Alexandrescu, A.**; (1969): Fonostilistica Limbii Române. București.
31. **Rosetti, A.**; (1957): Considerații asupra sistemului fonologic al limbii române literare. In: SCL VIII, 43-46.
32. **Rosetti, A.; Lăzăroiu, A.**; (1982): Introducerea în fonetică, București: Editura Științifică
33. **Sala, M.; Vintilă-Rădulescu, I.**; (1981): Limbile lumii. Mica Enciclopedie. București:

Editura Științifică și Enciclopedică, 208-210.

34. **Sandu, D.**; (1994): Die Wortfolge. Regeln. București: Editura Universității.

35. **Sfîrlea, L.**; (1970): Pronunția literară românească. Stilul scenic. București: Editura Academiei RSR.

36. **Snagoveanu-Spiegelberg, I.**; (1998): Theoretische und praktische Grundlagen einer vergleichenden Untersuchung der Intonation im Deutschen und im Rumänischen. (unveröff. Diss.), Bukarest.

37. **Tătaru, A.**; (1975): Contrastive Study of the Pronunciation of Rumanian and English (Diss.). Bonn.

38. **Vasiliu, E.**; (1954): Accentuarea derivatelor cu două sufixe în limba română. In: SCL V, 3-4, 333-335.

39. **Vasiliu, E.**; (1965): Fonologia limbii. București: Editura Științifică.

40. **Vasiliu, E.**; (1968): Consoanele [k'] și [g'] în sistemul fonologic al limbii române. In: SCL XIX, 561–568.

41. * * Wikipedia, Enciclopedia liberă (2009): Limba română. Internet.

GIBT ES EINE SENIORENSPRACHE? ÜBERLEGUNGEN ZUR ERFASSUNG ALTERSSPEZIFISCHER SPRACHE UND KOMMUNIKATION

Lect. drd. Adriana DĂNILĂ

Die Erforschung des Sprach- und Kommunikationsverhaltens im höheren Lebensalter stößt auf Schwierigkeiten in Bezug auf die Bestimmung des Status ihres Untersuchungsgegenstandes: ist die Sprache älterer und alter Sprachteilhaber eine Varietät? Präsentiert sie sich als Umgangssprache / Alltagssprache / Substandard oder geht es um ein altersbedingtes Sprach- und Kommunikationsverhalten? Lässt sich dieses Verhalten eher als Stil beschreiben? Gibt es überhaupt eine Seniorensprache?

Die soziolinguistische Forschung lehnt das Postulat der Homogenität einer Sprachgemeinschaft ab und rückt stattdessen die Heterogenität des Sprachgebrauchs in den Vordergrund, d.h es gibt eine Reihe von soziolinguistischen Faktoren (wie Alter, Geschlecht, Bildungsgrad, soziale und regionale Herkunft, Gruppenzugehörigkeit), die Unterschiede im kommunikativen Verhalten der Sprachteilhaber bewirken. Folglich setzt sich eine Sprache aus verschiedenen sprachlichen Erscheinungsformen zusammen, die in der Fachliteratur auch Varietäten oder Teilsprachen (bei Reinhard Fiehler) genannt werden.

Wenn man die Sprache älterer und alter Sprachteilhaber als eine Varietät betrachtet, sollte es sich um eine distinkte sprachliche Erscheinungsform handeln, die sich durch ein Bündel sprachlicher Merkmale kennzeichnet; diese Merkmale können im Bereich der Phonetik, Lexik, Morphosyntax, Semantik oder Pragmatik liegen, wobei die außersprachliche Kategorie, die zur Abgrenzung der Altersvarietät von anderen Varietäten dient, im Prinzip das Alter ist.

Reinhard Fiehler z. B. hat im Rahmen eines zweisemestrigen Seminars eine Liste von Merkmalen der Alterskommunikation erarbeitet, d. h. die spezifischen Merkmalen der sprachlichen und kommunikativen Verhaltensweise im Alter gesammelt und aufgelistet. Es wurden *beobachtbare Verhaltensweisen* und nicht Regeln oder Konventionen in Listen aufgeführt und das Sprach- und Kommunikationsverhalten älterer und alter Menschen wurde mit dem der jüngeren Menschen verglichen, wobei es altersspezifische Unterschiede in verschiedenen Bereichen festgestellt wurden.

Im Folgenden wird die „offene“ Liste von Merkmalen älterer im Unterschied zu jüngeren Personen wiedergegeben, die bei Reinhard Fiehler im Anhang des Artikels „Modelle zur Beschreibung und Erklärung altersspezifischer Sprache und Kommunikation“ erscheint:

Eine offene Liste von Merkmalen

Kommunikative Haltung / Stil

- Hinzufügen einer Vergangenheitsperspektive
- Vergleiche Gegenwart - Vergangenheit
- Thematisierung von kulturellem und sozialem Wandel
- Erzählen / Berichten von Vergangenem
- Selbstassoziation / - identifikation mit der Vergangenheit
- größere kommunikative Kontaktfreudigkeit (weniger Hemmungen)
- Vergrößerung des Kommunikationsaufkommens
- Verringerung des Kommunikationsaufkommens
- größerer Selbstbezug in der Kommunikation

Interaktionstypen

- Erzählungen

- größere Anteile biographischen Erzählens
- Klatsch

Kommunikative Muster

- Painful Self disclosure / Anteilnahmemuster
- Muster der Bewertungsteilung
- Beziehungskommunikation (phatische Kommunikation)

Quantitatives Verhältnis zwischen sachbezogener und phatischer Kommunikation

Themenbehandlung

- altersspezifische Themen
- Vergangenheit
- Lebenssituation / Abbau / Krankheit / Tod etc.
- Familie
- Klatschen über Familie / Bekannte / Nachbarn
- Ausführlichkeit / Umständlichkeit der Themenbehandlung
- Wiederaufnahmen / Wiederholungen von Themen
- ausführliche Planungskommunikation
- Sprünge / assoziative Verknüpfungen zwischen Themen (Kohärenz)
- Kohärenz von Äußerungen (thematische Kohärenz eigener Äußerungen, Themensprünge, wechselseitiges Aufeinandergehen)

Strategien

- Stilisierung / Typisierung als ‚alt‘
- Benennung / Betonung von Altersrollen (Großvater / -mutter, Rentner/in, Pensionär/in)
- Benennung / Betonung des numerischen Alters (Disclosure of chronological age)

Sprachlich - stimmliche Merkmale

- stimmliche Charakteristika
- ‚alte‘ Stimme
- übergroße Emphase
- Dialektgebrauch
- Lexikon

Merkmale der Produktion / Rezeption

- Formulierungs- / Wortfindungsstörungen
- Monologisieren / Nichtaufeinandergehen
- mangelnder Partnerbezug / Adressatenzuschnitt („recipient design“)
- mangelnde Adressierung (Sprechen für sich)
- Sprechen mit sich selbst / Selbstgespräche
- nicht zuhören / jeder verfolgt seine Themenlinie
- Verständigungsprobleme aufgrund körperlicher Gebrechen / Einschränkungen (Schwerhörigkeit etc.)

Reinhard Fiehler selbst betont, dass die so festgestellten Unterschiede nicht als absolut sondern als quantitativ zu betrachten sind, denn es gibt kaum Merkmale, die *nur einer* Altersgruppe zugeordnet werden können; Merkmale wie Etablierung einer Vergangenheitsperspektive, Gebrauch veralteter Lexik oder Wortfindungsprobleme gelten gewöhnlich als altersspezifisch aber sie können auch im Sprachverhalten der Jugendlichen oder Erwachsenen festgestellt werden. Folglich verfügt die Altersvarietät im Rahmen einer Sprache nicht über ein eigenes System, das sie von den anderen Varietäten unterscheidet, sondern gibt es Überschneidungen zwischen den Systemen. Wenn es Überschneidungen gibt, dann sollte beim Vergleich dieser zwei Varietäten (Jugendsprache vs. Seniorensprache) festgestellt werden, wie

groß diese Überschneidungen sind und welches das eigene varietätskonstitutive Erscheinungsbild der zwei Varietäten ist, denn Berruto (1987) meint: „Innerhalb einer Varietät muss eine gewisse Homogenität und Stabilität gefordert werden (auch wenn viele Soziolinguisten für jede Varietät eine innere Variabilität annehmen.)“

In Bezug auf die linguistischen Eigenschaften der Sprache und Kommunikation im Alter hat die bisherige Forschung kaum sprachliche Besonderheiten / Auffälligkeiten älterer und alter Personen identifiziert; die einzigen erwähnten lexikalischen Besonderheiten im Altersdiskurs sind die so genannten Fossilisierungen, d. h. „bestimmte in der Jugend erlernte Sprachmittel.“, die von Dieter Cherubim in einem Artikel explizit aufgezählt wurden:

- ▶ bestimmte Gallizismen in der Alltagssprache
 - Trottoir
 - Perron
 - apart
 - Cousin
 - perdu
- ▶ modische Betonungen
 - 1Mamá
 - 2Papá
- ▶ Intensivierungen
 - 1kolossal
 - 2phänomenal (vs. geil, toff)
- ▶ Differenzen zwischen kulturellen Leitbegriffen
 - 1anständig (vs. cool)
 - 2Sommerfrische (vs. Urlaub)

Andere Autoren sprechen diesbezüglich vom Gebrauch veralteter Lexik.

Die amerikanische Forschung hat zwar Untersuchungen zur Sprache älterer und alter Sprachteilhaber im Bereich der Morphosyntax durchgeführt und hat morphologische und syntaktische Sprachveränderungen mit wachsendem Alter festgestellt; es geht um folgende Veränderungen, die in dem Artikel von Manfred Kohrt und Kerstin Kucharczik erwähnt werden:

- ältere Probanden bringen weniger Morpheme pro Äußerung und weniger Äußerungen pro Minute.
- bei älteren Probanden entfallen häufiger obligatorische grammatische Morpheme, Artikel und Possessivpronomina.
- die Äußerungen werden kürzer mit steigendem Alter.
- alte Probanden gebrauchen seltener als junge Probanden konkrete Verbtempora oder andere konkrete morphologische Formen.
- alte Probanden ziehen monotone grammatische Konstruktionen vor (sie vermeiden z. B. unterschiedliche grammatische Formen zu verwenden.)

Die amerikanischen Untersuchungen schlussfolgern, dass die Reduktion komplexer syntaktischer Strukturen sowohl im Bereich der geschriebenen Sprache als auch im Bereich der gesprochenen Sprache altersabhängig sei: „komplexe syntaktische Konstruktionen werden von älteren Probanden seltener und weniger konkret verwendet als von jüngeren.“ Manfred Kohrt und Kerstin Kucharczik bezweifeln aber die Richtigkeit dieser Untersuchungen und meinen, dass es kommunikative Altersspezifika gesammelt wurden, die den Sprach- und Kommunikationsverlust älterer Menschen veranschaulichen sollten, wobei dieser Verlust nicht auf alle alten Menschen und nicht in demselben Maße bezogen ist. Diese Meinung bestätigt Anne Betten, die in einem Korpus von 150 Gesprächen mit deutsch-jüdischen Emigranten und Emigrantinnen der 30er Jahre komplexe grammatische und stilistische Konstruktionen identifiziert hat, die sie als Altersstil betrachtet.

Sie stellte komplexe grammatische und stilistische Konstruktionen fest, wie z. B.

3komplexe Sätze

4erweiterte Einschübe

5Serie von Nebensätzen, „und zwar nach dem Relativsatz den sie... (Z.6f) die mit den Subjunktionen dass (Z.7), weil (Z.8), dass (Z.9), wenn (Z. 11) eingeleiteten Nebensätze, die jeweils in hierarchischer Anhängigkeit voneinander stehen.“

6,nahtlose' Fortsetzung nach Einschub, z. B. nach „wie ich mich immer scherzhaft ausdrücke“

7Die Formulierungen sind „beeindruckend durch ihre - am schriftsprachlichen Standard gemessenen - korrekte Durchführung bzw. Beibehaltung auch über lange Distanzen hinweg.“

8Eine komplexe historische Zusatzinformation wird „in einem einzigen komplexen Satz wiedergegeben. Kommentar, Bemerkung und Zusatzinformationen folgen dann in einer parataktischen Satzreihe.“

9Der Interviewpartner A. Frank verwendet „ein quasi druckreifes, auf uns fast gestochen wirkendes Deutsch, das man in Deutschland heute auch bei Akademikern kaum hört.“

Anne Betten verbindet diese komplexen Strukturen an die Bemühungen der von ihr beachteten älteren Untersuchungspersonen um schulische und akademische Bildung und um sprachliche Korrektheit und Ausdrucksfähigkeit. Die jüdischen Einwanderer, die in Israel Deutsch weiter gebraucht haben, bemühten sich um den Erwerb einer deutschen Mustersprache, denn „die Zugehörigkeit zu <besseren Kreisen> [war] in früherer Zeit allgemein nicht primär durch materiellen Besitz, sondern zunächst einmal durch den Besitz einer gepflegten, grammatisch absolut korrekten Sprache zu erweisen“ Das hohe Sprachniveau der Interviewpartner erklärt sie durch „eine frühe Orientierung an sprachlichen Normen, erworben über alltäglichen Sprachgebrauch und Spracherziehung durch Elternhaus, Schule und Orientierung an prestigehaltigsten gesellschaftlichen Umfeld, unterstützt durch viel Lektüre etc.“

Zahlreiche amerikanische Publikationen zur Altersproblematik liegen vor allem im Bereich der Pragmatik vor und sie erfassen verschiedene Themenschwerpunkte:

► das Gesprächsthema alter Menschen - sie halten in der Regel hartnäckig an der Vergangenheit fest.

► die Gesprächsorganisation alter Personen - man stellte eine Tendenz zum Monologieren und biographischen Erzählen, eine verminderte Bereitschaft zu Turn-Abgabe fest.

► Altersstereotypen

► Diskursstrategien im Alter (off-target verbosity)

► kommunikative Interaktion zwischen alten und jungen Gesprächspartnern - bei den alten Gesprächsteilnehmern identifizierte man ein simplifiziertes Register.

Auch die von Reinhard Fiehler im Rahmen eines Seminars festgestellten Altersmerkmale betreffen eher den pragmatisch-kommunikativen Bereich als den lexikalischen oder morphosyntaktischen Bereich.

Manfred Kohrt und Kerstin Kucharczik meinen diesbezüglich, ältere und alte Menschen zielen nicht auf die Schaffung einer Gruppenzugehörigkeit und dadurch auch nicht auf eine Abgrenzung nach außen wie die Jugendlichen und sind deshalb nicht auf eine sprachliche Profilierung angewiesen. **Diese Leute bilden oft homogene Kleingruppen, in denen sie kommunizieren und man kann bei diesen Gruppen von einer Art ‚Gruppensprache‘, also Varietät sprechen.** Diese Gruppensprache ist aber *nicht lexikalisch geprägt*, sondern präsentiert sich in der Wahl der Gesprächsthemen. Einige Untersuchungen zeigen, „dass sich alte Menschen

in ihren Gesprächen untereinander (und auch in Gespräch mit Jüngeren) sehr viel stärker an der Vergangenheit orientieren als junge Menschen (s. Boden & Bieibly 1983 und Tismen 1971) und dass ihre Gesprächsthemen sich eher auf bisher Erlebtes (etwa Krieg, Eheschließung, Krankheit, Tod von Freunden und Verwandten) konzentrieren.“

Heinrich Löffler (2005) betrachtet die Seniorensprache als eine Varietät; bei ihm geht es um einen transitorischen Soziolekt, d. h. eine Varietät mit Durchgangs-Status, die weniger sprachliche Besonderheiten aufweist. Er schreibt der Seniorensprache folgende Merkmale zu:

- die Bereitschaft zum Archaisieren
- Wiederaufnahmen der ‚Grundmundart‘
- **wenig** pragmatisch - redestellativen Schwankungen

Er meint, es handelt sich um „**eine eher monolektale Sprechweise**“ selbst bei Leuten, „die im Berufsleben geographisch wie sprachlich sehr mobil waren.“ Für ihn weisen gerade „die berufstätigen Erwachsenen eine ganze Breite von Codes und Subcodes (mit stufenlosen oder auch abrupten Übergängen) auf. (zur Sprachwandelforschung: Mattheier 1979). Bei ihnen zeigt sich die Gesamtheit aller möglicher Sprachregister. Dabei sind die Erwachsenen weniger als Gruppe und mehr als einzelne ‚Individuen‘ in den Blickpunkt der Varietätenforschung geraten.“

Viele Autoren betonen die Komplexität des Forschungsgebietes „altersbedingte Sprache und Kommunikation“: bei der Beschreibung und Analyse des altersspezifischen Sprach- und Kommunikationsverhaltens sollen mehrere außersprachliche Faktoren berücksichtigt werden, die zusammenwirken und die Einfluss darauf haben können; es geht um soziologische Umstände, psychologische und emotionale Faktoren, Bildung, Erfahrung, Lebensführung und aktuelle Lebenssituation, die Unterschiede im kommunikativen Verhalten der Altersgruppe bewirken. Die Sprache älterer und alter Menschen lässt sich auf Grund dieser Faktoren in weitere Subvarietäten differenzieren. Die Frage, vor der auch die aktuelle Varietätenforschung steht, ist: welche Ordnungsdimensionen dienen zur Beschreibung und Erklärung der altersbedingten Kommunikation?

Reinhard Fiehler schlägt **eine Lösung** vor: forschungsstrategisch ist es wichtig,

1. „nicht von der Existenz einer Alterssprache oder Altersvarietät auszugehen.“

2. „die empirische Arbeit im Rahmen des Listenmodells fortzuführen“, d. h. weitere spezifische Merkmale des sprach- und Kommunikationsverhaltens im Alter zusammenzustellen.

3. diese altersspezifischen Merkmale sollen nicht als absolut sondern als quantitativ betrachtet werden, d. h. die bei einigen älteren Individuen als altersspezifisch identifizierten Merkmale gelten nicht für die ganze Gruppe der Älteren, sondern nur für eine Subgruppe. Deshalb soll man eine Binnendifferenzierung sowohl der Gruppe der Alten als auch der anderen Vergleichsgruppe vornehmen und eine Explizitheit der Ergebnisse anbieten: welche Verhaltensweise betreffen welche Personengruppe und in welchem Grad bzw. Ausmaß?

4. Er betrachtet das Sprach- und Kommunikationsverhalten älterer Menschen als „ein Kontinuum von Varianz“, d. h. Individuen verfügen „über untereinander ähnliche - aber eben nicht identische - offene Systeme von Konventionen“ und diese Konventionen unterscheiden sich in der Reichweite ihrer Verbreitung.

Studien, die Listen von altersspezifischen Merkmalen aufgestellt haben, haben deshalb nur einen heuristischen Stellenwert und dürfen nicht, laut Fiehler, als „die Explikation einer in irgendeiner Hinsicht präexistenten Alterssprache bzw. Altersvarietät“ verstanden werden. Für ihn gibt es „keine klar abgrenzbaren Gruppensprachen, Varietäten, Soziolekte, Register etc. mehr.“ Er betont „**die Notwendigkeit, die individuellen Konventionssysteme und das, worin sie sich genau unterscheiden, zu rekonstruieren und zu beschreiben sowie empirisch fundiert die**

Reichweite bzw. Verbreitung einzelner Konventionen anzugeben. M. E. ist dies ein heilsames Korrektiv gegen vorschnelle Verallgemeinerungen und gegen eine Zuschreibung von Konventionen oder entsprechenden Verhaltensweisen allein auf Grund der Zugehörigkeit zu einer bestimmten sozialen Gruppe.“ Reinhard Fiehler ist der Meinung, dass die Liste der spezifischen Merkmale bzw. Verhaltensweisen lediglich als einen aktuellen Forschungsstand betrachtet werden soll und nicht als eine Erklärung einer präexistenten Alterssprache bzw. Altersvarietät.

Die Seniorensprache lässt sich also als eine Summe von SUBVARIETÄTEN betrachten, d. h. es gibt keine einzige einheitliche Sprache, Sprech- und Kommunikationsweise dieser Altersgruppe. Man soll sich auf kleinere Gruppen von älteren und alten Sprachteilhabern beschränken und ihr Sprach- und Kommunikationsverhalten beobachten, aufzeichnen und analysieren. Die extralinguistischen Faktoren (wie Zeit, Ort, Umstand aber auch Alter, Geschlecht, Bildungsgrad, soziale und regionale Herkunft, Gruppenzugehörigkeit der Gesprächsbeteiligten) sind unbedingt zu berücksichtigen. Das Sprach- und Kommunikationsverhalten der Altersgruppe darf nicht isoliert betrachtet werden, sondern in Beziehung zu dem Sprach- und Kommunikationsverhalten jüngerer Sprachteilhaber gesetzt werden. Reinhard Fiehler unterscheidet zwischen drei Generationen: die Jugend, die Erwachsenen und die Alten und plädiert dafür, „dass die Generationen nicht isoliert betrachtet werden dürfen, weil sie sich in nicht unerheblichem Ausmaß durch die wechselseitige Bezugnahme aufeinander konstituieren. So müssen auch die Alten in der Abfolge der Generationen als zwar erkennbar separierte, zugleich aber auch unauflöslich an die anderen Generationen gebundene und auf sie bezogene Gruppe gesehen werden, wobei eine isolierte Betrachtung wesentliche Konstitutionselemente verfehlen würden.“

BIBLIOGRAPHIE

1. **Ammon, U, Dittmar, N, Mattheier, K. J.** (Hrsg.) (1987): *Soziolinguistik. Ein internationales Handbuch zur Wissenschaft von Sprache und Gesellschaft*, Walter de Gruyter, erster Halbband, New York.
2. **Cherubim, D.** (2001): *Altersprache. Zur Konzeptualisierung von Alter durch Sprache* in Sachweh, S. / Gessinger, J. (2001): *Sprechalter*, Osnabrücker Beiträge zur Sprachtheorie, 62 / 2001.
3. **Dittmar, N.** (1997): *Grundlagen der Soziolinguistik / Ein Arbeitsbuch mit Aufgaben*, Max Niemeyer Verlag, Tübingen.
4. **Fiehler, R.** (1997): *Kommunikation im Alter und ihre sprachwissenschaftliche Analyse. Gibt es einen Kommunikationsstil des Alters?* in Selting, M. / Sandig, B. (1997): *Sprech- und Gesprächsstile*, Walter de Gruyter, New York.
5. **Fiehler, R., Thimm, C.** (1998): *Das Alter als Gegenstand linguistischer Forschung - eine Einführung in die Thematik* in Fiehler, R. / Thimm, C. (Hrsg.) (1998): „Sprache und Kommunikation im Alter“, Opladen, Wiesbaden, Westdeutscher Verlag.
6. **Fiehler, R.** (1998): *Modelle zur Beschreibung und Erklärung altersspezifischer Sprache und Kommunikation* in Fiehler, R. / Thimm, C. (Hrsg.) (1998): „Sprache und Kommunikation im Alter“, Opladen, Wiesbaden, Westdeutscher Verlag.
7. **Fiehler, R.** (2001): *Die kommunikative Verfertigung von Altersidentität* in Sichelschmidt, L, Strohner, H (Hrsg.) (2001): *Sprache, Sinn und Situation*, Festschrift für Gert Rickheit zum 60. Geburtstag, Deutscher Universitätsverlag, Wiesbaden.
8. **Kohrt, M, Kucharczik** (1998): *'Sprache' - unter besonderer Berücksichtigung von*

- „Jugend“ und „Alter“ in Fiehler, R. / Thimm, C. (Hrsg.) (1998): „Sprache und Kommunikation im Alter“, Opladen, Wiesbaden, Westdeutscher Verlag.
9. **Löffler, H.** (2005) - *Germanistische Soziolinguistik*, 3. überarbeitete Auflage, Erich Schmidt Verlag, Berlin.
10. **Nussbaum, J. F., Pecchioni, L., Robinson, J. D., Thompson, T. L.** (2000): *Communication and Aging*, Lawrence Erlbaum Associates, Publisher, 2nd Edition, Mahwah, New Jersey, London
11. **Nussbaum, F.,** Coupland, J. (2004): *Handbook of Communication and Aging Research*, 2nd edition, Mahwah NJ, Lawrence Erlbaum Associates.
12. **Pothmann, A.** (1998): *Altersspezifisches Kommunikationsverhalten in Verkaufsgesprächen* in Fiehler, R. / Thimm, C. (Hrsg.) (1998): „Sprache und Kommunikation im Alter“, Opladen, Wiesbaden, Westdeutscher Verlag.
13. **Sandu, D.** (1992): *Wie viele Gesichter hat gegenwärtiges Deutsch?* in Zeitschrift der Germanisten Rumäniens, 1. Jahrgang, Heft 2, Editura Noesis, București.
14. **Schnieders, G.** (1998): „Weil alte Leute übert Ohr hauen find ich wirklich nicht gut“. *Zur Funktion von altersthematisierenden Äußerungen im Diskurs* in Fiehler, R. / Thimm, C. (Hrsg.) (1998): „Sprache und Kommunikation im Alter“, Opladen, Wiesbaden, Westdeutscher Verlag.
15. **Thimm, C.** (1995): *Verständigungsprobleme in Gesprächen zwischen alt und jung* in Spillner, B. (1995): *Sprache, Verstehen und Verständlichkeit*. Kongreßbeiträge zur 25. Jahrestagung der Gesellschaft für Angewandte Linguistik GAL e. V., Band 28, Peter Lang Europäischer Verlag der Wissenschaften, Frankfurt am Main, Berlin, Bern, New York, Paris, Wien.
16. **Thimm, C.** (1998): *Kommunikative Konstruktion der sozialen Kategorie 'Alter' im Gespräch* in Fiehler, R. / Thimm, C. (Hrsg.) (1998): „Sprache und Kommunikation im Alter“, Opladen, Wiesbaden, Westdeutscher Verlag.
17. **Thimm, C.** (2000) *Alter - Sprache - Geschlecht. Sprach- und Kommunikationswissenschaftliche Perspektiven auf das höhere Alter*, Campus Verlag, Frankfurt am Main.

ANGLICISMUL LEXICAL ÎN PRESA HISPANOAMERICANĂ

Lect. Drd. Mihaela MATEESCU

În studiul de față ne ocupăm de anglicismul lexical actual din spaniola americană, cu privire specială asupra presei. Înțelegem prin anglicism lexical orice cuvânt sau expresie împrumutate din engleza britanică sau cea americană fără deosebire, incomplet sau deloc adaptate (ca atare, ele se scriu și se rostesc în spaniolă într-un mod foarte apropiat sau identic cu cel din limba de origine).

Ne interesează anglicismele relativ recente care nu sunt înregistrate în limba standard și în ce măsură sunt caracteristice spațiului hispanoamerican sau fac parte din categoria anglicismelor generale care pot fi întâlnite și în spaniola peninsulară.

1. Astfel, cuvinte de origine engleză mai vechi, deja încetățenite în limbă, și care aparțin spaniolei standard sau împrumuturi recente, dar acceptate de Academia Spaniolă nu au fost selectate pentru inventarul nostru. Ca reper pentru limba standard am luat ca bază dicționarul Academiei Regale Spaniole, *Diccionario de la lengua española*, ed. a 22-a (Madrid, 2001) reținând pentru studiul nostru cuvintele ce nu sunt înregistrate de acesta sau sunt înregistrate ca americanisme.

În stabilirea inventarului nostru am analizat ziare, în format electronic, din trei state din America Latina: *El Universal* – Mexic, *El Tiempo* – Columbia, *La Nación* – Argentina și cotidianul *El País*, din Spania, de-a lungul anului 2007.

Principiul contrastivității a stat la baza selecției termenilor (sensuri și sintagme ce nu există în Spania).

Pentru a realiza aprecieri de ordin calitativ asupra locului ocupat de elementele din inventarul nostru în cadrul lexicului hispanoamerican am apelat la două din cele trei criterii de selecție (criteriul geografic și criteriul productivității) propuse în lucrarea *El español de América*, elaborată de colectivul de hispaniști de la Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan - Al. Rosetti”, colectiv coordonat de Marius Sala. Aceste criterii au fost mai întâi aplicate în cazul indigenismelor, dar cercetările realizate în cadrul Institutului de Lingvistică din București asupra vocabularului spaniolei americane și-au propus să extindă această metodă la toate influențele străine pe care le înregistrează varianta americană a spaniolei. La aceleași criterii a apelat și Valeria Neagu în teza sa de doctorat *Influența engleză în vocabularul spaniolei americane. Aprecieri asupra vitalității ei*, teză ce reprezintă o sinteză a anglicismelor la nivelul întregului continent.

În cadrul fiecărui criteriu am stabilit trei categorii, astfel:

I. criteriul geografic:

- a) cuvinte răspândite în două sau trei țări din America Latină și pe care le-am întâlnit și în spaniola peninsulară
- b) cuvinte răspândite în două sau trei țări din America Latină dar pe care **nu** le-am întâlnit în spaniola peninsulară
- c) cuvinte răspândite într-o singură țară din America Latină dar pe care **nu** le-am întâlnit în spaniola peninsulară

II. criteriul capacității de a forma derivate sau al productivității:

- a) cuvinte cu trei sau mai multe derivate
- b) cuvinte cu două derivate
- c) cuvinte cu un singur derivat

I. Din punct de vedere al răspândirii geografice, anglicismele se grupează astfel:

a) Cuvinte răspândite în două sau trei țări din America Latină și pe care le-am întâlnit și în spaniola peninsulară: ace, after-shave, alien, all-inclusive, ambient, baby, baby doll, background, back office, backstage, back up, banner, basket, blog, blogger, blogging, bloguero, bloguear, bluesman, bluetooth, board, body language, bogey, book, boy scout, brainstorming, break, briefing, broadcast, broker, buffer, bug, call center, card, challenger, chat, chatear, check in, chill out, clicar, click, coach, container, cool, copyleft, copyright, country, cover, cowboy, crackear, cracker, cracking, dance, dealer, derby, desktop, developer, disc jockey, doping, downtown, draft, drive, dumping, duty free, e-mail, game, gangster, gentlemen, glamour, gloss, goal average, green, hacker, happy end, hit, honeymoon, hot dog, hosting, house, hub, jeans, jeep, jet set, joystick, knock out, laptop, leggings, lifestyle, light, link, lipstick, latin lover, low cost, made in, make up, making of, mountain bike, mouse, nerd, notebook, network, night club, ok, oldies, on-line, open source, out, outdoor, outlet, overbooking, oversize, party, parking, password, peeling, playback, playboy, pole position, posts, pub, push, putt, quarterback, rafting, rapear, rating, rave, reality show, off the record, remake, remix, rider, roaming, rockabilly, script, sampler, scanner, score, sex appeal, sex shop, sex symbol, shock, shooting, shopping, showcase, showman, showroom, site, skateboard, skater, sketch, skyline, slide, smash, somking, snack, snob, spam, speaker, speed, speed dating, spinoff, sponsor, staff, stand by, standard, stick, streaming, stretching, stripper, switch, tag, talk show, ticket, tie-breack, top, trainer, travel, trekking, trench, trendsetters, try, tuning, umpire, underground, utilities, voucher, walkman, weblog, webcam, web site, wireless, zapping, zoom, etc.

b) Cuvinte răspândite în două sau trei țări din America Latină dar pe care **nu** le-am întâlnit în spaniola peninsulară: amenities, back, balloon, bartender, basketball, basquetbolista, beatle, body painting, blush, booking, breaker, bullpen, car-wash, cash, charter, cocktail, compact disc, delivery, test drive, fairway, fast fashion, field, flashear, flat, forward, freezer, gamer, gym, home theater, hot pans, inn, intercooler, jet ski, kick boxing, kick-off, locker, mall, match-ball, nickname, paper, valet parking, penalty, popcorn, push-up, round, run flat, shampoo, samplear, slider, slogan, strech, tester, trailer, t-shirt, whiskero, etc.

c) Cuvinte răspândite într-o singură țară din America Latină dar pe care **nu** le-am întâlnit în spaniola peninsulară: accesar, anonimizar, ball boys, ballgirl, basketbol, bat, blogera, brushing, callback, calling party, catcher, chart, chartear, customizar, dugout, high class, hold out, hot line, infield, keyword, medicine ball, meeting, pubcast, review, roll, roll-on, set-ball, snowboarder, surfer, swingear, turn over, volleyball, beach volley, weekend, wing, etc.

Criteriul geografic evidențiază două categorii de anglicisme: pe de o parte, anglicismele

1 Sufixul verbal cel mai frecvent este **-ear** (11 derivate): *bloguear*, *chartear*, *chatear*, *crackear*, *flashear*, *googlear*, *pitchear*, *rapear*, *samplear*, *surfeear*, *swingear*.

-ear

bloguear (< *blog*) Mex., Col., Arg., Esp. “comunicar mediante una bitácora virtual”

chartear (< *chart*) Arg. “alquilar, fletar una embarcación”

chatear (< *chat*) Mex., Col., Arg., Esp. “mantener varias personas una comunicación simultánea a través de un chat”

crackear (< *crack*) Mex., Esp. “romper los códigos de seguridad de un sistema informático”

flashear (< *flash*) Mex., Arg. “destellar, tomar fotos con cámaras que tiene flash”

googlear (< *google*) Arg., Esp. “buscar en la Red”

pitchear (< *pitch*) Mex. “en béisbol, lanzar la pelota al bateador”

rapear (< *rap*) Mex., Col., Arg., Esp. “cantar al estilo de rap”

samplear (< *sample*) Mex., Arg., “registrar sonidos para reutilizarlos como parte de una composición o grabación nueva”

surfeear (< *surf* < *surfing*) Mex., Col., Arg., Esp. “practicar el surf”

swingear (< *swing*) Mex. “interpretar al estilo del swing”

-ar

clicar (< *click*) Mex., Col., Esp. “hacer clic”

customizar (< *customize*) Mex. “personalizar”

2 Sufixele nominale cele mai frecvente sunt **-ero** (6 derivate) și **-ista** (2 derivate)

100 (ca substantive) desemnează ocupația;

101 (ca adjective) indică o însușire, o calitate

bloguero, *punkero*, *rockero*, *surfero*, *whiskero*, *basquetbolista*, *fashionista*

-ero/a

bloguero (< *blog*) Mex., Col., Arg., Esp. “persona que escribe en una bitácora virtual”

blogera (< *blog*) Mex. “persona que escribe en una bitácora virtual”

punkero (< *punk*) Mex., Col., “miembro o seguidor de este movimiento”

rockero (< *rock*) Mex., Col., Arg., Esp. “perteneciente o relativo al rock o al rock and roll”

surfero (< *surf*) Arg., Esp. “individuo que practica el surf”

whiskero (< *whisky*) Mex., Col., Arg. “relativo al whisky; un bar ~, que tiene gran variedad de licores”

-ista

basquetbolista (<) Mex., Col., Arg. “jugador de baloncesto”

fashionista (< *fashion*) Mex., Col., Arg., Esp. “persona del mundo de la moda”

-osa

glamourosa (< *glamour*) [glamúr] Mex., Col., Arg., Esp. “encanto mágico, hechizo o fascinación que produce una persona o cosa”

-(e)ado

lookeado (< *look*) Arg. “ref. al aspecto de una persona, muy arreglado”

shokeado (< *shock*) Mex., Arg. “bajo los efectos de un choque”

remixado (< *remix*) Mex. Arg. “nueva mezcla de una canción”

tuniado (< *tuning*) Mex. “adj. de un auto, puesto a punto”

Se remarcă că acestea sunt, în marea lor majoritate, sufixele verbale și nominale, cele mai productive la ora actuală, iar aplicarea lor la elemente împrumutate nu face decât să confirme

acceptarea, integrarea și ușurința de adaptare a acestora la sistemul limbii.

Este un procedeu comun spaniolei peninsulare și spaniolei americane, dar care, având în vedere numărul mai mare de derivate întâlnite în presa hispanoamericană, rezultă mai productiv de partea cealaltă a Atlanticului.

În urma analizei inventarului și ținând seama de tipul articolelor în care au apărut anglicismele respective am stabilit următoarele domenii **onomasiologice**: **1. domeniul sportiv**: ace, back, bowling, break, catcher, challenger, coach, derby, doping, fair play, field, fitness, game, goal average, match-ball, match point, penalty, pole position, soccer, stretching, surfing, tie-break, etc.;

2. domeniul tehnic și electronic: e-book, broadcast, compact disc, high tech, laptop, notebook, play station, scanner, walkman, webcam, wireless, zoom, blog, chat, click, cracker, data mining, desktop, drive, e-mail, firewall, gadget, googlear, hacker, hub, joystick, keyword, link, mouse, on-line/off-line, password, phishing, posts, soft, spam, memory stick, tag, update, weblog, etc.;

3. domeniul economic, financiar și al profesiilor: back office, background, booking, broker, business, green card, cash, commodities, dealer, establishment, fee, full time, gangster, made in, staff, training, workshop, etc.;

4. domeniul muzical: bluesman, country, disc jockey, playback, rock star, single, slide, star rock, swing, techno, top, etc.;

5. modă, vestimentație și cosmetice: baby doll, balloon, booking, brushing, cool, cowboy, fashion, glamour, jeans, oversize, piercing, smoking, strapless, stretch, trench, t-shirt, vintage;

cosmetice: after shave, blush, lipstick, make up, peeling, roll-on, shampoo, etc.;

6. viață socială. Spectacole și divertisment after-hours, cocktail, entertainment, happy hour, honeymoon, lifestyle, night club, party, performance, sex symbol, stripper, weekend, etc.;

7. transport și călătorii: all-inclusive, amenities, bed&breakfast, charter, check in, low cost, overbooking, resort, single, spa, travel, voucher, etc.;

8. domeniul comunicațiilor și presei: briefing, call center, feedback, hot line, , roaming, etc.;

9. televiziune și publicitate: banner, brainstorming, branding, focus group, slogan, sponsor, talk show, target, zapping, etc.;

10. cinematograf: happy end, making of, psycho-killer, remake, script, shooting, thriller, trailer, etc.;

11. domeniul gastronomiei: cocktail, hot dog, light, popcorn, snack, etc.;

12. orașul și comerțul: bowling, car wash, downtown, delivery, duty free, fast food, gym, inn, mall, parking, pub, shopping (center), showroom, snack (bar), etc.

Domeniul lexical cel mai bogat în anglicisme este cel al sportului (90 de termeni). Urmează domeniul tehnic (83) iar după aceea, cu mici diferențe între ele, Viață socială. Spectacole și divertisment (45), domeniul muzical (42), modă și vestimentație (40) și domeniul economic cu 39 de anglicisme.

Chiar dacă din punct de vedere cantitativ numărul anglicismelor întâlnite în presa hispanoamericană este mai mare (119 termeni, 25,75% din totalul anglicismelor), acestea reprezintă un pericol pentru limba spaniolă atunci când vin să concureze și să înlocuiască cuvinte proprii limbii spaniole, dar cu acest pericol, după cum rezultă din analiza noastră, se confruntă nu numai spaniola americană ci și spaniola peninsulară.

Prezența anglicismelor nu trebuie să fie considerată în totalitate un fenomen negativ atâta timp cât nu se exagerează folosirea lor și contribuie la modernizarea lexicului.

BIBLIOGRAFIE

1. **Alfaro, Ricardo J.**, *Diccionario de anglicismos*, Madrid, Gredos, ed. a II-a, 1964.
2. **Lorenzo, Emilio**, *Anglicismos hispánicos*, Gredos, Madrid, 1996.

3. **Neagu, Valeria**, *Influența engleză în vocabularul spaniolei americane. Aprecieri asupra vitalității ei*, teză de doctorat, conducător științific: Acad. Marius Sala, 1999
4. **RAE**, *Diccionario de la Real Academia Española*, Madrid. ed. a 22-a, Madrid, 2001.
5. *Diccionario panhispánico de dudas Real Academia Española, Asociación de Academias de la Lengua Española*, Madrid: Santillana, 2005
6. **Rodríguez González, Félix**, *Nuevo diccionario de anglicismos*, Madrid, 1997.
7. **Sala, Marius** (coord.), *El español de América*. Tomo I. *Léxico* Bogotá, 1982.

LIMBAJUL TINERILOR ÎN SPAȚIUL VIRTUAL

Lect. Drd. Aida FERENCZ

În comparație cu influența altor limbaje sectoriale, limbajul informaticii pare să aibă cel mai puternic impact asupra limbii comune, nu numai a limbii române, reprezentând un teren de contaminare și colonizare lingvistică deloc de neglijat. Se impune, însă, o distincție bazată pe situațiile de comunicare în care acesta este folosit.

În cazul terminologiei tehnico-științifice proprii informaticii și științelor informării, înțelese ca discipline de sine stătătoare, care se bucură de o recunoaștere academică și care posedă o terminologie proprie, de eficiență maximă, este explicabilă standardizarea terminologiei și, prin urmare, folosirea și răspândirea termenilor proveniți din limba engleză, deoarece comunitatea internațională a cercetătorilor și tehnicienilor face apel la limba engleză ca la o limbă comună, transparentă, lipsită de ambiguitate.

Sectoarele reprezentate de piața noilor tehnologii și de serviciile legate de aceasta, respectiv canalele de distribuție și de vânzare, sunt obligate să găsească soluții terminologice uniforme. În acest caz, nevoile pieței au impus folosirea de preferință a limbii engleze, având în vedere că în cadrul unei piețe de desfacere globale, pentru orice firmă este mult mai convenabil să-și prezinte propriile produse în limba engleză.

Tot din nevoi practice s-a format un jargon al specialiștilor, mai puțin supravegheat, marcat de forme lingvistice hibride, de calcuri sintactici.

Iată câteva fenomene lingvistice care atrag imediat atenția în limba română contemporană sunt:

- pătrunderea în limbă a unor noi termeni cu statut de tehnicisme informatice (computer, soft, hard etc);

- seria lexicală neologică foarte bogată constituită din verbe formate cu sufixul *-a*, majoritatea fiind reprezentate de simple împrumuturi adaptate ale verbelor englezești: *a accesa* (to access), *a clica* (to click), *a forvarda* (to forward);

- prezența calcurilor semantice: verbul *a apela* este folosit (după englezescul *to call*) cu sens și regim sintactic nou: *va putea apela doar fișierul....* De multe ori în dicționar apar doar substantivele-infinitive lungi, dar e de presupus că există și verbul corespunzător (uneori el este folosit în textul explicației): *mapare* (maparea adresei), *parolare* (sistem de parolare a informației), *adresare* (adresarea datelor), *procesare*, *formatare* (și cu participiul *formatat*), *scanare* etc.;

- frecvența compuselor din substantive juxtapuse: *fișier-text*, *așezare fișier*, *limbaj mașină*;

- frecvența substantivelor tehnice (nume de agent sau, mai des, de instrument) terminate în *-or*, fie preluată din engleză, o dată cu cuvintele *convertor* (convertor), *procesor* (processor), *descriptor* (descriptor), fie extinsă asupra cuvintelor englezești în *-er*: *asamblor*, *adaptor*, *digitizor*, *interpretor* (engl. *assembler*, *adapter*, *digitizer*, *interpreter*).

Influența reciprocă dintre limbajul de specialitate și limba comună se poate exercita prin extindere metaforică. Într-o primă fază, limbajul de specialitate preia cuvinte din limba curentă, cărora le extinde sensul prin metaforă. Și în limba română mai mulți termeni metaforici au fost traduși, intrând astfel în limbajul de specialitate autohton, prin calc semantic, termeni precum *arhitectură*, *ecou*, *hartă*, *mască*, *rădăcină*, *virus* (deja utilizați în alte limbaje științifice sau tehnice), *biblioteca*, *fereastră*, *ecluză*, *magistrală*, *meni*, *pachet*, *poartă*, *a salva* etc. sau, în domeniul Internetului, *a naviga*, *a vizita*, *vizitator* etc.

O a doua fază, poate și mai interesantă, este aceea în care terminologia de specialitate (re) intră, prin extensie semantică, adesea prin intermediul vorbirii familiare, în limbajul curent. Verbul *a accesa*, deja amintit, englezism tipic limbajului informatic: *Internetul este accesat de 40 milioane de oameni* apare folosit cu sensul de *a ajunge la* într-un context total diferit: cel sentimental: *Fiecare cu gălăgia aia tăcută pe care a început să o acceseze inima când începe să click-uiască din mine.*

În sfârșit, terminologia legată de folosirea Internetului și, în parte, terminologia născută pe Internet presupune o altă abordare.

Internetul reprezintă de-acum, cu precădere pentru noile generații, un loc de întâlnire, de socializare, dar mai ales un catalizator pentru producțiile lingvistice. Tradiționalele mecanisme de răspândire a inovațiilor lingvistice sunt astăzi depășite de interacțiunea dintre comunitățile virtuale, de capacitatea acestora de a construi și de a difuza modele de comportament lingvistic, de viteza și eficiența canalelor de transmitere. Forumurile on-line și comunitățile virtuale, inclusiv listele de discuții, blogurile și aplicațiile IM le asigură tinerilor nenumărate spații pentru a putea comunica

Trebuie avute în vedere anumite trăsături caracteristice care privesc, chiar dacă în mod diferit, instrumentele de interacțiune interpersonală în rețea: nu numai cele cu caracter instantaneu, cum sunt sistemele de *chat-room* și *Instant Messaging (IM)*, ci și cele asincronice, precum *poșta electronică*, *blogurile* sau *forumurile*.

Weblogurile, mai pe scurt *blogurile*, sunt „jurnale personale accesibile public”, pagini web site create pentru scurte folosiri, frecvente actualizări, care sunt aranjate în ordine cronologică și care dau posibilitate utilizatorilor să-și publice scurte comentarii și idei de moment pentru cititori. Blogul prezintă un avantaj deosebit: crearea lui nu presupune cunoștințe de programare web. Un blog este definit de autor și de tema sa, având în vedere că acestea se pot încadra în diferite categorii: blog personal, blog de afaceri, cu caracter politic, blog foto, blog de știri mondene, de divertisment, fitness, diete, educație, literatură, inventică, mass-media, filme, sport, de jocuri etc. Jurnaliștii, vedetele, oamenii politici au bloguri. Prin urmare, blogul se poate defini prin raportare la:

- *personalitate* (acesta este elementul, poate, cel mai important care deosebește blogul de celelalte forme de comunicare on-line, pentru că personalitatea autorului pune în valoare ideile, părerile, precum și stilul acestuia);

- *frecvență* (vizează atât activitatea blogger-ului, puterea lui de a crea, cât și versatilitatea editorului sau a platformei în măsură să permită chiar și persoanelor cu mai puține cunoștințe tehnice să modifice pagini web în timp foarte scurt);

- *interactivitate* (este asigurată, în mod evident, de funcția pe care o au marea majoritatea platformelor, anume aceea de adăugare de comentarii din partea cititorilor);

- *conexiuni* (în contextul practicii frecvente de a da răspunsuri la comentariile altui autor în paginile propriului blog, conexiunea se dovedește un factor extrem de important);

- *flux de informație* (blogurile pot fi și o sursă de știri on-line și de informații de orice natură).

Cultura blog se bucură de mult succes din mai multe motive: oferă posibilitatea de a ține un jurnal „la vedere”, de a emite reflecții personale mai mult sau mai puțin empirice și de a face comentarii în legătură cu orice subiect, de a se informa.

Forumul este un loc de întâlnire unde se discută pe marginea unor subiecte care aparțin unor diferite domenii de interes și în care există un administrator sau un moderator care impune anumite reguli de conduită civilizată și de comportament lingvistic în primul rând. În foarte multe

forumuri se regăsește, în general, același tip de regulament cu privire la folosirea limbii române. Utilizatorii sunt atenționați să nu folosească în exces emoticoane și să nu folosească interjecții precum *waii*, *cool*, *lol*, *mda*, prescurtări sau cuvinte argotice. De asemenea, sunt prevăzute sancțiuni, de la avertismente până la penalizări de la trei până la 15 zile de suspendare, ajungându-se chiar până la anularea contului, în cazul utilizatorilor care folosesc un limbaj vulgar sau injurios. Nu de puține ori moderatorii țin să delimiteze forumul în cauză de chat-room-uri ca mIRC, h-5.

Chat-room-ul este unul dintre cele mai utilizate resurse din Internet la care apelează tinerii pentru că acesta presupune o comunicare în timp cu încă o persoană sau mai multe.

Mesageria Instant sau *Messenger-ul*, unul dintre cele mai importante forme de comunicare on-line, a depășit de mult timp clasicul e-mail, devenind una dintre cele mai populare aplicații pe Internet. Interfețe precum Yahoo Messenger, Google Talk, Skype, Windows Live Messenger sunt mai mult decât aspecte de interacțiune socială dacă țineam seamă că aici se regăsesc noile tipuri de tehnologii de comunicare umană, de socializare. Interactivă prin natura sa, Mesageria Instant, asigură utilizatorilor săi comunicarea unu-la-unu, aproape simultan. Asemenea chat-room-urilor, prezintă cea mai directă cale spre o comunicare informală.

Vom constata că situațiile de comunicare recent apărute creează formule inedite de interferență între scris și oralitate, între limbajul standard (uneori cu elemente tehnice) și registrul familiar, precum și o foarte mare apropiere de limba vorbită de către tineri: folosirea abrevierilor, frecvența împrumuturilor lingvistice, combinate în expresii surprinzătoare.

Asemenea telefonului mobil sau agendei electronice, calculatorul reprezintă un suport de transmitere a informației, presupunând existența unei scriituri al cărei caracter este virtual. *Virtualitatea* este noua trăsătură a scriiturii: ea continuă să păstreze fostele funcții ale diferitelor forme de scriitură, însumând însă alte caracteristici noi, impuse de societatea contemporană, ca de exemplu, stocarea datelor, rapiditatea și eficiența.

O altă concluzie importantă legată de comunicarea adolescenților în spațiul virtual este capacitatea acesteia de a fi verbalizată, calitatea sa de a spune, afirmându-și astfel statutul de marcă a unei culturi și a unei practici determinate de *subiectivitatea* tinerilor. Dialogul adolescenților este purtător de subiectivitate, manifestată în primul rând prin afectivitate, care se reflectă atât în alegerea strategiilor de comunicare, cât și în alegerile lexicale neașteptate care se traduc prin apelul la fenomene pe care le vom defini și prezenta pentru a construi o imagine globală. Există o tendință firească a tinerilor de a-și forma o identitate de grup, iar aceasta a dus inevitabil la crearea unui limbaj cunoscut și folosit între adolescenți. Înainte de apariția emoticonurilor, tinerii au apelat la tot felul de improvizații pentru a-și exprima sentimentele. Internetul, ca și sms-ul, devin o practică socială globală, care transformă fundamental chiar și intimitatea conversației. Prescurtarea prescurtărilor și secretizarea conversației a generat o scriitură juvenilă specifică.

O altă trăsătură definitorie a limbajului folosit pe Messenger sau pe chat-room-uri este valoarea sa de verbalizare și de *oralizare*, menită să întărească dimensiunea expresivă tipică limbajului oral și să evidențieze genul hibrid al acestei forme de comunicare. Această juxtapunere are două cauze: este vorba despre o formă de comunicare și despre o practică de scriitură comună, neprofesionalistă, în care hibridizările nu amenință în niciun fel puritatea registrului formal. Dialogul on-line reprezintă scrierea cuvintelor spuse, de unde și caracterul său instant, ludic, irațional și ireflexiv. Internauții adolescenți vor face abuz, de exemplu, de folosirea majusculilor pentru a indica tonul ridicat al vocii: *ȚI-AM SPUS CĂ NU!!!!* sau de lungirea

vocalelor în vederea marcării unor intonații speciale: *Cuuuuuuuum?????; Maaaamă!!!!*

Alte elemente lingvistice specifice limbajului oral prezente în comunicarea on-line sunt: acumularea semnelor de exclamație sau de interogație, folosirea masivă a interjecțiilor și a onomatopeelor (*Ups!; Wow!; Uau!; Ahahahahaha!*), repetarea literelor (*superrrr; yesssss*), prezența masivă a punctelor de suspensie și a vocativelor:

Explorarea aspectului paralingvistic și cinesic, apelul la ideofoni și scrisuri fonetice, precum și recurgerea la forme alternative de redare a aspectelor extralingvistice, prozodice, paralingvistice și suprasegmentale în general, au ca scop încercarea de a recupera expresivitatea comunicării directe, față în față. Acest fenomen lingvistic, caracterizat printr-un limbaj scris care încearcă să mimeze un dialog față în față, a fost denumit *written speech* vorbit-scris sau *e-style* de la *electronic style*.

Prin urmare, dialogul on-line trebuie înțeles ca un canal de comunicare care, inovând scrisul/scriitura din interior, îl integrează oralității. În felul acesta își afirmă esența sa mixtă, adică aceea de a prezenta trăsături ale oralității, dar și unele care aparțin limbii scrise/scrisului.

Astăzi, în relație cu textul electronic, se creează un nou limbaj formal, ușor și rapid descifrabil de către fiecare dintre noi, independent de limbile vorbite sau scrise. S-a introdus în scriitura electronică *caracterul pictural*, menit să indice registrul de semnificare dat de către emițător. Aceste elemente picturale traduc pe monitorul calculatorului un limbaj non verbal care, tocmai din acest motiv, poate permite comunicarea universală a emoțiilor și poate indica registrul de înțelegere al discursului, așa cum l-a vrut autorul său. Pe de altă parte, o altă inovație constă în vocabularul și sintaxa proprie unei scriituri electronice care impune un limbaj artificial și special, ridicat la nivelul de *limbaj universal*. Spațiul grafic cunoaște suportul scrisului și codurile grafice.

Limbaajul emoticon-urilor este conotat ca fiind amuzant și fantezist, iar utilizatorul devine un codificator care încrîpțează mesajul pentru a constrânge destinatarul la a-l decoda. Codificarea, ca și decodificarea sa, prezintă uneori un grad mare de dificultate.

Pentru a o surmonta și a o simplifica, trebuie găsite diverse riposte și trucuri și chiar dacă ele ies de sub incidența textului, se definesc prin mai multe raporturi cu acesta. Emoticon-urile se adaugă punctuației expresive. Originile sale se găsesc în benzile desenate, ale căror replici comportă câteodată și elemente paraverbale. Însă emoticon-urile interacționează puternic cu textul: ele pot accentua mesajul transmis, pot atenua duritatea cuvintelor și chiar pot reprezenta o autoironie, aducând un plus de subiectivitate. Adolescenții pun în mod concret în scenă afectivitatea și expresivitatea lor: scena devine ecranul calculatorului, textul este vocea utilizatorului, iar pictogramele pot constitui metatextul, constituindu-se în elemente de didascalie. În afară de hibridizarea dintre scris și oral, prezența emoticon-urilor acompaniază, în calitate de elemente picturale, combinația dintre semnele tipografice diverse. Didascaliiile electronice au menirea să recreeze materialitatea și corporalitatea care lipsesc în spațiul virtual. Locutorul adolescent face parte din comunitatea virtuală a dialogului în rețea și nu poate să se prezinte pe el însuși. Într-un univers virtual, fără ancorare în concret, textul poate fi deschis oricărei interpretări. Iată de ce elementele picturale se transformă în didascalii cu caracter compensatoriu, sunt indicații în legătură cu modul în care cuvintele ar fi fost proferate direct. Emoticon-urile reduc, dar de asemenea largesc câmpul de interpretare al replicilor schimbate, compensând astfel absența contactelor fizice inerente acestor discuții. Foarte explicite, ele transmit bucuria, starea de nervozitate, tristețea, indispoziția, decepția. Astfel, emoticon-urile reprezintă pentru tineri o autopunere în scenă și un ecou al sinelui, două dimensiuni care personalizează replicile într-un mod din ce în ce mai sofisticat.

Nu trebuie uitat, de asemenea, că limbajul folosit de adolescenți în rețea este puternic

influențat de *limba engleză*, care a devenit un mod de comunicare universal acceptat, în interiorul și în afara mediului electronic. Hipertextul este dominat de către engleză și această dominație trimite la controlul bazelor de date, a site-urilor Web și la controlul producerii și difuzării informației, exercitate de către firmele multimedia. În ceea ce privește modul de realizare a noului limbaj, putând vorbi deci despre o apropiere în interiorul obiectului, engleza este repede însușită de către tineri ca limbă a textului electronic și de asemenea se poate observa faptul că utilizarea prelungită a diverselor modalități de comunicare tehnologice determină apariția unui uzaj hibrid: adolescenții folosesc multe anglicisme în registrul familiar. Engleza a determinat apariția, în limbă, la nivelul culturii juvenile, a diglosiei.

Spațiile grafice multiple, practici de scriitură ce construiesc hipertextul, noile tehnologii impun un scris mai mobil, mai suplu, mai iconografic și mai aproape de cuvânt și de imagine. Textul electronic confirmă dorința de a comunica care primează asupra grijii, dorință care se traduce printr-o economie de timp și de gesturi. Acestea sunt motivele pentru care adolescentul abreviază, realizează omisiuni ale anumitor caractere accentuate, dovedind o atitudine ludică și fiind în căutare continuă a afirmării de sine. Prin urmare replicile vor fi scurte, pentru a putea ajunge instantaneu la destinatarii lor, de unde și necesitatea de a scurta textul, de a face informația cât mai vie și mai expresivă, ceea ce îl determină pe utilizatorul tânăr să schițeze noi coduri grafice în spațiul virtual.

Așadar, o altă strategie la care recurg tinerii pentru a câștiga timp sunt *prescurtările*. Iată câteva exemple, adesea greu de descifrat de către începători:

- utilizarea prescurtărilor unor cuvinte și expresii provenite din limba engleză: *u* (you)/tu; *yellow* (hello) salut; *np* (no problem) nu-i nimic, nicio problemă; *dn(f)d* [do not (fuc*ing) disturb)]/ (nu deranjați); *omg/OMG* (oh my God)/ Dumnezeu! (expresie folosită pentru a exprima uimirea); *brb* (be right back)/ vin imediat; *mf* (mother fuc*er)/ dobitoc; *lol* (laughing out loud)/ râd de mă prăpădesc); *w?* (what?)/ poftim?; *k* (okay)/ bine; *we* (whateve)/ fie, mă rog, cum zici tu; *nm* (nevermind)/ nu mai contează; *bbl* (be back later)/ revin mai târziu; *btw* (by the way) apropos; *ya* (see ya)/ pe curând; *ic* (I see)/ înțeleg; *imo* (in my opinion)/ după părerea mea; *wfm* (works for me)/ îmi convine; *ly* (love you)/ te iubesc; *wb* (welcome back)/ bine ai revenit; *fu* (fu*k you)/ du-te dracului; *gtg* (got to go)/ trebuie sa plec; *idc* (I don't care)/ nu-mi pasă; *pls, plz* (please)/ te rog; *PAW* (Parents are watching)/ se uită părinții; *IDC* (I don't care)/ nu-mi pasă; *IDK* (I don't know)/ nu știu, nu cunosc; *PPL* (People)/ oameni, lume, mulțime, gașcă; *JFF* (Just For Fun)/ în glumă;

- prescurtări ale unor cuvinte sau expresii de proveniență autohtonă: *nb*/ noapte buna; *app*/ apropo; *cp*/ cu plăcere; *scz*/ scuze; *ce dreq*/ ce dracului; *mfl* marfă; *c*/ ce, *pm*/ pana mea, puii mei; *rdmppm*/ râd de mă p*ș pe mine; *plm*/ plecat la magazine; *fmm*/ frate, mersi mult; *stfl* să-ți trăiască familia; *npc*/ nu ai pentru ce / nu port chiloți; *k*/ că; *dak*/ dacă; *k/că*, *ch*; *q*/ cu; *dc?*/ de ce?; *cd*/ când; *pb*/ poftă bună; *mc, ms*/ mersi; *dk*/ dacă; *bv*/ bravo; *tr*/ te rog; *fndc*/ fiindcă; *mai vrb*/mai vorbim; *rp*/ repede; *t(r)b*/ trebuie; *msj*/ mesaj, *ești supy?*/ ești supărat/ă?

Caracterul silabic al scriiturii, care este mai concisă decât scriitura alfabetică, dar și puterea consoanei (constând în eliminarea vocalelor și apariția unui schelet consonantic) sunt primele fenomene observate în textul electronic în discuție. Motivul acestor transformări este dominația numerică a consoanelor asupra vocalelor. În plus, consoanele contribuie cu atât mai mult la recunoașterea cuvintelor decât vocalele. Rezultă din acest proces două tipuri de fenomene abreviative: abrevierile normale, standard, și abrevierile inovatoare, specifice culturii juvenile. Abrevierile uzuale provin din și se perpetuează prin notițele pe care le ia fiecare și pe care oricine le poate descifra fără probleme. Însă acest prim tip de abrevieri este destul de rar întâlnit în textele scrise de tineri. Primul tip de abrevieri va rămâne în scriitura normală, căci este

reprezentat de către o listă obișnuită în scriitură, o sub-practică foarte extinsă, fixă. Cât despre al doilea tip, acesta este cel inovator, depinzând de imaginația utilizatorului în rețea. El prescurtează din propria sa voință, lăsând destinatarului sarcina de a decifra și de a extrage de acolo informația.

Astfel, pe lângă cele două tipuri de abrevieri menționate, acest tip de scriitură va face apel și la un alt tip de abreviere, anume la aceea realizată prin combinații de litere, cifre, simboluri matematice, litere reprezentând silabe și „logograme” cum ar fi & sau numere, cu efect umoristic amplificat prin apariția în interiorul unor cuvinte, expresii și locuțiuni: *NE1*/Internet; *2day* (today)/astăzi; *2night* (tonight)/ la noapte; *l8er* (later)/ mai târziu; *22ror*/tuturor; *u2* (you to)/și ție; *4* (for)/ pentru; *4u* (for you)/ pentru tine; *W8* (Wait)/ așteaptă; *2≠/2ne*/ bine; *BKOL* (be cool)/ fii cool; *{ }*(no comment)/mă abțin de la orice comentariu; *NOC NOC*/ bate-n lemn; *10x* (thanks)/ mulțumesc; *2* (too, to)/ de asemenea, pentru, către; *2BVN2B/2B Or Not 2B* (to be or not to be)/ a fi sau a nu fi; *14AA4I*(One for All and All for One)/ unul pentru toți și toți pentru unul.

Aceste forme nu se rezumă numai la scrierea e-mail-urilor sau în chatgrup-uri, ci sunt utilizate și în scrierea sms-urilor.

Un fenomen lingvistic specific limbii române, datorat lipsei diacriticelor și perfect justificat, dacă ținem seamă de confuziilor ce se pot crea, îl reprezintă înlocuirea lui *ș* cu *sh* și a lui *ț* cu *tz*: *enervantzi*, *indulgentzi*, *tzară*, *orash*, *shtiu*.

Remarcăm, de asemenea, și alte fenomene lingvistice, precum transpunerea grafică a limbii vorbite, cu toate transformările ei tipice, într-o manieră foarte plauzibilă: *shi*, *ji*/ și; *nuj*, *nush*/ nu știu; *crek*/ cred că; *mijto*/ mișto; *maikmea* și prezența apocopelor limbajului familiar modern: *ești supy*/ ești supărat?; *iuby*/ iubitule, iubito; *d dimi*/ de dimineață, *se căsă co mexi- cancă*, *cu priviri rătă*.

La nivel lexical, se pot recunoaște:

- forme argotice (*superfericită*, *cool*) și se poate observa contaminarea limbajului textului electronic de către limba engleză, fenomen întâlnit la toți adolescenții;

- termeni aparținând limbajelor sectoriale, cu precădere cei din sfera computerului, care dezvoltă sensuri noi: *a downloada*/a bea, a mânca, *a-și downloada sufletul*/a se descărca, *a se upgrada*/a se înnoi, *a se reseta*/a cădea, a leșina, *a da eject*/a goni, a respinge, *a-și formata mintea*/a se gândi din nou, *a fi setat*/ a fi manipulat etc.

În conversația de zi cu zi, directă sau pe Messenger, precum și în mesajele scrise pe ecranul telefonului mobil, termenii ce țin de domeniul informaticii primesc noi înțelesuri. Putem da câteva exemple de adaptare a sensului termenului tehnic la limbajul tinerilor: „Băi, tot *beta* ești, nu ți-ai mai revenit?” (*beta*/tulburat, aiurit); „Mai gândește și tu din când în când, ce ești așa *blank*!?” (*blank*/tulburat, terminat, răvășit). Cuvântul provine din limba franceză (*blanc*/alb), în timp ce în limba engleză, *blank* este adjectiv și înseamnă „gol, cu spații (de completat), lipsit de expresie, vid, confuz, profund, absolut”. Ca termen din sfera computerului, acesta este substantiv și are sensul de „CD sau DVD gol”. În română este folosit și în tipografie (spațiu alb care desparte două cuvinte tipărite) precum și în televiziune (pauză albă și tremurătoare care apare uneori la emisiunile de televiziune, dând senzația că „s-a rupt filmul”). Sensul argotic românesc preia elemente din toate aceste semnificații, iar *blank* este folosit ca adjectiv pentru a se referi la o persoană care nu dă semne că totul este în ordine cu ea. De cele mai multe ori este utilizat ca sinonim al termenului argotic *varză* și poate căpăta și sensul de „beat”.

Un alt sens al termenului argotic este acela de „copiuță pe coala albă format A4, pe care studenții scriu zgâriat cu o mină de pix care nu mai are pastă, pentru a nu fi descoperiți de către profesori la examene”.

Caracterul ludic al comunicării în rețea este absolut fundamental, pentru că tinerii se

identifică cu această trăsătură în totalitate chiar și atunci când textul scris are un scop strict funcțional. Ludicul se afișează în conținut, dar și la nivelul formei. Informația serioasă poate fi însoțită de o modalitate care ironizează asupra scrisului textului: informația a fost transmisă, este importantă, dar se râde puțin pe seama ei.

Componenta ludica este evidentă datorită unor expresii șocante și a caracterului lor generator de conotații glumețe. Prin alăturarea semnificației unui termen românesc cu unul englez, asociere bazată pe similitudinea de formă între cele două cuvinte, se creează un efect comic. Astfel se întâmplă cu termenul *inbox* (casetă cu mesaje primite), cuvânt englezesc, cu sensul argotic verbal *a inboxa* de „a umple memoria sau cutia de mesaje a mailului” care, asemănător formal cu „box”, identic cu excepția prefixului, tinde să-i preia valoarea semantică („Taci ca te *inboxez*”).

Un exemplu comic îl întâlnim și în propoziția „Nu te mai ajută *hardul*”, în care asocierea dintre cap și componenta principală a unui computer stârnește râsul. Cele mai multe dintre aceste situații se bazează pe asocierea între computer și corpul omenesc, precum și între funcțiile acestora: *a scana/a* privi insistent, *a fi în stand by/a* aștepta, *a se reseta*, *a se restar- ta/a* dispărea, *a avea nevoie de un upgrade la memorie/a* nu avea ținare de minte, *a-și da un search/a* încerca să-și amintească ceva, *a da un turn off/a* tăcea, a sta. Datorita asocierii dintre două entități total diferite, ființa umană și calculatorul, care de multe ori depășește individul ca rapiditate de gândire și executare a unor operații, are loc un transfer de particularități între cele două. Imaginea individului devine mai rigidă, mai rațională, omul, având toate caracteristicile unui computer, este asociat cu un robot.

În spatele acestor inovații lexicale se află adolescenți dotați cu un umor deosebit, care creează o limba exotică. În fiecare cuvânt se regăsește puterea fanteziei celor care îl creează, o existență pe care o intuim, dar care nu se dezvăluie în totalitate.

Schimbările de sens în limbă se produc sub presiunea nevoii constante de expresivitate. Fiecare categorie sau individ o rezolvă cum poate: cu neologizări mai mult sau mai puțin forțate, cu expresii artizanale, cu termeni din Internet, pentru că Internetul este un stimulent pentru exersarea creativității și un producător fertil de „combo-uri” de limbaj, unele chiar extrem de amuzante.

Prin urmare, succesul de care se bucură comunicarea on-line în rândul tinerilor este ușor de înțeles: presupune spontaneitate, implică trăsătura de divertisment și o competiție întotdeauna acerbă din punctul de vedere al inventivității în materie de conținut și de formă.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. **Avram Mioara**, Probleme ale exprimării corecte, Editura Academiei Române, București, 1997
2. **Banfi Emanuele, Sobrero A. Alberto** (ingrijit de), Il linguaggio giovanile degli anni Novanta. Regole, invenzioni, gioco, Laterza, Roma – Bari, 1992
3. **Banfi Emanuele**, „<Linguaggio dei giovani>, <linguaggio giovanile> e <italiano dei giovani>”, in Tullio De Mauro (ingrijit de) (1994), pp. 149 – 157
4. **Cortelazzo Michele**, „L’influsso dei linguaggi settoriali”, in Emanuele Banfi, Alberto A. Sobrero (ingrijit de) (1992), pp. 71 – 85
5. **Cortelazzo Michele**, „Il parlato giovanile”, in Luca Serianni, Pietro Trifone (ingrijit de), Storia della lingua italiana, Giulio Einaudi editore, Torino, 1994, pp. 291 – 317
6. **Cortelazzo Michele** (ingrijit de), Lingua giovani. Voabolario on-line
7. **Hristea Teodor** (coord.), Sinteze de limba română, ediția a treia, revăzută și din nou îmbogățită, Editura Albatros, București, 1984
8. **Jordan Iorgu**, Introducere în studiul limbilor romanice. Evoluția și starea actuală a

- lingvisticii romanice, Editura Institutului de Filologie Română, Iași, 1932, pp. 410 – 433
- 9.**Luca Nicolae**, Dicționar de argou și expresii colocviale italian-român, Editura Sempre, Treviso, 1999
- 10.**ONG, J. Walter**, Oralita' e scrittura. Le tecnologie della parola, Il Mulino, Bologna, 2007
- 11.**Radtke Edgar** (îngrijit de), La lingua dei giovani, Gunter Narr Verlag, Tubingen, 1993
- 12.**Radtke Edgar**, La dimensione internazionale del linguaggio giovanile, în Emanuele Banfi, Alberto A. Sobrero (îngrijit de) (1992), pp.5 - 45
- 13.**Sobrero A. Alberto**, „Varieta giovanili: come sono, come cambiano”, în Emanuele Banfi, Alberto A. Sobrero (îngrijit de) (1992), pp.45 – 49
- 14.**Sobrero A. Alberto**, „Costanza e innovazione nelle varieta linguistiche giovanili”, in Edgar Radtke (îngrijit de) (1993), pp. 95 – 109
- 15.**Stoichițoiu – Ichim Adriana**, Vocabularul limbii române actuale. Dinamică, influențe, creativitate, Editura All Educational, București, 2001
- 16.**Schiopu Ursula** (coord.), Dicționar de psihologie, Editura Babel, București, 1977
- 17.**Titone Renzo** (îngrijit de), Come parlano gli adolescenti. Storia di una ricerca, Armando, Roma, 1995
- 18.**Volceanov George**, Dicționar de argou al limbii române, Editura Niculescu, București, 2006
- 19.**Zafiu Rodica**, Diversitate stilistică în româna actuală, Editura Universității din București, 2001

PARTEA II: CIVILIZAȚIE ȘI LITERATURĂ

QU'EST-CE QU'UNE CIVILISATION

Conf. dr. Gabriela LUPCHIAN

Un contenu spirituel

Une civilisation se reconnaît d'abord à ses valeurs, à ses croyances, ses mentalités collectives. Chacune a ses principes religieux, sa conception du bien et du mal. Il en découle des règles de vie qui pèsent sur la vie quotidienne et sur l'organisation sociale.

Par exemple, les grandes civilisations de l'Asie et en particulier celle de la Chine ont fait du savoir la valeur suprême et de ceux qui en sont les détenteurs, les "lettrés", le modèle par excellence. Pour les Indiens d'Amérique du Nord, il n'était pas de valeur plus élevée que le courage et l'endurance à la douleur physique: en revanche, ils n'accordaient aucun intérêt aux biens matériels autres que les armes. Les Eskimos, aux prises avec une nature terrible, faisaient et font encore de la sauvegarde du groupe le but à atteindre par tous, ce qui exclut toute préoccupation individualiste.

Notre civilisation, européenne, est associée étroitement au christianisme qui fait du respect de la vie humaine une valeur essentielle.

Des aspects matériels

Une civilisation se définit également par ses techniques. Le langage courant en rend compte, quand il oppose les civilisations primitives aux techniques rudimentaires aux civilisations évoluées qui, elles, disposent de puissants moyens pour domestiquer la nature.

Les historiens s'ingénient à classer de façon de plus en plus subtile les civilisations. Il en est à dominante agraire ou pastorale comme celles de l'Égypte ancienne ou de la Mésopotamie dans l'Antiquité. La Chine, depuis les débuts de son histoire, est souvent définie comme une civilisation du riz, cultivé en rizière inondée dans les plaines alluviales et les deltas.

Avec les Phéniciens et les carthaginois, de brillantes civilisations maritimes se sont épanouies dès l'Antiquité; elles ont été relayées au Moyen Âge par les républiques marchandes comme Venise, Gênes ou, en Europe du Nord, les villes de la Hanse. A l'époque moderne, la prospérité et l'influence des Pays-Bas ou de l'Angleterre sont également liées à la mer. Enfin viennent les civilisations industrielles qui sont les plus dynamiques et sont les "Locomotives" de l'époque contemporaine.

Une signification qui a évolué

A sa naissance le mot civilisation, forgé à partir du mot *civis* = habitant des villes, s'oppose à la barbarie supposée des espaces sans villes. De plus, à l'époque, prévaut l'idée qu'il n'y qu'une civilisation: celle de l'Europe occidentale. Cette conception absolue a évolué: dès le XIXème siècle, on a admis qu'il y avait non pas une, mais des civilisations; l'historien anglais Toynbee [1889-1975] en recense 22 dont 5 toujours vivantes. L'idée d'une prééminence de la civilisation européenne a été également abandonnée; les civilisations des autres espaces et des autres époques

ont été réévaluées; elles ne sont plus méprisées et considérées comme inférieures.

Lancés et adoptés au moment où paraît *l'Encyclopédie* le mot et la notion expriment leur confiance dans le progrès historique des groupes humains, depuis l'état sauvage jusqu'à la perfection civilisée, la progression de l'humanité toute entière vers un état supérieur, encore jamais atteint, mais entrevu au XVIIIème siècle, grâce à Voltaire, Diderot, Montesquieu. Dès le début du siècle suivant, le mot désigne pourtant une notion assez différente. La "conception ethnographique" de la civilisation, reconnaît à chaque groupe humain, à chaque société, sa civilisation, plus ou moins ancienne, plus ou moins riche: les hommes préhistoriques de la pierre ancienne comme les Incas, les Grecs contemporains de Périclès et les peuples barbares, Scythes, Perses, qui ne parlaient pas grec, ont eu leur civilisation.

(Grand Larousse encyclopédique), 1960

Une civilisation ne se définit pas seulement par ses aspects matériels, mais, plus encore, par des idées fondamentales auxquelles sont attachés tous ceux qui lui appartiennent: on donne à ces grandes idées guides le nom de "valeurs". Selon les moments et selon les civilisations, ces valeurs peuvent être le courage, la richesse matérielle, le savoir, la générosité, le renoncement aux biens de ce monde dans l'espoir d'accéder à la vie éternelle, etc. Ces valeurs inspirent les comportements et toutes les manifestations de la vie sociale, au premier rang desquelles se trouve l'art, qui en est souvent l'interprète. Quelles sont les "valeurs" de la civilisation européenne?

Teilhard de Chardin montre comment l'Europe a su interpréter et enrichir un message spirituel reçu d'autres civilisations, celles de l'Égypte, de la Palestine et de l'Orient.

"De proche en proche, nous nous trouvons rejettés vers les zones plus occidentales du Monde, -celles où, sur l'Euphrate, sur le Nil, sur la Méditerranée, une exceptionnelle rencontre de lieux et de peuples allait, en quelques millénaires, produire le mélange favorable grâce auquel, sans rien perdre, au contraire, de leur force ascensionnelle, la raison saurait s'atteler aux faits, et la religion à l'action. La Mésopotamie, l'Égypte, l'Hellade, bientôt Rome, et par-dessus tout cela... le mystérieux ferment judéo-chrétien, donnant sa forme spirituelle à l'Europe! *Il est facile au pessimiste de décompter cette période extraordinaire en civilisations qui l'une après l'autre s'écroulent. N'est-il pas beaucoup plus scientifique de reconnaître, sous ces oscillations successives, la grande spirale de la Vie, ...? Suse, Memphis, Athènes peuvent mourir. Une conscience toujours plus organisée de l'Univers passe de main en main; et son éclat grandit[...]*

En vérité, autour de la Méditerranée, depuis six mille ans, une néo-Humanité a germé, qui achève, juste en ce moment, d'absorber les derniers vestiges de la mosaïque néolithique...

Invinciblement, d'un bout à l'autre du monde, tous les peuples, ...sont amenés à se poser, dans les termes mêmes où est parvenu à les formuler l'Occident, les espérances et les problèmes de la Terre moderne.

TEILHARD de CHARDIN, Le phénomène Humain, Editions Seuil, 1959

L'identification entre l'Europe et le christianisme est si étroite qu'à partir du Moyen Age le terme de "Chrétienté" a été longtemps utilisé pour désigner l'Europe occidentale.

Cet enseignement a été, à son tour, repris par la pensée philosophique des grecs, et par le savoir-faire organisateur des Romains.

De ces multiples influences sont nées les trois idées fondamentales qui font l'originalité des valeurs spirituelles occidentales: d'abord l'idée que le but de toute société est d'épanouir

l'individu dans ce qu'il a de meilleur, son esprit critique et sa raison; ensuite l'idée que l'Etat, collectivité de citoyens, doit assurer à chacun sa liberté et sa sécurité; enfin le principe que la plus sacrée de toutes les valeurs terrestres est la personne humaine.

Une évolution dans la durée.

Une civilisation ressemble a un organisme vivant: elle naît, se développe, s'épanouit et meurt. L'allemand Oswald Spengler [1880-1936] a attaché son nom à cette conception "vitaliste" de l'évolution des sociétés. La durée des civilisations est éminemment variable, mais s'étend en général sur de nombreux siècles. Pourtant le destin de certaines d'entre elles a été écourté par un accident. Ainsi l'Europe a-t-elle été accusée de nos jours d'avoir entraîné la ruine des civilisations parfaitement constituées mais rendues fragiles par leur faiblesse technique: par exemple les civilisations précolombiennes en Amérique au XVIème siècle, ou les civilisations noires d'Afrique au XIXème siècle.

Mais le plus souvent les civilisations meurent de dégénérescence interne: surcharge ou, au contraire, effondrement démographique, usure des sols, etc. Mais le mal le plus inexorable est la ruine des valeurs fondamentales: ainsi le triomphe du christianisme dans l'Empire romain condamne le système esclavagiste, qui était l'un des fondements de la société et de l'économie pendant toute l'Antiquité.

Une évolution dans l'espace

Toute civilisation s'inscrit dans un espace ou elle délimite une zone de rayonnement que l'on appelle "aire culturelle". Le milieu physique, le climat et les sols imposent leurs lois et pèsent sur les aptitudes agricoles. Le relief sert ou dessert les possibilités de circulation mais l'homme peut améliorer les conditions initiales, voire acquérir une maîtrise du milieu. Par exemple, les vallées alluviales qui sont en général aujourd'hui les lieux privilégiés de l'épanouissement de l'agriculture ont pu être jadis fort rebutantes parce qu'envahies de marécages ou infestées d'animaux féroces, comme le montrent d'anciens bas-reliefs égyptiens ou mésopotamiens. Le domaine géographique d'une civilisation n'est pas immuable: il peut se dilater ou se contracter. Ce sont là des critères de vitalité ou de sénescence.

Une maturation lente des valeurs

La civilisation européenne plonge ses racines au-delà de l'Antiquité. Ce "temps long" étiré de la Préhistoire au XIXème siècle a vu se cristalliser les valeurs fondamentales auxquelles se réfèrent encore les Européens d'aujourd'hui. Les moments les plus riches, l'épanouissement de la civilisation gréco-romaine, les beaux siècles du Moyen Age, les trios siècles des Temps modernes, voient se préciser les traits clefs de l'Europe contemporaine: l'Humanisme, les droits de l'homme, l'organisation de l'Etat, les structures de l'art.

Une mutation accélérée des techniques

Le mode matériel dans lequel vit l'Europe contemporaine est au contraire récent. Il résulte, pour l'essentiel, de la révolution industrielle amorcée à la fin de XVIIIème siècle. Après des siècles d'immobilisme s'affirme une croissance rapide. L'enrichissement et le progrès succèdent à des siècles de pauvreté et de stagnation. La population augmente, la société se transforme. La civilisation de l'Europe devient conquérante: elle sert de modèle et, au début du XX-e siècle, elle atteint son apogée.

Des transformations rapides.

Le choc des deux guerres mondiales a ébranlé les certitudes européennes. Meurtrie et appauvrie, l'Europe n'est plus le modèle universellement connu, admiré ou craint et imité ce qu'elle était jusqu'en 1914. De surcroît l'Europe s'est fracturée pour 45 ans...au moins. Sa moitié occidentale regarde de plus en plus vers l'Amérique devenue son modèle. L'autre moitié imite le modèle soviétique *volens nolens*, né de 1917 et dont le système des valeurs est, par bien des côtés, totalement opposé à celui de l'Europe occidentale. Cependant, après 1991, la dissolution de l'Union Soviétique a permis à la civilisation européenne de prouver être capable de surmonter les vicissitudes de l'histoire et unie, se forge elle-même un autre avenir. Nous l'espérons bien.

BIBLIOGRAPHIE

- 1.**Brégnon, Jean**, *Histoire de la culture européenne*, Hatier, 1983
- 2.**Drimba, Ovidiu**, *Istoria culturii și civilizației*, vol. 1, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984
- 3.**Drimba, Ovidiu**, *Istoria culturii și civilizației*, vol. 2, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1987
- 4.**Drimba, Ovidiu**, *Istoria culturii și civilizației*, vol. 3, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1990
- 5.**Piboubes, Raoul**, *Le continent européen*, Larousse, 2002
- 6.**Theodorescu, Răzvan**, *Cultură și civilizație europeană*, Editura F.R.M., București, 2003

KUNSTRICHTUNGEN DES 19. JAHRHUNDERTS: KLASSIZISMUS UND BIEDERMEIER

(eine Zusammenfassung zur deutschen Landeskunde)

Conf. Dr. Mariana MIHALCIUC

1. Geschichtlicher Überblick

1789 brach in Frankreich die Revolution aus. Unter dem Druck des Bürgertums wurde die feudale Wirtschaftsordnung beseitigt. Das demokratische Prinzip der Gewaltenteilung und die Menschenrechte sicherten Freiheit und Gleichheit aller Bürger.

Preußen und Österreich versuchten mit Waffengewalt in die neuen Verhältnisse in Frankreich einzugreifen. Der Versuch scheiterte aber.

1803 begann im zersplitterten Deutschland eine radikale "Flurbereinigung" (= Zusammenlegung und Neueinteilung von zersplittertem, landwirtschaftlichem Grundbesitz). Viele Kleinstaaten verloren ihre Unabhängigkeit. Napoleon erklärte Bayern und Württemberg zu Königreichen .

Süd- und westdeutsche Fürsten gründeten 1806 unter französischem Protektorat den "Rheinbund" (= gegen Österreich gerichteter Bund von 16 später 36 deutschen Fürsten, die aus dem Reichsverband austraten; außerhalb blieben nur Preußen, Braunschweig und Hessen; zerfiel Ende Oktober 1813). In demselben Jahr 1806 legte der Kaiser von Österreich, die Kaiserkrone des Heiligen Römischen Reichs Deutscher Nation nieder. Damit endete das Heilige Römische Reich Deutscher Nation. Frankreich trat den Deutschen als Gegner und Besatzungsmacht gegenüber. Aus dem Kampf gegen Napoleon entstand eine nationale Bewegung, die in den Befreiungskriegen gipfelte.

"Deutschland blieb aber von den Kräften des gesellschaftlichen Wandels nicht unberührt. Zunächst wurden in den Rheinbundstaaten dann in Preußen(dort verbunden mit Namen wie Stein , Hardenberg, Scharnhorst, Wilhelm von Humboldt) Reformen eingeleitet, die feudale Schranken endlich abbauen und eine freie, verantwortungstragende Gesellschaft schaffen sollten:

- Aufhebung der Leibeigenschaft,
- Gewerbefreiheit,
- städtische Selbstverwaltung,
- Gleichheit vor dem Gesetz,
- allgemeine Wehrpflicht.

Allerdings blieben viele Reformansätze auf halbem Wege stecken.

In jenen Jahrzehnten, die von politischem Niedergang und sozialer Unrast gekennzeichnet waren, erreichte das kulturelle Leben Deutschlands eine seither unübertroffene Höhe. Es war ein geistiger Aufbruch ohne Gleichen. Die größten deutschen Philosophen, Kant und Hegel, und die größten deutschen Dichter, Goethe und Schiller, wirkten in dieser Zeit, aber nicht sie allein; neben ihnen waren viele bedeutende Schriftsteller und Gelehrte tätig. Das Bürgertum, das politisch weitgehend Abstinenz üben musste, nahm die geistigen Anregungen dankbar auf; es entstand eine breite bürgerliche Bildungsschicht." (Deutsche Geschichte. Ein Überblick. S. 14)

Die französische Februar-Revolution von 1848 fand in Deutschland sofort ein Echo. Kurze Zeit nach dem Ausbruch der Revolution in Frankreich kam es in allen Bundesstaaten zu Volkserhebungen. Bauern brennen Schlösser nieder, zahlen keine Steuern und Abgaben mehr. Es werden Reformen und ein Parlament gefordert., Bürger werden Minister, das Bürgertum darf mitregieren. Trotzdem blieb der Adel und vor allem das Offizierskorps, das vorwiegend aus Adelligen bestand, in der Gesellschaft tonangebend.

In den fünfziger Jahren erlebte die Wirtschaft in Deutschland einen großen Aufschwung. Deutschland wurde zum Industrieland und Preußen zur wirtschaftlichen Vormacht Deutschlands. Die ökonomische Kraft führte zur Stärkung des politischen Selbstbewusstseins des liberalen Bürgertums.

König Wilhelm I. berief Otto Bismarck 1862 an die Spitze der preußischen Regierung.

Bismarck regierte neunzehn Jahre lang als Reichskanzler.

1890 wurde Bismarck von Kaiser Wilhelm II. entlassen.

“Wilhelm II. wollte selbst regieren, doch fehlten ihm dazu Kenntnisse und Stetigkeit. Mehr durch Reden als durch Handlungen erweckte er den Eindruck eines friedensbedrohenden Gewaltherrschers. Unter ihm erfolgte der Übergang zur <Weltpolitik>; Deutschland suchte den Vorsprung der imperialistischen Großmächte aufzuholen und geriet dabei in schwerwiegende Interessenkonflikte, besonders mit England und Rußland, und letztlich in die Isolierung.

II. Der Klassizismus

Ende des 18. Jh. bis zur Mitte des 19. Jh. kam es in der Baukunst und in der Bildhauerei zum Rückgriff auf die Kunstformen der Antike, deshalb nennt man diesen Stil Klassizismus.

1. Architektur

Klassizismus bedeutet Abkehr vom Überschwang des Barock und dem Rokoko. Hauptmerkmale der Baukunst sind:

- gerade, strenge Linien,
- die Säulenordnung der griechischen Antike mit ihren dorischen, ionischen und korinthischen Säulen,
- Säulenvorbauten und -fassaden,
- kannelierte Pilaster,
- antike Giebel, oft mit Statuenfüllung,
- flache Dächer und
- Treppenhallen. Der rechte Winkel dominiert. In den offiziellen Bauten tauchen Triumphbögen, Obelisken, und Tempel wieder auf.

Privathäuser in diesem neuen Stil sind kaum zu sehen. Bauten im klassizistischen Stil findet man hauptsächlich in den Residenzstädten wie Berlin und Wien und in den Universitätsstädten. In diesem Stil sind Museen, Bibliotheken, Universitätsgebäude, Rathäuser, Konzertsäle, Theater.

Der Kirchenbau spielte eine untergeordnete Rolle, doch viele christliche Kirchen wurden wie griechische Tempel ausgestattet.

In Deutschland sind Karl Friedrich Schinkel (Altes Museum, Neue Wache, Schauspielhaus in Berlin) und Leo von Klenze (Propyläen und Glyptothek in München, Walhalla bei Regensburg) die bedeutendsten Vertreter klassizistischer Baukunst.

Zu den führenden österreichischen Baumeistern zählen Hohenberg von Hetzendorf (Palais Pallavicini in Wien), der Italiener Peter Nobile (Äußeres Burgtor und Theseustempel, Wien) und Josef Kornhäusl (Bibliothek des Schottenstifters, Wien).

2. Plastik

Die Blütezeit der klassizistischen Bildhauerei ist kurz gewesen. Wie die Architektur orientierte sich auch die Plastik an den antiken Formen.

Der bedeutendste Bildhauer Deutschlands ist Johann Gottfried Schadow mit seiner Quadriga am Brandenburger Tor in Berlin.

Europas größter Bildhauer Antonio Canova war gebürtiger Venezianer und österreichischer Staatsbürger (Theseusgruppe im Kunsthistorischen Museum, Wien).

3. Malerei

Die Rückkehr zu den Idealen der antiken Kunst förderte die Malerei historischer Themen. In Gemälden, auf denen historische Ereignisse dargestellt sind, und auch in Porträts werden Götter und Helden aus der antiken Sagenwelt in kräftigen Farben verherrlicht. Das Vermeiden der "hässlichen Realität" war die Vorschrift, die die Maler der Zeit zu berücksichtigen hatten. Die bedeutendsten Vertreter der klassizistischen Malerei finden sich in Frankreich (Jacques-Louis David, Jean Auguste Dominique Ingres); Deutschland brachte nur den Maler Johann Heinrich Tischbein mit dem berühmten Bild "Goethe in der Campagna" hervor. Österreich kennt keinen bedeutenden klassizistischen Maler. (Renate Scheider, Deutsch lernen und verstehen. Österreichischer Bundesverlag, Wien, 1989, S.67)

III. Biedermeier

1. Lebensstil und Wohnkultur

Der Name geht auf einen fiktiven spießbürgerlichen Lehrer Gottlieb Biedermeier zurück und diente als Deckname dem Verfasser von "biedermännischen" Gedichten, die in den "Fliegenden Blättern" (1855 ff.) erschienen. Ursprünglich abwertend gemeint wurde die Bezeichnung "zum Kennzeichen einer einfachen, genügsamen bürgerlichen Kultur und Lebensform." (R. Schaidler, S.68)

Das Biedermeier bezeichnet nicht nur eine Kultur, sondern auch eine Kunst. Den Biedermeierstil kennzeichnet die Zierlichkeit (der Möbel) und Beschaulichkeit, Genügsamkeit, moralisierende Beschränktheit (in der Malerei und in der Literatur). Das Biedermeier umfasst die Zeitspanne zwischen dem Wiener Kongress (1815) und der Märzrevolution (1848); zeitlich fällt es mit dem Klassizismus zusammen, stilistisch aber ist es eine völlig neue und andere Kulturepoche. Die vergeblichen Revolutionsversuche und das absolutistische Regime Metternichs, die Unmöglichkeit einer aktiven Teilnahme an der Politik führten zu einer besonderen Schätzung des Lebens in der Privatsphäre, eines besinnlichen, einfachen Lebens. An

Stelle des Palastes tritt das schlichte Bürgerhaus, die Villa, das kleine Vorstadthaus, mit einem Wort das eigene, gemütliche Heim. Ein eigener Baustil des Biedermeiers wird in keiner Kulturgeschichte erwähnt.

Trotzdem fallen bei der Architektur des Biedermeiers klare, schlichte Linien und Formen auf und das Fehlen überflüssiger Dekorationen.

2.Malerei

“Für die Malerei bedeutete das Biedermeier ein goldenes Zeitalter. Beliebt waren humorvolle und manchmal etwas rührselige Genrebilder, Stillleben, möglichst getreue Porträts, Dorf- und Stadtansichten. Man stellte das Leben der einfachen Menschen dar, zeigte das Volk bei seiner Arbeit, seinen Festen und Feiern. Doch viele Bilder zeigen, dass die biedermeierliche Welt keinesfalls in Ordnung war, dass die Menschen mit einem deprimierenden Alltag oft nicht fertig wurden; die Not des Alltags wurde oft verharmlost, um der Zensur zu entgehen.

Inbegriff der Biedermeiermalerei sind die Bilder des deutschen Malers Carl Spitzweg und des Österreichers Moritz von Schwind, der auch der süddeutschen romantischen Malerei zugeordnet wird.(R. Scheider, S.69)

LITERATUR:

1.*Deutsche Geschichte. Ein Überblick.*Hrsg.vom Lexikon-Institut Bertelsmann. Bertelsmann Lexikon Verlag, Gütersloh 1989.

2.**Hagen Schulze:** *Kleine deutsche Geschichte.*Deutscher Taschenbuch Verlag, München 1998.

3.**Wilhelm Gössmann:** *Deutsche Kulturgeschichte im Grundriss.* Neubearbeitung. Max Hueber Verlag, Ismaning 1996.

4.**Christoph Parry:** *Menschen, Werke, Epochen. Eine Einführung in die deutsche Kulturgeschichte.* Max Hueber Verlag, Ismaning 1993.

5.**Renate Scheider:** *Von der frühchristlichen Kunst bis zur Kunst des 19. Jahrhunderts.* Österreichischer Bundesverlag, Wien 1989.

METAMORFOZELE APSARAS ÎN MITOLOGILE HINDUSĂ ȘI BUDISTĂ

Conf. univ. dr. Otilia Doroteea BORCIA,
c.d.a. la Universitatea Națională de Arte București

Summary:

The paper presents the migration of the Apsara as a decorative plastic motive from the Hindu mythology into the Buddhist one, through the Khmer art, as well as the influence that these Heavenly creatures, conceived for the pleasure of Gods and mortals exerted on the literature and arts of several peoples in the Far East and Indochina. The close connection between their image and that of nymphs, dryads, naiads, rusalkas and yeles of various mythologies explains why their function, as fantastic beings, was a cathartic and ludic one, with civilizing attributes.

Rezumat:

În lucrare se prezintă trecerea Apsarei ca motiv plastic decorativ, din mitologia hindusă în cea budistă, prin intermediul artei khmer și influența pe care aceste creaturi cerești, concepute pentru delectarea zeilor și a oamenilor, au reprezentat-o în artele figurative și în literatura mai multor popoare din Extremul Orient și din Indochina. Apropierea imaginii lor de aceea a nimfelor, driadelor, naiadelor, rusaliilor, chiar și a ielelor (sau șoimanelor) din diferite mitologii, explică de ce funcția lor, ca personaje cu atribute fantastice, a fost una catartic ludică și civilizatoare.

O Apsaras din peștera Longman, din Luoyang, China

Ce înseamnă Apsaras?

Apsaras (sanskrită: *apsarā*, *apsarasa*, tema *apsaras-* (substantiv feminin terminat în consoană), sau *Accharā* (în *pāli*), este un spirit feminin al norilor și apelor din mitologia budistă, așa cum atestă etimologia numelui *ap* („Apă”) și *sar* (a se mișca). Desinența *-s* a numelui aparține temei, dar mulți specialiști o consideră marca nominativului singular; cel mai frecvent apare însă numele de **Apsara**.

Profesorul și italianistul George Lăzărescu le definește ca „nimfe ale apelor în mitologia vedică; baiadere, dansatoare cerești, oferite drept răsplată războinicilor morți în lupte, în mitologia brahmanică.”

Apsaras în hinduism

În Rig Vega, cea mai veche scriere din India (anul 1200 î. C.), Apsara este soția lui Gandharva – zeul ce personifică lumina solară, însărcinat cu pregătirea băuturii zeilor (*“soma”*). În scrierile de mai târziu, Apsaras sunt ființele dotate cu calități ce depășesc natura umană, care au fost create de Brahma pentru a-l sluji pe zeul Indra și pentru a-l delecta pe acesta, cu dansul lor diafan în jurul tronului ceresc.

Ele pot avea formă omenească, dar și animală sau vegetală, deseori apărând ca niște lebede. În cărțile religiei brahmanice (sau budiste), ele trăiesc în trunchiul copacilor sacri și se răspândesc din ce în ce mai mult în natură. Există mai multe variante despre originea lor: conform mitului, ar

fi apărut în timpul “smântânirii oceanului” primordial, iar după alte mențiuni, ar fi fost create direct de Brahma. Este interesant de observat că și **Afrodita**, zeița frumuseții, a iubirii, voluptății și a fecundității în mitologia greacă, s-a născut tot dintr-o “rupere de valuri”, conform etimologiei: gr. *afros* – „spuma mării”. De aceea, ea a devenit și zeița întinderilor de apă, cu numele de **Anadiomene** (“cea ieșită din mare”), protectoare a marinarilor și porturilor. Adorată mai întâi în Siria și Caldeea, cu numele de **Asharte** și **Militta**, fiica lui Zeus și a Diane (după Homer) – ea și-a avut leagănul pe minunata insulă a Mării Egee, Citera.

La romani a rămas patroana olimpică a frumuseții, zeița vegetației, a primăverii, a aurorei și a justiției, cu numele de **Venus**. Prototip al grației feminine, ea i-a inspirat pe cei mai mulți artiști din toate timpurile, care au immortalizat-o în opere atât de literatură, cât mai ales de pictură și de sculptură.

Asocierea frumuseții antice păgâne cu cea modernă, a sacrelor Madone (precum cele pictate de Leonardo da Vinci, sau Rafael Sanzio), a culminat în epoca de apogeu a Renașterii, cu pictura *Amor sacro e amor profano* a lui Tițian, care traduce în modul cel mai elocvent mesajul Noului Testament referitor la Maria și la „cealaltă Marie” (Maria Magdalena). Dar și Apsaras au atribute divine în textele hinduse și budiste.

Astfel, în *Natya Shastra* sunt enumerate următoarele dansatoare cerești: *Manjukesi, Sukesi, Misrakesi, Sulochana, Saudamini, Devadatta, Devasena, Manorama, Sudati, Sundari, Vigagdha, Vividha, Budha, Sumala, Santati, Sunanda, Sumukhi, Magadhi, Arjuni, Sarala, Kerala, Dhrti, Nanda, Supuskala, Supuspamala și Kalabha*.

Basorelief prezentând mai multe Apsaras la Angkor Wat, Cambogia

Metamorfozele dansatoarelor Apsaras

Despre Apsaras se spune că-și pot schimba oricând propriul aspect și că pot influența roata norocului la jocuri și la pariuri.

Dar cele mai cunoscute Apsaras - *Urvasi, Menaka, Rambha și Tilottama* – erau talentate cântărețe și dansatoare cerești, instrumentele lor preferate fiind chimvalul (un fel de țambal) și flautul. De multe ori Indra le trimitea pe pământ pentru a-i seduce și a-i îndepărta astfel de la calea cea dreaptă, pe acei înțelepți care, prin continua lor căutare a perfecțiunii, pentru a intra în Nirvana, puteau să devină o amenințare pentru supremația marelui zeu sau a celorlalte divinități. În **Ramayana** se povestește astfel că Indra o trimisese pe Apsaras Menaka la brahmanul Vishvamitra pentru a-l tulbura din meditațiile sale, misiune pe care nimfa a îndeplinit-o cu destulă ușurință.

Numărul total de Apsaras la curtea supremului zeu era de douăzeci și șase, fiecare dintre ele reprezentând un aspect specific al artei spectacolului. În acest sens, ele pot fi comparabile cu Muzele din Grecia antică. Pentru legătura pe care o aveau în permanență cu natura, par a fi fost asemenea nimfelor, driadelor și naiadelor.

Apsaras au fost soțiile numeroșilor *Gandharva*, care s-au format din unicul Gandharva din *Rig Veda* și care au fost servitori la curtea zeului Indra. Ele dansau pe muzica interpretată de soții lor în sălile palatelor diferitelor divinități. Una dintre îndatoririle lor era aceea de a-i conduce în paradis pe eroii căzuți în luptă și de a se căsători apoi cu ei. De aceea ele erau de două tipuri: cele „divine” - *daivika* - și cele „terestre” - *laukika*. Apsaras au fost asociate și cu riturile fertilității. În hinduism, cele de rang inferior (numite și „driade” sau zâne ale pădurilor), erau considerate uneori spirite rele, care în anumite ocazii îi îmbolnăveau pe oameni, cauzându-le chiar moartea; asemănarea lor cu Rusalcele slave este de asemeni evidentă.

Apsaras în literatură

Multe nume de Apsaras, transmise prin diferite texte epice indiene, mai ales prin *Mahabharata* și *Ramayana*, au devenit astăzi în India nume frecvente de femei, precum: *Urvashi* (cea mai frumoasă dintre ele), *Menaka*, *Rambha*, *Parnika*, *Parnita*, *Subhuja*, *Vishala*, *Vasumati* (Apsara „de o splendoare fără seamăn”) și *Surotama*.

Dansatoarele Apsaras apar deseori în arta budistă, în Cambogia și China, chiar dacă folosirea lor ca motiv de decorare exterioară este o inovație a artei khmer, așa cum s-a întâmplat mai ales la templele din Angkor.

Trei dintre cele circa o mie opt sute cincizeci de Apsaras de la Angkor Wat, Cambogia

În mitologia khmer, ele au adus o contribuție deosebită ideologiei și esteticii imperiale, în secolele IX- XV, când capitala țării era la Kambuja - Angkorul de astăzi.

Conform legendei, Jayavarman al II-lea, căruia Indra îi dăruise regatul, le-ar fi primit și pe ele în dar, pentru a-i învăța pe oameni să guste plăcerea muzicii și dansului, reprezentat prin flexionarea membrelor lor încărcate de brățări, în ritmuri din ce în ce mai aprinse, așa cum apar și astăzi sculptate pe pereții interiori și exteriori ai palatelor ce-au sfidat secolele. Figurile acestor semizeite, dansând surzătoare sumar îmbrăcate și cu pletele împodobite de coronițe, au fost dăltuite în piatra tuturor templelor de la Angkor. Nici una dintre cele 1850 de imagini ce le reprezintă, nu este identică cu celelalte!

Tradiția dansului “Apsara” la curtea cambogiană, din epoca de glorie a templelor Angkor Wat, Ta Prohm și Bayon, prezintă o artă a mișcării foarte elaborată, care a exercitat o influență deosebită asupra dansului thailandez, devenit mai cunoscut în Occident, decât modelul său original cambogian.

Dansatoare cambogiană interpretând dansul Apsara

Apsaras în Budism

În budism divinitățile și creaturile cerești ocupă un loc deosebit. Ele sunt considerate ființe aparținând unei lumi diferite de aceea a oamenilor, deși trebuie să se supună, ca și aceștia, destinului și unui ciclu de viață, moarte și reîncarnare (*Samsara*).

Conform doctrinei budiste, plăcerea de a fi înconjurat de Apsaras, reprezintă darul divin pe care îl primesc cei fericiți care ajung la baza paradisului (*devaloka*).

În literatură, ele sunt menționate într-un text din Jataka (“*Povestea nașterii*”), în care sunt narate întâmplări din viețile precedente ale lui Buddha.

În *Catudvara-Jataka* se povestește că *Mittavinda*, avid și dornic de plăceri, întâlnește în drumul său câteva Apsaras, dar este povățuit de Budha – metamorfozat în Bodhisattva într-una din precedentele sale reîncarnări – să reziste tentației de a fi fermecat de ele, pentru că toate plăcerile pământești sunt pieritoare.

În antichitate, în țările din Extremul Orient și din Indochina, semizeitele Apsaras au fost introduse și în iconografia budistă, în cadrul procesului de sincretism al artelor. Astfel se explică prezența imaginii lor atât în interiorul, cât mai ales în exteriorul edificiilor de cult budiste, în China, Cambogia, Thailanda, în Vietnam și în Indonezia.

Concluzii

Metamorfozele prin care Apsaras – dansatoarele divine - au trecut din mitologia hindusă în cea budistă - explică modul în care o transfigurare a ideii de frumos, asociată mai târziu la greci,

cu binele absolut, în conceptul de kalokagathon, i-a ajutat pe oameni să aspire la fericirea de a obține ceva din ceea ce le fusese atribuit la nașterea lumii, doar zeilor. În artele khmer și champ, Apsara este un motiv plastic decorativ foarte frecvent, care este prezent și în literatură. Zămislite pentru delectarea întâi a zeilor, apoi a oamenilor (eroilor), aceste creaturi cerești, au căpătat numeroase înfățișări în imaginația popoarelor din Extremul Orient și din Indochina.

Identificându-se în timp, ca simbol absolut ale frumuseții feminine, cu zeițe, nimfe, driade, naiade, rusalce, iele (șoimane), ele au dobândit în operele poeților, pictorilor și sculptorilor atribute fantastice, pe lângă cele omenești, pentru a-i ajuta pe muritori să supraviețuiască implacabilelor momente tragice ale existenței.

Cu ulterioarele sale metamorfozări, până la Budhishava, Apsara, zeița templelor de la Angkor, este o metaforă care continuă să sfideze cu surâsul și grația mișcărilor ei, timpul și vârstele, căpătând o funcție catarctic ludică și astfel civilizatoare.

BIBLIOGRAFIE

1. George Lăzărescu, *Dicționar de mitologie*, Ed. Niculescu, București, 2008
2. Massimo Izzi, *Dizionario dei mostri*, ediz. L'Airone, Roma, 1997
3. Michael Freeman, *Angkor*, Asia Books, Edition Francaise, 2005
4. Andrew Forbes, David Henlez, *Thailand, The AA Essential Guide*, AA Publishing, Tailandia, 2007
5. Lucy Forwood, *Vietnam*, Insight Pocket Guide, APA Publications, Singapore, 2007
6. Apsaras Wikipedia
7. Mahabharata Wikipedia

BYZANTION, SCURTĂ ISTORIE A NUMELUI ȘI A CETĂȚII

Lect. Dr. Aurelia Bălan MIHAILOVICI

Byzantion era denumirea celui mai mare oraș comercial din Bosfor, întemeiat de Megareni prin anul 667 î.d. Hr., ca în decurs de două secole să fie preluat de atenieni și între anii 477–405 să facă parte integrantă din confederația maritimă ateniană. Curând, cade sub stăpânirea romană iar la sfârșitul sec. al II-lea d. Hr. va fi distrus de împăratul Septimiu Sever.

Prin poziția sa excepțională, din punctul de vedere al spațiului geografic, orașul se va reface foarte repede, având în vedere activitatea comercială intensă, fiind unul dintre cele mai importante noduri de comunicații maritime. În scurt timp, sub primul împărat creștin, Constantin cel Mare, în anii 330, devine capitala Imperiului bizantin, deci centrul de greutate se va muta de la Roma la Constantinopol, noul nume primind semnificația de „orașul lui Constantin”, întemeietor al unei capitale ce reprezenta o lume nouă, un imperiu ce se ridica pe bazele solide ale fostului imperiu roman.

Despre variantele toponimice ale cetății fortificate, ridicată pe cele șapte coline, ce aminteau de Roma și de instituțiile ei, s-a vorbit și scris mult.

Byzantion, după unii autori, s-ar explica prin rădăcina grecească βυσσος (*byssos*) «adâncime», «străfund al mării», de unde și adverbul *byssos* „din adâncuri” fie ale mării, ale inimii etc., un sens care corespunde etimologiei de natură mitologică, pe care o găsești expusă în marele muzeu de civilizație și artă din Istanbul, numele actual al acestui loc istoric, greu de definit în perspectiva miilor de ani de creștere și descreștere.

Pornind de la numele *Bosphore*, în greacă, Βοσπορος (*Bous-poros*) adică “trecerea bouului”, cu sensul concret de “strâmtoare”, “trecătoare în munți”, dar și punct de trecere între ape și continente, în cazul nostru, ceea ce leagă Marea Marmara de Marea Neagră și Europa de Asia. Trebuie menționat faptul că în anul 1973 s-a construit un pod rutier pe care poți trece nu numai cu mijloace de transport, ci și cu piciorul, pod cunoscut sub numele *Galatha bridge*. Revenind la denumirea marelui Polis din antichitate, Byzantium, este interesant de văzut cum se leagă mitul de realitatea geografică, de caracteristica locului. O nimfă Κερουσις-ορυσσα (*Kerussa*), cu sensul de “purtătoare de coarne”, are un fiu al cărui tată este Poseidon, zeul mărilor. Numele fiului este *Byzas*, ce ar fi fost crescut de o zână a adâncurilor apelor (a oceanelor sau izvoarelor), numită tot *Byzas*, hidronim care s-ar fi extins de la ape și asupra pământurilor aflate între ape, *Byzantium*.

Keroessa sau *Kerussa* este forma preluată de terminologia latină, folosită pentru numele de peninsulă, *Cher* latin, *Bosphorus Thracicus* (Bosforul Trac) sau „strâmtoarea Constantinopolului” și *Bosphorucheronesus* sau *Chersonesus Thracica* dar și *Chersonesus Taurica* adică “Peninsula Crimeii”, după modelul *Cimmerius*, *Cimerion*, care leagă Pontul Euxin de Marea de Azov. Termenul latin este un derivat de la forma indoeuropeană *kerres*, gr. κερας-κερατος, “corn” de animal. De altfel numele orașului το Κερας “Cornul” este atestat la Aristotel, iar sintagma *Cornul de Aur* la Strabon. Vestigiile orașului antic nu pot fi ușor descoperite, în imensitatea metropolei de astăzi decât prin utilizarea acestei sintagme *Golden Horn*, în limba turcă, Halic. Rădăcina *byssos* / *busso* cu sensurile de “adânc”, “profundime” dar și de “închidere”, “obstrucție”, “strâmtură” se păstrează și în limba română, în toponime ca *Buzău* “trecătoare”, trecerea din Muntenia în Transilvania, deschisă de Valea Buzăului, dar și a toponimului *Buziaș*, provenit din rădăcina **buz(i)** + suf **-aș**, “loc cu izvoare”. Amintim aici și strâmtoarea Dunării, *Porțile de Fier*, cu precizarea că suprafața ce cuprindea “strâmtura”, “trecerea” era cunoscută cu vechiul termen

bizantin, *clisură*, *cheie*, și se numește până astăzi *Baziaș*, cu modificarea vocalei **u** în **a**. Să revenim la numele actual al Bizanțului, *Istambul* care nu este altceva decât preluarea sintagmei grecești, *στην Πολιν* (*sten Polin*) cu sensul “la oraș”. După anul 330, când orașul a devenit capitala Imperiului, se numea Noua Romă și după cum se știe Roma era cunoscută cu supranumele *Urbs*, tot așa și noul centru este *Polis*, termen folosit și astăzi de greci. Istambul a cunoscut mai multe variante de pronunțare, *Stimbolin*, *Stembol*, *Stambul*, *Istambul*. Slavii i-au dat alt nume, traducând calitatea lui de oraș imperial cu termenul *Țarigrad*, frecvent în literatura noastră populară veche, mai ales în baladele românești. Istambulul se află și el situat pe 7 coline, din care 6 sunt în zona Cornului de Aur, fiind folosite în strategia de apărare a cetății. Aici, au fost construite trei rânduri de ziduri, primul zid fiind ridicat de Constantin cel Mare, celelalte două de împăratul Theodosie al II-lea. Spațiul dintre ele a fost împărțit, riguros, în subdiviziuni ocupate de corpuri auxiliare ale armatei. Orașul era, la rândul lui, împărțit în 14 regiuni bine delimitate, după natura edificiilor care au permis istoricilor să reconstituie fastul de odinioară. Astăzi, sunt puține locurile care pot vorbi lumii, deschis, despre leagănul culturii și civilizației creștine, deși ea a dobândit un caracter universal.

Catedrala *Sfânta Sofia*, cunoscută cu numele grecesc, *Aghia Sofia*, Biserica *Sf. Irena*, Coloana lui Constantin cel Mare, Coloana și Farul lui Theodosie sunt câteva repere istorice, alături de Hipodromul recunoscut prin câteva ruine, încadrate într-un mic parc din centrul orașului, în extremitatea dreaptă a vestitei Moschei Albastre.

Catedrala *Aghia Sofia*, capodoperă a arhitecturii bizantine, a fost începută de Constantin cel Mare și terminată de fiul său, Constante. În anul 404 a ars și a fost restaurată de Theodosie al II-lea dar un alt incendiu din anul 532 o mistuie, așa încât este aproape reconstruită de împăratul Justinian (527–565). De numele lui este legată și ctitoria Bisericii *San Vitale* din Ravena, unde se păstrează un mozaic bizantin în care ctitorul Flavius Petrus Sabbatinus Justinianus este înconjurat de câțiva curteni. După căderea Constantinopolului sub turci, *Aghia Sofia* a fost transformată în moschee, adăugându-i-se, rând pe rând, cele patru minarete. Frumusețea și tehnica arhitecturală a impunătoarei biserici imperiale a servit ca model vestitei Moschei Albastre, clădită simetric în partea opusă, în imediata apropiere a Hipodromului, vestit în istoria Bizanțului prin luptele înverșunate ale fracțiunilor politice, disputele având loc în acest imens spațiu, construit după modelul cercului din Roma. Astăzi, Biserica *Sf. Sofia* este un imens muzeu în care turistul este impresionat de grandoare, de tehnica arhitecturală, de arabescurile suprapuse peste pictura și mozaicurile bizantine, păstrate fragmentar, înfățișându-L pe cel care este Arhiereu veșnic, Iisus Hristos, încadrat de Maica Domnului și Sf. Ioan Botezătorul. Un alt mozaic ce s-a păstrat, o înfățișează pe Maica Domnului, așezată pe tronul veșniciei, între cei doi ctitori: Constantin cel Mare, ținând în brațe cetatea Constantinopolului, înconjurată de cele trei ziduri (dreapta) și Justinian, împăratul tuturor popoarelor creștine, purtând pe brațe macheta Bisericii *Sf. Sofia* (stânga).

Continuarea Imperiului după 1453, în tiparele preluate de la bizantini, faptele reale din procesul de suprapunere a credințelor și culturilor, de-a lungul vremii, a făcut posibilă nașterea multor legende, legate mai ales de spațiul sacru al Bisericii *Sf. Sofia*. Credinciosul, care intră prima oară în biserică, captează emoția celor 11 secole de slujire și este impresionat de lumina care pătrunde prin cupola centrală, la baza căreia se află cele 40 de vitraje albe, de formă ovală, reluate la fiecare nivel, de jur-împrejurul giganticei construcții, spații prin care lumina pătrunde din belșug, luminând întreaga suprafață în chip uniform. Pentru cunoscătorii motivelor și al însemnelor turcești, cel de-al doilea limbaj, suprapus, povestește istoria altor împărați din a căror confruntare, în planul ideilor, a rămas un semn, adesea neobservat, de către vizitatori. La ieșirea din nava centrală, pe unul din pilaștrii imenși de piatră, din partea stângă, turistul se chinuie să

execute o mișcare stranie, care prin repetare, în cele 5 secole, a săpat în piatra dură forma degetului mare, cca. 3 cm, în adâncime, iar restul palmei, cu degetele răsfirate, a lăsat și ea o urmă adâncă, asemenea unui compas care s-a rotit neîncetat. Mișcarea de rotație a mâinii, cu degetele răsfirate, făcută spre stânga (înapoi) este specifică tuturor creștinilor, iar cea spre dreapta (înainte) aparține musulmanilor, ambele sugerând destinul bisericii și al credinței locuitorilor Poliselului. Gestul se pare că are la bază o întâmplare reală care ar explica supraviețuirea centrului spiritual ortodox, ca centru al lumii creștine ortodoxe, Roma Bisericii orientale. Comparația trebuie admisă doar la nivelul strict spiritual, reprezentarea mundană fiind în afara oricărui comentariu.

Patriarhia Ecumenică Ortodoxă (ecumenic cu sensul de panortodox) și Biserica veche, *Vlaherne*, au rămas, peste timp, două puncte discrete de pelerinaj. Biserica Vlaherne datorită minunii de a fi fost prezentă aici, la rugăciune, însăși Maica Domnului, se află acum, ca de altfel întregul cartier european al Cornului de Aur, într-o tulburătoare sărăcie și degradare, rezistând eroic doar zidul lung, unul dintre cele trei, care străjuiau cetatea imperială. Este evidentă detașarea sau reaua intenție a idililor, de a lăsa să se șteargă și urma a tot ceea ce Cronos, nestingherit, pune pecetea stricăciunii sale. Nu putem încheia istoria acestui centru al Ortodoxiei fără a prezenta *Biserica Vlahernilor* sau *Biserica din Vlaherne*, cu redarea miracolului: *Văzute-au pe Tine cetele sfinților, stând în văzduh, în Biserica din Vlaherne, ridicând mâinile la rugăciune către Fiul Tău și Dumnezeu; iar arhanghelii cu îngerii își cântau Ție cântare de mulțumire. Deci prin mâinile Tale cele mai sfinte decât ale lui Moise, întărește-ne și pe noi cei ce cu umilință îți cântăm: Bucură-Te cea ale cărei mâini sunt ținute la rugăciune de înseși dragostea și milostivirea Ta către noi (Acatistul Sf. Omofor al Maicii Domnului, icosul al V-lea).* Acatistul sau cântarea de laudă pentru *Sf. Omofor* sau *Acoperământ* a fost alcătuit în cinstea Maicii Domnului cu ocazia rememorării evenimentului, la 1 octombrie, eveniment la care au luat parte toți credincioșii, aflați în Biserica din Vlaherne, în timpul săvârșirii rugăciunii de noapte ce se făcea în Biserica Ei. Deodată, este văzută stând la rugăciune cu brațele ridicate iar pe brațe avea desfășurat *Omoforul*, purtător al harului, numit și *Sf. Acoperământ*, sub care sunt protejați toți cei care O cheamă în ajutor. Prezența Ei în biserică, în timpul rugăciunii, văzută de toți cei care erau de față, este plină de o adâncă semnificație mistică, cu totul diferită de aparițiile constante, fie în natură, pe munte, cazul de la Lourdes, când i s-a arătat credincioasei, Bernadette Soubirous, tânăra de 22 de ani, în anul 1858. După Lourdes, urmează Fatima, localitate situată la nord-est de Lisabona, în Portugalia, loc de pelerinaj din anul 1917, când Fecioara Maria s-a adresat unor copii, trei la număr, care pășteau caprele și cărora le încredințează un mesaj cu privire la istoria dramatică a Europei de la începutul secolului durerilor. Acum, la sfârșitul lui, Ea este prezentă din nou, începând cu anul 1980, lunile mai-iunie, la Medjugorie, în Boznia-Herțegovina, pe o colină dar și în biserica din Mostar, unde a fost văzută numai de cei patru copii aleși de Ea. În cazul Bisericii vlahernilor, al căror nume s-a extins asupra cartierului din Constantinopol, situat în apropierea Bosforului, pe malul european al Cornului de Aur, predomină mistică rugăciunii Ei, paralel cu cea a credincioșilor din biserică. Minunea are loc în timpul împăratului Leon cel Înțelept (886-912), în biserica Vlaherne, în noaptea de sâmbătă spre duminică, în timpul slujbei de priveghere, către a patra strajă a nopții, (către ora trei), în ziua de 1 octombrie, când Sf. Andrei împreună cu ucenicul lui, Epifanie, ridicându-și ochii o văd pe Maica Domnului stând în văzduh, rugându-se, în mijlocul unor îngeri și sfinți ca Sf. Ioan Botezătorul și Sf. Ioan Evanghelistul. Spre a avea certitudinea celor văzute, Sf. Andrei l-a întrebat pe Epifanie: - *Oare vezi frate, pe Împărăteasa și Doamna tuturor care se roagă pentru toată lumea? – O văd părinte și mă înspăimântez că O văd acoperindu-i pe toți oamenii care sunt în biserică cu cinstitul ei omofor ce strălucește mai mult decât soarele.* Este menționată și rugăciunea

Preacuratei, adresată Fiului Ei și Dumnezeuului, nostru, Iisus Hristos: *“Împărate ceresc, primește pe omul cel ce te slăvește pe Tine și cheamă în tot locul Preasfânt numele Tău. Numele Vlaherne s-a păstrat și a ajuns până în zilele noastre, pe două căi: a) cea bisericească, prin relatarea miracolului și alcătuirea Acatistului, citit ca rugăciune de laudă și de rememorare a minunatei întâmplări, acatist care se citește în toate bisericile ortodoxe în ajunul zilei de 1 octombrie, când se oficiază Sf. Liturghie; b) prin relatările istoricilor bizantini care amintesc miracolul din Biserica Vlaherne sau descriu activitățile de la palatul Blachernes, dar și cele de la biserica Vlahernilor, l'église des Blachernes.*

După forma veche de plural a sintagmei, în limbile greacă, latină sau franceză, βλαχερναι, la genitiv, των βλαχερνων, sau palatul, biserica *des Blachernes*, istoricii bizantini au încercat să apropie numele de rădăcina BLANC, “alb strălucitor” și de sensul figurat al acesteia, (despre persoane), “imaculat, inocent”. Dicționarul explicativ al limbii grecești nu dă nici o explicație etimologică, definind doar înțelesul: *cuvânt bizantin popular care înseamnă partea Constantinopolului unde a apărut, în biserică, Sfânta Sfintelor, văzută de curtenii și de toi slujitorii palatului bizantin.*

Analiza strictă a cuvântului, privit din perspectiva formei și a înțelesului acestuia, este simplă și edificatoare. Este un termen format din două cuvinte cu înțeles de sine stătător, *vlah* „get sau dac romanizat” + *ernos* cu sensul de „pui”, “vlăstar”, “plantă tânără” dar și „descendent”, “copil”, “urmaș”. Forma de plural ar include, în mod rațional, un apelativ, un nume de persoană care o caracterizează din punct de vedere etnic, dar și din punctul de vedere al proprietății, care se impune ca toponim, așa cum va fi cunoscut mai târziu, după cum reiese și din *Acatistul* închinat acestei mari minuni, rămasă în Calendarul Ortodox. Prezența vlahilor nu ar fi exclusă, dacă ne gândim că ei au format o masă compactă în Thesalia, Epir și Hemus, ceea ce ar explica o colonie mai nouă și la Constantinopol. Maica Domnului a binecuvântat, atunci, un izvor, aflat în biserică, a cărui apă se cheamă până în zilele noastre, *aghiasmă*, fiind singurul izvor cu apă potabilă de pe tot cuprinsul marelui oraș, întins pe cele două maluri ale Bosforului. Prin tradiție, cel care are grijă de biserică și izvor, este un turc creștin, modest și credincios, dorind biruința tuturor creștinilor.

Biserica, refăcută, este alcătuită din două încăperi joase, fără turle, servind ca două pronaose înaintea de altar, unde se află câteva lespezi, alături de un zid gros, secționat, în care se află izvorul, toate rămase din biserica primară în care a coborât Preacurata, ca să binecuvânteze lumea creștină, așa cum reiese din rugăciunea Acatistului: *Minunate a arătat Domnul faptele Sale întru Tine, Preacurata Maica sa, când S-a arătat minunatul Acoperământ în mâinile Tale, luminând mai mult decât razele soarelui și acoperind poporul ce era în biserica din Vlaherne. Deci văzând ei acest semn al milostivei Tale apărări, cuprinși de spaimă și de bucurie, toți Ți-au cântat Ție: Bucură-Te, Acoperământ nefăcut de mână, care ca și norul Te-ai întins peste toată lumea (Acatistul Acoperământul Maicii Domnului, icosul al VII-lea).*

SUNTEM EUROPENI?

Prep. univ. Silvia OSMAN

Motto:

*“Europe is only to be found in the process of creating it.
The true way to define Europe is to build Europe”*

*“Europa se regăsește numai în procesul de formare a ei.
O poți defini cu adevărat doar construind-o.”*

[D. de Rougemont]

Suntem Europeni? Ne definește ca atare poziția geografică? Contextul organizațional? Ne animă oare un Spirit European definitiv?

Despre Europa

Mărețul continent al Europei printre multele sale virtuți încurajează un viciu care poate fi fatal în actualul climat politic: dezbinarea. Un european răspunde despre sine mai ales arătând diferențele care îl separă de alți europeni. Pe lângă marea împărțire care se face între Vest și Est, între Occident și Răsărit, există numeroasele state națiuni care reclamă un specific propriu, o cultură proprie, care face ca aceste state, care se recunosc ele însele ca fiind europene, să ducă o luptă a orgoliilor.

Subscriu parerii lui Paul Valery, opinie care a fost printre primele de acest fel, adoptată mai apoi de numeroși gânditori. Paul Valery îi considera europeni pe toți acei oameni care în decursul istoriei au suferit trei influențe: influența Imperiului Roman, a Creștinismului și a spiritului grecesc.

„Acestea, îmi par mie, că sunt cele trei condiții esențiale care definesc un adevărat european, un om în care mintea europeană poate să ajungă la deplina ei realizare. Oriunde numele de Caesar, Caius, Traian, și Virgil, de Moise și Sf. Paul, și Aristotel, Platon, și Euclid au simultan înțeles și autoritate, acolo este Europa. Fiecare rasă și pământ care a fost succesiv romanizat, creștinat, și, cu privire la minte, disciplinată de către greci, este absolut european.”

Pentru mine este evident că aceste trei influențe sunt atât de întrepătrunse încât a rosti una dintre ele înseamnă a le subînțelege pe celelalte două. Imperiul Roman a cucerit Grecia, dar s-a lăsat cucerit pe de-a întregul de civilizația greacă și puține secole mai târziu, de religia creștină, care la rândul ei a fost influențată de filosofia greacă (să ne amintim limba în care au fost scrise Evangheliile). Religia creștină a preluat de asemenea ceva de la marele Imperiu Roman, și anume modelul de organizare internă. Filosofia europeană de după Evul Mediu, care avea la bază filosofia greacă și spiritul științific, unește dialectic contrariile, la fel cum religia creștină unește în persoana lui Isus Hristos omul și Dumnezeu, trecând astfel peste o natură vădit antagonică.

Despre întrebările cu sens și despre întrebările fără sens

În lumina concluziilor de mai sus putem să privim în sfârșit întrebarea vizată în lucrarea de față: **Cât de europeni suntem noi românii?** Trebuie spus de la bun început că această întrebare

este una fără sens, o dată sub aspect gramatical și a doua oară sub aspect conceptual.

Sub aspect gramatical asemenea adjective formate prin schimbarea clasei gramaticale sunt incompatibile cu noțiunea de grad. Și totuși să presupunem că legile gramaticii sunt făcute pentru a fi încălcate, dacă nu modelate și interpretate în favoarea cui știe să le dea rost și să le folosească în acord cu argumentele proprii. Dacă am accepta noțiunea de grad ca fiind inclusă în conceptul de european am fi obligați să acceptăm existența unui set de caracteristici bine definite și separabile totodată: acest set de caracteristici va putea astfel defini complet noțiunea de european. Un grad mai mare de prezență a acestor caracteristici ne dă un grad mai înalt de europenizare, ajungând până la acea cultură care le întrunește pe toate și pe care vom fi obligați să o numim o cultură europeană pură.

Se observă imediat falimentul unei asemenea conceptualizări. Niciodată nu se va ajunge la o listă a acestor atribute care formează conceptul de european. Nesfârșita dispută ce se va naște în jurul alegerii acestor caracteristici ușor detașabile, căci fiecare națiune europeană va încerca să propună drept pur europeană o particularitate a propriei culturi, va fi una care va aduce dezbinare și suspiciune. Acest lucru se va datora în primul rând faptului că cineva va trebui să fie superior altuia, Europeanul Pur, iar ceilalți vor trebui să fie europeni de categoria a doua, a treia, etc., în funcție de „val”.

Această încercare de conceptualizare ține prea mult de ideea de Übermensch lansată de regimul nazist, idee care a adus atâta suferință continentului nostru și întregii lumi. Dar a nu se înțelege greșit, nu avem de a face aici cu o aporie, ci cu o imposibilitate de fapt. Este la fel de absurd în a ne întreba cât de europeni suntem cu a ne întreba cât suntem de oameni. La fel de absurd cum ar fi să contrazicem geografia, să redesenăm toate hărțile, sau să rescriem istoria (ca în „1984”-ul lui George Orwell), să mutăm granițele și barierele naturale, sau să ne ascundem după un deget sau după mai multe.

În afară absurdului acestei întrebări trebuie remarcată tendențiozitatea ce se ascunde în spatele semnului nostru de întrebare. Cel care consideră un răspuns la o asemenea întrebare, admite inconștient două lucruri: unu, în cazul nostru, că este (desigur) european și doi că este un european de o categorie inferioară (evident). Prin răspunsul pe care îl va da, poate încerca să argumenteze că este totuși destul de aproape de acest concept și că va încerca să se îndrepte, adică prin eforturi, să ajungă în timp să fie european pe deplin. Încercare perfect rizibilă, însă dincolo de zâmbete amare se ascunde o înjosire nelegitimă a celui care este vizat prin întrebare.

Cum s-a putut naște o asemenea întrebare?

Desigur, o cauză evidentă ar fi violența interculturală letală moștenită de la indoeuropeni. Garret FitzGerald ne oferă o posibilă explicație pornind de la o evidență istorică: ne vorbește în lucrarea sa despre indo-europenii care s-au răspândit prin Balcani, aducând cu ei primii cai, aproximativ în anul 2200 î. Cr. și care au cuprins apoi treptat întreaga Europă, în mai multe valuri succesive, aceștia asigurându-și aproape o completă superioritate culturală și lingvistică asupra indigenilor europeni. Din ciocnirea acestor subculturi indo-europene s-au născut unele dintre cele mai distinctive și mai importante trăsături ale spiritului european: una negativă, o violență interculturală virulentă și una pozitivă, și anume o excepțională vitalitate culturală și o creativitate nemaiîntâlnită. Oricare ar fi cauza acestor trăsături este clar că cea pozitivă a avut un rol major în succesul europenilor.

Întrebarea cu sens aici este dacă ești /suntem sau nu europeni ca spirit, dacă asupra ta/ asupra noastră, ca neam, se manifestă sau nu, cele trei influențe de ne separat de care vorbește cu suflet Valery.

Despre noi, romanii

Da, noi românii suntem în mod absolut europeni. Nu numai că am suferit toate cele trei influențe, dar ne-am păstrat mai bine decât au reușit multe alte țări din Europa de est moștenirea europeană.

Aici, la răsărit de Europa, s-a dus o luptă aprigă pentru păstrarea valorilor europene. Românii, bulgarii, ungurii și alte țări în special din sud-estul continentului au trebuit să se lupte cu imperiul profetului, cu turcii, pentru a-și păstra independența și religia și o dată cu religia și spiritul. În timp ce Ungaria era transformată în pașalâc spre sfârșitul sec XV, și în Bulgaria și în spațiul Iugoslaviei de azi erau construite moschei, Principatele Române reușeau să-și păstreze autonomia și religia, prin acordul făcut de Domnitorii români cu Sultanul.

Odată cu scăderea puterii Imperiului Otoman și cu revoluția pașoptistă, România iese din ce în ce mai mult din sfera de influență a semilunii și începe a-și făuri o cultură națională unică, proprie valorilor și principiilor ce ne anima neamul. În general, cei care doresc să găsească un neajuns europenilor din est, acuză lipsa unei culturi originale și valoroase.

Occidentul s-a mândrit, și pe bună dreptate, cu o cultură puternică, de centru, aflata mereu în avangardă. Orientul european, cum este și cazul României, a dezvoltat mai mult o cultură de periferie. Același lucru se poate spune și despre știință. Acestea sunt argumentele principale care i-au făcut pe europenii din vest să-i situeze pe cei din est sub o asemenea interogație, dar poate ar fi bine sa ne întrebăm cât este de justă aceasta?! Trebuie remarcată falsitatea argumentelor folosite. În orice cultură există un centru și o periferie, aceasta nu înseamnă că periferia ar face mai puțin parte din această cultură. Dacă geografia politică ar fi fost alta și occidentul ar fi fost pus în situația de a apăra porțile Europei, în mod sigur lucrurile ar fi stat invers. Totuși trebuie remarcate numeroasele personalități românești care au adus contribuții importante în știința și în artele lumii, contribuții care uneori nu a fost pe deplin cunoscute sau recunoscute.

Ultima luptă a României pentru identitatea europeană, luptă pe care a dat-o întreaga Europă de Est a fost lupta împotriva comunismului, care a atacat atât religia creștină cât și modelul de stat oferit de Roma și Atena. Românii au câștigat și această luptă, altfel nici nu se putea, întrucât principiile și valorile europene sunt perene perpetuu, oricât de aparent pleonastic ar suna alăturarea acestor doi termeni.

România aparține azi Europei Unite. Binele Europei nu poate veni decât din unitatea ei, din unitatea în diversitate atât de îndelung aclamată. Nu suntem nicicum ruda săracă a Europei, venită să bată, la porțile Europei, ci sânge din sângele ei: suntem Europeni pentru ca prin venele noastre curge nobil și ancestral latinitatea.

Să ne imaginăm Europa – într-un exercițiu al fanteziei - ca pe un fruct cu pulpa moale, plin de semințe colorate pestriț și divers conturate: semințele-națiuni nu au o altă opțiune decât aceea de a se regăsi în interior, înlăuntrul poamei-rod europene, pentru a fi pe de-a-ntregul de aici, nu de dincolo de coajă.

BIBLIOGRAFIE

1. **Aurelia Balan Mihailovici** – „Istoria Culturii și Civilizației Creștine”, Oscar Print, București, 2002
2. **Paul Valery** - „Dar, până la urmă, cine este european?”, 1989
3. **Garret FitzGerald** - “The Heritage of Europe”, 2002
4. **Hooder’s History** – „Challenge and Change”, 2000
5. European Commission Directorate General for Press and Communication - “A World Player”, The EU’s External Relations Brochure – , Brussels, 2004

6. Office for Official Publications of the European Communities “Living, Working Studying in another EU Country”, An Overview of Your EU Rights Brochure, Luxembourg, 2004
7. Office for Official Publications of the European Communities - “A Constitution for Europe”, Luxembourg, 2004
8. “A Discipline Divided – Schools and Sects in Political Science”, Gabriel A. Almond, Sage Publications, London, 1990
9. **Collin, P.H.** – “Dictionary of Government and Politics”, Peter Collin Publishing Ltd. English Language Editions 1988, 1997 și ediția în limba română Editura Universal Dalsi, 2000
10. Dan Puric – „*Cine suntem*”, editura Platytera, București, 2008

CONTROVERSATUL TEMPLU YASUKUNI

Lect. Drd. Angela - Oana DRĂGAN

Templul shintoist Yasukuni este poate unul dintre cele mai cunoscute temple din Japonia atât pentru japonezi cât și pentru străini fie ei asiatici, europeni sau americani.

Eroii japonezi care și-au sacrificat viața în războaie pentru Japonia sunt venerați în acest templu. Se consideră că suntenerate 2.466.000 de sufletele care nu aparțin doar soldaților japonezi ci și celor care au participat la efortul de război, ca de exemplu asistentele medicale. În jurul unora dintre acești eroi s-au iscat diverse controverse în decursul anilor. Notorietatea internațională a acestui lăcaș religios este dată de prezența, printre eroi, a 14 criminali de război. Controversa dintre Japonia și foștii adversari a fost amplificată și de vizitarea Yasukuni de către prim-miniștrii niponi.

Templul Yasukuni a fost ridicat pentru prima oară în Kyoto în 1869 sub numele de *Shokonsha* (templul care invită sufletele celor morți). În 1879 a fost mutat la Tokyo și denumirea a fost schimbată în *Yasukuni* (Templul țării pacificate). Aici suntenerate sufletele celor care au murit în luptele pentru restaurarea puterii împăratului în timpul epocii Meiji (1868- 1912). De atunci, toți cei morți care au fost declarați eroi și care au luptat sub steagul Japoniei pentru împărat și Japonia sunt venerați la Tokyo în templul Yasukuni. Rămășițele acestor soldați-eroi nu se află îngropate efectiv în templu, ele au fost returnate familiilor și și-au găsit locul în altarul din casa fiecăruia. Acolo se află doar spiritele acestor eroi. Yasukuni a fost și este, un loc cu o mare încărcătură simbolică.

Conform shintoismului, toți acești eroi devin *kami*, adică zei protectori ai țării lor și de aici și numele de *Yasukuni*, „țara pacificată, liniștită”. Klaus Antoni arată că această denumire, aleasă chiar de împăratul Meiji, poate fi citită și *ankoku*. Înscrisurile din Evul Mediu menționează existența unor temple budiste numite *Ankoku*, cu semnificația de țara sau pământul liniștit. Aceste temple au fost ridicate de shogunul Ashikaga Takauji și fratele său, Tadayoshi ca un semn al puterii familiei Ashikaga. Menirea religioasă a templelor *Ankoku* presupunea alinarea și calmarea spiritele războinicilor căzuți în lupte. Se credea că spiritele lor pot deveni răzbunătoare și că nu îi vor lăsa în pace pe cei vii. Astfel de credințe existau încă din perioada Heian (794-1185) când un întreg cult a fost creat în jurul lui Sugawara Michizane, om de stat și mare învățat din capitala de atunci a Japoniei, Kyoto. Acesta moare în exil în urma intrigilor puse la cale de dușmanii săi. Numeroase calamități naturale se abat ulterior asupra Kyoto-ului și au fost puse pe seama faptului că spiritul său dorea să se răzbune. Pentru venerarea și calmarea spiritului lui Sugawara Michizane s-a ridicat templul shinto Kitano Tenmangu.

Credința, fie budistă sau shintoistă, în spiritele răzbunătoare a celor morți este adânc înrădăcinată în mentalul japonez. Templul Yasukuni a fost ridicat și ca să „give the country peace through the deification of the fallen warriors of former years”.

Împăratul Meiji nu numai că a dat numele acestui templu dar i-a acordat și un statut special pe care și-l păstrează și după Cel De-al Doilea Război Mondial.

În anul 1979, oficialii templului au luat decizia de a venera în acest templu spiritele a mai multor soldați, inclusiv generali japonezi din Cel De-al Doilea Război Mondial. Rămășițele lor se aflau la templul budist Koa Kannon din Atami, prefectura Shizuoka, templu dedicat atât japonezilor cât și chinezilor. Nu se cunoaște cu exactitate modul în care aceștia au intrat în panteonul eroilor din Yasukuni, deoarece au fost aduși pe ascuns sub numele de „Martiri ai epocii Showa” (1927-1989). Cei 14 conducători din armata japoneză fuseseră declarați vinovați și

condamnați pentru crime de război clasa A. Tribunalul internațional militar pentru Extremul Orient, prin procesul criminalilor de război de la Tokyo, a judecat din 1946 până în 1948, 25 de persoane fiind condamnate pentru crime de clasa A, adică complot în vederea războiului sau instigare la război. Șapte au fost condamnați la moarte prin spânzurare, iar ceilalți au murit în închisoare. Printre aceștia se află și generalul Tojo Hideki, premier în timpul războiului. China și Coreea de Sud, care în timpul războiului au avut de suferit din cauza ocupației Japoniei imperiale au protestat vehement.

Prima vizită a unui oficial din guvernul nipon a avut loc la 15 august 1975, la 30 de ani de la capitularea Japoniei, prin primul ministru de atunci, Takeo Miki. Acesta vizitează templul Yasukuni în calitate de simplu cetățean nu de premier, iar de atunci vizitele primilor miniștri sau oficiali japonezi devin un lucru obișnuit.

Dacă până în 1979 împăratul Hirohito (Showa) vizita templul în mod regulat, după aducerea sufletelor celor paisprezece, a renunțat la a mai trece pragul templului Yasukuni, cu toate că Hirohito era împăratul care a condus Japonia în Cel De-al Doilea Război Mondial și cei paisprezece au luptat în numele lui.

În 15 august 1985 primul ministru Nakasone Yasuhiro face o vizită în calitate oficială de prim ministru provocând o reacție foarte dură din partea Chinei, care suferise în urma agresiunii Japoniei imperiale în Cel De-al Doilea Război Mondial. Peter Takayama menționează un speech pe care Nakasone îl ținuse ca președinte al Universității Takushoku, în care vorbește despre faptul că atunci când un prim ministru merge în SUA, în semn de respect pentru poporul și armata acestora, vizitează cimitirul Arlington, locul de comemorare a eroilor de război americani. Aici Nakasone identifică o dilemă, imposibilitatea vizitării și venerării post-mortem a unor eroi ai neamului japonez din cauza problemelor internaționale. În consecință, el se întreabă dacă Japonia se poate numi o țară în adevăratul sens al cuvântului, atâta timp cât nu-și poate omagia compatrioții.

Nakasone va promova în timpul mandatului său un nou naționalism, merit să restabilească identitatea japoneză și să-și redescopere rădăcinile culturale. În acest fel, se pare că se dorea reînvierea unor vechi idealuri japoneze.

În perioada anilor '60-'70, societatea japoneză este străbătută de un val de conservatorism și naționalism. Ca urmare a creșterii economice Japonia trece prin schimbări sociale prin care încearcă să își regăsească și redefiniască identitatea. Revine persistent sentimentul că sistemul impus Japoniei după Cel De-al Doilea Război Mondial i-a îndepărtat pe cetățenii acesteia de la valorile tipic japoneze, cu care s-au identificat secole de-a rândul. Reformarea învățământului reprezintă una dintre măsurile guvernului pornind de la ideea că generația tânără a pierdut legătura cu trecutul iar educația actuală promovează valori individualiste și hedoniste. În căutarea unei soluții se recurge la revitalizarea shintoismului ca religie de stat, practic la o întoarcere în timp, la un trecut văzut drept luminos și glorios.

Ocupația americană și măsurile impuse de aceasta a dus la separarea clară a statului de religie. Templele shinto au fost nevoite să se autofinanțeze și să aleagă între a fi instituții religioase sau seculare. Mitul împăratului divin care se afla în centrul acestei religii de stat a fost astfel desființat. În epoca Meiji (1868-1912) shintoismul de stat reușise să dea coeziune și unitate nației nipone și un sentiment de loialitate față de țară, care era văzută ca o familie condusă de împărat. Această imagine a Japoniei, de mare familie, provine din conceptul de *kokutai*, dezvoltat în ultima parte a epocii Edo (1600- 1868), care se referea la caracteristicile specifice ale nației japoneze. Klaus Antoni consideră *kokutai* un concept devenit oficial în epoca Meiji (1868- 1912), conform căruia Japonia este văzută ca o adevărată mare familie, unde toți sunt descendenți din

zei, într-un tărâm al zeilor.

Sentimentele exacerbate născute din aceste concepte au dus în anii de dinainte de război, la un naționalism și militarism exagerate. Temerile legate de această revenire a naționalismului și a militarismului nipon au făcut parte dintre cauzele protestelor vehemente din partea vecinilor Japoniei, ori de câte ori un oficial guvernamental a vizitat templul Yasukuni.

Începând cu anul 2001 primul ministru Koizumi Junichiro a vizitat de șase ori în timpul mandatului său mult controversat templul shinto dar de fiecare dată a afirmat că vizitele sale sunt private. Succesorul lui Koizumi la funcția de prim-ministru, Abe Shinzo, a mers la Yasukuni tot într-o vizită privată, dar în calitate de Secretar Șef de Cabinet. Deși nu și-a folosit mașina oficială și a cumpărat flori din banii lui, a semnat în cartea de onoare a templului cu titlul guvernamental.

Într-un articol din august 2006 preluat în *Japan Echo* putem observa punctul de vedere al ministrului Afacerilor Externe de atunci, Aso Taro, vizavi de problema templului Yasukuni. Realizat sub forma unui discuții între ministru și Watanabe Shoichi, profesor la Universitatea Sophia, articolul încearcă să arate că, în problema templului Yasukuni, China nu are nici un drept să se amestece. Pentru a demonstra că este legitim pentru Japonia să își venereze eroii, inclusiv cei declarați ca fiind criminali de război, ministrul aduce ca argument punctul de vedere al Vaticanului. El menționează slujba specială oficiată de Papa Ion Paul al II-lea după Cel De-al Doilea Război Mondial pentru sufletele eroilor japonezi căzuți în lupte, care îi includea și pe cei declarați criminal de război. Pe baza acestor argumente, ministrul Aso Taro, susține neamestecul țărilor vecine în această problemă.

În continuare, oficialul japonez consideră că străinii nu înțeleg Japonia, o țară unică prin cultura sa. Această unicitate crede el că vine probabil din legătura cu familia imperială și templele shinto. Samuel Huntington, în clasificarea civilizațiilor, scrie că toate civilizațiile îmbracă un amalgam de grupuri etnice și acoperă mai multe țări, cu excepția Japoniei. Unicitatea aceasta poate fi văzută, susține ministrul, și în felul cum japonezii au preluat din alte culturi, cum este cea chineză și au „japonizat” acea cultură, dar fără să i se supună. În acest fel, Japonia și-a păstrat independența de-a lungul secolelor.

În încheierea articolului, alegând subtitlul “Setting the Record Straight”, Watanabe revine la problema Chinei. El afirmă că incidentul de la Nanjing este o exagerare și o distorsiune istorică și că este folosit de chinezi într-un război al informațiilor ori de câte ori China vrea să arate că Japonia este “the bad guy”. Profesorul japonez îi solicită ministrului și ministerului pe care îl conduce să ia măsuri și să prezinte un raport clar care să arate adevărul de la Nanjing și mai afirmă că “I’d be pleased if you acted to ensure that Japan at least doesn’t lose out to China”.

Putem observa în această discuție punctul de vedere al unei părți a populației japoneze care este în favoarea vizitării de către oficiali a templului Yasukuni având ca argument dreptul oricărei națiuni de a-și alege eroii și a-i venera într-un templu shinto sau budist, fără ca vecinii să aibă dreptul legitim să exprime păreri în acest sens. Practic, ministrul de externe încearcă să legitimizeze vizitarea templului prin poziția Vaticanului, și ridică problema unicității nipone și a shintoismului, un argument care apare des în discursul și imaginea promovată de Japonia. Deși Aso Taro se abține de la a face comentarii clare în direcția incidentului de la Nanjing, opinia profesorului Watanabe sintetizează punctul de vedere a unei părți din populația Japoniei.

Ca un contra argument, există o altă parte a populației nipone care susține că oficialii nu ar trebui să viziteze templu Yasukuni pentru a menține relații de bună înțelegere cu vecinii.

Revista *Japan Echo*, citând două sondaje de opinie din *Asahi Shimbun* și *Yomiuri Shimbun*, arată că numărul celor care susțin vizitarea templului a depășit numărul celor care nu sunt de acord cu vizitarea. În *Asahi Shimbun* 49% sunt pro și 37% contra, iar în *Yomiuri Shimbun* 53% sunt pro și 39% sunt împotriva.

Cu toate că este vorba doar de un templu, acest vizitele oficialilor la locul de comemorare a unor criminali de război poate da naștere unei controverse internaționale, al cărui principal substrat este frica de a nu mai repeta o istorie deja trăită.

BIBLIOGRAFIE

1. **Beer, Ward Lawrence**, *From Imperial Myth to Democracy*, University Press of Colorado, 2002.
2. **Henshall, Kenneth**, *O istorie a Japoniei*, Editura Artemis, Bucuresti, 2002
3. "Japan's War Dead and Yasukuni Shrine in Japan Echo, vol. 33, no. 5, oct. 2006
4. "Honoring the War Dead" in Japan Echo, vol. 33, no. 5, oct. 2006
5. **Susumu, Shimazono** (ed.), *Religion and Society in Modern Japan*, Asian Humanities Press. Berkley, California. 1993
6. Site-ul Japan Times: <http://search.japantimes.co.jp/cgi-bin/nn20060805a1.html> accesat la data de 31.05. 2008
7. Site-ul oficial al templului Yasukuni: <http://www.yasukuni.or.jp/> accesat la data de 31.05. 2008

WANDLUNG UND WENDUNG DER WORTBEDEUTUNG „GEIST“ IN SEINER DENKGESCHICHTE BIS ZU DEN NEUESTEN WISSENSCHAFTEN UNSERER ZEIT

Lector dr. Brăileanu ȘTEFANIA

Lesen und Übersetzen von Schriftzeichen in imaginiertes oder gesprochenes Wort, in Bedeutung und Sinn ist eine Kulturtechnik, die zugleich höchste geistige Kompetenz einschliesst.

Die Reflexion zum Wort „Geist“ ist von seiner häufigen Benutzung in allen grossen geschichtlichen Perioden ausgegangen, mehr noch, es wird vielfach in Religion, Philosophie, Psychologie, Soziologie, Literatur, in den Kognitivwissenschaften heute verwendet, selbstverständlich mit spezifischer Bedeutung und Funktion.

Das vorliegende Studium behandelt das Thema mit Bezug auf die deutsche Literatur und Literaturgeschichte mit allen dazu gehörigen Konnexionen in Interdisziplinarität.

Die Hermeneutik als Methode angewandt, der schwach eingrenzenden Kontextuierung des Wortes wegen, womit sich die Polysemie, dank der Vernetzung simultan auf vielen Ebenen einstellt, erwies sich als fruchttragend.

Das Wort kommt auch heute häufig in Komposita vor, z.B. geistreich, geistlos, Geistesgegenwart, der böse Geist. Das letzte Beispiel gibt an, dass die Bedeutung des Wortes eine parallele Geschichtsentwicklung aufweist im Felde des überlieferten Aberglaubens, die wir in dieser Erörterung nicht berühren wollen.

Schlagt man im Wörterbuch der deutschen Sprache nach (1), so sind Synonyme wie, Atem, denkendes Bewusstsein, der Geist ist willig, Scharfsinn, Witzigkeit, in der Vorstellung, der Volksgeist, Gesinnung, im Sinne etc. eingetragen.

Man stelle sich vor, dass J.W.Goethe, in einem Kapitel nur seiner Schrift „Dichtung und Wahrheit“ (2) das Wort sechszwanzigmal gebraucht, wobei sicher die Idee bei der Lektüre auftaucht, es entsprechend zu übersetzen, um es genauer zu bestimmen.

Das Wort „Geist“ ist zum Begriff hinaufgestiegen mit mehreren Bedeutungskomponenten:

1. die mentale Dimension aller Fähigkeiten und Eigenschaften des Denkens
2. die spirituelle Dimension verstanden als Seele in ihrer Trinität: Affektivität, Wille und Verstand
3. als affektive Entität, bei „der schönen Seele“ der Pietisten oder der deutschen Klassik mit Goethe und Schiller
4. Als überindividuelle Strukturen, z.B. „Die Phanomenologie des Geistes“ bei J.G.Hegel, W. Diltheys Konzept von Geisteswissenschaften, „Der Geist des Kapitalismus“ bei M.Weber

Ein nicht ausführlicher historischer Überblick mag uns zum Ursprung des Wortes führen: in der Antike sind für das Wort „Geist“ zwei Aspekte gemixt, und zwar kosmisches Prinzip und menschliches Vermögen, Lebens- und Bewegungsprinzip aber auch Seele.

Die menschliche Seele wird zu Anfang als unbeschriebenes Blatt vorgestellt, das mit sinnlichen Empfindungen und Wahrnehmungen gefüllt wird. Der denkende Mensch soll die Übereinstimmung zwischen Fühlen und Vernunft im Leben als Harmonie erreichen.

Bei Homer bezieht sich „Geist“ im Sinne von Vermögen sowohl auf sinnliche wie auf intelligible Gegenstände. Der Geist als Denken und Wahrnehmung wird oft in eins gesetzt. Denken wird als körperlicher Vorgang betrachtet. Früher hat man schon die Verbindung zwischen Denken und Erkennen gemacht, nur bestand die Frage noch, wo der Sitz der Erkenntnis war, die bis ins 21. Jhd hin offen bleibt.

Das Denken galt weiterhin als Vorgang, der nur dem Menschen zukam. Wissen ist möglich

nur als sinnliche Wahrnehmung, die Seele nimmt Formen auf von dem, was der Mensch denkt.

Platon und Aristoteles tragen weiter zur Klärung bei und werden sogar von der christlichen Religion als Vater des Denkens erkannt. Sie übermitteln auch die Präfixation der Interpretation.

Die christliche Religion übernimmt das Alte Testament mit dem Glauben, dass Gott als Quelle des Geistes zu betrachten sei, z.B. im Buch der Genesis (1,2 EU) „der Geist Gottes über den Wassern“, im Buch der Weisheit „der Geist des Herrn“ (Weish.1,7 EU), spricht aber auch vom bösen Geist, dem Satan (Ri 9, 22-23 EU).

Spätestens im 3 Jhd.u.Z. begegnen wir dem Begriff „Heiliger Geist“ im Neuen Testament und der Apostelgeschichte (5,1-11 EU).

Hier wird die erste grosse Wende im Sinne des Wortes „Geist“ registriert, mit der Bedeutung, die Vernunft Gottes, die bis zu den Anfängen der Renaissance die Welt regieren wird, die Vernunft des Menschen war der Vernunft Gottes unterstellt. Die Mühe der Mystiker und Scholastiker war eine Übereinstimmung zwischen der Vernunft Gottes und der des Menschen zu sichern.

Augustinus unterscheidet den Geist von der Seele (mens, animus, anima). Der Geist nimmt an der Vernunft teil, ihm kommt auch Einsicht (intelligentia) zu. Der Geist kann aber durch Laster geschwächt werden und muss demnach mit Glauben gestärkt werden.

Mit Thomas d'Aquino erlebt der Begriff „Geist“ eine neue Wende. Die geistigen Erkenntnisse mittels des tätigen Intellekts werden von den Sinneswahrnehmungen abstrahiert. Die Seele ist die niedrige der geistigen Formen.

Mit dem neuen Einfluss der Antike, und dem Aufkommen der Renaissance mit dem Humanismus und der Reformation Luthers, mit der Übersetzung der Bibel ins Deutsche, durfte der Gläubiger die Worte der Bibel selbst auslegen und verstehen, aber nur innerhalb der von Gott gewollten Bedeutung..

Der grosse Sprung von der buchstablichen Bedeutung zum Sinn des Satzes wird gewagt und bis heute spricht man vom buchstablichen Sinn des Gesetzes und von seinem Geist, somit die dritte Wendung.

R. Descartes These von Leib – Seele Dualismus, wobei der Geist immateriell zu betrachten ist, entwickelt Argumente, die bis heute in der Philosophie des Geistes diskutiert werden.

Die Philosophie der Illuministen ist die vierte grosse Wendung in der Denkgeschichte unserer Zeitrechnung, denn der Geist wird säkularisiert, er steigt von oben herab in jedermanns Hirn und mit I. Kants „audi sapere“ wird die Menschheit einen neuen, langsam aber sicheren Weg eingehen. Das ist die „idealistische Wende“. Der Geist wird zum konstitutiven Element der Realität..

J.F.G. Hegel konkretisiert in seiner Philosophie den dialektisch geschichtlichen Prozess der Entwicklung des Weltgeistes in 3 Erscheinungsformen:

10der subjektive Geist des Individuums

11der objektive Geist der Gemeinschaftsform, des Rechtes und des Staates, was nur noch einen kurzen Weg bis zur Soziologie bedeutet, die sich mit dem Volksgeist beschäftigt

12der absolute Geist, in der Kunst, Religion und Philosophie.

Mit Ch. Darwins „Entwicklung der Evolutionstheorie“ wird der Mensch als biologisches System betrachtet, der Geist wird als Produkt biologischer Prozesse studiert. Das Hirn wird als soziales Organ wegen seiner Beziehungsnetzwerke im Prozess des Verstehens also Erkennens und letztens des Wissens gespannt. Das ist die fünfte Wendung.

Die Erkenntnistheorie des 20. Jhd, bleibt weiterhin einflussreich mit dem Schema der zwei Stufen: - Erkenntnis über Sinne und Wahrnehmung bis zur Vorstellung

- Erkenntnis über Begriffe bis zur Vorstellung (3)

Es ist noch das Problem des Genies, (Genius, Geist) als Hypergeist, wo der Ausdruck im Verhältnis zum Gedanken in origineller Form verstanden wird, zu erwähnen.. Die Fülle der Zeichen und des Sinnes, die uns heute so sehr verwirren, sei als Wesen des Schöpfungsverstandnisses hinzunehmen, wobei die Zeilen des Lehrdichters FREIDANK aus dem 13.Jhd. nicht zu vergessen sind:

„Die Erde trägt keinerlei Ding
das ganz ohne Bedeutung wäre“ (4)

Zu Beginn des 20. Jhds. präzisiert der Philosoph W.Windelband die Unterscheidung der Geisteswissenschaften von den Naturwissenschaften: Die ersten erforschen besondere und einmalige Ereignisse, während die zweiten nach allgemeinen Gesetzen forschen.

Die Psychologen dieser Zeit bringen die Psyche mit dem Bewusstsein in Zusammenhang verknüpfen es mit Geist und verstehen darunter alle mentalen Fähigkeiten, wie Gefühle, Denken, Wahrnehmung, Problemlösen und Lernen.

E. Husserl ist bemüht die Erforschung der reinen Subjektivität möglich zu machen, wesentlich durch das Problem der Intentionalität. Identitätsforscher reduzieren aber den Geist auf das Gehirn. (5) In den letzten Jahrzehnten haben die Kognitionspsychologen die Daten in komplexen Modellen zusammengefasst in Form von kognitiver Architektur – diese sollen die Prognose von geistigen Prozessen möglich machen.

„Kognition“ meint das Denken in einem umfassenden Sinne, kognitive Prozesse können sich nur im Menschen bewusst oder unbewusst durchspielen. (6)

Während die eliminativen Materialisten gänzlich auf die Annahme der Existenz des Geistes verzichten, muss man folgendes vor den Augen behalten:

Der Geist ist zwar autonom, dichterisch festgehalten im Lied der 1848-er Revolution, „...und die Gedanken sind frei ...“, doch abhängig vom sozio-humanem Kontext, von den politischen Bestrebungen verschiedener Epochen, vom Ursprung und der Geschichte der Völker (7).

Der Geist strebt zwar auf eine stabile Form hin, doch er erlebt vielfachen Bruch in seiner Parallele zur Geschichte.

Abstrakt:

Der Versuch das Abenteuer des Wortes „Geist“, „geistig“ in grossen Zügen wiederzugeben führte den Autor dieses Artikels auch auf eine mögliche Definition dessen, sicher allein mit heuristischem Wert: Einer Reflexion oder einer Kette von Reflexionen über Wahrnehmungen verliehenen Form in beliebiger Ausdrucksweise (künstlerischer, philosophischer, wissenschaftlicher): z.B. „der dichterische Geist“, heisst darüber nachzudenken, wie der Dichter überhaupt gedacht und dies auch ausgedrückt hat. Gibt es da Übereinstimmung oder nicht? die Antwort wäre unsere eigene geistige Arbeit.

Der Geist als komplexes Gebilde zwischen dem weiten Feld des Denkens und des Gemüts, musste ideal ein Gleichgewicht zwischen den beiden aufweisen, doch gibt es Literaturen, also Völker, wo das eine oder das andere überwiegt. Eine eigene eingehende Analyse, würde viel Missverständnis beseitigen.

BIBLIOGRAPHIE

- 1.- **Wörterbuch der deutschen Sprache.** Herausgegeben von G.Wahrig. DTV Verlag, München 1987
- 2.- **J.W.Goethe:** Dichtung und Wahrheit. Bd. 9. Herausgegeben von Heinrich Kurz. Kritisch durchgesehene und erläuterte Ausgabe. Leipzig und Wien. Bibliographisches Institut.o.J.
- 3.- **Ryle, Gilbert:** Der Begriff des Geistes. Reclam Jun.Stuttgart, 2002
- 4.- **Reuter, W.:** Literaturkunde enthaltend Abriss der Poetik und Geschichte der deutschen Poesie. Herdersche Verlagshandlung in Freiburg im Breisgau.1905, S.112
- 5.- **Searle, John:** Geist. Eine Einführung. Suhrkamp, Frankfurt am Main, 2006
- 6.- **Beckermann, Ansgar:** Analytische Einführung in die Philosophie des Geistes. De Gruyter, Berlin 2001
- 7.- **Dicționar Filozofie:** Coord. Științifică: O. Chetan, R.Sommer. Editura Politică. București, 1978, pg. 662

L'ORIENTATION DANS L'ESPACE DANS LA NOUVELLE «LA MONTAGNE DU DIEU VIVANT» DE J.M.G. LE CLÉZIO

Iuliana PAȘTIN

Avant de nous engager dans l'étude de l'expression de la donnée spatiale, il nous paraît nécessaire de faire la distinction: Localisation/Vs/ Direction qui correspond à l'opposition Statique (Absence de la limite initiale)/Vs/Dynamique (+Déplacement).

Dans la plupart des cas le trait (+Direction) s'associe au trait (+Déplacement) réel ou imaginaire.

Le trait (- Direction) spécifie une (+Localisation) spatiale par rapport à un point de repère (+Coïncident) à l'objet, tandis que le trait (+Direction) correspond à un point de repère (- Coïncident):

Le livre est dans la bibliothèque. (point de repère coïncident)

Lullaby sort de la maison. (Elle n'est plus dans la maison) (point de repère non coïncident)

Cette opposition Localisation (- limite initiale = locatif) /Vs/ Direction (+limite initiale +limite finale) est commandée par le thème du verbe engagé dans la phrase. Le trait de Direction exprime la disposition par rapport à un point ou à une surface déterminée.

La position (\pm Coïncidente) précise le point de repère qui peut marquer les oppositions suivantes:

- intérieurité vs. extérieurité (le point de repère peut inclure «dans» ou «hors» l'objet situé spatialement).

- infériorité vs. supériorité (un objet peut être situé «sur»ou «sous» un autre objet considéré comme point de repère)

- antériorité vs. postériorité (un objet peut se trouver «devant» ou «derrière» le point de repère).

Ces traits oppositionnels se combinent entre eux pour donner naissance à plusieurs sous-types de locatifs spatiaux¹.

Les problèmes de la structuration linguistique de la donnée spatiale portent aussi bien sur les distinctions sémantiques qu'une langue L réalise à l'aide de formants spécifiques que sur la distribution des informations spatiales sur les différents constituants de la phrase superficielle». (Cristea, T., 1975:50)

Les déterminations spatiales peuvent être exprimées par trois éléments linguistiques fondamentaux:

- 1. Le thème lexical du verbe engagé dans la phrase**
- 2. Le relateur qui introduit le déterminant spatial**
- 3. Le GN (N+DT) Qui réalise la localisation spatiale**

Les rapports qui s'établissent entre les verbes et les réalisateurs du locatif (GN, G Prép., substitut) sont très importants pour l'acquisition des structures locatives. C'est pourquoi les données de base indispensables pour une étude des structures spatiales doivent réunir tous les éléments mentionnés ci-dessus.

- 1. Le thème lexical du verbe engagé dans la phrase**

Les deux axes autour desquels s'organisent les structures de la donnée spatiale sont **L'Orientation** et **La Limite**.

Les distinctions qui existent dans le cadre de **L'Orientation** sont assurées surtout par le **verbe**, tandis que celles de **La Limite** sont prises en charge surtout par le **relateur**.

L'étude des verbes suivant les dimensions (+Orientation) /Vs/ (-Orientation) peut nous fournir le point de départ nécessaire à une approche linguistique des relations spatiales.

De cette façon, (La Localisation) est réalisée par des Verbes d'État, affectés du trait (-Orientation) qui indiquent le lieu où se trouve la cible (objet situé) et (La Direction) est réalisée par des Verbes de Déplacement (réel ou imaginaire) ayant le trait (+ Orientation).

1.1. Les verbes ayant les traits (+Orientation), (+Déplacement)

À l'intérieur de la classe des verbes (+Orientés) on peut trouver plusieurs sous-classes en fonction des relations qu'ils établissent ou non:

1.1.1 Verbes orientés autodéfinis qui se caractérisent par une détermination spatiale intrinsèque. Ce sont des verbes préfixés à partir d'un nominal qui exprime le point de repère spatial: *amerrir (mer), atterrir (terre), enterrer (terre), ensacher (sac)*, etc.

1.1.2. Verbes orientés unidirectionnels qui ne régissent qu'un seul type de locatif, soit celui de limite initiale (ablatif), soit celui de la limite finale (allatif):

- Ablatif: *émaner de, provenir de, etc.*

- Allatif: *accéder à, s'acheminer vers, pointer vers, etc.*

1.1.3. Verbes déictiques qui fournissent des informations sur les instances du discours et qui ne peuvent être décodés sans connaître ces instances. Dans ce cas, le verbe indique par son thème si le procès est orienté vers le locuteur étant un allatif (*apporter, amener, faire, venir, etc.*) ou si l'espace du locuteur est le point de départ, donc un ablatif (*emporter, emmener, s'éloigner, etc.*)

Les verbes à déterminant implicite: *arriver, venir/vs/ partir, s'en aller, etc.*, ne diffèrent entre eux que par la combinaison de l'espace du locuteur soit avec le locatif, soit avec l'ablatif.

Espace du locuteur+ locatif-> *venir, arriver, etc.:*

Jon était heureux d'être arrivé ici, près des nuages. Les nuages viennent ici de l'ouest.

(La montagne du dieu vivant: 139)

Espace du locuteur + ablatif -> *partir, s'en aller, etc.:*

Elle est déjà partie d'ici pour la gare.

Par conséquent, les verbes ayant le trait (+Directionnel) désignent un processus orienté, qui implique une évolution entre le point de départ, appelé aussi limite initiale et le point d'arrivée, appelé aussi limite finale.

2.2. Les verbes affectés du trait (-Orientation) présentent une plus grande liberté dans le choix des déterminants locatifs avec lesquels ils se combinent dans la phrase. Il y a dans ce sens, deux sous-classes:

2.2.1. Les verbes caractérisés par (- Orientation) (- Mouvement) se combinent avec un grand nombre de locatifs qui sont des sous-types d'adessif. Ce sont les verbes: *être, se trouver, y avoir, être situé, être placé* qui se combinent avec un très grand nombre de prépositions: *à, chez, dans, près de, à côté de, sur, sous, devant, derrière, entre, etc.*

2.2.2. Les verbes ayant le trait (-Orientation) (+Déplacement) ne sont pas toujours accompagnés d'un locatif spatial. Il s'agit des verbes: *se balader, courir, danser, déambuler, galoper, marcher, mener, se mouvoir, nager, passer, patiner, se promener, voler, voyager*, qui peuvent apparaître en construction absolue:

On a tout juste deux jours pour se balader.

Le locatif spatial en relation avec différentes prépositions exprime des sous-types de locatifs: «adessif» (inessif) pour (-orientation) et «allatif» pour (+orientation) simple ou multiple:

*Lullaby est allée **se balader**.*»/vs/ «*Les enfants **courent en tous les sens** sur la plage.*

Cependant, il faut remarquer que les possibilités combinatoires de ces verbes sont assez nombreuses et que, de cette façon, les verbes (-orientés) peuvent devenir (+orientés) par différentes combinaisons avec les déterminants spatiaux. C'est le cas du verbe «*marcher*» qui admet une grande diversité de localisations.

Il marche dans la rue, sur la route, etc. (- orientation)/vs/Il marche au combat, dans une flaque d'eau, à reculons, etc. (+orientation).

Sur le plan sémantique, la localisation spatiale peut être représentée comme une expression dans laquelle une relation statique est établie entre deux termes, l'un désignant *un objet* à localiser, l'autre *un repère* nécessaire à la localisation, repère dont la position est plus stable, plus visible. **Les verbes** qu'on appelle «**locatifs**» participent à une mise en relation spatiale entre deux termes: l'objet à localiser (*la cible*) et l'objet localisé (*le site*). **Les verbes statiques (V stat)** dits aussi **Verbes de localisation spatiale** localisent, une cible, située momentanément ou définitivement par rapport à un site.

Les différentes propriétés sémantiques peuvent se combiner à l'intérieur d'un même verbe, c'est pourquoi il est difficile de dégager une typologie de l'ensemble des verbes de localisation statique en terme de traits différentiels. La classification sur laquelle nous allons insister sera basée sur le trait dominant, celui de la (-Orientation), du (-Mouvement):

Le cas de la non orientation (l'adessif) montre le lieu où l'on se trouve, ou près duquel on se trouve, (ce lieu coïncide avec le lieu du locuteur ou du sujet de la phrase ou sert de point de référence non directionnel).

Les verbes affectés du trait [-Orienté] entrent en relation avec un grand nombre de déterminants locatifs avec lesquels ils apparaissent dans la phrase. Ces verbes peuvent être orientés par différents déterminants spatiaux.

Les moyens linguistiques par lesquels on exprime l'adessif ne sont pas toujours différenciés au niveau du relateur de ceux qui servent à rendre la limite atteinte dans le cas allatif. Dans ce cas la distinction revient exclusivement au verbe.

Vous êtes venue tout près de moi et vous m'avez regardé; (la limite finale) Je resterai près de vous. (la contiguïté)

Les substituts de l'adessif sont en général les mêmes que ceux qui représentent un allatif: *y, ici, là, ailleurs, partout, nulle part, où, etc.*

L'opposition déictique essentielle est ici /vs/là, ailleurs:

*Cela ne se passe ni **ici** ni **ailleurs**.*

Si le substitut *là* n'est pas en relation avec un verbe de mouvement (allatif) l'opposition lieu du locuteur/vs/lieu du non locuteur s'annule en faveur du lieu du locuteur:

Vous ne le trouverez ni là ni ailleurs.

Les propriétés sémantiques des verbes locatifs dans les nouvelles de Le Clézio

Les propriétés sémantiques d'ordre spatial que l'on peut observer sur «**les verbes locatifs**» sont très nombreuses dans la nouvelle «*La montagne du dieu vivant*» de J.M.G. Le Clézio, et elles sont groupées de la façon suivante:

Les propriétés de dimension spatiale et d'orientation

Les verbes peuvent être les indices de propriétés dimensionnelles concernant la cible et apporter aussi des précisions sur son orientation verticale, tels: *s'élever, se dresser, pendre*, ou sur son orientation horizontale et latérale, tels: *s'étendre, s'étaler, reposer*.

Devant lui, la paroi de la montagne s'élevait, si haut qu'on n'en voyait pas le sommet. [...] Au sommet de la faille, il se retourna. La grande vallée de lave et de mousse s'étendait à perte de vue et le ciel était immense roulant des nuages gris. [...] Le bloc de lave grandissait, emplissait tout son regard, s'étendait autour de lui. (La montagne du dieu vivant: 123)

Les propriétés de la cible

En ce qui concerne **les propriétés de la cible**, les verbes donnent des indications sur la nature de celle-ci (de la cible) - être humain, animal ou objet - comme: *gésir, habiter, nicher, gîter, percher, reposer, poser, rester, résider, séjourner, se tenir, vivre, être placé, être rangé, subsister, stagner, trôner, etc.*

La cible [-inanimé], [+matériel]

Tout à coup, il vit un caillou [-inanimé], [+ matériel] bizarre, posé au bord de la cuvette remplie d'eau de pluie. (La montagne du dieu vivant: 122/123)

La cible [+animé], [+humain]

L'enfant ne répondait pas. Il restait immobile au bord de la cuvette d'eau, un peu tourné de côté comme s'il était prêt à s'enfuir. (La montagne du dieu vivant: 125)

Les verbes locatifs et le trait [+/- animé] de la cible

Le verbe locatif doit tenir compte d'une certaine ambiguïté liée à la nature [-/+ animé] de la cible. Si le N sujet qui représente la cible désigne **un être vivant** ou **un objet doué de mobilité**, on a affaire à un **verbe d'action ou de déplacement**. Au contraire, si la cible a le trait [-animé] (en dehors des objets non fixes, des voies et des cours d'eau, etc.) le verbe est en général **un verbe statique de localisation**:

La plus belle lumière du mois de juin éclairait bien la montagne. À mesure que Jon s'approchait, il s'apercevait qu'elle était moins régulière qu'elle ne paraissait de loin; elle sortait tout d'un bloc de la plaine de basalte, comme une grande maison ruinée. (La montagne du dieu vivant: 131)

Par conséquent, le statut du verbe d'état est sensible à la nature [±animé] du sujet. Si le nom sujet représentant la cible désigne un référent [-animé], le verbe «*sortir*», même [+orienté], est considéré comme un verbe de localisation. Il est donc important qu'il manifeste les propriétés d'un verbe d'état susceptible d'instaurer une relation spatiale de localisation entre une cible et un

site.

2. Les propriétés de la cible et du site

Quant aux propriétés de la cible et du site on remarque que le verbe concerne leur caractère solide, liquide, gazeux ou un emploi métaphorique comme dans les cas suivants: *planer, croupir, flotter, surnager, baigner dans, nager*, etc. On a ainsi les structures suivantes:

No cible [±animé], [±humain] V stat Prep N1site [-animé]:

*L'oiseau **plane** dans le ciel. Le tronc d'arbre **flotte** sur l'eau.. Maintenant **il flottait**, couché sur le dos gris des nuages, et la lumière le traversait de part en part.. C'était **une lumière étrange**, parce qu'elle semblait ne rien devoir au soleil; **elle flottait** dans l'air, autour des murs de la montagne.* (La montagne du dieu vivant: 116/123)

Si le verbe ajoute l'idée d'une persistance dans l'état, il peut exprimer un **aspect duratif** comme: *rester, demeurer, stagner, siéger, croupir, stationner, traîner, persister*, etc.

*Jon **resta immobile**, couché sur le dos, les bras écartés, regardant le ciel et écoutant le vent [...]. Jon **resta debout** au sommet de la montagne.*

(La montagne du dieu vivant: 116/133)

3. Les propriétés du site

En ce qui concerne le **caractère obligatoire ou facultatif du site**, on pourrait affirmer que tous les verbes n'ont pas le même degré d'indépendance vis-à-vis du complément représentant le site. Pour certains verbes, le complément locatif est obligatoire dans les situations suivantes:

9 Pour les verbes appelés **locatifs** (dont le sens est fortement locatif) le complément est obligatoire: *être, y avoir, se trouver, demeurer, séjourner, reposer, résider, gîter, habiter, loger, nicher, percher*.

*Sur la dalle, **le caillou** en forme de montagne **était** toujours à la même place [...].*

*En bas, très loin, sur la vallée, **il y avait** une ombre légère qui voilait le relief.*

(La montagne du dieu vivant: 130/133).

10 C'est aussi le cas des verbes qui n'expriment une relation de localisation que par l'effet d'une construction prépositionnelle spécifique: *entrer dans, s'enliser dans, ouvrir sur, donner sur, tenir dans, mordre sur, dépasser de, baigner dans*: La maison **donne sur** le jardin.

*Jon s'approcha doucement, en tâtant le sol du bout du pied, pour ne pas **s'enliser** dans une mare.* (La montagne du dieu vivant: 115)

Andrée Borilo affirme que:

Certains verbes ont le complément obligatoire par la nature statique de la relation que la construction est censée exprimer. Dans d'autres circonstances, le verbe peut traduire une relation de nature dynamique et se passer de complément, mais dans l'expression d'une relation de localisation, la présence du complément est obligatoire, ex: plonger dans, se détacher sur, toucher à. (A. Borillo, 1998: 127)

Les exemples suivants sont aussi significatifs: *Les branches plongent dans l'eau.; L'enfant*

n'a pas **touché** à la bicyclette rouge ou comme dans le texte de Le Clézio:

Le fond du ruisseau était recouvert de petits cailloux, et Jon plongeait son bras pour en ramasser un [...]. Parfois ses mains touchaient la dalle lisse et froide, son ventre frottait sur elle et il sentait les bords coupants des fissures et les traces des veines de lave

[...]. Il détacha ses doigts de la paroi du roche.[...] Le sommet de la montagne était ce plateau de lave qui touchait le ciel. (La montagne du dieu vivant: 118, 119, 120)

Les temps associés par Le Clézio à la relation de localisation statique sont le **présent** ou l'**imparfait**. Ce sont les temps de la description et dans ce cas l'énonciateur- narrateur polarise la scène et rend compte d'un effet de perception: «Un rocher se dressait devant l'enfant. Il ne voyait plus le sommet de la montagne».

C'était une lumière sans chaleur, venue du plus loin de l'espace, la lumière de tous les soleils et de tous les astres invisibles, et elle rallumait les anciennes braises, elle faisait renaître les feux qui avaient brûlé sur la terre des millions d'années auparavant. La flamme brillait dans la lave, à l'intérieur de la montagne, elle miroitait sous le souffle du vent froid. Jon voyait maintenant devant lui, sous la pierre dure, tous les courants mystérieux qui bougeaient. Les veines rouges rampaient, tels des serpents de feu; les bulles lentes figées au cœur de la matière luisaient comme des photogènes des animaux marins.[...].

Il y a très longtemps que je vis ici. Je connais chaque pierre de cette montagne mieux que tu ne connais ta chambre. Sais-tu pourquoi je vis ici? (La montagne du dieu vivant: 138/144).

Quand le même verbe exprime une relation de nature dynamique, celui-ci peut se passer de complément: *plonger, se détacher, toucher*.

En dépit des différences mentionnées tous ces verbes participent à l'expression d'une relation de localisation. Dans toutes les constructions indirectes, la notion de relation spatiale s'exprime autant à travers la préposition qui accompagne le verbe qu'à travers le verbe lui-même, qui marque comme nous l'avons vu une position, une posture, ou une manière d'être disposé dans l'espace. Ainsi, pour un verbe ayant la structure [N cible V état Prép. N site] d'un verbe de localisation, le complément n'a pas nécessairement un caractère obligatoire. Pour avoir le statut de verbe de localisation, il est important que le lexème verbal manifeste les propriétés d'un verbe d'état susceptible d'instaurer une relation spatiale de localisation entre une cible et un site.

Parmi les verbes et les prépositions relevant de l'expression de la donnée spatiale certains sont employés de façon répétée pour dénoter un déplacement réel, ou un déplacement spatialisé. Le déplacement métaphorique ouvre la voie à une interprétation symbolique des textes le cléziens.

C'est aussi une vision qui nous est proposée des mondes abstraits des émotions, des sentiments, des comportements mentaux, des états de rêverie, de l'importance du passage de l'état au processus et inversement, enfin, du déplacement dans l'espace en tant que voyage initiatique comme c'est le cas de la nouvelle «La montagne du dieu vivant» de J.M.G. Le Clézio.

En guise de conclusion

Nous avons consacré cet article à «**L'orientation dans l'espace**» et aux principaux moyens d'expression des structures spatiales. Après l'analyse du thème lexical du verbe employé dans la phrase nous avons aussi étudié les axes autour desquels s'organisent les structures de la donnée spatiale: l'orientation et la limite. Ces distinctions sont réalisées par les verbes et les prépositions.

Pour aborder l'étude de la donnée spatiale en linguistique nous devons faire la distinction:

localisation / direction qui correspond grosso modo à l'opposition statique / dynamique.

Le trait dynamique sera associé au trait direction du déplacement réel ou imaginaire. L'absence de direction, d'orientation correspond à une localisation spatiale ayant le trait [+coïncident], tandis que le trait de direction va correspondre à un point de repère [-coïncident].

La dimension de position ayant le trait [\pm coïncident] précise le point de repère qui peut marquer plusieurs oppositions: intériorité / vs / extériorité, infériorité/vs/supériorité, antériorité /vs /postériorité. Ces traits oppositionnels se combinent entre eux pour donner naissance à d'autres sous-types de locatifs spatiaux.

Les éléments linguistiques fondamentaux qui expriment ces déterminations spatiales sont constitués par: le thème lexical du verbe engagé dans la phrase en relation avec des prépositions de lieu, ou avec des locutions prépositionnelles, et par le GN qui réalise la localisation spatiale.

Les rapports qui s'établissent entre les verbes et les réalisateurs du locatif (GN, G Prép., substituts) sont très importants pour rendre compte des structures locatives.

Les relations statiques indiquent d'une manière plus ou moins précise la position qu'occupe de manière permanente ou à un certain instant, un élément cible par rapport à un repère choisi comme site. Une distinction doit être faite entre les relations de distance, qui donnent simplement une idée de proximité ou d'éloignement et les relations de type positionnel qui localisent la cible dans la portion d'espace occupée par le site (relations topologiques) ou dans une région de l'espace qui se définit par rapport à sa position (relations projectives)

Pour étudier les verbes locatifs il est important de mettre en évidence l'ensemble des structures verbales par lesquelles s'expriment soit la localisation (statique), soit le déplacement. La relation spatiale statique exprimée par ces verbes devient visible surtout lorsque le verbe est utilisé au participe passé, et ces structures sont nombreuses dans les nouvelles de Le Clézio (surtout la forme être+participe passé et la forme pronominale: *se dresser*, *être dressé*, *s'étaler*, *être étalé*, etc.)

La description du déplacement doit tenir compte des facteurs temporels et aspectuels grâce auxquels des phases différentes du procès peuvent être focalisées: la phase initiale, médiane et finale. De cette façon, on peut caractériser les états s'appliquant à la cible ou au site, avant, pendant ou après le déplacement.

Pour l'établissement de la relation spatiale de localisation nous allons souligner les deux situations essentielles: si le lieu est exprimé, nous avons affaire à une relation de localisation explicite et si le lieu n'est pas exprimé explicitement, la relation de localisation est implicite.

BIBLIOGRAPHIE

1. **Anderson, John, M.**, (1975), «La grammaire des cas», dans *Langages*, nr. 38, traduite en français par Françoise Dubois Charlier, Université de Paris III
2. **Anscombe, Jean Claude.**, (1993)» Sur/sous: de la localisation spatiale à la localisation temporelle», *Lexique 11*: pp.111-146
3. **Asher Nicolas., Aurnague Michel.**, SABLAYROLLES, Jean-François., VIEU, L. (1995), «De l'espace-temps dans l'analyse du discours», *Sémiotiques nr.9*, C.N.R.S.&Institut National de la Langue française, Paris, Didier.
4. www.revue-texto.net/Parutions/Sémiotique/Sémiotiques.html
5. **Aurnague, Michel.**, (1991), «*Contribution à l'étude de la sémantique formelle de l'espace et du raisonnement spatial: la localisation interne en français, sémantique et structures inférentielles*», Thèse, Université Paul Sabatier, Toulouse.
6. **Aurnague, Michel.**, STOSIC, Dejan., (2002-2)» La préposition **par** et l'expression du déplacement. Vers une caractérisation sémantique et cognitive de la notion de *trajet*», *Cahiers*

de lexicologie, nr. 81, 2002-2, p.113-139

7.**Berthonneau, Anne - Marie**, (1997) «*Avant/après. De l'espace au temps*» *Lexique 11*, Presses Universitaires de Lille, Paris, Larousse, pp.111-145

8.**Boons, Jean Paul** (1987): «La notion sémantique de déplacement dans une classification syntaxique des verbes locatifs», *Langue française*, 76, Larousse, Paris.pp.5-40

9.**Borillo, Andrée.**, (1990), «A propos de la localisation spatiale», *Langue française nr. 86*, pp.75-84

10.**Borillo, Andrée.**, (1998), «*L'espace et son expression en français*», Paris, Éditions Ophrys, coll. *L'essentiel*

11.**Cristea, Teodora** (1975) «*Le locatif spatio-temporel en français contemporain*», CMUB, București

12.**Cristea, Teodora**, (1976), «*Relations et formes casuelles en français contemporain*», CMUB, București

13.**Dervillez –Bastuji, Jacqueline** (1982) «Structures des relations spatiales dans quelques langues naturelles. Introduction à une théorie sémantique», Genève, Paris, Droz.

14.**Laur, Dany.**, (1993) «La relation entre le verbe et la préposition dans la sémantique du déplacement», *Langages nr.110*, Larousse, Paris, 47-67

15.**Vandeloise, Claude.**, (1986): «*L'espace en français, sémantique des prépositions spatiales*», Paris, Éditions du Seuil.

LA OBRA DE CERVANTES EN RUMANIA: LA GALATEA

Tudora Șandru MEHEDIŢI

La traducción de la novela pastoril *La Galatea*, realizada por Sorin Mărculescu, es la primera versión al rumano de esta obra de debut de Miguel de Cervantes, publicada en 1585. La historia literaria consigna el hecho de que su creador le tuvo especial afecto y un altísimo concepto de ella. Prueba significativa, entre otras, es que en su genial *Don Quijote de la Mancha*, en el capítulo de la quema de los libros de la biblioteca del protagonista, que al final de su vida se vuelve cuerdo, se salva *La Galatea* de entre las novelas pastoriles que acaban en la hoguera.

Cervantes compuso esta obra a los pocos años de haber vuelto finalmente a España de su largo cautiverio en Argel. Es conocido que tras el episodio más glorioso de su biografía – su participación en la famosa batalla naval de Lepanto (1571), “la más alta ocasión que vieron los siglos pasados, los presentes, ni esperan ver los venideros”, en la cual se ganó una merecida aureola de héroe por su valentía y, por haber perdido de un arquebuzazo el uso de la mano izquierda, el apodo que llevó con orgullo de “el manco de Lepanto” – siguió un suceso dramático: de regreso a su patria, a bordo de la galera *Sol*, ésta fue saqueada por los piratas turcos y Cervantes capturado y llevado a Argel donde pasó encarcelado cinco años. Sin embargo, una vez en Madrid, con treinta y tres años de los cuales los últimos diez los había pasado entre la guerra y la prisión, le espera un sinfín de sinsabores y frustraciones: en el lugar del reconocimiento oficial, recibe sólo cargos modestos, mal pagados, y su vida familiar tampoco le proporciona la ansiada serenidad (de una relación clandestina con una mujer casada nace su hija Isabel, y su matrimonio con Catalina de Salazar no parece haber sido una unión sellada por el amor). Desengañado por la realidad, Cervantes se refugia en el mundo de la literatura, es decir de la ficción, de la belleza, de lo ideal y, a los treinta y ocho años, escribe su primera obra mayor (en su juventud había compuesto algunos sonetos), la novela pastoril *La Galatea*. Su publicación fue un éxito no sólo en España, donde conoce dos ediciones hasta fines del siglo XVI, sino también en Francia, pero a partir del siglo XVII cae en olvido hasta principios del siglo XIX, cuando los románticos alemanes la redescubren y aprecian, pero sólo desde mediados del mismo se inicia su efectiva valoración.

La Galatea tiene un valor aparte considerada tanto en sí, siendo la primera obra del *Príncipe de los Ingenios*, como en el conjunto de la creación cervantina “por la capacidad de anticipar las líneas de fuerza de todos los libros que iban a seguir”, según destaca Sorin Marculescu, autor también del avisado prefacio de su reciente versión al rumano, con el sugestivo título “*La Galatea* como prólogo y epílogo cervantino”.

Como género literario, es una novela pastoril al estilo puesto en boga por la *Arcadia* de Sannazaro, al representar sin embargo el punto de convergencia de tres especies narrativas distintas - la novela caballeresca, la pastoril y la picaresca -, ilustradas por lo demás en toda la producción en prosa del genial escritor y que florecen plenamente en *El Quijote*. En ella se unen armoniosamente la prosa y la poesía - sus 5176 versos constituyen el archivo más rico y variado de la creación poética cervantina -, ambas ilustrando un registro estilístico único, que usa alternativa y justificadamente ambos instrumentos.

Subestimada en comparación con la prosa, la poesía de Cervantes, plasmada por la noble exaltación del espíritu renascentista, encierra un encanto arcano revelado con certera intuición poética y refinado arte por el traductor, que define su esencia: “Me ha parecido (la poesía de *La*

Galatea) atractiva, a menudo impactante, situada a medio camino entre el límpido garcilacismo tan apreciado por Cervantes ... y la futura y cada vez más acentuada tensión barroca que flotaba en el aire”.

La novela se ambienta en un lugar entre ideal y real, a orillas del Tajo, cerca de la imperial ciudad de Toledo. El amor, concepto fundamental que estructura la novela pastoril en general, configura la trama principal, cuyo desarrollo narrativo sencillo, lineal, describe el sentimiento apasionado de dos jóvenes pastores, Elicio y Erastro, por la bellísima pastora Galatea, que no quiere verse sujeta al yugo del amor y hace sufrir a los dos. La estructura épica es sin embargo compleja, por las cuatro novelas intercaladas, procedimiento al cual Cervantes iba a acudir, con virtuosismo, en *El Quijote* y en su última novela, *Los trabajos de Persiles y Sigismunda*, así como por la incorporación de unos duelos dialécticos sobre la naturaleza del amor, sobre qué pasión derivada del amor causa más dolor (los celos, el desdén, la ausencia o la muerte del ser amado) y de un extenso *Canto a Caliope*: la musa de los poetas aparece a los pastores, ocasión para que Cervantes elogie a los ingenios vivos de la poesía española (Góngora, Lope de Vega, Fray Luis de León). Todo ello intensifica y dinamiza la trama central, dándole relieve, color, variedad. Elicio canta su amor profundo y constante, con vibrantes inflexiones, de una sinceridad conmovedora. Erastro, en un registro menos diafano, lo acompaña en esta adoración infinita. La intriga corre dulcemente, entre la exaltación del amor ideal y los tormentos del sentimiento no correspondido, para volverse tumultuosa hacia el final, cuando el padre de Galatea, Aureliano, decide casarla con un rico pastor portugués. Desesperada, la muchacha se deja convencer por la fuerza del amor de Elicio, y el feliz joven le promete con entusiasmo que todos los pastores de los valles cercanos correrán en su ayuda para hacer triunfar el amor verdadero. *La Galatea* es por lo tanto un delicado canto que magnifica el amor, el amor puro, de corte platónico, sentimiento inefable que cobra vida por la contemplación del ser adorado.

La naturaleza llena de encanto, una auténtica eterna primavera, acompaña constantemente a los protagonistas y participa en sus vivencias, creando un ambiente feérico. Los paisajes pueden parecer estereotipados - bosques, claros, llanos, arroyos – pero están siempre animados, mediante el soplo del ingenio creador cervantino, por una fuerza objetiva evidente.

Al indudable acierto de *La Galatea* en ropaje rumano el mérito del traductor es fundamental. Con la reciente *Galateea*, el hispanista Sorin Marculescu, poeta, ensayista, traductor, cierra el círculo mágico de las traducciones de la obra narrativa de Cervantes, a la cual ha venido consagrando, con talento, entrega y pasión, más de la mitad de su vida de creación. Esta empresa de excepcional valor se inició hace tres décadas, con la última novela del gran escritor, *Los trabajos de Persiles y Sigismunda* y se continuó con *Las Novelas ejemplares* y la inmortal novela *Don Quijote de la Mancha*. A las virtudes incuestionables de la trasposición al rumano de todas estas obras maestras cervantinas se añade el impresionante rigor del aparato crítico de cada versión, ya que todas se benefician de un amplio y avisado estudio introductorio, de sustanciosos comentarios y notas que ofrecen una información sumamente rica y variada, así como interesantes opiniones críticas, fruto de una atenta investigación interdisciplinaria, creando en definitiva la impresión de unas verdaderas ediciones modelo. He aquí un ejemplo edificante: el nutrido estudio que abre la versión rumana de *La Galatea* proyecta la visión enciclopédica sobre el fenómeno de la pastoría, primero en la literatura universal, luego en la española, para explicar a continuación la génesis de *La Galatea* y examinar su estructura, sus características, su recepción y el lugar que le corresponde en el conjunto de la producción cervantina.

La calidad más sobresaliente de entre las numeroasas que ostenta *Galateea* es sin duda la profunda capacidad de verter al rumano el **espíritu** de la creación cervantina. Sorin Mărculescu realiza una compleja y minuciosa investigación del universo cervantino, afirmándose como

profundo y pertinente conocedor de la vida, obra y, en gran medida, de la extensísima bibliografía sobre Cervantes.

El traductor tuvo que vencer las múltiples dificultades de naturaleza lingüística del texto, que constituyen una auténtica piedra de toque para el traductor de hoy y se encuentran en todos los niveles - sintáctico, léxico, semántico, fraseológico, prosódico - de la lengua, puesto que la novela abunda en arcaísmos, cultismos, latinismos, italianismos, así como en hipérbatos, metáforas, tautologías. Las equivalencias son siempre sugestivas, produciendo la anhelada impresión de que el texto fluye sin tropiezos, con naturalidad. En la traducción de los más de cinco mil versos, que representan una búsqueda deliberada por aquel entonces del modernismo formal, el arte del poeta y traductor rumano luce con brillo, cumpliendo magistralmente con la finalidad propuesta. Estas virtudes de la versión rumana derivan del concepto mismo del traductor expresado sugestivamente por el sintagma **literalidad expresiva** que lo guió en todo su empeño de verter al rumano no sólo la obra de Cervantes, sino también los maravillosos romances, o los versos de algunos brillantes poetas del Siglo de Oro, y que hizo fructificar identificándose con el original, respetando estrictamente el ritmo de la frase y del verso, tratando siempre de realizar una traducción melodiosa.

Sirvan de ejemplo, de entre los innumerables que se pudieran aducir, los primeros versos del libro (a diferencia de otras novelas pastoriles, *La Galatea* se abre con una forma poética): “*Mientras que al triste, lamentable acento / del mal acorde son del canto mío / en eco amarga de cansado aliento / responde el monte, el prado, el llano, el río / demos al sordo y presuroso viento / las quejas que del pecho ardiente y frío / salen a mi pesar, pidiendo en vano / ayuda al río, al monte, al prado, al llano*” que en rumano suenan con la melodía pura del original: “*Cât la mâhnitul zvon surpat de jale / al tristului meu cânt abia-ngăimat, / prin Eco-amara, -n icnetele sale, / răspund și deal, și câmp, și râu, și prat, / zoritului vânt surd i-arunc în cale / plânsul pieptului meu ars și-nghetât, / tânjind în van un ajutor să-mi vie / din deal, din prat, din râu sau din câmpie.*”

Por fin, he aquí el último terceto del soneto final: “*Diré que son de amor los recios tiros / dulces al alma, al cuerpo saludables, / y que en su bien no hay medio, sino extremo*” – “*Voi spune-ale iubirii răni și chinuri, / că-n suflet dulci mi-s, și-n trup mângâiere, / și-ntru slujirea-i nu-i drum, ci extreme.*”

La Galatea que Sorin Mărculescu ofrece a los lectores rumanos es un modelo de traducción inspirada, que reúne impecablemente la fidelidad al texto original con la capacidad de recrear el discurso narrativo y poético, potenciada con generosidad por el don y la sensibilidad del traductor-poeta.

PICARESCA CONFORMISTA Y PROBLEMÁTICA

Conf. dr. Maria-Gabriela NECHES

Albert Camus, al aceptar el Premio Nobel de Literatura, afirmó, en su discurso de recepción, que el escritor no puede ponerse al servicio de quienes hacen la historia, sino al servicio de quienes la sufren. La novela surge de la desobediencia de la historia.

En el panorama de la literatura española del Siglo de Oro, la novela picaresca se define fundamentalmente por la obediencia o desobediencia frente a la historia o, con mayor exactitud, por el conformismo o inconformismo que los autores de este tipo de novelas adoptan como actitudes básicas ante unos valores anacrónicos, que ya no respondían a la crisis social, económica y política de la época.

En el marco de lo que la crítica ha llamado la primera oleada de obras iniciadoras, es decir, *Lazarillo de Tormes*, *Guzmán de Alfarache*, *El buscón*, *Marcos de Obregón* y *La pícara Justina*, nos hemos dedicado al estudio tanto estético como ético de tres grandes temas de la literatura de la época, que son particularmente relevantes en la picaresca. Estrechamente entrelazados, estos temas, que corresponden a otros tantos valores vigentes en la época, son la **honra**, la **religión** y la **sociedad** con sus varios tipos y problemas de toda índole, de dimensión particular española o universal. El enfoque metodológico que hemos adoptado es uno comparativo. Hemos agrupado el análisis de los tres temas fundamentales en núcleos de irradiación artística y semántica que abarcan sucesivamente las novelas mencionadas.

El honor

En *Lazarillo de Tormes*, el asunto de “la negra que llaman honra” que comenta el personaje protagonista frente al orgullo del escudero, en el tratado tercero de su “caso”, resulta ser una preocupación muy honda que, al lado de otros elementos estructurales, confiere unidad a la obra, ya desde el prólogo. Cuando el autor reproduce la cita irónica de Cicerón “el honor cría las artes”, lo hace con el propósito de desenmascarar el fraude que puede encubrir un concepto genérico como el del honor en casos particulares de la vida social. Tampoco es casual que, en la conclusión del libro, el mismo Lázaro que, según los criterios superficiales del escudero, no “sentía las cosas de la honra”, tenga que defenderse de las “malas lenguas” que murmuran contra él, por las relaciones demasiado íntimas entre su mujer y su amo, el arcipreste de San Salvador.

Pero la irónica desvalorización del concepto del pundonor, que era uno de los pilares de la mitomanía nacional del *homo hispanicus* de la época, se convierte en una obsesión tremendamente angustiada para el narrador de *Guzmán de Alfarache* de Mateo Alemán. La angustia provocada por el honor, abstracto y aplastante a la vez, que le ha sido impuesto arbitrariamente desde fuera y que se pierde con tanta facilidad en manos de la opinión ajena, es una tensión existencial que atraviesa toda la novela, contribuyendo de modo determinante al desgarramiento íntimo del protagonista y al ambiente de desengaño. El hombre en el concepto de Alemán se ve muy a menudo víctima de una conspiración universal contra su patética e insignificante existencia.

Este paralelo temático se encuentra de modo imprescindible en las demás obras del género picaresco. Pablos, el *Buscón* de Quevedo, cae víctima del código genealógico del honor, precisamente por su audacia de tratar de disimular sus orígenes judaicos y fingirse caballero. Además del fracaso al que el escritor somete a su pícaro, lo que presta unidad a la novela es la

tensión verbal, el retruécano o juego de palabras y el sarcasmo continuos, la profusión de pormenores ridículos y sórdidos que rebajan la estatura humana del personaje. Este rebajamiento casi patológico del buscón es uno de los aspectos de una perspectiva estética, propia (en varias proporciones, por supuesto) tanto del *Lazarillo* como del *Guzmán*, que no se preocupa por el nexo entre la personalidad humana y el mundo exterior. Vicente Espinel incorpora el tema del honor en su *Vida de Marcos de Obregón*, con una actitud conciliatoria, general en su obra, que reduce a lo mínimo cualquier conflicto grave entre el narrador y la sociedad. “Paciencia y humildad” son las virtudes que predica Marcos, cuya finalidad es la de ser un buen esclavo, ya que la obediencia al superior lo convierte en un ser que carece total y profundamente de libertad.

En cada autor se nota un grado distinto de simpatía e identificación con el pícaro, lo que se refleja de manera patente en el modo en que el pícaro mismo vive sus experiencias – problemáticamente o como mero pretexto literario – y define sus propios horizontes ontológicos. La calculada ironía ambigua de Lázaro, al final de la novela se convierte en pesadilla inacabable para Guzmán; y lo que este trata de olvidar sin éxito es el punto de partida para un gran despliegue verbal en Quevedo. Si Marcos trata de minimizar las tensiones asociadas con el concepto de honor en la España de la decadencia prebarroca y barroca, la casi militante insistencia en su cristianismo nuevo y los juegos alrededor de temas afines de Justina, “fundadora de la picardía”, abren otra perspectiva sobre el problema. *La pícara Justina*, novela de López de Úbeda, abunda en los temas familiares de las lenguas maldicientes, la envidia y las falsas acusaciones. Pero en vez de huir de su pasado, o de suavizar el antagonismo entre su situación social minoritaria y los prejuicios raciales en vigencia, *La pícara Justina* toma una posición de agresividad burlesca que sustituye el código genealógico (limpieza de la sangre; condición de cristianos viejos, por oposición a los conversos, o cristianos nuevos, sujetos a persecuciones en la sociedad española del Siglo de Oro) del honor por el de la picaresca. Los ataques verbales se dedican a poner en ridículo lo absurdo de las normas de la limpieza de la sangre, integrante básico del concepto del honor, además de su fundamental exterioridad que pasa por alto la interioridad de la persona. Si Quevedo rebajaba por medio de la sátira más despiadada la estatura humana hasta el nivel de la caricatura y lo grotesco, la audacia de López de Úbeda es asombrosa, ya que la cosificación del ser humano, en la sociedad de Justina ha hallado su máxima expresión verbal y gráfica, gracias a un sarcasmo francamente brutal. La elección de una pícara como protagonista no es más que una cortina de humo que facilita al autor lo que es fundamentalmente un desafío a la sociedad de la época.

En el marco del conjunto de las novelas picarescas, la mayoría, con una sola excepción, se inscriben en un conformismo fundamental, en cuanto al tema del honor, ya que la crítica de un concepto degradado y hueco, sin impacto auténtico sobre la conducta humana no se eleva a la altura de proponer otro valor o, por lo menos, de injertarle otra sustancia. Este aspecto confiere condición de víctimas a los pícaros protagonistas. *La pícara Justina*, en cambio, proyecta una nueva tabla de valores, aunque por vía irónicamente negativa y burlesca, lo que comprueba que el género de la picaresca mantiene el potencial de contemplar críticamente la sociedad que le dio vida.

La religión

Estrechamente entrelazado con el anterior, el tema de la religiosidad, conoce en el tercer tratado de *Lazarillo de Tormes* un cambio de enfoque, a saber, la sustitución del motivo del hambre por la sátira anticlerical que apunta hacia la falta de caridad cristiana (en el clérigo de Maqueda). La religiosidad de Guzmán va más allá del continuo sermón formal sobre

ejemplaridades abstractas. La ausencia de la auténtica caridad cristiana, aparece en la novela de Alemán en tal proporción que denota su importancia en la textura ideológica del libro, junto con la obsesión del linaje y el honor. En la novela, no hay dos lados claramente contrapuestos, el bien frente al mal, que se enfrentan para mostrar la verdad. El cristianismo como el honor quedan sujetos a las acciones de los seres humanos que los encarnan. Hay que distinguir entre religión y religiosidad, lo mismo que entre honor y virtud. La cuestión no es de creer o no creer, de tener o no tener fe en Dios; ni siquiera de moralizar en nombre de una causa particular, sea religiosa o social. Para Mateo Alemán, entre tantos otros, estos conceptos abstractos y huecos de lo que es la “verdadera honra” o la “auténtica religiosidad” van ordenándose metafóricamente y existencialmente en fuerzas contrarias a la condición humana, una universal conspiración del caos eterno, responsable de la actitud de amargo resentimiento y de angustiada desesperación. En cuanto a la religiosidad del *Buscón*, la tendencia dominante de Quevedo es la paródica. El narrador trata la religión de manera bastante irreverente. El problema no estriba para él en la religión, sino en los malos clérigos, sujetos a la continua agresión burlesca que raya en la caricatura y lo grotesco y que es la actitud dominante de Quevedo ante lo humano, torpe y ridículo, por excelencia. Vicente Espinel conserva en *La vida de Marcos de Obregón*, con respecto a la religión, la misma postura conciliadora que se nota en el tema del honor, sin gran impacto sobre los problemas de fondo que el cristianismo católico ulterior al Concilio de Trento planteaba para las conciencias más angustiadas de la época barroca. Finalmente, el inconformismo de López de Úbeda ante el tema del honor queda intacto también ante el religioso, en *La pícaro Justina*.

La sociedad española

Es el tema más amplio, ya que abarca a los anteriores, del honor y la religión, que no se limita al así llamado “realismo”, asociado comúnmente a la novela picaresca, y limitado a la incorporación a las novelas de los bajos fondos de la realidad social. Desde *Lazarillo de Tormes*, el realismo de la novela, cuya máxima expresión la encontramos en el *Quijote*, consiste en la proyección de la conciencia humana en el tiempo. Y esta conciencia del tiempo es, a la vez, conciencia del dolor, físico o moral, que entra en relación dialéctica con la realidad histórica y social de la época.

Los pícaros muestran gran variedad de actitudes en relación a su conciencia y compromisos individuales con lo que realmente no son más que abstracciones – honor, religión, sociedad – hasta que llegan a integrarse a la vida de los personajes. Tal integración convierte a los personajes protagonistas de la picaresca conformista en estructuras problemáticas que viven la aguda angustia de formar parte de una sociedad gobernada por un sistema legal bueno, pero mal aplicado por los ministros de la ley. Todos los narradores, desde el anónimo de *Lazarillo*, hasta Quevedo y Vicente Espinel adoptan perspectivas que concuerdan esencialmente con la jerarquía ética y social en vigencia. Entre todos sobresale Espinel cuya adhesión al sistema social monárquico es total. No es de extrañar tal actitud en la época, si se piensa sobre todo en los desenlaces de los dramas de honor de Lope de Vega, cuya solución de los conflictos corre siempre a cargo del rey, justo y comprensivo con el pueblo, justiciero e inflexible con los malos nobles, cuya conducta indigna no está a la altura de los altos valores encarnados en ellos. Pero se trata ya de otra perspectiva que la novela picaresca no comparte ni ética ni estéticamente.

En conclusión, por distinta que haya sido la conciencia ética de los narradores de la picaresca conformista, se puede constatar una esencial dualidad, en cuanto a las contradicciones sociales que esta temática literaria refleja. Por un lado, conformismo social y por el otro, problematismo y escisión de la conciencia individual del pícaro, a la cual todos los recursos de lo

cómico, propios del género, desde la ironía a la sátira más despiadada y cruel, o la burla grotesca no consiguen aplastar.

BIBLIOGRAFÍA

1. **Vicente Espinel**, *Vida de Marcos de Obregón*, ed. Samuel Gili Gaya, 2 tomos, Madrid, 1959.
2. **Francisco de Quevedo**, *La vida del Buscón llamado don Pablos*, ed. Fernando Lázaro Carreter, Salamanca, 1965
3. **Mateo Alemán**, *La vida de Guzmán de Alfarache*, ed. Francisco Rico, Barcelona, 1967.
4. **Anónimo**, *La vida de Lazarillo de Tormes*, ed. Julio Cejador y Frauca, Madrid, 1966.
5. **López de Ubeda**, *La pícaro Justina*, ed. Valbuena Prat, Madrid, Aguilar 1955.
6. **Francisco Rico**, *La picaresca y el punto de vista*, Barcelona, 1970.
7. **Claudio Guillén**, *Disposición temporal de Lazarillo*, apud Francisco Rico, *Historia y crítica de la literatura española*, t. II Renacimiento, Barcelona, Crítica, 1980.
8. **Alan Francis**, *Picaresca, decadencia, historia*, Madrid, Gredos, 1978.

TĂCERE ȘI LINIȘTE POETICA LUI UNGARETTI ÎN PERSPECTIVA GÂNDIRII LUI HEIDEGGER

Conf. dr. Cornel Mihai IONESCU

În poemele sale de maximă concizie, Giuseppe Ungaretti pare să exploreze, din interiorul limbajului și cu ajutorul unor instrumente proprii acestuia, ceea ce reprezintă transcendența lui imediată, una neautentică și iluzorie, întrucât nu constituie decât o proiecție a imanenței limbajului dincolo de limita câmpului său de manifestare. În această extremă, limbajul experimentează și numește (fără a-l absolvi prin aceasta) eșecul de a intra în relație cu ceea ce reprezintă absoluta sa alteritate – liniștea. Zona în care se produce eșecul este un spațiu nespațial, un tărâm al suspensiei, un limb. Propriu în aparență atât liniștii, cât și cuvântului, el nu este nici al uneia, nici al celuilalt. Numele lui provizoriu, deci veșnic, este „tăcerea”. Liniștea nu întreține niciun raport cu limbajul, nici ca imaginară „origine”, nici ca iminență veșnic suspendată a lui. Tăcerea, însă, constituie cu adevărat o dublă iminență: a irumptiei limbajului și a stingerii lui, reprezentând, astfel, semnul lui apofatic.

Precaritatea tăcerii constă în aceea că nu înseamnă liniște pură, ci numai absență a limbajului sau promisiune a lui, formă în care acesta se anticipă sau își supraviețuiește în felul armonicilor ce prelungesc spectrul sonor al sunetului stins. Precaritatea limbajului rezidă în faptul că îi este refuzată posibilitatea conversiunii sau a coincidenței contrariilor, al cărui spațiu îl constituie. Orice tentativă a limbajului de a „coincide” cu veșnicia liniștii eșuează în provizoriul tăcerii și dobândește aspectul derizoriu al unei vremelnice suspensii.

Liniștea este, tăcerea sur-vine ca „moment” dialectic în economia limbajului. Întrucât, în mentalitatea romantică pe care o împărtășește Ungaretti, „liniștea” precede, ca un apriori absolut, momentul „creației” limbajului, singura formă de autoanulare a acestuia este regresia spre o „puritate originară” a sa, spre o transcendență situată dincolo de limbaj, spre anterioritatea radicală a unui „cuvânt” care nu cuvântă. *Logos alogos*.

Dacă „tăcerea” nu are doar chipul banal al absenței cuvântului, ci și pe acela subtil și paradoxal al iminenței încetării lui, poemele minime ale lui Ungaretti reprezintă gradul extrem a ceea ce Heidegger numea „*experiența limbajului*” și implică „*pericolul*” maxim al acesteia, cel al naufragiului în suprafață și al încremenirii într-o veșnică suspensie. Dar, după cum spune Hölderlin, „*acolo unde apare primejdia se ivește și salvarea*”. În poemul lui Ungaretti, această succesiune absolutorie devine concomitență paradoxală. Dacă iminența stingerii cuvântului este „primejdie”, veșnica amânare a iminenței înseamnă „mântuirea”. Poemul minim nu va înceta nicicând să se stingă. De aceea, poate, afirmă Heidegger, că „*raportul esențial dintre moarte și cuvânt uluiește, dar rămâne încă negândit*”.

„Stupoarea” produsă de dispariția cuvântului prin chiar actul manifestării lui răscumpără precaritatea „tăcerii” și a naufragiului în limbul ei a aspirației spre paradisul naiv al „liniștii”. În acest neant precar al tăcerii, se relevă faptul că adevăratul neant nu neagă ființa, ci reprezintă substratul ei originar. Actul pozitiv care instituie ordine umană și sens gastează, deopotrivă, într-o placentă de neant. Durata elementară a existenței este scandată de interstiții salutare de neant ce rămân dincoace de limbaj, dar secretă un sens de dincolo de el. „*Tra un fiore colto e l'altro donato/ l'inesprimibile nulla*”(Eterno). („Între o floare culeasă și alta dăruită/ neantul inexprimabil” – Etern). Acest poem infim denunță maxima neputință a limbajului, aceea de a „exprima” „neantul”; o face însă cu mijloacele limbajului, într-un mod în care tranzitivitatea alunecă insesizabil în autoreflexivitate. A denunța imposibilitatea exprimării neantului este,

poate, felul cel mai subtil de a afirma posibilitatea exprimării enunțului ca atare.

Poemul lui Ungaretti nu poate „exprima” „neantul”, dar exprimă „inexprimabilitatea lui”. Limbajul liminar este, în mod inevitabil, un metalimbaj. Aceasta nu atât pentru că numește eșecul coincidenței cu alteritatea lui absolută, cât, mai ales, pentru că organizează cu rigoare scenariul acestei tentative paradoxale. Logica însăși a conversiunii necesită ca termenul aflat în punctul critic al „coincidenței” să prezinte maxima identitate cu sine. Poemul infim al lui Ungaretti opune mirajului liniștii „neantului” „inexprimabil” rigoarea unei stingeri „eterne” și simplitatea unei forme desăvârșite. Nimic nu este mai contrar „nimicului” amorf decât cercul calm întors în sine al „florii” și nimic mai opus atotputerniciei indiferente a neantului decât fragilitatea ei concentrată într-un „cosmos” înfinitesimal.

Dacă suspensia reprezintă „figura” cea mai adecvată a precarității, echilibrul delicat dintre „floarea culeasă” și cea „dăruită” conține o secretă promisiune de veșnicie. Nici când un element aflat în iminența stingerii nu a oferit o mai pregnantă prezență a ceea ce nu va înceta nicicând să dispară.

În aparență, conversiunea poemului liminar și a „liniștii” este posibilă pentru că aceasta se află deja (dacă nu dintotdeauna) prezentă ca un nucleu secret al poemului. „Inexprimabilul neant” nu este, de fapt, altceva decât „liniștea” gândită pe „cale negativă” sub specia limbajului. În miezul fiecăreia dintre „flori” și al „eternei” lor îngemănări se află deja „neantul inexprimabil”. Această ambiguă pre-existență a unui contrariu în intimitatea celuilalt, a „inexprimabilului” în inima limbajului, constituie cauza, deopotrivă, a nostalgiei de conversiune a poemului în liniște și a eșecului în „tăcere”.

Poemul liminar este, în mod inevitabil, un act de metalimbaj numai întrucât denunță imposibilitatea de a „exprima” „neantul”; în măsura în care el numește ceea ce aspiră la imposibila conversiune, el reprezintă un „limbaj-obiect” și al „obiectelor”. Lumea acestora se vedește a fi ordonată, în egală măsură, de preexistența în intimitatea lor a ceea ce constituie termenul conversiunii lor. La nivel metalingual, între „floarea culeasă” și cea „dăruită” „inexprimabilul neant” reprezintă „diferența” minimă care distinge și asociază într-un raport de gemelitate două entități în același timp distincte și identice. La nivelul obiectelor „limbajului obiect”, „neantul inexprimabil” alcătuiește pelicula speculară în care floarea „culeasă” se reflectă ca „dăruită”, alta în identitatea cu sine. „Floarea dăruită” este aceeași, *deci* alta decât cea „culeasă” nu pentru că „neantul” ar fi despărțit clipa „culegerii” de cea a „dăruirii”, asemeni timpului fluid al lui Heraclit, și ar fi făcut ca obiectul darului să fie deja altul decât cel al intenției de a dăru. „Neantul” întemeiază darul și „inexprimabilul” lui articulează, în mod paradoxal, sintaxa darului. Corola florii „dăruite” emană o aură de „neant”, întrucât, asemeni oricărui dar, ea ascunde un maleficiu. Floarea „dăruită” este aceeași ca „floare”, dar este alta ca „dăruită”. „Neantul” organizează acest paradox al specularității. Floarea „dăruită” aureolată de „neant” din poemul lui Ungaretti își are prototipul ilustru în floarea „imensă” din insula mallarméeană „*pe care aerul o încarcă/ cu vedere, nu cu viziuni*”. Această floare arhetipală este „*împodobită/ de un contur lucid, lacună/ care a separat-o de grădini*”. „Neantul” operează ca „lacună” speculară care asociază și distinge obiectul de reflexul său, conferind acestuia „conturul” excesiv ce desemnează, antifrastic, irealitatea și transluciditatea care o „separă” de contingenta opacă a „florii culese”.

„Uimirea” heideggeriană născută din raportul inconceptibil dintre „neant” și „cuvânt” se purifică de emoția agonice și convulsivă și este exorcizată de nobila translucență mallarméeană. „*Limpedeia iubire/ a nemărginirii*” (*Vanità*). Stupoarea conversiunii extremelor rămâne un „neant” infim, receptacol al transparenței în care se concentrează un infinit în implozie.

Dintre cele două arhetipuri mallarméene ale „*miracolului limpede*”, diamantul și „floarea”

eternizată de „*conturul lucid*” al „*lacunei*” care o „*separă*” de „*grădina*” empirică, Ungaretti îl preferă pe cel de-al doilea. Poemul *Commiato* (*Bun rămas*) desfășoară scenariul prin care transparența mallarméeană ordonează într-un miracol limpede atât „*stupoarea*” înspăimântată a lui Heidegger, cât și explorarea orfică a unei „*tăceri*” „*abisale*” în care gestează „*cuvântul*”: „*Ettore Serra/ nobilă ființă/ poezia/ este lumea, umanitatea/ propria viață/ înflorite din cuvânt/ miracolul limpede/ al unui delirant ferment// Când aflu/ în această tăcere a mea/ un cuvânt/ el e dezgropat din viața mea/ ca dintr-un abis*”. Acest poem este metalingual sub două aspecte: în primul rând, ca discurs generic despre condiția „*poeziei*”; în al doilea rând, printr-un efect subtil de intertextualitate, el reprezintă o glosă implicată la minusculul poem *Eterno*. „*Neantul inexprimabil*”, care era originea paradoxală a discursului despre „*inexprimabil*”, apare acum, în mod explicit, ca spațiu al convulsiei în care din „*tăcerea*” gestantă „*înflorște*” „*cuvântul*” ca „*minune limpede*”. Poemul însuși este scandat de fazele unui *climax* care reprezintă momentele esențiale ale descinderii orfice și nivelurile acelei topici care ocrotește facerea poemului: „*abisul*” și „*liniștea*”, interstițiul „*tăcerii*” – inflorescența „*cuvântului*” ca transparență miraculoasă.

„*Floarea culeasă*” din *Eterno* aparține, încă, „*grădinii*” contingente, iar gestul culegerii este încă suspendat în limbul „*tăcerii*” în care actul darului este numai iminent. Dar după ce „*neantul inexprimabil*” o salvează de contingență și îi pecetluiește singurătatea într-un „*contur lucid*”, ea devine obiectul actului concret al „*darului*” în limpezimea liturgică a „*ostensiunii*”.

Dar prin aceasta „*neantul inexprimabil*” articulează cu mult mai mult și cu totul altceva decât intenția unui act și împlinirea lui. „*Floarea culeasă*” este emblemă a ceea ce în *Commiato* este numit o „*lume*”, dar și a modului existențial pe care Heidegger îl numește „*a fi în lume*” (*In-der-Welt-Sein*). „*Floarea dăruită*”, emblemă a ceea ce *Commiato* numește „*umanitatea*”, dar și a acelei modalități a „*ființării*”, pe care Heidegger o numește „*a fi împreună cu*” (*mit-Sein*). „*Propria viață*” reprezintă, în chip firesc, relația între „*lume*” și „*umanitate*”, între „*a fi în lume*” și „*a fi împreună*” cu ceilalți. Ea nu înseamnă altceva decât ceea ce Heidegger desemnează prin *Da-Sein* (ceea ce ființează și se deschide Ființei), definit de cele două modalități ale căror „*cifru*” sunt „*floarea culeasă*” și cea „*dăruită*”.

Ostensiunea florii „*dăruite*” care instituie, deopotrivă, limbaj și metalimbaj donează „*sens*” în dubla accepție a cuvântului; ea conferă actului înțeles și direcție, trasând vectorul care orientează subiectul ofrandei spre destinatarul ei. Creația de limbaj, înțeles și direcție, are loc în cuprinsul „*neantului inexprimabil*”, care le exclude deopotrivă. Fără această instituire, „*neantul*” nu ar putea fi exprimat ca „*inexprimabil*” și nu ar putea fi postulat nici chiar în forma radicală a apofaticului. Gestul monadic al „*culegerii*” florii ar rămâne prizonier într-o circularitate de dincoace de limbaj, dacă „*neantul*” nu l-ar deschide spre un sens și o direcție opuse pragmatismului său narcisic. „*Sensul*” traversează „*neantul*” anterior pe care îl exprimă ca „*inexprimabil*” și-l instituie ca obiect ulterior, inaccesibil și indispensabil al său. Drumul de la „*floarea culeasă*” la cea „*dăruită*” desfășoară acel spațiu al deschiderii în care, în gândirea lui Heidegger, „*ființarea*” se păstrează ca *Ek-sistenz*, ca situarea în afară și ca rămânere în deschiderea Ființei. „*Floarea culeasă*” este „*separată*” de „*grădina*” tuturor celor ce ființează (*Seiendes*) și purtată în deschiderea „*ek-sistenței*”, „*dăruită*” ființei ei celei adevărate (*Sein*). În poezia lui Ungaretti, însă, „*ek-sistentul*” (*il mondo – l’umanità – la propria vita*) nu doar dobândește sens (înțeles și direcție), ci este în sine acest sens prin care ceea ce ființează „*ek-sistă*”, adică se menține în deschiderea care-i asigură proximitatea Ființei.

În gândirea lui Heidegger, ființa umană este situată „*în mijlocul existentului*”, al cărui „*ansamblu*” îi este insesizabil; dar care „*i se dezvăluie în ansamblul său*” în „*tonalitatea*” (*Stimmung*) proprie unei anumite „*situații afective*” (*Befindlichkeit*). O asemenea „*tonalitate afectivă*” este „*angoasa*” care „*revelă*” sau „*dezvăluie neantul*” și arată că situarea în „*mijlocul*

existentului” nu înseamnă o „situație” ca atare, ci o formă specifică de suspensie, alunecare și erantă. „Angoasa revelă neantul, spune Heidegger. În angoasă, noi plutim în suspensie. Mai limpede spus, angoasa ne menține astfel suspendați, întrucât ea produce o alunecare a existentului în ansamblul lui. Așa se face că noi înșine ne simțim alunecând în același timp în mijlocul existentului. De aceea, în fond, angoasa nu te apasă «pe tine» sau «pe mine», ci așa «ne» «simțim»”.

„Angoasa” benefică din gândirea heideggeriană prin care ceea ce ființează se menține în deschiderea și în „lumina” „Ființei” își află analogia revelatoare în „fermentul delirant” din care gastează „miracolul limpede” al „cuvântului” (*Commiato*). Dar „suspensiei” și „plutirii” în „mijlocul existentului” intuit prin „angoasă” „în ansamblul său” i se substituie, în poezia lui Ungaretti, traiectul orfic al descinderii în „abisul” ființei și al „înțoarcerii la lumină”, circularitate care concentrează în închiderea ei energia „înfloririi cuvântului” și a „risipirii cântului”: „*Sosește aici poetul/ și apoi se întoarce la lumină cu cântările lui/ și le risipește// Din această poezie/ îmi rămâne/ acel neant/ al tainei ineputabile*” (*Il porto sepolto – Port înmormântat*). Într-un mod mai explicit decât în *Eterno* sau în *Commiato*, în acest poem „neantul” se vedește nu doar mediul gestant al poemului („abisul”, „portul înmormântat” în „cimitirul marin”) sau „zona” care mediază relația dintre „ființa-în-lume” și „ființa-împreună-cu”, ci acea componentă a lui, ireductibilă la „lumina” „lumii înconjurătoare” (*Um-Welt*) sau la comuniunea cu ceilalți (*Mit-Sein*) prin „cânt” într-o „umanitate” născută prin poem, dar care nu epuizează poemul („risipește cânturile”). Această componentă, care în „cânt” nu aparține „cântului” și în limbaj rămâne dincoace de limbaj, nu este nici un simplu înglobant ce rămâne străin de natura a ceea ce înglobează, nici un simplu substrat care nu participă la realitatea a ceea ce produce. Ea reprezintă însăși esența a ceea ce îngăduie să fie și la care nu este în niciun chip reductibilă. Cu alte cuvinte, „fermentul delirant” nu se transsubstanțiază complet în „miracol limpede”. Întrucât exhaustiunea nu este posibilă, va exista întotdeauna în „înflorirea cuvântului” un „rest” nesublimat și „inexprimabil” din ceea ce „abisul” refuză absolutei decantări. „Conturul lucid” al „florii” va fi dublat de spectrul invizibil al „soarelui negru” al „abisului”, „miracolul” va cristaliza în jurul unui nucleu secret de „delir”, iar „limpezimea” va continua în mod insesizabil să „fermenteze”: „*Limpido stupore*”. Conform logicii „orfice”, acest „rest” reprezintă totalitatea însăși care participă la sine sub specia unei alterități pe care ea însăși o produce. „*Neantul*, scrie Heidegger, *nu este opusul independent în raport cu existentul, ci se dezvăluie în modul cum compune ființa acestui existent*”.

Il porto sepolto reprezintă o glosă mai explicită a poemului *Eterno* decât *Commiato*. „Neantul” este acum calificat prin două categorii negative ce se explică reciproc. Printr-o deplasare a accentului de pe aspectul ontologic pe cel gnoseologic, el este identificat mai întâi cu „taina”. Întrucât aceasta sfidează orice veleitate de exhaustiune („ineputabilă”), „neantul” rămâne în mod firesc „inexprimabil”. „Poetul” revine din coborârea orfică în „lumina” lumii, dar, asemeni heideggerienului *Lichtung*, actul său, pe de o parte „iluminează” prin „risipa” de sine și oferă cântul împărtășirii unanime, pe de alta, își rezumă „dispersia” în „luminișul” mărginit de „taina ineputabilă” ce continuă să sălășluiască în „abisul” pe care el l-a „săpat”. „Iluminarea” nu este nici totală, nici definitivă. Ea are precaritatea și parțialitatea „dezvăluirii” heideggeriene într-o *Lichtung*: luminișul pădurii sau ochiul de senin deschis printre norii întunecați. „*Limpezimea se vedește în deschidere*, spune Heidegger, *și acolo luptă ea cu umbra... Numim în germană această stare de deschidere care singură face posibil ca orice să poată fi oferit privirii și să poată fi arătat: DIE LICHTUNG... Ceea ce se numește WALDLICHTUNG, luminișul în pădure, este resimțit prin contrast cu adâncimea deasă a pădurii... Lumina poate, într-adevăr, să viziteze LICHTUNG, luminișul, în ceea ce acesta are deschis și să facă să joace în el lumina și*

întunericul. Dar nu lumina creează vreodată deschiderea luminișului, dimpotrivă, lumina presupune luminișul. Deschiderea, totuși, nu este accesibilă doar luminii, ci la fel de bine glasului care răsună, și al cărui sunet se stinge treptat. LICHTUNG este luminiș pentru prezență și pentru absență”.

„Lumina” în care se propagă „cântul” orfic emană dintr-un izvor de „secret” inepuizabil: „conturul lucid” al „florii” mallarméene reprezintă o „lacună” fragilă în care este iminent să irumpă umbra „grădinii” de care a „separat-o”. „Floarea culeasă” este umbra anticipată a celei „dăruite”. „Nemărginirea” care provoacă „limpedea uimire” (*Vanità*) nu este în mod explicit și definitiv cea a luminii, întunericul „abisului” poate converti oricând „uimirea” în spaimă și „limpezimea” ei în „delir”. În sfârșit, „dispersia” în lumină a „cânturilor” nu înseamnă promisiunea de stingere a limbajului în liniștea râvnită, ci doar suspensia lui în echivocul și determinarea propriei limbajului „tăcerii”. „Această tăcere a mea” (*questo mio silenzio*) nu este „liniștea” de dinaintea limbajului, ci numai „tăcerea” în care poemul gesta în iminența proferării lui. „*LICHTUNG este luminiș, pentru prezență și pentru absență*”, afirmă Heidegger. Liniștea, sugerează Ungaretti, este limita spre care tind, în conversiune reciprocă, tăcerea și limbajul.

În același timp cu Heidegger și cu o egală acuitate, Ungaretti delimitează în mod explicit cadrul teoretic al gândirii sale, discernabilă prin lectura în palimpsest a poemelor comentate doar în forma latentă a presupuzițiilor. Într-o primă formulare, din ianuarie 1922, Ungaretti face distincție între „misterul” originar, intrinsec ființei umane și înglobând „existentul” ca atare, ceea ce, în mod paradoxal, reprezintă în același timp „manifestarea cea mai înaltă” a misterului și ceea ce se opune fără a se afirma ca limită umană a lui: „măsura” lumii omenești, deopotrivă, finite și deschise: „*Știm prea bine că, întrucât totul pentru om se întemeiază dintotdeauna pe un dat obscur, nimeni nu va fi vreodată în măsură să rezolve omenește relația sau cu acest dat fără a se rătăci, fără a se pierde, fără a se anula; și mai știm la fel de bine că nu vor exista nicicând lumini umane... capabile să facă măsurabil acest dat, să-l facă transparent pentru ca, în cele din urmă, să ne apară. Misterul există, se află în noi. E de ajuns să nu uităm aceasta: dar nu măsura misterului, lucru omenește nebunesc, ci a ceva care într-un anumit sens se opune misterului, deși înseamnă pentru noi manifestarea lui cea mai înaltă: această lume pământescă înțeleasă drept o continuă invenție a omului*”.

Conform „logicii”, omul reprezintă, în același timp și în mod indecidabil, receptacolul predilect al „misterului” și originea unei „măsuri” care, ca supremă „manifestare” a lui, i se „opune” fără a se institui ca limită a lui. Această inextricabilă conexiune între un dat intrinsec și o orientare extrinsecă, vădire și contrariu al acestui dat, amintește în linii mari raportul de participare reciprocă între *Sein* și *Da-Sein* în gândirea lui Heidegger. (Cu rezerva că: a) Acesta a amendat toate încercările de „antropologizare” a gândirii, adică de interpretare a lui *Da-Sein* ca mod privilegiat de ființare; b) diferența ontico-ontologică dintre *Sein* și *Da-Sein* nu ia forma „opozitiei” decât în sensul larg că în raport cu infinitatea lui *Sein*, *Da-Sein* este marcat de „finitudine”. Astfel, sensul „autenticității” lui *Da-Sein* este să rămână în deschiderea Ființei.)

Pe de altă parte, în paradoxul unui „mister” infinit, care emană „o măsură” ce i se „opune”, fără a-l putea limita și reduce la „sens”, recunoaștem acea modalitate a „ek-sistenței” de a fi „posibilitate” de a fi și numai aceasta. „*Mai originar decât omul este finitudinea lui Da-Sein în el*”, scrie Heidegger în *Kant und das Problem der Metaphysik* (*Kant și problema metafizicii*, 1929) la câțiva ani după apariția eseului comentat al lui Ungaretti.

În sfârșit, paradoxul final al unei „măsuri” vădite ca proces deschis de „continuă invenție a omului”, ca și ambiguitatea deliberată prin care „omul” reprezintă, în egală măsură, subiectul și obiectul „invenției” articulează alte teme ale gândirii heideggeriene. „Lumea pământescă” este mediul circumstant (*Um-Welt*), în care *Da-Sein* se manifestă ca „ek-sistență”. Întrucât, pentru

Heidegger, „mai presus de realitate stă posibilitatea”, esența lui *Da-Sein* este de a „fi pentru a putea fi” (*sein zu Seinkönnen*). Ca atare, omul se manifestă în „avântul” și „fășnirea” continue ale „proiectului” (*Entwurf*), adică, așa cum spune Ungaretti, „ca o continuă invenție a omului”, care se anticipează ca subiect-obiect al construcției de sine. Ca „rege al finitudinii” (*König der Endlichkeit*), cum îl numea Hölderlin într-un imn închinat libertății, citat de Heidegger, „omul” poeziei lui Ungaretti își construiește „lumea pământescă” printr-o dialectică permanentă între „finitudine” și „proiect”, între „măsură” și „invenție”. „Floarea culeasă” prezintă un cifru al finitudinii; cea „dăruiată”, un simbol al „proiectului” prin care ființa se anticipă ca limbaj, ca „unanimitate”, ca „lume”.

Ca om al „proiectului”, „regele finitudinii” este, prin chiar acest fapt, o „ființă a depărtărilor” (*ein Wesen der Ferne*). Fidelitatea față de Ființă și zăbovirea în deschiderea „luminișului” circumscris și amenințat de neautenticitate și uitare nu exclude expansiunea în ceea ce „finitudinea” implică în intensie ca nemărginire: „*M'illumino/ d'immenso – Mattino*” (Mă iluminez/ de imensitate – *Dimineată*). Acest oximoron alcătuit de implozia limbajului într-un semnificant infinitezimal și expansiunea „referentului” amintește „viziunea pură și ultrasensibilă” (*Sicht*, a cărui paronomază cu *Licht* este profund revelatorie) a lui *Da-Sein* situat în „lumina” Ființei și aflat în stăpânirea tuturor darurilor lui, dintre care cel mai de preț este limbajul.

„Iluminarea” omului ungarettian prin „imensitatea” ființei se raportează, printr-un dublu paradox, atât la „datul obscur” lăuntric ce devine origine a „luminii”, cât și la „măsura” pe care „imensitatea” nu o suprimă, ci, dimpotrivă, o instituie ca dimensiune umană. Poemul infim al lui Ungaretti concentrează întreaga problematică din *Sein und Zeit*: „*Elaborarea problemei ființei ajunge, prin urmare, să însemne: devenirea transparentă a unei ființări... în ființa sa*”. „Iluminarea” din poemul lui Ungaretti nu reprezintă o stare specială de grație, în ciuda tuturor paradoxelor pe care le cumulează; dimpotrivă, ea reprezintă regimul elementar al „omului” care se relevă sieși ca perpetuă „invenție”, adică, în idiolectul heideggerian, al celui care „ek-sistă” permanent ca „proiect”. „*A sta în lumina ființei numesc eu EXISTENȚA omului. Numai omului îi este propriu acest mod de a fi*”.

Mattino exaltă proximitatea în nemărginire a omului cu Ființa, într-un enunț infinitezimal, exaltă „iluminarea” printr-un cuvânt aflat în iminența stingerii, sugerând că forma acesteia ar fi gradul suprem al transparenței. Dar, deși arsă de mirajul liniștii și pândită, în consecință, de echivocul „tăcerii”, poezia lui Ungaretti nu consimte la această demisiune de la rostul mântuitor al limbajului. După încheierea periplului orfic în „abisul” propriei „vieți” (*Commiato*), „*poetul... se reîntoarce la lumină cu cântările lui/ și le risipește*” (*Il porto sepolto*). În gândirea lui Heidegger, misiunea omului este aceea de „a aduce în cuvânt” (*zur Sprache bringen*) darul Ființei, întrucât „*gândirea este atentă la lumina Ființei în limbaj, care este lăcașul EK-SISTENȚEI*”.

Într-un text esențial pentru definierea poeziei sale, eseul *Ragioni di una poesia* (*Motivele unei poezii*, 1949), apărut la numai doi ani de la publicarea *Scrisorii despre umanism* (1947), dar reelaborând pagini mai vechi, „cuvântul” nu mai reprezintă, în primul rând, instrumentul precar, dar indispensabil care explorează limitele infinit extensibile ale „misterului”, ci organizează „lumea” ca „măsură”, dând măsură „lumii” și oferind receptacolul său fragil „miracolului” ucigător de a fi. Într-un sens apropiat de cel heideggerian, cuvântul devine acum energia soteriologică ce ocrotește „ek-sistența” de primejdia iminentă a dispariției ei: „*Nu se mai pune problema de a înțelege măsura ca mijloc de a ne limpezi sentimentul misterului, ci de a deschide larg ochii înspăimântați în fața crizei unui limbaj, în fața îmbătrânirii unei limbi, adică în fața pieirii care amenința o civilizație; se pune problema să căutăm temeiurile unei speranțe în*

inima istoriei înseși: să le căutăm, anume, în valoarea cuvântului”.

Poetica lui Ungaretti se întemeiază pe paradoxul tulburător că această „valoare” se menține într-un raport secret și indiscernabil cu liniștea și că eficiența ei mântuitoare este maximă atunci când „cuvântul” se menține suspendat în iminența stingerii lui.

PROFESIONALIZAREA ARTISTULUI ÎN RENAȘTERE

Lect. drd. Răzvan STAICU

Artistii, pictori ori sculptori, nedesprinsi de conditia de *artifex*, aparțineau încă, în secolul al XV-lea, breslelor și corporațiilor, lucrau în ateliere (*botteghe*), unde își faceau o ucenicie care putea dura între opt și zece ani. Cei mai buni deveneau maestri, proprietari de atelier, un fel de artiști patroni. Obiectele executate în ateliere nu erau numai opere de artă comandate, ci și articole de atrizant cu diferite utilități și destinații: steaguri, tapiterii, felurite decorațiuni interioare, ornamente, steme, lazi de zestre decorate uneori de artiști ca Botticelli sau Filippino Lippi (și care abia în secolul al XVI-lea devin incompatibile cu demnitatea de artist). Corporațiile se conduceau după statute precise iar atelierelor nu puteau fi organizate oricum. Există o clientelă în slujba careia își desfășurau activitatea, contractele pentru o comandă respectau reguli exacte, în concordanță cu exigențele comitentului, existau registre ținute în multe cazuri cu mare rigurozitate, reflectând activitatea și profiturile realizate de atelierul respectiv.

Începe să funcționeze din ce în ce mai coerent și mai riguros articulat un “lant artizanal”. Nu există “artistul izolat, care lucrează pentru sine în singurătatea propriului atelier” – așa cum remarcă André Chastel – și nici artistul care să înceapă o lucrare pentru ca abia ulterior să încerce să o vândă. El își începea lucrul în atelier, cu ucenicii și colaboratorii săi, numai după ce primea o comandă. Dar pentru a ajunge la calificarea de maestru, artistul trebuie să treacă printr-o lungă ucenicie în cadrul unei forme organizate de instruire, care nu este o școală teoretică, ci practica atelierului. Astfel, într-o perioadă anterioară, în atelierul de la Florența al lui Cimabue se formaseră Giotto și Duccio. Mai târziu, din puternicul atelier al lui Verrocchio se ridică Leonardo da Vinci și Perugino. În atelierul lui fra' Bartolomeo apare Andrea del Sarto, din cel al lui Pontormo se afirmă Bronzino, iar din cel al lui Giovanni Bellini, Carpaccio. Existau și ateliere “de familie”, cum ar fi cel al lui Luca della Robbia, care este sprijinit de nepotii săi, Andrea și Giovanni.

Aici, ucenicul învăța mai întâi să producă materialele necesare realizării operei: creioane și carbune de desen, pensulele de diferite tipuri, panourile de lemn finisate, pigmentii și vopselele. Apoi, el îl asista pe maestru și învăța de la acesta, devenindu-i discipol. În cazul unor producții, conform contractului pe care atelierul îl avea cu clientul, maestrului i se cerea să realizeze personal anumite figuri sau părți semnificative ale tabloului, frescei, basoreliefului, în timp ce asistentii săi realizau părțile mai puțin importante ale operei.

Astfel, în contractul dintre Lorenzo Ghiberti și breasla artei matasii, din 1407, pentru realizarea portilor Baptisteriului, lui Ghiberti i se cere executia numai pentru “acele părți care solicită o mai mare maiestrie, cum sunt parul, nudurile și altele la fel”. Munca de echipă, sub coordonarea maestrului, era de altfel în epoca o practică generalizată în realizarea operelor, fie icoane de altar, fresce sau sculpturi. Această practică se regăsește atât în picturile de pe pereții Capelei Sixtine, din 1481, cât și în Stănteile lui Rafael (însarcinată primitivă de artist pentru Logiile Vaticanului, în 1518), pentru a ne referi doar la alte două exemple celebre. Într-un număr foarte mare de cazuri, operele autentificate de semnătura maestrului presupun în fapt colaborarea semnificativă a întregii sale echipe de asistenți.

Tot acest “lant artizanal” are în ultima instanță ca scop și rezultat o puternică profesionalizare a activității atelierelor, cu consecința implicată a stabilității, a solidității și a conservării “meseriei”.

Aceasta dinamica a lumii artistice îl determina pe Robert Hole să vorbească despre Italia renescentistă ca despre o “societate comercială”, iar despre artă, ca despre o “afacere”, în care banii ocupă locul central. Este evident că artiștii erau inițial asimilați meșteșugarilor. Însa o dată cu operele realizate în atelierul marilor maeștri, clientela acestora se diversifică, este din ce în ce mai selectă, de la confrerii la aristocrați și de la principii la Biserică.

Profesiunea lor este tot mai bine plătită. Ca o consecință, nu întârzie să apară ascensiunea socială a “artizanului”. Așa cum aminteam mai înainte, artistul începe tot mai des să-și parasească spațiul care l-a consacrat, primul atelier, pentru a-și asuma condiția de artist al unei curți principiare. Așa se întâmplă cu Leonardo, la curtea ducală din Milano, cu Bramante, Rafael, Michelangelo sau Bernini, la curtea papală, cu Vasari și Bronzino la curtea marelui duce al Toscanei, sau cu Mantegna, la curtea din Mantova.

Are loc un pas important al artistului, de la condiția de “meșteșugar” la cea de “curtean”. Pasul acesta are două aspecte. Primul este unul evident social; o altă latură a acestei “ridicări” a artistului este însă una spirituală, psihologică. Este greu ca aceste două aspecte să fie distincte și analizate. Ele se întrepătrund, se împletesc și se susțin unul pe celălalt.

Pentru a arăta mai clar cum se realizează această întrepătrundere, este nevoie să ne oprim asupra scopurilor artistului, pe de o parte, și asupra rolurilor pe care acesta tinde să și le asume în societatea renescentistă.

Vorbind despre scopurile artistului și despre fenomenul “ambitiei crescânde” care constituie numitorul comun al tuturor marilor cariere ale vremii, André Chastel consideră că finalitatea “artizanului” este “de a accede neapărat la o condiție socială superioară, ci la un grad înalt de responsabilitate și de influență în interiorul propriei categorii”.

În realitate, există aici două scopuri distincte, care nu se neagă unul pe celălalt, ci dimpotrivă, se susțin, coexistă, alternează sau se manifestă simultan. Artistul porneste de la un perfecționism al meseriei sale, caută formele desăvârșite. Mai întâi, pentru că i se cer (de către comitenti). Apoi, pentru că, realizându-le sunt răsplătiți (prin contracte). Castigurile pot fi mari, iar cei mai buni se îmbogățesc (precum Ghirlandaio, Filippino Lippi, Perugino, Rafael). Ajung să castige faimă, în timp ce principii devin clienții lor. Astfel, pe lângă bani, dobândesc rangul de artist al curții sau chiar titluri nobile (ca Vasari, Mantegna, Bernini ori Tizian). Cu o astfel de poziție socială puternic consolidată, își pot permite nu doar să aspire la acel “grad înalt de responsabilitate și de influență în interiorul propriei categorii”, ci chiar să-l atingă, să obțină respectul și aprecierea (profesională, dar nu numai) categoriei careia îi aparțin. Operele lui Rafael și vila sa impunătoare de la Roma, adevărat “palat”, de lângă San Pietro, stărneau deopotrivă admirația și aspirația altor artiști ai vremii.

Pentru a identifica un al treilea scop al artistului, în ascensiunea împletită a emancipării sociale și a celei profesionale nu trebuie să uităm însă ceea ce considerăm ceva mai înainte a fi punctul de plecare al acestei ascensiuni, și anume ceea ce numeam în fapt perfecționismul meseriei artistului, cautarea formei desăvârșite. Ca și în alte domenii de activitate, cu precădere spirituală, ale epocii, artiștii Renasterii își caută modelele operelor în idealurile antichității greco-latine. Ei preiau de aici și aspirația de a realiza în creațiile lor formele perfecte, care, odată atinse, ar fi conferit eternitate operei. Putem considera, de aici, că orgoliul creator, care trimite la desăvârșire și la eternizare, devine, în această perspectivă, impulsul generator al ascensiunii spectaculoase a artistului. Componentele acesteia, cea socială și cea profesională, sunt inseparabile în interdependența lor.

Dar pentru a avea o perspectiva completa asupra acestei ascensiuni, ar trebui sa ne oprim nu numai asupra scopurilor artistului, ci si, cum spuneam, asupra rolurilor pe care el tinde sa si le asume treptat in societate.

Trecerea acelor “*artifices*” de la conditia de mestesugar la cea de curtean nu este singura variatie de imagine in care ei se manifesta in cadrul societatii Renasterii. Peter Burke considera semnificative unele ipostaze in care apare acum artistul: mestesugar, curtean, impresar, birocrat sau “rebel, razvratit contra mediului sau social”.

In secolul al XV-lea, ca si ceilalti artizani, pictorul sau sculptorul, membri ai unui atelier, plateau cote de inscriere in corporatia de care depindea atelierul respectiv. Aceste cote constituiau si o forma de asigurare. Acest mod medieval de organizare a artistilor nu dispare brusc, in Venetia, de exemplu, activitatea atelierelor prelungindu-se mult dincolo de perioada Renasterii.

Pe de alta parte, insa, corporatiile isi pierd treptat autoritatea in fata prestigiului pe care incep sa-l dobandeasca artistii. Autoritatea principilor sau a papalitatii este mai puternica. Deja in secolul al XVI-lea nu ar fi posibil sa se vorbeasca despre arta si, in general, despre cultura italiana fara a evidenta fenomenul mecenatismului care, deja remarcandu-se din secolul precedent, se manifesta acum plenar, cu toate caracteristicile sale pozitive si negative.

Numerosi artisti (ca si poetii, filosofii, eruditii) gasesc ospitalitate la curtile princiare. Aici, ei se pot dedica studiului si creatiei, chiar in cazul in care uneori primesc si alte insarcinari specifice curtii. Exista o adevarata concurenta intre principii si seniorii epocii in a-i aduna in jurul lor si a-i onora pe cei mai mari artisti, scriitori si oameni de cultura, de la familiile Medici din Florenta si Montefeltro din Urbino la dogii Venetiei, de la casele Gonzaga din Mantova sau d’Este din Ferrara la papii umanisti Giulio II si Leone X.

Avantajele pe care artistii le gasesc in protectia si favoarea curtilor sunt foarte importante si determinante in atingerea unuia dintre scopurile lor, aspiratia catre consideratia sociala. Ei participa la proiectele principilor si devin la randul lor emblema si motiv de orgoliu al principelui in slujba caruia se afla. Au acum o situatie economica prospera si isi pot permite un mod de viata tipic societatii celei mai inalte, senioriale.

Mai mult decat atat, pe unii dintre artistii de curte ii intalnim integrati in sistemul birocratic statal. Ei devin functionari de stat, precum Rafael, numit de papa Leone X “comisar pentru antichitati”. Tot astfel, Giovanni Bellini este numit in 1483 “pictorul Republicii venetiene”, aceasta functie oficiala fiind mai apoi acordata lui Tizian.

Chiar si celalalt scop fundamental al artistului, aspiratia catre prestigiul si recunoasterea profesionala, este in mare parte atins, cei mai buni dintre ei, ajunsi la pozitia de curtean, putandu-se sustrage de la obligatiile impuse de corporatii. Mai mult decat atat, in 1540, papa Paolo III ii emancipeaza in mod oficial pe Michelangelo si pe Pierantonio Cecchini din corporatie (*ars scalpellinorum*), pentru ca in 1571, la Florenta, Cosimo de’ Medici sa-i emancipeze pe toti artistii de autoritatea corporatiei lor, la zece ani dupa ce fundase Academia de Desen, unde erau predate si lectii de geometrie si anatomie. Aceasta academie le asigura deja artistilor “statutul neartizanal dorit in cazul artelor mai importante”, cum remarca André Chastel, “discriminarea fatala dintre artist si artizan” incepand sa prinda contururi tot mai evidente.

O categorie importanta a artistilor este reprezentata in epoca de acele personalitati care nu

vroiau sau nu puteau sa ajunga la statutul de curtean. Acestora le ramanea deschisa posibilitatea de a deveni profesionisti independenti. Ca patron de atelier, un astfel de artist desfasura de multe ori o activitate nu doar artistica, ci si de impresariat. Ovidiu Drimba aminteste in acest sens nume ca Bernardo Rossellino, Perugino, Giovanni Bellini (in atelierul caruia lucrau Carpaccio sau Palma il Vecchio). Ateliere cu un mare numar de pictori erau cele ale lui Rafael ori Tizian (care angajase multi membri ai propriei familii, dar si un numar important de straini).

Acest tip de activitate a artistului coincide cu fenomenul dezvoltarii pietii artistice, si cu cel al interesului special european pentru arta italiana. Regele Frantei, Francisc I, aduce la curtea sa, pe langa opere artistice italiene, mari pictori si sculptori precum Leonardo, Benvenuto Cellini sau Rosso Fiorentino. In acest timp, in orasele importante ale Italiei, mai ales la Venetia si la Roma, se organizau tot mai frecvent expozitii de pictura cu vanzare.

In sfarsit, o alta ipostaza a artistului Renasterii, pe care o amintea Peter Burke, era aceea de "razvratit contra mediului sau social", contra diferitelor presiuni la care era supus. Conditia de curtean, pe langa avantajele pe care i le aducea, implica si aservirea sa. In unele situatii, constiinta propriei valori determina atitudinea orgolioasa a creatorului de arta superioara. Se stie despre Michelangelo, de exemplu, ca orgoliul sau nu se manifesta doar prin afirmarea clara a conditiei superioare a artei pe care o facea, sustinand ca el picteaza "cu creierul", nu cu "mana". Acest orgoliu mergea mai departe, capatand forme sociale "rebele", atunci cand isi manifesta dispretul pentru prietenia papilor sau a principilor.

Dar formele in care se manifesta aceasta "razvratire" a artistului sunt variate, de multe ori excentrice si teribiliste. Giorgio Vasari le descrie in biografiile pe care le face contemporanilor sai, *Le Vite de' più eccellenti pittori, scultori e architetti...* "Individualismul anarhic si anticonformist" al unor grupuri de artisti ai epocii se manifesta, de exemplu, sub forma unui fel de "cluburi private", pretext de distractii de dimensiuni considerabile, care luau mai ales forma unor banchete organizate cu o fantezie extraordinara. "Aceste *solidalitates* parodice si oarecum rabelaisiene – constata A. Chastel – s-au dezvoltat in secolul al XVI-lea". Citam evocarea lui A. Chastel: "In 1512, Andrea del Sarto a alcatuit pentru compania lui Paiuolo un templu octogonal, aidoma Baptisteriului, inasa prevazut cu coloane, totul din carnaciori, gelatina, parmezan si martipan. Compania lui Paiuolo nu era suficienta. I s-a alaturat cea a lui Cazzuola, sub patronajul Sfantului Andrei. Acest club privat isi propunea sa reuneasca persoanele apartinand mediului: artisti, muzicieni, poeti... hotarati sa se distreze cu scenarii parodice si travestiuri [...] Se elaborau spectacole complexe, de pilda, coborarea lui Pluton in infern. Aceste activitati au dus, ca o consecinta naturala, la punerea in scena, in fata publicului, a unor comedii, asa cum s-a intamplat cu *Calandria* sau cu *Mandragola*".

Lucruri similare aveau loc si la Venetia. In jurul lui 1500, apar tot mai multe serate private, petreceri cu muzica si dans, care au ca animatori si vedete diferite personaje din lumea artistica, precum Giorgione, pictorul-muzician. Astfel de intruniri se formau in niste cluburi oarecum dezordonate, frecvent acuzate de scandaluri nocturne. Cel mai cunoscut dintre acestea era *Compagni della Calza*, animatori de petreceri, de serate si comedii. Artistii erau asociati, in acest context, cu mediile distractiei si placerilor.

Astfel de serate si petreceri se desfasurau si in Roma, Cellini fiind unul dintre cei ce le-a evocat.

Astfel, "in afara confreriilor si corporatiilor, unde, prin definitie, trebuiau sa gaseasca loc, acesti *artifices* tindeau sa constituie mici grupuri independente in societate".

Aceste revolte, care luau adesea forma unor bizarerii si teribilisme, Burke le considera un mod de a-si manifesta o exigenta noua, de "consideratie sociala sporita", ba chiar "o vointa de a fi

luati mai in serios de catre cei care le comandau o lucrare”. Atelierele erau uneori focare de viata boema, de libertinaj si de excese, formandu-se astfel acolo un grup social aparte in cadrul societatii largi.

Pe de alta parte, insa, aceleasi ateliere erau si locul de reunire al unui fel de cenacluri, in care se discutau liber probleme de politica si arta, asa cum se intampla in cazul intalnirilor de la Botticelli. Aceste reuniuni care generau dezbateri pe diferite teme au dus cu timpul, “catre instituirea academiei si catre niste *disputationes* organizate”. Chastel observa ca aparitia tarzie a “academiilor” este elementul hotarator in schimbarea cadrului institutional al profesiunilor. Aceste “academii” sunt organizate pe baza unui program mai riguros si diversificat de studiu. Pe langa Academia de Desen din Florenta, de care am amintit deja, cu lectiile de geometrie si de anatomie predate acolo, la Academia fratilor Carracci, fondata in 1582, la Bologna, se tineau lectii asupra perspectivei, se desena dupa modele de nuduri, se studiau anatomia si sculptura clasica. Ceva mai tarziu, in 1593, la Roma se infiinteaza Academia San Luca, unde se predau notiuni de teoria artei si se faceau exercitii de desen dupa busturi clasice.

Societatea se deschisese deja pentru *artifices*, in toata varietatea lor caracteriala, “de la artizanul docil la talentul insolent..., de la furnizorul amabil si inventiv la expertul inchis in sine, melancolic si solitar, de la artistul pios la cinicul lipsit de scrupule”. Artistul devenise in societatea Renasterii un “personaj *cultural*”.

Inca din Evul mediu, arhitectul are un statut aparte printre celelalte categorii de *artifices*. El este un “*artifex* de nivel superior”, care “se intrudeste cu omul complet descris de Pico [della Mirandola], facut sa domine natura”. El reprezinta modelul “artei-stiinta”. Arhitectura era considerata arta fundamentala, pentru ca se situa deasupra domeniului practicii; avand la baza matematica, ea se ridica la rangul artelor liberale. Era condamната constructia fara reguli, considerata simplificator si peiorativ cu termenul generic de “*gotic*”. Astfel, studiul arhitecturii devine cercetare, el tine de domeniul intelectual si stiintific. Si aici, modelul este clasicismul antichitatii. Tratatul lui Vitruvius este preluat de Leon Battista Alberti si utilizat ca sursa de inspiratie pentru tratatul sau, “*De re aedificatoria*”, scriere devenita manual oficial al arhitecturii Renasterii.

Arhitectul ajunge sa fie “interlocutorul privilegiat al puterii”. Proiectele si realizările arhitectonice reprezentau in fapt, pentru putere, imaginea sa publica. Autoritatea Comunei isi are expresia exterioara in imaginea palatului, arhitectura bisericilor este imaginea ordinilor religioase, a marilor prelati sau a papei. De aici rezulta nu numai importanta personalitatii arhitectului in societatea sa, dar in egala masura o pregatire extrem de riguroasa si o constiinta a propriei valori, care au facut din Brunelleschi, Bramante sau Antonio da Sangallo nu doar arhitecti de mare succes, ci si artisti orgoliosi de virtutea si talentul lor.

Evolutia literaturii in Renastere nu poate fi separata de evolutia civilizatiei umaniste a epocii. Acest fenomen evolutiv este condus nu de poporul larg, ci de o elita restransa de intelectuali. Mai mult decat atat, orgoliul individualist al vremii, in plina afirmare, distanteaza aceste elite de populatia comuna. Intoarcerea la antici este inteleasa de multe ori si ca intoarcere la limba latina a acestora si respingere a celui “*volgare*”, limba italiana vorbita de popor. Latina devine o limba comuna elitelor umaniste de oriunde, care faciliteaza circulatia ideilor si a operelor dincolo de bariera frontierelor si a limbilor nationale.

Aceasta elita umanista isi gaseste ambientul perfect de dezvoltare la curtile seniorilor si ale principilor din toate orasele importante ale Italiei. Printre eruditi, filosofi, oameni de stiinta, arhitecti sau pictori (si de multe ori chiar dintre ei), artistul literat cunoaste si el statutul de

curtean, se bucura de privilegiile acestuia si suporta constrangerile aservirii.

Adezea se regaseste in aparatul birocratic statal, ca functionar, de la simplu secretar, pana la investirea cu misiuni diplomatice importante. Astfel, printre altii, Matteo Maria Boiardo, el insusi nobil, traieste la curtea din Ferrara a familiei d'Este, indeplinind uneori sarcini militare sau inalte functii administrative (guvernator la Modena si la Reggio). Tot aici, Ludovico Ariosto este secretar si curier diplomatic. Niccolò Machiavelli primeste diferite sarcini publice, apoi o functie insemnata in Secretariatul republicii florentine; ulterior, inasa, va suporta o lunga si chinuitoare dizgratie. La randul lui fiu al unui poet de curte, Bernardo, si din familie nobila, Torquato Tasso trece in adolescenta pe la curtea della Rovere din Urbino, ajungand mai tarziu in serviciul aceleiasi familii d'Este la Ferrara.

Este foarte important contextul in care artistul literat se afirma. Nuclee de cultura semnificative se stabilesc la Florenta, in jurul familiei de' Medici, la Napoli, sub casa de Aragon, la Roma, sub papi precum Niccolò V sau Pio II (Enea Silvio Piccolomini), la Urbino, la curtea Montefeltro, la Ferrara, in jurul casei d'Este, la Mantova, sub Gonzaga, la Venetia, Milano sau Padova. Totusi, astfel de centre erau strans legate intre ele iar umanistii treceau deseori de la o curte la alta, isi schimbau protectorii, mentineau relatiile intre ei prin corespondenta, manuscrise, carti. Se realizeaza in acest mod un fel de unitate culturala si artistica, sprijinita enorm de inventia si raspandirea rapida a tiparului, care faciliteaza circulatia scrierilor si da nastere unui prosper comert de carte.

Un semn caracteristic al acestei vietii culturale de curte in noua epoca il constituie academiile, care se substituie in mare masura universitatilor, in floritoare in perioada medievala. Este vorba de un alt sistem de educatie, ghidat dupa o noua mentalitate. Academiile, asa cum remarca Giuseppe Petronio, constituie "centre libere de studiu in care se adunau oameni cu preocupari si inclinatii comune, care faceau schimburi de experiente. Nu institutii scolastice, deci, in care sa existe profesori si elevi, ci reuniuni in cadrul carora era posibila dezbaterile intre egali".

Astfel, printre cele mai importante erau Academia neoplatonica florentina de la curtea de' Medici, fondata de Marsilio Ficino, cea romana, creata de Pomponio Leto, sau Academia pontaniana din Napoli, cunoscuta dupa numele initiatorului ei, Giovanni Pontano. Academiile devin "instrumente formidabile de cultura", ele contribuind la perfectionarea "genurilor" umaniste, dar si la "deplina laicizare a culturii", prin faptul ca nu mai erau controlate de Biserica, asa cum se intampla in cazul universitatilor medievale.

Academiile se afirma astfel ca "organisme noi", definitorii pentru mentalitatea noua, pentru spiritul "rebel", cercetator, deschis si orgolios de propria sa afirmare. In acest context de deschidere are loc si intoarcerea, inca din secolul al XV-lea, la scrierea operelor in "volgare" chiar si in cazul "literaturii inalte". Problema limbii literare, centrata pe doua componente care explicau necesitatea imperioasa a existentei ei, cea nationala si cea artistica, ocupa spatiul secolului urmator. Ea este ridicata de Pietro Bembo, continuata, intre altii, de Machiavelli (in *Dialogo intorno alla lingua*) sau de Baldassar Castiglione (in *Cortegiano*) si dusa dincolo de finele secolului pe terenul strict filologic si ortografic de Accademia della Crusca.

Toate aceste elemente creeaza contextul in care literatul Renasterii isi va afirma deplin si in cele mai elevate forme personalitatea creatoare. Ea este definita de doua laturi distincte: pe de o parte, inclinatia spre cercetare si teoretizare (concretizata in "genuri" predilecte epocii, cum ar fi tratatul, discursul, eseul, dialogul, epistola); pe de alta parte, spiritul estetic al Artistului creator de beletristica (in cazul acestuia, epoca manifestandu-si preferintele pentru "genuri" precum poezia lirica, poemul eroi-comic si cel cavaleresc, epopeea, drama pastorală sau comedia).

Artistul literat, cum am vazut, se manifesta in epoca Renasterii asemanator in anumite

privinte cu Artistul figurativ. Orgoliul afirmării de sine există și la cel dintâi, chiar dacă poate nu cu aceeași intensitate pe care o arată pictorul, sculptorul sau arhitectul. Scopul urmărit al recunoașterii sociale și profesionale este același pentru ambele tipologii, ipostaza curteanului fiind relevantă în acest sens. Artistul literat este condus de aceleași surse de inspirație ale antichității și de aceeași aspirație către opera ideală, care să eternizeze creația și creatorul.

Aceasta este necesar a se realiza prin căutarea formelor perfecte ale operei, pornind de la forma limbii și până la forma de expresie poetică, literară. Iar căutarea formei perfecte devine și în literatură un “mestesug”, care nu are totdeauna cele mai înalte rezultate, ducând în manierismul ilustrat de poezia petrarchistă a secolului al XVI-lea.

Totuși, o anumită trasatură, esențială de altfel, tinde să-l separe pe Artistul literat de Artistul figurativ. Literatul se revendică din cercul elitist și “inițiat” al erudiților umanisti, izolându-se de multe ori de societatea largă a timpului, tocmai prin orgoliul apartenenței la o adevărată “castă de aristocrați ai gândului și ai scrisului”. Izolarea aceasta nu-i caracterizează pe pictor, sculptor sau arhitect. Calea către succes a acestora este dată de percepția vizuală, prin contactul direct al unui public cât mai larg cu opera. De aceea, artistul figurativ păstrează contactul cu societatea în ansamblu, chiar dacă tinde să se plaseze în cercurile ei înalte. Pentru a ajunge și a rezista acolo, are nevoie de recunoașterea și aprecierea unanima, “populară”, și nu numai a unei elite intelectuale sau a principilor protectori.

Putem căuta cu adevărat începuturile manifestării unei conștiințe artistice la tipul actorului abia odată cu apariția formei de reprezentare teatrală cunoscută sub numele de *commedia dell'arte*. Aparută pe la mijlocul secolului al XVI-lea, în diferite orașe italiene (Venetia, Roma, Padova, Ferrara, Mantova, Napoli), ea marchează nașterea profesiei actoricești. Era o comedie “jucată pentru prima dată în Europa de trupe de actori regulat constituite, de actori profesioniști care trăiau din arta lor”. Înșiși denumirea “*commedia dell'arte*” care se impune în timp dintre mai multe formule și pe care actorii însiși și-o asuma, orgoliosi de gloria termenului, trimite la mestesugul (*l'arte*) unor profesioniști, în domeniul teatral (*commedia*).

Acest fenomen al noului teatru se dezvoltă rapid în Italia, ajungând în scurt timp să se răspândească în întreaga Europă, prin companiile de actori italieni, care ajung în Franța, Spania, Germania și Austria, Anglia, și până în Bohemia, Polonia sau Rusia. Ferdinando Taviani, într-unul din articolele sale asupra acestei forme de reprezentare teatrală, situează evoluția percepției asupra “*commediei dell'arte*” între doi poli, cel al “mitului” și cel al “istoriei”. Astfel, mitul spune: “a fost un teatru de origine populară, bazat pe improvizație, în care se inventa spectacolul în fiecare seară; un teatru în care actorii se identificau pentru toată viața cu un mereu același personaj, cu o mască al cărei nume și-l asumau chiar și în intimitate, devenind Arlecchino, Pulcinella, Pantalone, il Capitano, il Dottore; un teatru jucat în aer liber, în pietre și pe strazi. Un teatru al purei imaginații.”

Pe de altă parte, istoria vine să corecteze: “a fost pur mestesug. A fost un teatru jucat în mod special în interior, în săli în care spectatorii puteau intra numai plătindu-și biletul; un teatru de actori specializați în a nu fi specializați, capabili să treacă de la un rol comic la un rol tragic, de la comedie la drama pastorală sau la tragedie, de la Arlecchino la Oedip; un teatru în care aproape totul era stabilit: tramele comediilor, gesturile, situațiile scenice, care erau transmise de la un actor la celălalt, de la o generație la cealaltă”.

Urmărind cu atenție aceste observații, ne este greu să nu remarcăm, oricât de mare ar fi distanța, atât între tipuri cât și chiar în timp, unele corespondențe între actorul devenit profesionist și acel *artifex* în căutarea afirmării sale profesionale și a unui statut superior.

“Pur mestesug” este arta actoricească a profesionistului, dar tot astfel se definește și activitatea orfevrierului, a sticlărilor sau chiar a pictorului, într-o anumită componentă a sa.

Spectacolul produs de actori este urmarit de catre un public care intra „numai platindu-si biletul”, din aceasta plata actorul putandu-si asigura existenta. Acelasi lucru se intampla in cazul unui *artifex*, a carui existenta depinde de maiestria sa de a oferi unui public un produs placut, care sa fie cumparat. De o pictura frumoasa, de un obiect de arta impodobit cu maiestrie, ca si, in egala masura, de o reprezentatie pe scena aplaudata depinde ziua de maine a unui *artifex* ori actor.

Pe actorii din „*commedia dell'arte*”, F. Taviani ii considera „actori specializati in a nu fi specializati”. La inceput, ucenicia se facea intr-o pregatire tehnica, mimica, vocalica, coregrafica, acrobatica. Apoi, asa cum un *artifex*, odata initiat in topitorie ori panouri pictate, putea deprinde ulterior tehnicile orfevraiei ori pe ale frescei, actorul invata „sa treaca de la un rol comic la un rol tragic”; pastrand evident proportiile, trecerea „de la Arlecchino la Oedip” si-ar putea gasi o corespondenta, fie ea si indepartata, in trecerea maestrului de la lazile de zestre la *Scoala din Atena*.

In sfarsit, actorul joaca intr-un teatru in care „aproape totul era stabilit”: trame, gesturi, situatii, care erau transmise apoi de la un actor la celalalt, din generatie in generatie. Transmiterea de la un profesionist la ucenic, din tata in fiu era de fapt calea de a conserva o meserie. Se intampla acest lucru in atelierul lui Luca della Robbia, ca mai in toate atelierile sticlarilor, pictorilor ori sculptorilor din Renastere, unde se manifesta din plin aceeasi practica de transmitere a tehnicilor de lucru. Iar aceste tehnici au putut evolua catre anumite stereotipii: in momentul in care tehnica a prevalat asupra scanteii geniului artistic, pictura renascentista s-a indreptat catre manierism.

F. Taviani scrie mai departe despre „*commedia dell'arte*”: „Era un teatru comercial, conceput sa pgonduca bine multe spectacole intr-un timp scurt”. Dar aceasta este exact dinamica lumii artistice, care il determina pe Robert Hole (asa cum remarcam anterior) sa compare Italia Renasterii cu o „societate comerciala”. Atat in lumea actorului, cat si in cea a unui *artifex*, apartinand breslei ori emancipat, banul ocupa un loc central, in activitati care se dezvolt pe baza unei relatii dintre un prestator (care ar putea fi si artistul, in general) si un public beneficiar (din interiorul caruia se distinge semnificativ comitentul), totul sub controlul si reglementarile unui contract, indeobste respectat de partile implicate.

Toata aceasta dinamica il duce pe artistul Renasterii, pictor, sculptor, arhitect ori actor, chiar daca in momente diferite, pe calea profesionalizarii, ca un prim si esential reper in dobandirea si afirmarea constiintei de sine. Oarecum in afara acestui proces de profesionalizare, sau oricum undeva la limita lui, se mentine artistul literat, orgolios de un statut privilegiat pe care il are deja, care il situeaza in grupurile elitelor, si pentru dobandirea caruia nu mai trebuie sa-si dea osteneala pe care si-o dau celelalte categorii de artisti.

De la acel *giullare* medieval, resemnat cu conditia sa de „marginal”, practicant al unei activitati „infame”, la actorul din „*commedia dell'arte*”, nici pe departe scapat de interdictiile Bisericii, ori de dispretul si respingerile venind din diverse parti ale societatii, drumul este insa foarte lung. Intre cele doua tipuri de comediani exista un hiat, care ar face aparent de neinteles transformarea, daca acesta nu ar fi umplut de spiritul unei epoci deschise catre afirmarea individului prin activitatea sa, prin profesie. Odata cu profesia, actorului incepe sa-i fie recunoscuta si demnitatea. Profesionalizarea este primul pas, dar esential, al actorului pe inca lungul drum al emanciparii sociale si artistice pe care il va mai avea de strabatut. Abia dupa Revolutia franceza, actorul, „emancipat civil, eliberat apoi de excomunicarile religioase, isi cucereste locul sau de cetatean, si de acum inainte se adreseaza societatii nu din cocioaba proscrisului, ci de la o tribuna tot mai semnificativa. El primeste onoruri si responsabilitati niciodata inchipuie pana atunci, si un semn al reinnoitei sale cetatenii in lume este [...]

participarea la viața politică”.

Gasim și o altă afirmație interesantă în *Enciclopedia dello spettacolo*: ”Printr-o interesantă și nu întâmplătoare coincidență, emanciparea actorului corespunde, pe plan social, cu emanciparea femeii”. De la acel moment îndepărtat al istoriei, privind în urmă, îi regăsim pe actor și pe femeie în puncte corespondente ale evoluției. Mai întâi, în condiția umilă de ”marginali”: menestrelul și prostituata. Apoi, la actorii ”comediei dell’arte”, printre care se aflau, pentru prima dată acceptate pe o scenă de teatru, femei în roluri de... femei, acele ”meretrici oneste”, sau ”*donne d’arte*”, cum erau numite în epocă.

BIBLIOGRAFIE

- 1.*****, *Enciclopedia dello spettacolo* (vol.I, III), UNEDI – Unione Editoriale, Roma, 1975
- 2.**Philippe ARIÈS** și **Georges DUBY**, *Istoria vieții private* (vol. I-VII), Ed. Meridiane, București, 1995
- 3.**Eugenio BATTISTI**, *Antirenașterea* (vol.I, II), Ed. Meridiane, București, 1982
- 4.**Daniel J. BOORSTIN**, *Creatorii - O istorie a eroilor imaginației* (vol.I, II), Ed. Meridiane, București, 2001
- 5.**Jacob BURCKHARDT**, *Cultura Renașterii în Italia* (vol.I, II), Ed. pentru literatură, București, 1969
- 6.**Peter BURKE**, *Cultura e societate în Italia del Rinascimento* (trad.it.), Einaudi, Torino, 1984
- 7.**Peter BURKE**, *L’artista: momente și aspecte* - în: *Istoria dell’arte italiană*, parte prima, vol.II, Einaudi, Torino, 1979
- 8.**Cristina DE BENEDICTIS**, *Per la storia del collezionismo italiano – Fonti e documenti*, Ponte alle Grazie, Milano, 1998
- 9.**Cornelia COMOROVSKI**, *Literatura Umanismului și Renașterii – ilustrată cu texte*, vol. I-III, Albatros, București, 1972
- 10.**Ovidiu DRIMBA**, *Istoria culturii și civilizației* (vol.IX-XI), Ed. Saeculum I.O. și Vestala, București, 2002
- 11.**Ovidiu DRIMBA**, *Istoria teatrului universal*, Ed. Saeculum I.O., București, 2002
- 12.**Herbert von EINEM**, *Michelangelo*, Ed. Meridiane, București, 1984
- 13.**Elie – Charles FLAMAND**, *Il Rinascimento*, vol. I,II, Casa editrice Il Saggiatore, Milano, 1967
- 14.**Eugenio GARIN** (vol. coordonat de), *Omul Renașterii*, Ed. Polirom, Iași, 2000 (v. cap. IV, **Peter BURKE**, *Curteanul*; cap.VII, **André CHASTEL**, *Artistul*)
- 15.**Katharine Everett GILBERT**, **Helmut KUHN**, *Istoria esteticii*, Ed. Meridiane, București, 1972
- 16.**Robert HOLE**, *Renășterea în Italia*, Ed. BIC ALL, București, 2004
- 17.**Viktor LAZAREV**, *Originile Renașterii italiene - Trecento* (vol.I, II), Ed. Meridiane, București, 1984
- 18.**Jacques LE GOFF** (vol. coordonat de), *Omul medieval*, Ed. Polirom, Iași, 1999 (v. cap.V, **Mariateresa FUMAGALLI BEONIO BROCCIERI**, *Intellectualul*; cap.VI, **Enrico CASTELNUOVO**, *Artistul*; cap.X, **Bronislaw GEREMEK**, *Marginalul*)
- 19.**Gérard LEGRAND**, *Arta Renașterii*, Ed. Meridiane, Larousse, București, 2000
- 20.**Alexandru MARCU**, *Valoarea artei în Renaștere*, Ed. Scrisul românesc, București, 1942
- 21.**Gilles NÉRET**, *Michelangelo*, Taschen, Köln (prin NOI Media Print, București), 2003
- 22.**Erwin PANOFSKI**, *Renășterea și renașterea în arta occidentală*, Ed. Meridiane, București,

1974

23. **Alessandro PARRONCHI**, *Michelangelo sculptor*, Ed. Meridiane, Bucuresti, 1970

24. **Lina PUTELLI**, *Titian*, Ed. Meridiane, Bucuresti, 1972

25. **SABETAY**, *Leonardo da Vinci*, Ed. Meridiane, Bucuresti, 1964

26. **Ferdinando TAVIANI**, **Mirella SCHINO**, *I segreti della Commedia dell'Arte*, Casa Usher, Firenze, 1986

27. **Ferdinando TAVIANI**, *L'ingresso della Commedia dell'Arte nella cultura del Cinquecento*, (in antologia *La Commedia dell'Arte nel Cinquecento*, Casa Usher, Firenze, 1990)

28. **Giorgio VASARI**, *Vietile celor mai de seama pictori, sculptori si arhitecti* (vol. I, II), trad. si note Sefan Crudu, Ed. Meridiane, Bucuresti, 1962

29. **Frank ZOLLNER**, *Leonardo da Vinci*, Taschen, Koln (prin NOI Media Print, Bucuresti), 2003

TEMI E TECNICHE NARRATIVE NELL "ISOLA DI ARTURO" –ELSA MORANTE

Asist. Andreea BOARIU

Publicato nel 1957, "L'isola di Arturo" segna il passaggio di Elsa Morante al "realismo magico", al racconto che si trasfigura nell'allegoria.

Sull'isola di Procida, non lontano da Napoli, Arturo trascorre l'infanzia e la giovinezza in un microcosmo fatto di mare, sogni e fantasie infantili. Nell'immaginario del bambino la madre, morta nel metterlo al mondo, aveva scelto per lui il nome d'una stella e di un antico re della Bretagna. Il padre, bello e biondo, è per lui come un dio, da contemplare con devozione nonostante la sua indifferenza ed il suo egoismo. Educato dall'amico quindicenne Silvestro e dalla natura, Arturo racconta il proprio percorso di formazione alla vita adulta, che giunge fatalmente a compimento con l'arrivo sull'isola di Nunziatina, la giovanissima sposa del padre capace di turbare profondamente l'animo suo. Madre-matrigna ed allo stesso tempo bambina, la bella Nunziata incarna, agli occhi d'Arturo, una femminilità materna e sensuale. I baci suoi si trasfigurano in quelli d'amante, segnando la fine dell'infanzia: è così che il ragazzo, divenuto uomo, abbandona l'isola della giovinezza, pronto per affrontare il mondo con infinita nostalgia per quella piccola terra che "fu tutto".

Il romanzo è articolato in 8 capitoli, scanditi in paragrafi, ognuno dei quali reca un titolo. Alcuni di essi rivestono particolare allusività, sono "interpretativi": segnalando al lettore reti analogiche e strutture simboliche del romanzo, lo invitano a superare un'ingenua adesione all'apparenza realistico-memorialistica del testo (ad esempio nel primo capitolo Re e stella del cielo e La bellezza; oppure Regina delle donne e La ragnatela iridescente nel IV capitolo). Altri titoli poi, nel loro carattere scopertamente melodrammatico, hanno un sapore ironico (La grande gelosia, La catastrofe, Il bacio fatale) e si collegano all'ambiguità del narratore, diviso, nella sua rievocazione, tra adesione nostalgica e ironia. In questo tipo di struttura narrativa anche i personaggi tendono continuamente ad assumere un volto mitico e ad assolvere un ruolo simbolico (si veda lo stesso nome favoloso e leggendario del protagonista). Al contempo però sono anche tratteggiati con felice realismo: sul piano linguistico questo comporta l'inserimento, all'occorrenza, di costruzioni mutuata dal parlato e la saltuaria adozione del dialetto. Se il ritratto "linguistico" di Nunziatina si può considerare in genere efficace, meno convincente risulta invece l'uso del lessico meridionale per Wilhelm (forse proprio in relazione al marcato alone mitico da cui la sua figura è avvolta nella maggior parte del romanzo).

Se si interpreta il senso dell'intreccio come un "percorso iniziatico" che Arturo deve attraversare per approdare, attraverso prove difficili e dolorose, all'età adulta, si comprende perché nell'opera abbia tanta rilevanza lo spazio in cui il percorso si compie e perché sia cosa frequentemente usato un linguaggio spaziale per veicolare le tematiche portanti del romanzo. Sebbene sia precisamente descritto, lo spazio-isola tende fin dall'inizio ad acquistare un valore metaforico, che significativamente si accentua nei momenti chiave della vicenda e poi al momento del commiato definitivo. L'isola (topos letterario assai ricorrente) è il "luogo" solare dell'infanzia, delle Certezze assolute, Eden felice e inconsapevole, ma anche, nell'ideologia utopistico-russoiana della Morante, il simbolo di una civiltà non alienata e autentica. L'isola è fortemente connotata come spazio chiuso, autosufficiente; essa è dominata dal Penitenziario, luogo chiuso per eccellenza. Ma la stessa «Casa dei guaglioni» è chiusa, prima alle donne (Romeo l'Amalfitano) e poi a tutti. Nella visione di Arturo solo il padre-eroe varca i confini dell'isola verso un "altrove" fascinoso e leggendario. Il "chiuso", come sottolinea Venturi, nella

tradizione epico-cavalleresca cui scopertamente la Morante si richiama, è il luogo del "sortilegio" e della magia (il Castello di Atlante, il Giardino di Armida). Anche l'isola di Arturo è «ragnatela iridescente», che attira «malefica e meravigliosa» il ragazzo. L'allontanamento dall'isola-infanzia si configura, nelle fantasticherie «eroiche» di Arturo, come il varco di un limite, di una frontiera proibita («... Avevo sempre rimpianto che, ai tempi moderni, non ci fosse più sulla terra qualche limite vietato, come per gli antichi le Colonne d'Ercole, perché mi sarebbe piaciuto di oltrepassarlo io per primo, sfidando il divieto con la mia audacia...»). Per Nunziatina invece, vincolata allo spazio chiuso della casa (e in particolare della cucina), i viaggi immaginari di Arturo si dispiegano in un "lontano" minaccioso e irreal e persino l'atlante, che il ragazzo consulta, è «libro delle Parche... trattato di magia nera»). Le esperienze esistenziali che proiettano dolorosamente Arturo fuori della «frontiera» dell'infanzia, sono spesso espresse con un lessico spaziale (e insieme cavalleresco): ad esempio il tentato suicidio, viaggio-in-frazione oltre le supreme «Colonne d'Ercole», in cui le pastiglie di sonnifero sono «monete barbariche da pagarsi come pedaggio attraverso un ultimo astruso confine» (cap. v, Le Colonne d'Ercole). Ma soprattutto è presentato come un itinerario proibito il percorso che porta Arturo, «funereo Cavaliere errante», a varcare la soglia del Penitenziario, dove scoprirà l'abbietto segreto del padre. La fine dell'inchiesta, pur senza cancellare in lui l'amore, lo libererà per sempre dal mito del padre e quindi dall'isola maliosa dell'infanzia. Potrà così allontanarsi e rinnovare, nella concretezza della vita adulta e della storia, la sua sfida alla morte.

Il profilo che si evince del protagonista è molto variegato in quanto Arturo è un personaggio dinamico e quindi in continuo cambiamento e l'isola è la metafora della sua vita. Arturo è il nome di una stella e il nome di un re e di questo ne è fiero e orgoglioso. E' grande quanto la sua isola e il suo universo fatto di reiterati sentimenti, di Certezze Assolute, di viaggi fantastici viene portato all'exasperazione proprio per rendere evidente l'identità tra la vita futura immaginata e quella presente vissuta. Arturo è schiacciato sempre di più alla vita dal suo crescere e dal suo essere abbandonato dagli eroi e questo è il taglio netto che lo separa dalle illusioni. Le ferite non sono più le ginocchia sbucciate ma tuttavia combatte la costernazione e sfida i suoi sentimenti, positivi e negativi. La sua solitudine, il suo dolore non lo rendono ambizioso dal punto di vista affettivo ma anzi gli fanno desiderare e apprezzare le cose semplici come un bacio, una carezza, un complimento... L'episodio che mi ha coinvolta maggiormente è quello della nascita di Carmine perché si evidenzia la vera purezza di Arturo. Nella ricerca disperata di aiuto, pensa a Nunziata, al suo dolore e per la prima volta vede in lei la figura di una madre ed è travolto da un grande affetto, da un sentimento di consolazione e quasi di riposo ma allo stesso tempo ha tante preoccupazioni, tante paure... come ad esempio ha paura di perderla così come ha perso la propria madre e fa di tutto per evitarlo. Dopo il parto, vedendo la matrigna rinvigorita e gaia, il grigio della sua vita si trasforma in un bagliore, in un'immensa felicità che sembra coinvolgere tutta l'isola e incendiare la sua anima. La gelosia che poi nasce in lui quando osserva la ragazza accudire il suo bambino è comica ma tenera e gli fa desiderare ancora più vivamente la sua mamma, assumere atteggiamenti puerili e dolci. La nostalgica e ironica fantasia di Arturo, la voce narrante in cui la Morante si identifica, non «saprà mai concepire» la ristrettezza della morte. E così, al ritmo di una musica sinfonica, trasformando l'umile, storica realtà nel mondo atemporale del mito, l'eroe - ragazzo dal nome di stella, rievoca la propria infanzia e la propria fanciullezza. Elsa Morante non racconta l'iniziazione alla vita, bensì la indaga e la illustra per esemplificare le tappe fondamentali di quel percorso che porta dall'isola della fanciullezza alla conoscenza di sé e al mistero della vita adulta. Quanto più manifesta e lascia trasparire, tanto più vanifica e nasconde il potere suggestivo delle immagini e dei simboli. Tutto il romanzo è scritto, conoscendo e ignorando al tempo stesso, la medesima certezza: «fuori dal limbo non v'è

eliso>>. L'eccentrica e ambigua scrittura che adopera la Morante, aderendo alla letteratura della seconda Guerra Mondiale, racconta cose reali, non fiabe. L'isola di Procida, il mare, le case, le botteghe del porto, la "Casa dei Guagliuni", il penitenziario e tutti personaggi sono minuziosamente descritti ma tutto sfuma nella favola e nell'allegoria e viene poeticamente trasfigurato. E' un romanzo coinvolgente, appassionante, profondo, ricco di emozioni e di suspense. Elsa Morante è riuscita a farmi vivere e a impersonare i sentimenti del protagonista. E' una storia travagliata, realistica e avvolta da un alone di magia che cattura il lettore. Le problematiche trattate sono molto attuali e per questo rendono il romanzo vivo e riflessivo dal punto di vista psicologico. Consiglio la lettura ai miei coetanei e anche agli adulti affinché possano ripercorrere e ricordare l'isola della fanciullezza...l'isola alla quale ciascuno di noi è legato!

Temi principali

Il nome: presente già nel titolo, il nome diventa una presenza vera e propria fin dalla prima frase del romanzo (Uno dei miei primi vantì era stato il mio nome). Ad esso sono associati prima una stella ed un re dell'antichità (ecco spiegato il titoletto!) (paragrafo 1), poi un valore araldico, legato alla figura della madre (par. 2).

Il valore, la nobiltà, la preziosità: si parla di un re dell'antichità, di eroici fedeli (par. 1), ed infine di una madre considerata più che una sovrana dal narratore (par. 2). Il narratore stesso, tramite l'avvicinamento del proprio nome a quello di una stella e di un re, si pone nella schiera degli uomini preziosi e valorosi.

L'ignoranza: ignorante non è soltanto la madre del narratore, femminella analfabeta (par. 2), ma lo stesso narratore (o almeno lo era in passato), il quale deve ricorrere ad altre persone per sapere qualcosa: sono altri che lo informano del significato del suo nome, altri a dirgli che il suo nome è stato scelto da sua madre, ecc.

Il passato: tema fondamentale, il passato è sia vicino che lontano, e conferisce a tutto ciò che ingloba un'aria di mistero e di eccellenza (vedi il valoroso re omonimo del protagonista che appartiene all'antichità); la storia vera, la leggenda sono anch'esse parole legate alla dimensione del passato.

Il mistero: diretta conseguenza del tema dell'ignoranza e di quello del passato, il mistero è, per il protagonista, tutto ciò che è irraggiungibile. Ma nel testo non vi sono solo elementi misteriosi per il protagonista: anche il lettore è posto di fronte ad un forte mistero, la presenza di un «lui» non meglio definito, inserito nel discorso attraverso una fugace parentesi, quasi con timore reverenziale (par. 1).

Il genere scelto dall'autore è quello del romanzo, ossia un testo narrativo in prosa, di una discreta ampiezza, che tratta di vicende reali o fantastiche di uno o più personaggi. Le tecniche narrative usate sono la narrazione in prima persona, il discorso diretto (“Arturo, - soggiunse quindi, fieramente.- è rimasto a Procida senza di me mille volte, e non ha mai fatto storie, a vedermi partire. Ecco che cosa si guadagna, a intrigarsi con le femmine.”), le prolessi (“... io non sapevo che, davvero, doveva essere l'ultimo anno da me passato sull'isola!”), che il narratore inserisce per invogliare il lettore e tenere la sua concentrazione fissa sulla storia che è in atto. Ogni tanto nel corso della storia vengono inseriti anche delle digressioni, momenti in cui la storia si ferma e lascia spazio alle considerazioni del protagonista o alle descrizioni dei paesaggi e degli ambienti; ci sono dei brevi flash-back, per lo più ricordi lontani, come quello della cesta in cui Arturo fu nascosto da piccolo per evitare che i parenti della madre defunta rivendicassero il neonato.

La sintassi è paratattica e le proposizioni sono in maggioranza lunghe (“Appena arrivato a casa, pareva già pentito di trovarcisi, fino alla disperazione: così che si affrettava a ripartire, sebbene poi, al momento dei saluti, si staccasse da Procida a malincuore; e magari di lì a due o tre giorni, ricomparisse fra noi un'altra volta!”). Il registro stilistico è medio e il lessico semplice e comune, quando c'è la narrazione in prima persona, basso e con presenza di parole dialettali quando sono i vari personaggi a parlare: “Eh guagliò, sei uno solo, e ti credevo una banda!”.

Le figure retoriche più utilizzate sono le similitudini, ad esempio “Fra un momento, già questo colore sarà diverso, variazioni impercettibili, come una ridda di favolosi insetti girano senza posa nella luce.”, oppure “... la vita, là nel fondo, rimane come un punto acceso, moltiplicato da mille specchi.”; a volte compaiono anche delle metafore (“Perfino il triste Penitenziario, là sulla punta della collina, è un arcobaleno di mille colori mutevoli dal mattino alla sera.”) e delle enumerazioni (“Vuole il dramma e il sacrificio, quella brutta razza, vuole il

tempo, il decadimento, la strage, la speranza... vuole la morte!").

BIBLIOGRAFIE

1. **Elsa Morante**, *L'isola di Arturo* Einaudi, Torino, 1995
2. **Giulia Alberico, Isella Belforti**, *Compendio di letteratura italiana III* Newton Scuola, Settembre 2001

LAMARTINE ET EMINESCU

Par lect. dr. Victor ŞONEA

1 Sur les sources poétiques d'Eminescu

2 Alphonse de Lamartine et les poètes roumains

3 Thèmes et motifs littéraires en dialogue

4 «*La Chute d'un ange*» et «*Lucifer*»

5 Eminescu: «Poésies» 1883

6 Conclusions: un dialogue créatif entre deux cultures européennes

Comme dans un rêve inoubliable, Eminescu adresse la parole à Shakespeare. La poésie porte le titre „*Les Livres*”, elle date probablement de 1876 et fait partie des poésies posthumes, donc le poète évite de la publier pendant sa vie, malgré la forme achevée qu'il lui donne. Il y évoque trois *mentors*, qu'il considère, tel Baudelaire dans son fameux poème, des *phares* au milieu des tourments de la création: „*car il existe trois sources / qui donnent inspiration à mon talent*”...

Shakespeare paraît le maître le plus cher, c'est à lui que Eminescu parle de vive voix:

„Shakespeare! je pense à toi souvent
Ami fidèle si proche à mon esprit
Ta source forte du verbe envoûtant
Jaillit en moi, murmure à tous moments.
Tu es cruel, mais tu es doux aussi
Tempête tu es, et songe d'été troublant
Comme un Dieu tu montres mille visages
Et dans tes vers je trouve tous les âges.

Si je vivais à ton époque, sois sûr
Je t'adorais – oh, que je t'aime maintenant
Et tous ce que je sens de mal ou pur
Venant de toi, j'en suis reconnaissant.
Mes yeux reçoivent la lumière par toi
Le monde renaît à ta profonde lecture
Si tu as tort, je jure sur ta raison
Etre comme toi, voilà ma seule passion.

Etre comme toi...car il existe trois sources
Qui donnent inspiration à mon talent
Par tes paroles, limpides, calmes et douces
Les rêves du monde forment un bouquet de chants;
Puis, c'est un philosophe...ma seconde source
Avec lui je cherche l'énigme des morts;
Et puis, c'est mon secret le plus chéri
Un autre maître qui inspire ma vie...

Mais sur ce troisième, pas un mot.

Il est modeste, même s'il est un génie
Et s'il se tait, s'il dort, s'il fait le sot
Malgré tout ça – il reste mon Messie.
Vois-tu, son nom je ne le dirai pas
Car ni lui-même ne veut se dévoiler,
Seulement il veut s'assoupir dans mes bras.
Et beaucoup plus que toi il m'apprendra ! (trad. Victor Sonea)

Le nom de son deuxième modèle, *le philosophe*, nous est bien connu, Eminescu en fait référence souvent, comme dans la poésie «*Du Berlin à Potsdam*»: ...«*Et je monte en train sur place / Une longue pipe entre les dents / Schopenhauer sous le bras*».

Mais le troisième personnage est, comme dans les contes de fées, le plus cher, le dialogue imaginaire du poète avec Shakespeare est explicite: «*...son nom, je ne le dirai pas... / Car ni lui-même ne veut se dévoiler, ...*». Les exégètes ont fait certaines suppositions, on a parlé de sa bien-aimée (Perpessicius), de sa Muse, *la poésie*, mais en réalité personne n'avait donné une interprétation logique à la dernière strophe de la poésie «*Les Livres*», personne ne soupçonne que l'énigmatique *mentor* avait existé en réalité; continuons donc le merveilleux rêve, les yeux ouverts, avec l'espoir de pénétrer, ensemble, ce mystère.

Est-il possible que la relation entre Eminescu et Lamartine, que nous considérons une véritable accolade du destin, reste toujours inconnue, même si on a accumulé un volume impressionnant de donnée sur les deux poètes de génie? Le sujet du présent essai est orienté vers les ressemblances qui se manifestent entre leurs oeuvres, la démarche est donc *comparatiste*. Nous espérons par cela réaliser une nouvelle évaluation du processus de *conception* de l'oeuvre d'art, sujet traité par la critique traditionnelle à travers les notions de *genèse*, de *naissance*, *d'inspiration*, *d'influences littéraires*, *d'emprunts*, *de contamination* ou même *d'imitations*, mais que nous considérons plutôt mieux exprimé en y ajoutant les concepts de *transsubstantialisation*, *de captation du flux magique*, *d'accès au réservoir secret de la connaissance à travers l'art*, *du phénomène paradigmatique d'expression d'une réalité universelle*, *de consonnance*, syntagmes flous dans leurs coordonnées générales, mais plus appropriés, à notre avis, à permettre la mise en dialogue des deux écrivains, leur valorisation à part et ensemble, dans le contexte généreux de *l'art poétique*.

L'exégèse lamartinienne, de même que l'exégèse eminescienne, n'accordent pas au sujet **Eminescu-Lamartine** une référence notable. Dans le dossier thématique lamartinien, parmi les quelques 500 titres bibliographiques de critique et d'histoire littéraire française, on trouvera à grand peine des études dédiées à cet aspect. Aussi, parmi les nombreuses études critiques écrites au sujet de l'oeuvre d'Eminescu, il y a peu de pages qui expliquent cette problématique de manière précise. Les grands critiques et les historiens littéraires expriment seulement certaines intuitions, mais la relation Eminescu-Lamartine reste une énigme, perdue dans une multitude de faits concrets.

Lamartine et les poètes roumains

L'écho de la poésie lamartinienne dans les principautés roumaines a été impressionnant, dépassant en ampleur et en profondeur, on le verra immédiatement, même la surprise et

l'enchantement avec lesquels la France avait découvert l'auteur des „*Méditations poétiques*”. Sainte Beuve expliquera, en parlant du moment de la parution des „*Méditations*”: „*On passait d'un coup d'une poésie sèche, malingre, pauvre,...à une poésie ample, élevée et entièrement divine...c'était une révélation*”.

Cet effet se propage à travers l'Europe dans le climat romantique, ainsi que, vers 1848, la plupart des poètes roumains *lamartinisaient*, c'est-à-dire avaient adopté un ton nouveau, moderne, mélancolique et plein de couleur, à la place des soupirs et des pleurnicheries d'inspiration anacréontique, maniérisme connu aujourd'hui chez nous par le syntagme de „*l'hôpital de l'amour*”.

La première traduction des vers de Lamartine dans les pays roumains est attribuée à Gheorghe Asachi et porte la date 1821, donc une année après la publication, à Paris, du petit volume anonyme de 24 titres, les „*Méditations poétiques*”. A partir de là, durant un siècle entier, sur le phénomène poétique lamartinien seront publiées d'innombrables versions et variantes de traductions et d'articles critiques.

Les plus importants traducteurs de Lamartine en roumain sont: I. Heliade-Rădulescu, Gh. Asachi, Iancu Văcărescu, Barbu Paris Mumuleanu, Vasile Cârlova, Gr. Alexandrescu, Al. Hrisoverghi, G. Crupenski, D. Ralet, A. Florian, C. Bolliac, C.A. Rosetti, G. Gusti, G. Sion, Al. Pelimon, I. Catina, D. Bolintineanu, A. Naum, C.D. Aricescu, C. Stamati, C. Manu, Gr. H. Grandea, Al. Macedonski, D. Scavinski, și D.M. Ciocîrdia, N. Skelitti, Radu Ionescu, Ștefan G. Vârgolici, Anton Naum, Veronica Micle, Petre V. Grigoriu, Dem. Teodorescu, Maria Flechtenmacher, M. Demetriad, Iuliu I. Roșca, Mia Frollo, Virgil Huzum, C. Narly, E. Speranția, Th. M. Stoenescu, Bonifaciu V. Gheorghiu, George I. Lahovari, H. Lecca, Ion Dafin, V. Lascăr, C.Z. Buzdugan, I. Ciorănescu et beaucoup d'autres. Paul Cornea („*Etapas de l'accueil de Lamartine en Roumanie*”) considère que Lamartine est le troisième écrivain français, du point de vue des préférences des traducteurs, après Alexandre Dumas-père et George Sand. Il y a sept titres prédilectes dont „*Le Lac*” détient la primauté. Il est à observer - étrange chose - que Eminescu, le plus grand poète roumain et traducteur déclaré de Hugo, de Gauthier, ne se retrouve pas sur la liste des admirateurs de Lamartine!

Les traductions roumaines selon les vers de Lamartine sont publiées dans les principales revues littéraires du temps. Nous avons identifié avec certitude au moins 50 publications de grand tirage, avec des longues périodes d'apparition et avec un impacte décisif sur la formation des générations littéraires, qui, à leur tour, ont entretenu la passion pour le vers lamartinien en roumain.

Les premiers poètes romantiques roumains attribuaient donc à Lamartine un statut presque mythique, chose constatée par Christian Croisille, coordonateur du volume „*Relire Lamartine aujourd'hui*”, en synthétisant le message d'une communication soutenue par le chercheur roumain Marin Bucur aux Colloques organisés par l'Université de Clermond Ferrand, en 1993.

Dans ces conditions, tenant compte du fait que Eminescu est *le summum* du phénomène littéraire roumain et connaisseur avisé de la littérature universelle de son temps, lecteur infatigable des publications littéraires et auteur de fins articles critiques, bon connaisseur de l'allemand, lecteur en français et en l'anglais, il est indubitable qu'il connaissait et qu'il appréciait à sa juste valeur la lyrique lamartinienne. Ne pas oublier que les deux poètes ont été contemporains (les débuts littéraires d'Eminescu se passent en 1869, année de la mort de Lamartine) de même que Veronica Micle, sa *Muse* adorée, traduisait et publiait assidûment des poésies de Lamartine et on sait de leur correspondance qu'ils se consultaient avant toute publication.

Pourtant, dans les manuscrits éminesciens, les références à Lamartine sont extrêmement

parcimonieuses, comme si un *tabu* y planait.

Thèmes et motifs littéraires en dialogue

Dans „*Istoria literaturii române de la origini până în prezent*” („*Histoire de la littérature roumaine des origines jusqu’au présent*”), G. Călinescu observe, lui aussi, que la plupart des poètes romantiques roumains avaient des accents lamartiniens. Relativement à Eminescu, le même illustre critique et historien littéraire apprécie que le poème en prose „*Geniu pustiu*” („*Génie déchu*”) est né d’influence lamartinienne, avec son action localisée en 1848, aussi les „*Meditațiile*” („*Méditations*”) éminesciennes, les réflexions sur le destin de Napoléon I, en idées mais aussi en prosodie. G. Calinescu fait des commentaires sur les procédés littéraires lamartiniens („*le grand sentiment cosmique, le sublime alpestre, la musique d’orgues des cascades*”), l’extension de l’image poétique jusqu’à sa dispersion dans l’espace et dans le temps, la musicalité typiquement lamartinienne de certains vers éminesciens. Le critique roumain n’oublie pas à mentionner les différences entre les deux poètes, l’originalité foncière du poète roumain, sa „*logique de l’absolu, son grand frisson métaphysique*”.

En amplifiant ultérieurement ces considérations dans „*Opera lui Mihai Eminescu*” (2 vol.), George Călinescu signale dans le chapitre „*Tehnica interioară. Traduceri și imitații*” („*Technique intérieure. Traductions et imitations*”) les recherches de I. M. Rașcu à propos des influences de la culture française sur Eminescu.

La lecture parallèle Lamartine-Eminescu proposée par I.M. Rașcu dans ses articles „*Ecouri franceze în opera lui Eminescu*” et „*Eminescu și Lamartine*” dans la revue littéraire „*Îndreptar*” (nr. 2 și urm. și 11 / 1930) nous conduit vers des horizons innatendus, vers des associations d’idées et des similitudes qui passent au-delà de la simple connaissance du vers lamartinien par Eminescu, pour accéder à une espèce d’empathie, de contre-point musical, d’accompagnement. En peu de mots, les études citées nous présentent un rapprochement jusqu’à l’identité de certaines syntagmes, thèmes, motifs, procédés, techniques littéraires. Les similitudes, très nombreuses comme fréquence, sont notées au fil de la lecture, sans un ordre thématique.

Nous essayerons de composer une „*carte des affinités*” (N. Manolescu) en ajoutant aux exemples déjà cités par I. M. Rascu d’autres citations, éléments du même champs sémantique, images en dialogue. On trouvera donc:

-le motif de l’amour angélique:

Lamartine	Eminescu
<i>„L’ange, pour la mieux voir écartant le feuillage, De son céleste amour l’embrassait en image, Comme sur un objet que l’on craint d’approcher Le regard des humains pose sans y toucher. (La Chute d’un ange)</i>	<i>„Și ah, era atîta de frumoasă, Cum numa-n vis odată-n viața ta Un înger blînd cu fața radioasă, Venind din cer se poate arăta; (Fiind băiet, păduri cutreieram)</i>

-la mémoire affective

<i>„Que le vent qui gémit, le roseau qui soupire,</i>	<i>«Să plutim cuprinși de farmec</i>
---	--------------------------------------

<p><i>Que les parfums légers de ton air embaumé, Que tout ce qu'on entend, l'on voit ou l'on respire, Tout dise: «Ils ont aimé!»</i></p> <p style="text-align: right;">(Le Lac)</p>	<p><i>Sub lumina blîndeii lune Vîntu-n trestii lin foşnească, Unduioasă apă sune!</i></p> <p style="text-align: right;">(Lacul)</p>
---	---

-la cosmogonie:

<p><i>„Un astre dans le ciel s'éteint; tu le rallumes... (Nouvelles Méditations);</i></p>	<p><i>„Dar deodat-un punct se mişcă. Cel întâi şi singur. Iată Cum din chaos face mumă, iară el devine Tatăl...”</i></p> <p style="text-align: right;">(Scrisoarea I)</p>
---	---

Ile motif du temps-dimension cosmique

<p><i>„Le Temps naît du temps, la chose de la chose.”</i></p> <p style="text-align: right;">(Jocelyn II)</p> <p><i>„Le jour succède au jour; le mois au mois”</i></p> <p style="text-align: right;">(Jocelyn, IV)</p>	<p><i>„Iar timpu-ncercă în zadar Din goluri a se naşte.”</i></p> <p style="text-align: right;">(Luceafărul)</p> <p><i>„Vreme trece, vreme vine...”</i></p> <p style="text-align: right;">(Glossă)</p>
---	---

-le temps humain, revers de la mort:

„Tout marche vers un terme et naît pour mourir” (Immortalité)	„Căci toți se nasc spre a muri / Și mor spre a se naște” (Luceafărul) „Ce din moartea ei se naste / Si o clipă poate ține „Glossă”
---	---

-la dialectique vie-mort:

„L'être succède à l'être” (Le Pèlerinage de Childe Harold)	„Moartea succede vieții, viața succede la moarte...”
---	--

-le motif de la lumière - signe de divinité-:

„Noyé dans la lumière, ou perdu dans la nuit / Je marcherai comme eux...” (L'Homme)	«Venea plutind în adevăr / scăldat în foc de soare” (Luceafărul)
--	--

-la lumière – signe d'affection:

«Doux reflet d'un globe de flamme Charmant rayon, que me veux-tu? Viens-tu dans mon sein abattu Porter la lumière à mon âme?» (Le Soir)	«Cobori în jos, luceafăr blînd Alunecând pe-o rază Pătrunde-n casă și în gînd Și viața-mi luminează.» (Luceafărul)
---	---

-le motif du rêve - lumière intérieure:

«Quand mon œil fatigué se ferme à la lumière, Tu viens d'un jour plus pur inonder ma paupière» (Immortalité)	«Dară ochiu-nchis afară, înlăuntru se deșteaptă...» (Scrisoarea III)
---	--

-le motif du sommeil veillé par le Saint Esprit :

„Quand dans la tendre extase où le sommeil la plonge Son angélique amour la visitait en songe.” (La Chute)	„Și cînd în pat se-ntinde drept Copila să se culce, I-atinge mîinile pe piept, I-nchide geana dulce;” (Luceafărul)
--	---

- le sommeil près de la rivière:

«Comme un enfant bercé par un chant monotone, Mon âme s'assoupit au murmure des	„Fiind băiet păduri cutreieram Și mă culcam ades lîngă izvor, Iar brațul drept sub cap eu mi-l
--	--

eaux» <i>(Le Vallon)</i>	<i>puneam S-aud cum apa sună-ncetișor...” (Fiind băiet...)</i>
---------------------------------	--

-le motif du miroir:

«Daïdha! que ne puis-je animer cette glace Où sous des traits menteurs chaque nuit tu me vois» <i>(La Chute d'un ange)</i>	«Ea îl privea cu un surîs, El tremura-n oglindă Căci o urma adînc în vis De suflet să se prindă.” <i>(Luceafărul)</i>
--	--

-le motif de la lune:

„O, lune sur ces murs épand tes blancs reflets / Astre aux rayons muets...” „comme une lampe d’or...” <i>(Chant d’amour – Les Nouvelles Méditations)</i>	„Lună, tu stăpîn-a mării, pe a lumii boltă luneci...” <i>(Scrisoarea I)</i> „Cu-a ei candelă de aur; luna...” <i>(Epigonii)</i>
---	---

-le motif de la poésie:

„Mes jours ne seront plus qu’un éternel délire, Mon âme qu’un cantique et mon cœur qu’une lyre...” <i>(Harmonies)</i>	„Inima voastră, o liră...” <i>(Epigonii)</i>
---	---

-les harmonies terrestres et astrales:

„Un son religieux se répand dans les airs Le voyageur s’arrête et la cloche rustique Aux derniers bruits du jour mêle de saints concerts” <i>(Isolement)</i> „la musique des cieux” <i>(Jocelyn IV)</i> , „Le chœur mystérieux des astres de la nuit» <i>(Immortalité)</i>	„...oameni cu coasa-n spinare Vin de la cîmp, toaca răsună mai tare, Clopotul vechi împlu cu glasul lui sara...” <i>(Sara pe deal)</i> «...cîntarea sferelor» (“La o artistă”)
--	--

- rythmes et harmonies pastorales:

„Le doux chant des pasteurs” <i>(Epître à M. Amédée...)</i>	„Buciumul sună cu jale...” Fluiere murmură-n stîna” <i>(Sara pe deal)</i>
--	---

-la condition existentielle du poète:

<p>«ange ou démon» (L'homme) <i>„Pour vêtir un corps en ce lieu Hier j'ai quitté mon étoile (L'insecte ailé)</i></p> <p><i>„Je me sens un besoin de repos infini... (Jocelyn XX)</i></p>	<p>„Înger și demon” «Din sfera mea venii cu greu»... «Am coborât cu-al meu senin Și m-am născut din ape» (Luceafărul)</p> <p>„...mi-e sete de repaos” (Luceafărul) „Îngăduie intrarea-mi în veșnicul repaos” (Rugăciunea unui dac)</p>
---	---

-le motif de la nature déchaînée ou menaçante:

<p>„Emportez-moi, orageux aquilons...” (Isolement) <i>„Le rocher pend ici sur l'onde en précipice”</i> (Jocelyn II)</p>	<p>„O, valuri ale sfintei mări / Luați-mă cu voi.” (Ce suflet trist...) „Stânca stă să se prăvale...” (Floare albastră)</p>
--	--

-le motif du lac et les sonorités de l'eau:

<p>„Le lac” <i>„Qu'il soit dans le zéphire qui frémit et qui passe, Dans le bruit de tes bords par tes bords répétés, Dans l'astre au front d'argent qui blanchit ta surface De ses molles clartés»</i> (Le Lac)</p>	<p>„Lacul” <i>„Și blânde, triste glasuri din vuiet se desfac, Acușa la ureche-i un cântec vechi străbate, Ca murmur de izvoare prin frunzele uscate, Acuș o armonie de-amor și voluptate Ca molcoma cadență a undelor pe lac.”</i> (Strigoii)</p>
---	---

-le motif des vastes paysages bibliques:

<p><i>„Il est aux pieds poudreux du jardin des Olives, Sous l'ombre des remparts d'où s'écroula Sion, Où le Cédron tari filtre entre ses deux rives...»</i> («Gethsémani ou la mort de Julia»)</p>	<p>„Vezi Iordanul care udă câmpii verzii Palestine: Dintre vii cu struguri de-aur se ridic mândre coline, Pe Sion, templul Iehovei, o minune îl privim; Codrii de măslin s-amestec printre lunci de dafin verde, Chidron scaldă-n unda-i clară ierburi mari – și-apoi se pierde În cetatea ce-n văi doarme – miticul Ierusalim”... („Memento mori”)</p>
---	--

-le motif cosmique:

<i>„Les astres s'écartant de leurs routes certaines, Dans les champs de l'éther l'un par l'autre heurtés... Quans j'entendrais gémir et se briser la terre...” („Immortalité”)</i>	<i>„Sori se sting și cad în caos mari sisteme planetare...” („Memento mori”)</i>
--	--

-l'adoration:

<i>„Mais dans la voûte même où s'élèvent mes yeux...» (L'Infini dans les cieux)</i>	<i>„Ochii mei-nălțam visători la steaua Singurătății...” (Odă-în metru antic)</i>
---	---

A part ces motifs, **les motifs mythologiques, historiques, existentiels, philosophiques, chrétiens, la passion de la connaissance, la musique, le motif du vol, le motif de Léda, du cygne, la glorification des précurseurs, des traditions, les tableaux (images)** composent, comme de précieuses essences, l'atmosphère de la grande poésie romantique, que Lamartine et Eminescu, chacun de son côté et à son époque, représentent de manière accomplie.

Ce n'est pas seulement au niveau des **motifs** que les deux grands poètes se ressemblent, c'est aussi la **prosodie** ou la technique de la versification, pour des motifs littéraires pareils, qui offre des similitudes. Dans son poème „Bonaparte” (on remarquera en titre que Lamartine attribue à l'empereur l'appellatif civil, pour contester la mentalité commune mythisante envers Napoléon I. Lamartine reconnaît les qualités de son personnage, sans pour autant se prosterner, comme la plupart de ses contemporains et oublier les côtés nefastes de sa politique. Il repousse donc le mythe napoléonien, l'adoration devant les dépouilles mortelles de ce personnage terrifiant, tragique, il évoque „l'écume” de la Révolution, de la Terreur qui ont permis son avènement au pouvoir.

<i>Ce siècle, dont l'écume entraînait dans sa course Les moeurs, les rois, les dieux...refoulé vers sa source, Recula d'un pas devant toi!</i>	<i>„Cerule bolnav de-astrelle lui rănit fu, Semne numai mari ale vremei gloriei, Leagăn tu avut-ai stâncile mării-n Corsica gravă.”</i>
--	---

En faisant lui-aussi recours à la strophe saphique (quel hasard!) dans son poème [„*Odă pentru Napoleon*”], Eminescu évite de recourir à l'appellatif civil ou au nom de gloire de l'empereur des Français (le titre actuel, „*Napoléon*” appartient aux éditeurs ou aux traducteurs, en réalité dans les manuscrits le poème manque de titre), il évoque le grand personnage par „*césar*”, „*impérator*”, favori de „*Jupiter Ammon*” ou du „*fier Odin*”...La vision eminescienne sur Napoléon est pourtant apothéotique, glorifiante, évocatrice d'une Corse majestueuse, vision que les historiens et la majorité des Français métropolitains évaluent autrement.

«La Chute d'un ange» et «Lucașfărușul»

L'étude parallèle des deux poètes romantiques **Lamartine** et **Eminescu** conduit inévitablement vers les deux poèmes fondamentaux qui couronnent en fait deux existences artistiques. A Lamartine, la critique littéraire française a refusé et refuse encore de reconnaître le mérite d'avoir créé une oeuvre d'exception. Dès sa publication, le poème „**La Chute d'un ange**” a été considéré un échec, une oeuvre obscure et blasphématoire, digne d'être mise à l'index par le Vatican: „...oeuvre extravagante, pour ne dire absurde, très négligée dans sa forme, reçue avec froideur même par les admirateurs les plus enthousiastes...” – affirme Marius François Guyard et les rééditions de l'oeuvre lamartinienne l'évitent (un seul fragment complètement neutre pour la signification du poème est reproduit sans exception: sous le motif que „...jamais peut-être une esthétique ne fut si mal adaptée à l'inspiration”).

Lamartine commence à écrire „**La Chute d'un ange**” en 1823 et il le publie hâtivement en 1838. Les modèles évidents se trouvent dans „*L'Amour des Anges*” de Thomas Moore (1779-1852), „*Le Ciel et la Terre*” (1823) par Byron mais aussi dans les poèmes de Milton, Hölderlin, Novalis, Shelley. John Keats avait publié son poème „*Endymion*” en 1818, dans lequel *Séléné*, la déesse de la nuit, obtient de la part de Zeus le privilège de rencontrer son amour chaque nuit. En 1820, Hölderlin publie „*Hypérion*” et Shelley écrit ses poèmes „*Epipsychidion*” et „*Adonais*” en 1821. **Le motif angélique** ou celui du péché de la connaissance par l'amour est donc un idéal de la poésie romantique.

Le poème lamartinien naît donc dans le climat du „high romanticism” et l'idée évolue et mûrit surtout après le voyage en Orient (1832 – 1833), période que Lamartine considère „une époque où les hommes veulent se faire dieux”. Le poète français reprendra cette idée vingt ans plus tard dans le „*Cours familier de littérature*”: „Heureux celui qui aime plus haut que lui à son premier soupir de tendresse! Malheureux celui qui n'aime pas à son niveau! L'un ne cessera pas de monter, l'autre ne cessera pas de descendre. La Destinée est Femme”.

En ce qui concerne „**Lucaefărul**”, Eminescu déclare que l'idée de son poème lui a été fournie par un conte folklorique roumain publié par R. Kunisch (manuscrit eminescien 2275, page 56). Nous avons nos raisons de croire, avec l'exégète N. Georgescu, que cette déclaration „...n'a pas l'air d'un aveu...La notation est rédigée à la hâte, comme si c'était le résultat d'une réplique de salon.”

Les deux poèmes „**La Chute d'un ange**” et „**Lucaefărul**” sont des oeuvres symboliques majeures, ayant de profonds sens métaphysiques, des poèmes de **l'amour** dans ses hypostases éphémères et éternelles, accordant une place centrale au thème de la condition du génie sur la Terre, à la distinction entre l'origine de l'esprit et du tellurique, avec de subtiles références mythologiques, sur une trame visiblement religieuse, avec la rigueur d'une forme poétique d'exception, - le drame romantique conçu en actes, scènes et tableaux, avec des dialogues et des personnages, aux descriptions en vastes plans cosmiques ou marins, une sorte d'abrégé de traité anthropologique sur les questions: „**qui sommes-nous?**”, „**d'où venons-nous?**”, „**quelles sont les aspirations de l'espèce humaine?**”...

Tout regard d'ensemble sur les sujets des deux poèmes observera des similitudes qui vont jusqu'à l'identité de la légende: dans „**La Chute d'un ange**”, Cédar, un ange-astre, est épris d'une mortelle, Daïdha, pour laquelle il demande la permission du Père céleste de devenir, lui-aussi, mortel; dans „**Lucaefărul**”, Cătălina, la très belle fille de roi, est amoureuse d'un astre qui lui répond, en descendant sur terre, soit comme ange, soit comme démon. Il traverse les espaces pour demander au Père la condition humaine. Les deux, Cédar et Hypérion, conçoivent leurs quêtes comme des épreuves initiatiques. Les deux poèmes finissent sur l'illusion et sur la vanité de l'amour terrestre, sur le désenchantement et l'inutilité du sacrifice au nom de la connaissance

par l'amour.

L'invocation de l'ange par la fille (la Sainte Vierge est évoquée dans le poème roumain) se fait dans de rythmes et rituels presque synonymes; la spatialité est définie presque de la même manière: „*la cité des dieux*” chez Lamartine - „*falnicele bolți*” („*les magnifiques vouîtes*”) et les „*palate de mărgean*”(„*palais de corail*”) dans l'architecture eminescienne; tant Cédar que Luceafărul voient l'amour de la même manière (pureté, contemplation, adoration) tandis que la vision des humains est futile, rusée et limitée. Dans les deux poèmes, la femme est une créature faite uniquement de désirs et d'instincts, dépourvue de spiritualité. Lamartine donne par le portrait de Lakmi le type de la femme fatale, „*aux perfides appâts*”: „*Ils arrachaient l'amante au coeur qui la dispute / La jetaient tour à tour aux bras d'un autre époux*” (*La Chute...*, p. 1013); «*Tantôt elle tendait l'astucieux filet / De ses ruses de femme aux sens qu'elle troublait / Dans les coeurs alléchés semait les espérances / Affectait des penchants, montrait des préférences / Donnait aux doux regards de ses yeux caressants / Ces songes avant-goût de l'ivresse des sens*» («*La Chute...*», p. 990); Eminescu voit Cătălina innocente et mensongère à la fois, en proie à ses hésitations et tentations: „*Honteusement, mais gentiment / elle veut, elle ne veut pas*” („*Și rușinos și drăgălaș / mai nu vrea, mai se lasa...*”) partagée entre ses aspirations astrales et les opportunités du moment («*Hypérion du ciel regarde / L'extase sur leurs visages / Le page la cerclait dans ses bras / Elle l'embrassait volage...*» - «*Hyperion vedea de sus / Uimirea-n a lor față / Abia un braț pe gât i-a pus / Ea l-a cuprins în brață...*»)...

Le miroir et ses virtualités est un autre élément commun aux deux poèmes: „*Qu'est-ce qu'un miroir?* - explique Lamartine à son ami Virieux en „*Correspondances*”- *...le miroir est en soi une source d'images, de reflets, une superficie sans laquelle les objets disparaîtraient dans l'oubli, qui nous invite à la méditation...le miroir a le principal rôle de placer l'acte poétique sous le signe du mystère*”.

Le miroir a les mêmes significations que **le lac** ou „*la fée morgane*” du désert, comme toute réflexion qui recompose le visage sacré de la divinité: «*L'univers tout entier réfléchit ton image / Et mon âme à son tour réfléchit l'univers*» («*La prière*») («*Méditations*», p. 69).

Le voyage interstellaire, la **quête astrale** de l'ange-daïmon apparaît sous une description imagistique ressemblante dans les deux poèmes: un immense rayon lumineux, un éclair gigantesque qui vient de nulle part et va à l'éternité: «*Avec une étincelle allume un grand flambeau / Du levant au couchant l'inextinguible flamme / de l'âme qui s'éteint se communique à l'âme.*» («*La Chute...*» p. 817); «*Comme un perpétuel éclair / Errant...(Părea un fulger neîntrerupt / Rătăcitor...)*» («*Luceafărul*»). Le nom attribué par Lamartine à l'ange astral – Cédar – suggère *l'arbre ardent* de la Terre Sainte, qui défie *la foudre*, tandis que **Luceafărul**, malgré les interprétations de l'exégèse roumaine et les traductions existantes («*the Morning Star*», «*l'Etoile du berger*», «*Hypérion*» n'est finalement autre chose que **Lucifer**, nom propre mythologique, du latin «*lux*» - lumière et «*ferre*» - porter, traduit dans la Bible par «*astre brillant*», nom ultérieurement attribué à Satan.

La toute-puissance divine et les principaux thèmes de **la croyance chrétienne** deviennent une discrète musique de fond dans les deux poèmes: tout d'abord, tant Lamartine que Eminescu affirment sans contestation la volonté divine et le miracle de la création, la naissance de l'homme „*à l'apparence et à la ressemblance de Dieu*”, puis l'amour chrétien, en accord avec le regard paternel de Dieu envers sa création et le Verbe saint, la vocation apostolique et le pèlerinage perpétuel, le pénible choix de la chasteté, l'espoir et la providence, le paradis, le supplice comme prix du péché, la résignation devant la volonté divine, la vanité du monde, l'éternité...Le Créateur

ne se présente pas à l'homme, affirment les deux poètes, ce n'est pas nécessaire. Dieu connaît le mystère de Sa création, qui devrait être, conformément aux textes sacrés, incompréhensible à l'humanité: „*Tout ce qui sur la Terre est grand, puissant et bon / Se réunit en moi pour composer mon nom; Il y manque toujours pour que l'homme l'achève / Le voile s'élargit autant qu'on le soulève. / Dans mes œuvres sans fin je me suis défini, / Mais nul ne peut y lire, excepté l'infini.*» («**La Chute..**»; VIII; p. 945).

Eminescu cisèle son poème dans le même alliage de la Parole divine : «*Demande mon Verbe premier / Pour te donner sagesse*» («*Cere-mi cuvântul meu dentâi-/ Să-ți dau înțelepciune*»), dit le Démon, la fille de roi est pure «*Comme la Vierge parmi les Saints...*», son invocation se répète trois fois, évoquant la Trinité mais aussi le chant du coq et la renégation, la deuxième apparition de l'**ange** est une apparition de Jésus Christ: ... *Il marchait sur les eaux / Sa couronne enflammée / Habillé de soleil / Dans une sainte vérité...*(*Coroana-i arde pare / Venea plutind în adevăr / Scăldat în foc de soare*) etc.

Toutes ces similitudes ne font qu'approfondir l'énigme...L'édition princeps des vers eminesciens «*Poesii*» 1883 donne un ordre étrange aux poèmes eminesciens, qui se retrouve dans l'ordre des «*Méditations poétiques*»:

„*Méditations poétiques*” de Lamartine „*Poesii*” de Mihai Eminescu (édités par Titu Maiorescu)

L'Isolement	Singurătate
Le Soir	Sara pe deal
Tristesse	Melancolie
Ode	Odă
La Prière	Rugăciune
Le Lac	Lacul
L'Ange	Înger de pază etc.

Nous avons désormais, croyons-nous, suffisamment d'éléments pour formuler **notre conclusion**. En revenant à la poésie «*Les Livres*», nous pouvons affirmer que c'est Lamartine qui représente le troisième maître:

*„Et puis, c'est mon secret le plus chéri
Un autre maître qui inspire ma vie...*

*Mais sur ce troisième, pas un mot.
Il est modeste, même s'il est un génie
Et s'il se tait, s'il dort, s'il fait le sot
Malgré tout ça – il reste mon Messie.
Vois-tu, son nom je ne le dirai pas
Car ni lui-même ne veut se dévoiler,
Seulement il veut s'assoupir dans mes bras.
Et beaucoup plus que toi il m'apprendra!”*

Comme tout grand poète, Eminescu écrivait ses poèmes comme projet, comme itinéraire spirituel, et non pas «à la pièce»...Une preuve dans ce sens sont ses propositions de volume, attestées dans ses manuscrits «*Elena*» (2259) et «*Marta*» (2259-1-4), datant d'avril et décembre 1869 (Lamartine est mort en février 1869!). D'ailleurs, les premiers vers eminesciens sont

incontestablement *lamarisants* et évoquent un triste dénouement:

<p>«Tu îmi pari a fi un înger ce se plânge pe-o ruină / Ori o lună gânditoare pe un nour vagabond.» (De ce să mori tu?)</p>	<p>«<u>Q</u>uand mon œil fatigué se ferme à la lumière / Tu viens d'un jour plus pur inonder ma paupière;» (L'Immortalité)</p>
<p>«De-i auzi vreo arpă sfărmată, plângătoare, / Vuind ca jalea neagră ce geme prin ruini, / Să știi că prin a nopții de întuneric mare, / La tine, înger, vin!» (De-aș muri ori de-ai muri).</p>	<p>«<u>M</u>ais si tu prends ton vol, et si, loin de nos yeux, / Sœur des anges, bientôt tu remontes près d'eux, / Après m'avoir aimé quelques jours sur la terre, / Souviens de moi dans les cieux» (Invocation)</p>

Notre démarche de *comparatisme* se doit continuer. On pourra observer que dans la littérature, dans l'art en général, une oeuvre peut générer une autre oeuvre tout aussi méritoire, en dépit de certaines ressemblances étonnantes ou même en dépit des structures linguistiques identiques. Dans notre cas, laissant de côté les approches simplistes du genre „*clichés*” ou „*emprunts*”, on peut imaginer que «**Lucaefărul**», unanimement reconnu par la critique littéraire européenne, puisse changer la perception de la critique littéraire française sur „**La Chute d'un ange**”, par un recours catégorique à l'autorité malveillante de Sainte Beuve et de ses disciples, eux aussi esclaves d'un contexte malheureux...En plus, le si productif pareinage Lamartine-Eminescu changera, espérons-nous, la perception „*germanisante*” due à la formation d'une glorieuse pléiade de critiques qui puisaient leurs démarches uniquement dans les sources allemandes...

Ce serait, croyons-nous encore, un nouveau dialogue entre deux cultures-soeurs. Une nouvelle compréhension du concept de source littéraire, qui dans l'acception du XIX-e siècle donnait tant de tourments à Eminescu, jusqu'au point de cacher consciemment un trésor comme „**Les Livres**”, impose une nouvelle approche. Rosa Del Conte avait, elle aussi, observé cet aspect: „*Nous avons réaffirmé l'idée que, en redirectionnant les paroles d'Eminescu vers la tradition linguistique qui lui était familière, nous avons tout d'abord voulu revendiquer la richesse et la noblesse de l'humus – lui même sédiment des transformations complexes – duquel l'expression linguistique eminescienne s'est nourrie. Et puis, nous avons considéré normale d'affirmer que l'originalité de son message est le fruit d'un sensible processus d'assimilation et d'orfèvrerie.*»

La lecture des „**Livres**”, de „**La Chute d'un ange**”, les lectures en général, peuvent générer ce fructueux dialogue où Eminescu, Shakespeare, Goethe, Novalis, Hölderlin, Hugo, Baudelaire, Mallarmé, mais aussi l'Ecclésiaste, Lucrèce, Ovide, en fait tous les grands poètes, auront un dialogue tout aussi vraisemblable, car ils continuent de vivre, tous, dans le même généreux, incomparable rêve, „*pour atteindre l'inaccessible étoile*”.

Victor SONEA

SIMBOLUL BĂRCII ÎN MITOLOGIA ȘI LITERATURA VECHĂ JAPONEZĂ

Lect. dr. Iulia WANIEK

Unealtă a descoperirii, mijlocul de transport care i-a permis omului să aibă acces la noi orizonturi, barca/corabia este un element simbolic ce apare în puncte cheie în multe mituri sau legende ale umanității. Vechii greci ajunseseră să-i închine temple, venerând-o ca pe o divinitate. Nu este de mirare, dacă ne gândim cât de importantă a fost călătoria pe mare în dezvoltarea civilizației grecești. Pentru egipteni barca a avut un important rol ca simbol religios, fiind “instrumentul” cu ajutorul căruia se face călătoria soarelui pe cer și a sufletelor morților spre Lumea de dincolo. În tradiția ezoterică din toate timpurile s-a perpetuat ideea că barca este un instrument-simbol al cunoașterii de după moarte. Fascinante sunt în acest sens simbolurile ce ne înfățișează barca și soarele, răspândite pe construcțiile megalitice din Anglia, Bretania, Suedia.

Chiar dacă mitologia japoneză nu a beneficiat de modele ca cele făurite de Georges Dumezil pentru cea indo-europeană sau de Claude Levi Strauss pentru cea amerindiană, mulți specialiști japonezi au încercat să interpreteze în diverse feluri miturile adunate în primele două cărți japoneze, *Kojiki* și *Nihonshoki*. Plasate la începutul primelor cronici japoneze, miturile cosmogonice sau de creație, au fost venerate de japonezi ca istorii adevărate până aproape în pragul modernității. Toate artele serioase își au originile în miturile din *Kojiki*: teatrul în dansurile licențioase și comice cu care zeița Ame no Uzume și ceilalți zei au atras-o pe zeița soarelui, Amaterasu Omikami, să iasă din peștera unde se ascunsese aruncând pământul în întuneric, sporturi ca *sumo* (o întrecere de *sumo* fiind la baza supremației japoneze în arhipelag) iar *aikido* în filozofia centrului simbolizată de figura zeului Minakanushi.

Cu timpul istoricii au înțeles că importanța acestor mituri nu rezidă în adevărurile care se găsesc în ele ci mai degrabă în faptul că au fost folosite și transmise de clasa conducătoare și acceptate de popor ca adevărate și ca atare au avut o mare influență în istoria Japoniei. De aceea se și considera că nici o istorie a Japoniei nu ar fi completă dacă nu s-ar referi și la perioada zeilor și a eroilor legendari.

Apoi cercetătorii japonezi au încercat uneori să descifreze evenimente reale ascunse în isprăvile zeilor, bazându-se pe faptul că cuvântul japonez *kami* (tradus în mod obișnuit prin “zeu”) se referă la orice lucru ieșit din comun și era utilizat și pentru oameni deosebiți și pentru zeități. Aceleași personaje apărând în unele legende ca zeități și în altele ca oameni nu a fost greu să se considere că unele din povestirile acestea mitologice sunt încercări de a înregistra fapte reale, sub o formă înfrumusețată.

Cum orice încercare serioasă în domeniul culturii japoneze începe cu o referire la *Kojiki* sau *Nihonshoki*, am dori să punem și noi, la începutul acestei prezentări a “imaginii” bărcii în literatura japoneză misteriosul pasaj din *Nihonshoki*, cartea III, în care Jimmu Tennō se urcă într-o barcă de piatră și “survolează” teritoriul țării sale. (pag 110 și 135, în Aston, William George (tr.), *Nihongi, Chronicles of Japan from the Earliest Times to AD 697*, Tuttle, Tokyo, 1972)

Cum am mai observat în altă parte imaginea bărcii apare în poemele de călătorie încă din prima antologie de poezie japoneză, *Manyōshū*, ca un punct singuratic ce dispare la orizont, sugerând însingurarea sufletească a călătorului (de exemplu poemele lui Kuronushi, III: 272, 274). În antologia *Manyōshū* există însă și un alt poem în care barca este un simbol explicit. Este vorba de poemul budist al novicei Manzei (III: 354), care se adresează direct cititorului, cerându-i o analogie pentru viața, sau lumea noastră, și o enunță apoi simplu și direct.

Yo no naka wo/nani ni tatoemu/asabiraki/koginishi fune no/ato naki gotoshi

“Cu ce să asemui oare/această lume?/Este ca dâra/ ce se pierde-n zori/în urma bărcii ce-a pornit vâslind.”

În antologia *Manyōshū* poezia urmează după secvența despre vin a lui Otomo no Tabito. Poezia lui Manzei exprimă perfect vidul acestei lumi – *yo no naka* – de care chefliul erau din secvența lui Tabito ar vrea să se mai agațe pentru încă un rând de băutură. Dar lumea dispăre ca și urma bărcii misterioase în aburul zorilor.

Imaginea bărcii misterioase ce dispăre în zori de zi își continuă existența și în antologia *Kokinshū*, unde avem unul din cele mai frumoase și celebre poeme japoneze, de data aceasta anonim (KKS IX: 409):

Honobono to/Akashi no ura no/asagiri ni/shimagakure yuku/fune wo shi zo omou

„Încet, încet,/ în ceața dimineții/ ce-nvăluie golful Akashi,/ o barcă dispăre în spatele insulei/ cu gândurile mele.”

Acest tablou încântător este plasat în cartea dedicată Călătoriei. Într-adevăr, barca dispăre în larg, după o insulă din golful Akashi, dar duce cu ea ceva drag autorului care a rămas pe mal. Gândul acestuia o urmează, dar mai degrabă decât gând ar trebui să spunem inima, căci *omou* înseamnă și “a iubi” în limba clasică. Câteva poeme mai încolo, în Cartea a XI-a dedicată Dragostei, în poemul anonim nr. 508, *omou* capătă în mod clar sensul de “zbucium al inimii” mișcate de dragoste, precum o corabie legănată de valuri:

Ide ware wo/hito na togame so/ōbune no/yutanotayuta ni/mono omou koro zo

Nu mă certați,/deși gândurile de dragoste/îmi rătăcesc,/în derivă/ ca o mare corabie.

Aici comparația este implicită. Tabloul pe care îl sugerează poemul este cel al unei mari corăbii legănate de valuri. Așa îl interpretează Laurel Rodd Rasplia în traducerea antologiei *Kokinshū*: “*ōho obune no* (like a large ship) is a makura kotoba modifying *yutatayuta* (floating; drifting)” Criticii japonezi interpretează puțin diferit această waka, un comentariu asupra acestei poezii sugerând că acea corabie este ancorată la mal, dar se clatină (verbul *tayutou*, de unde vine expresia *yutatayuta* din poem înseamnă a se clătina ușor dar și a ezita) totuși datorită chiar și unor mici valuri. Comentariul lui Ooka este: “ imaginea bărcii clătînându-se simbolizează perfect condiția inimii omenești.” De la poemul golfului Akashi la acesta parcă zbuciumul inimii (și al bărcii) se accentuează.

În mod interesant, paralela între inima zbuciumată a eroului și imaginea unei bărci zbuciumate de furtună apare și în literatura occidentală, des și în cele mai inedite locuri. Desigur că imaginile “bărcii” din *Manyōshū* sau *Kokinshū* își au de multe ori cel mai probabil filiația genetică în poezia chineză a epocii T’ang. Așa sunt poemele lui Hitomaro (MYS, VII: 1072) sau cel anonim (MYS, X: 2227) unde luna este comparată cu o barcă. Aici avem ca bază o întreagă lume de legende chinezești legate de corpurile cerești, în care intră și povestea Tanabata.

Hitomaro (MYS, VII: 1072):

Ame no umi ni/kumo no nami tachi/tsuki no fune/hoshi no hayashi ni/kogikakuru miyu

“Pe marea cerească/Valuri de nori se ridică./Barca lunii/dispăre vâslind/prin pădurile de stele.”

MYS, X: 2227:

Ame no umi ni/Tsuki no fune uke/katsurakaji/kakete kogu miyu/tsukihito otoko.

Pe marea Cerului/vezi plutind barca lunii/ cu vâsle din lemn/ de salcâm/o conduce omul din lună

Miturile chinezești vorbeau de un copac de salcâm cu flori galbene ce crește pe lună, sub care locuiește un om. Culoarea aurie a lunii ce răsare toamna era atribuită în mod poetic îngălbenirii frunzelor acestui copac. Dacă ne gândim că astronomia chineză a avut probabil legături cu cea babiloniană atunci imaginea lunii-bărce capătă straturi multiple. Zeul babilonian al

lunii, Sin, era numit și “Barca strălucitoare a Cerului”, căci secera sa era considerată a fi o barcă. Barca ce navighează pe Marea Cerului chinez capătă astfel filiații mitologice multiple.

Dar bărcile – *fune* – din poemele anonime din Kokinshū merg parcă pe alt drum, al analogiei barcă – inimă (zbuciumată), ce nu se revendică de la un precursor istoric, chinez. Ele ne duc mai degrabă spre ideea unui imaginar colectiv, unde se pot întâlni peste veacuri cu Shakespeare, Rimbaud, sau de ce nu, chiar Alexandre Dumas. Valoarea lor este cu atât mai mare cu cât sunt imagini mobile, deschise, productive, și nu fixate într-o formă definitivă ca cea a mitului chinez, de exemplu. (După cum spunea Bachelard în *Aerul și visele*: “Valoarea unei imagini se măsoară după întinderea aureolei sale *imaginare*. Datorită imaginarii, imaginația este în mod esențial *deschisă, evazivă*. În psihicul uman ea este însăși experiența deschiderii, însăși experiența noutății.imaginația literară, imaginația vorbită, care, ținând de limbaj alcătuiește țesutul temporal al spiritualității, emană din realitate. În mod invers, o imagine care se fixează într-o formă definitivă capătă treptat caracteristicile percepției prezente... în loc să ne facă să visăm și să vorbim, ea ne face să acționăm.... Poemul este în mod esențial *o aspirație către imagini noi*.”)

În literatura europeană barca, sau corabia, căzută în voia stihiiilor este o metaforă pentru zbuciumul sufletesc al omului. De când mă preocupă această imagine am găsit absolut întâmplător câteva exemple remarcabile la autori (și în epoci) foarte diferiți. Una din primele apariții în literatura europeană a acestei imagini o găsim la Shakespeare, în finalul piesei *Romeo și Julieta*.

În momentele de maximă tensiune dramatică, în care Romeo, crezându-și iubita moartă, se hotărăște să se sinucidă, în mintea lui plutește imaginea unei bărci. Chiar înainte de a bea otrava el se compară cu pilotul disperat al unei bărci ce se sfărâmă de stânci în furtună. Ultimele cuvinte ale personajului Romeo sunt:

“Thou desperate pilot, now at once run on
The dashing rocks thy sea-sick weary bark!
Here’s to my love!
[Drinks.
O true apothecary!
Thy drugs are quick. Thus with a kiss I die.
[Dies.”

În literatura engleză și americană sunt multe “boat poems” care ne duc în visare spre țărături mereu noi.

Pare forțată alăturarea acestor citate din autori și epoci atât de diferite? Aproximarea o face comparația dintre agitația sufletească a omului și zbuciumul bărcii purtate de furtună, adică de o forță mai presus de cea a omului ce conduce barca. Sau barca e chiar viața omului, condusă de o instanță superioară.

BIBLIOGRAFIE

1. **Bachelard, Gaston**, *Aerul și visele*, ed. Univers, 1996
2. *Cartea Egipteană a Morților*, tr., studiu și note de Maria Genescu, Editura Sophia, Arad, 1993
3. **Cranston, Edwin A.** (tr., commentary and notes), *A Waka Anthology, vol. One: The Gem Glistening Cup*, Stanford Univ. Press, Stanford, 1993
4. **Ooka Shin** (comentariu și note), *Kokinshū, Shinkokinshū*, Gakken, 1981
5. **Posener, Georges, Sauneron, Serge & Yoyotte, Jean** (ed.), *Dictionnaire de la civilisation égyptienne*, Fernand Hazan, Paris, 1972

6. **Rodd, Laurel.** *Kokinshū, A Collection of Poems Ancient and Modern*, Cheng and Tsui Publications, 1996

7. **Aston, William George** (tr.), *Nihongi, Chronicles of Japan from the Earliest Times to AD 697*, Tuttle, Tokyo, 1972

HARD-BOILED SCIENCE AND THE END OF THE SOUL

Lect.drd. Adelina VASILE

The theme of *Hard-Boiled Wonderland and the End of the World* touches on an existential problem facing society today, showing what can happen when information is not used wisely and harm is done to the individual in the name of science for science's sake and personal gain. The novel is a psychological masterpiece, a meditation on identity and the human mind's limits, exploring the often inexplicable and enigmatic relationship between the subconscious and conscious mind, through the fractured but fascinating consciousness of a nameless resident of a soulless near-future version of contemporary Tokyo. The novel gives voice to the voiceless individual, the one who is in danger of being altered negatively and irreversibly or even erased by the impersonal and often overwhelming reach of the information age. As it is reflected in the title, the book consists in two interleaving texts, with the "Hard-Boiled Wonderland" part of the narrative being contained in the odd-numbered chapters, while the even-numbered chapters relate to the "End of the World" part of the book.

The "hard-boiled" world is essentially that of contemporary reality, though (as the "Wonderland" part of the title indicates) there are certain incursions of the fantastic into this world as well. In the odd-numbered chapters the male protagonist is a Calcutec, a neurologically trained human who encodes and decodes data with his modified brain, which has been compartmentalized to function as a data processing and encryption unit. As an employee of the System - whose purpose is to prevent critical information from falling into the devilish hands of the sinister Factory agents - he is caught in the middle of this raging high-tech infowar and struggles to dodge opponents of both sides, since it is not inconceivable that both of these organizations could be run by the same person. His life is one nightmarish experience after another. His offbeat occupation makes him an outsider. He is a lonely man whose wife has left him. His last relationship was with a call girl. He is being chased by voracious, monstrous INKlings and evil Factory agents like Junior and Bad Boy, skilled in torture and "destruction for the sake of destruction" (141).

High-tech information is such a highly-valued commodity that it must be guarded with extreme care to prevent its being stolen by the nefarious rival "Semiotecs," agents of the data underworld known as the "Factory" - a sort of yakuza-like organization. Nevertheless, techniques of computer piracy have become so sophisticated that it is almost impossible to store the information in computers safely. So, the System have thus developed the Calcutecs to provide a more secure method of data processing.

The complex version of this human data shuffling requires that the mind of the Calcutec be entirely stable, while actual human minds change constantly. So the System has created a complicated experimental procedure that allows them to develop a computer simulation of a Calcutec's mind at a given moment. They can then reimplant this simulated mind, which is frozen in time, in the Calcutec's brain, to be activated when needed for data processing. Unfortunately, this procedure turns out to prove fatal to the Calcutecs, who simply die in their sleep from no traceable medical problems.

Because of certain abnormalities in his mental makeup, the protagonist is the last surviving victim of this flawed experiment that implanted the subjects' heads with electrodes and a battery. So, the Calcutec's problem is that his engineered subconscious - the black box in which his

shuffling takes place - is short-circuiting and when "meltdown" is complete, his world, his conscious self, will disappear, leaving him trapped deep within his own subconscious. His familiar "reality" is ending, to be replaced by a bridge to a "reality" his brain has been creating all along to continue being. So, the Wonderland protagonist has to put his affairs in order and then quietly await his mental switch-over. At the root of the problem is an eccentric old neurophysiologist who does research on sound-removal and who first created this complex operation that has a basic program design error.

The even-numbered chapters are set in a world created unconsciously by the simulated portion of the narrator's mind, a timeless world of pure fantasy, a magical place of dreams, a dismal landscape populated by pitiful unicorns. While the two narrative lines are ostensibly separate, numerous parallels link the two story lines, allowing comparisons between the two worlds of the text.

"The End of the World" is confined within the limits of a peaceful high-walled medieval town inhabited by spiritless, zombie-like people with no past, no future, no feelings, no purpose.

Newcomers to the town, such as the narrator, have their shadows (representing the free thinking mind/conscious mind) cut off by the Gatekeeper. After he undergoes shadow-ectomy, the protagonist becomes the Dreamreader at the library. His daily task is to read and thus release the "old dreams" contained in the skulls of the unicorns that have frozen throughout the winter.

The Town is free of all troubles, and people just live there forever with no changes - there is no human death or violence or inequality. The protagonist (or at least the version of him trapped inside this world) explains the utopian aspects of this society in a debate with his own shadow: "No one hurts each other here, no one fights. Life is uneventful, but full enough in its way. Everyone is equal. No one speaks ill of anyone else, no one steals. They work, but they enjoy their work" (333).

The role of their co-residents – the golden, one-horned beasts which die in huge numbers each winter – is to siphon off the minds of inhabitants shorn of their shadows: "The beasts wander around absorbing traces of mind, then ferry them to the outside world. When winter comes, they die with a residue of self inside them"(335). These alterations turn the Townfolk into immortal ghosts void of emotions.

The poignant emptiness of the End of the World makes it just another nightmarish place – a dystopia.

The town is perfect, but the problem is that it is "*perfectly* wrong"(257-8). It is disconcertingly sterile and lifeless and apparently there is no escape from it - it is a prison of sorts, in which the narrator faces losing his soul, the part of him which belonged to the real world.

The desirability of such a paralysed, stagnating world is called into question by the shadow, who points out to the Calcutec that "the absence of fighting or hatred or desire also means the opposites do not exist either. No joy, no communion, no love. Only where there is disillusionment and depression and sorrow does happiness arise; without the despair of loss, there is no hope" (334).

The narrator strives to regain his mind and his memories, to reunite with his mind – the dying shadow - and escape back to "reality." He and his shadow conspire to map out the town and find the Wall's weakness, but they are kept apart by the Gatekeeper, who controls the beasts and the impenetrable Gate.

The novel's two distinct storylines finally merge when the hero realizes he wants to remain in his imaginary world forever. He has to make a choice near the end of the novel whether to follow his Shadow (i.e., his soul) back into the Hard-Boiled Wonderland or to continue on forever in the calm but melancholy End of the World he has "created." He is given a chance to

leave, but he stays. Instead, he “chooses” to remain and discover the potential of this world, which is, after all, the product of his own mind, peopled by inhabitants for whom he feels a certain responsibility: “I cannot forsake the people and places and things I have created. [...] I must see out the consequences of my own doings. This is my world. The Wall is here to hold me in, the River flows through me, the smoke is me burning. I must know why”(399). It is debatable if he actually has a choice; he simply has to surrender unwillingly to his science created fate and lose his soul: “I may be not much, but I'm all I've got. [...] Maybe I haven't got any family or friends. [...] But, strange as it may seem, I'm not entirely dissatisfied with this life”; “even if no one would miss me, even if I left no blank space in anyone's life, even if no one noticed, I couldn't leave willingly” (273, 391).

What is Murakami trying to say by having his protagonist choose to exist without a mind in the sterile, perfect Utopia instead of returning to the real world with his shadow? Perhaps, of the two dystopias, the Wonderland is more dangerous, with its high-tech mafia business, gruesome violence, flesh-eating monsters, broken-into apartments, splitting headaches, and hangovers from those crazy nights in which the protagonist drowns his confusion in whiskey. A world not worth returning to.

Scientifically speaking, what happens to the main character's brain has some backup in what has been discovered about the human brain. It seems that there is a small section of gray matter deep inside the brain, called the insula/ the insular cortex. This section seems to play a key role in processing and regulating actions, emotional experiences, cravings, anticipation - and making us aware of certain feelings. This is the region that could be the repository, the seat of the soul, if such a place exists. It is thought that shutting down all or part of the insula to suppress addictions and other undesirable emotions and actions that apparently stem from this part of the brain, might also kill off "good" emotions.

Tampering with something so “*beyond science*”, so poorly understood as the “black box” (subconscious), can only lead to the fatal outcome of a sensitive experiment gone wrong. As the Professor remarks, the soul is “humanity's last terra incognita”, “an elephant factory” whose keys nobody has (256-7). What is then, this scientist's code of ethics if he experiments out of “pure scientific motives” with the mind, even if he is aware that “the purity of science often hurts many people, just like pure natural phenomena do”(253)?

Murakami's novel sounds an alarm. In a high-tech information society where science is technologically advanced, so little is known about the human psyche, about what a living brain might do with a given set of inputs. Technological advancement does not necessarily imply human advancement. Technology can become a menace, and the pursuit of technological advancement can get out of control and have a detrimental impact on the human brain, destroying the very essence of the human being – the life, the soul.

REFERENCES

1. **Booker, Keith**, (1994), Haruki Murakami: Hard-Boiled Wonderland and the End of the World in: *Dystopian Literature* (A Theory and Research Guide). Westport: Greenwood Press
2. **Frențiu, Rodica**, (2006), *Haruki Murakami: Jocul metaforic al lumilor alternative*. Cluj-Napoca: Editura Argonaut
3. **Murakami, Haruki**, (1994), *Hard-Boiled Wonderland and the End of the World*. Tokyo: Kodansha International
4. **Napier, Susan**, (1996), *The Fantastic in Modern Japanese Literature: The Subversion of Modernity*. London: Routledge

5. <http://www.technologyreview.com/blog/duncan/17536>. *Smoking, Jokes and the Soul*

WOTAN ȘI „CREȘTINISMUL GERMAN”. CÂTEVA CONSIDERAȚII DESPRE RELAȚIA DINTRE RELIGIE ȘI NAȚIUNE

Lect. drd. Maria IROD

***Abstract:** This paper deals with the topic of nationalism and religion within the German culture of late nineteenth and early twentieth century. It follows the link between ethnicity and religious faith in various anti-Semitic discourses ranging from the so-called “German Christians” (a nationalist movement within the German Lutheran Church) to the neo-pagan revival advocating a relinquishment of Christianity in favor of a truly Germanic religion. In analyzing the connection between religious feeling and national character in pre-Nazi anti-Semitism I draw on C. G. Jung to emphasize the numinous dimension of those theories based on the hostility towards traditional Christianity and moral law. Jung’s arguments also seem to support the main thesis of this paper, namely that the association between nationalism and religion was made possible by the secularization and by a certain precariousness of German national identity, linked to the Romantic “organicist” view of nation and race.*

Uneori, concepte foarte respectabile în sine pot ajunge într-o proximitate periculoasă, de unde, printr-un proces cu aparențe de raționalitate, se vor metamorfoza adesea în teorii cu consecințe de o nebănuită gravitate. Diseminate mai întâi în cercuri restrânse și croindu-și apoi drum înspre cultura de masă, teoriile de acest gen pot cataliza reacții de o violență extremă la nivel social. O astfel de asociere fatidică de idei este identificarea elementului național cu cel religios. Fără a supraestima influența pe care lumea ideilor și speculațiile abstracte o pot avea asupra realului concret, credem totuși că anumite teorii pot servi drept justificare unor impulsuri iraționale, ireductibile la demersul logic diurn.

În lucrarea de față îmi propun să urmăresc această asociere dintre religie și națiune în anumite curente de idei – foarte diferite, de altfel – care circulau în spațiul cultural german în perioada premergătoare dictaturii național-socialiste. Este vorba, pe de o parte, de așa-zisul „creștinism infectat de rasism” – pentru a folosi o sintagmă a lui George L. Mosse - care culminează în mișcarea „creștinilor germani”, grupare naționalistă din rândurile Bisericii luterane germane, al cărei principal obiectiv era desprinderea creștinismului de rădăcinile lui iudaice. Pe de altă parte, mă voi opri asupra tendințelor spiritualiste neo-păgâne, ostile creștinismului în ansamblul său, care cunosc o efervescentă semnificativă în aceeași perioadă. Fără a presupune o relație de cauzalitate între toate aceste curente eteroclite și național-socialism, voi încerca să identific germenii susceptibili de ceea ce s-ar putea numi mutație malignă a ideilor. Cu alte cuvinte, voi urmări configurațiile care, fără a fi explicit rasiste sau antisemite, pregătesc totuși terenul pentru o sudură definitivă între conceptele de națiune și religie. Printr-un mecanism discursiv ce rămâne de analizat, aceste conexiuni primare între sânge, jertfă, spirit și popor, văzut ca instrument al revelației divine, sunt reînscrise într-o nouă paradigmă care le accentuează potențialul malign.

Într-un roman documentar recent apărut, se află o scenă relevantă în acest sens. Pus în situația de a-și explica dubla calitate, paradoxală, în care fusese prezent la Auschwitz – ca ofițer SS și ca profesor de religie – unul dintre personaje răspunde cu o teorie menită să justifice existența unei „völkische Religion” care să integreze etnicul și religiosul într-un sistem coerent. Merită să reflectăm asupra principalelor argumente pe care se sprijină această teorie, fiindcă ele sunt exemplare pentru o serie întregă de mișcări ce practică îngemănarea riscantă a celor două elemente. Pe de o parte, e afirmată lipsa unei religii adecvate poporului german, creștinismul

fiind doar un împrumut de esență iudaică. În discursul ofițerului SS se exprimă, slab disimulată de limbajul abstract, invidia față de evreii care au creat o religie națională pe care reușesc s-o păstreze de câteva mii de ani. Totodată, este reactivat un tip de sacralitate arhaică prin care se instituie violența ca act fondator: „Dar pentru a crea o religie e nevoie de o duritate fără seamăn. E nevoie și de cruzime. Trebuie să fii intolerant. Nu există religie tolerantă.” În prelungirea acestor idei, este postulată condiția tragică a unei Germanii incapabile să-și creeze o religie proprie și condamnate la o perpetuă scindare între religia străină, asumată superficial, prin mimetism, și religiozitatea profundă, expresie autentică a sufletului colectiv (*Volksseele*). Aici intervine premiza fundamentală pe care se bazează întreaga teorie, și anume că religia autentică nu este altceva decât un cult al strămoșilor. În acest context devine evidentă perspectiva din care nazismul a putut fi privit de unii analiști drept o *perversa imitatio* a iudaismului. Problema elecțiunii e transferată în planul literal al istoriei și interpretată prin grila unui rasism deja constituit ca ideologie. Nazismul ajunge să se prezinte astfel drept o doctrină a adevăratului „popor ales” (înțeles ca entitate biologic-rasială) care – conform vitalismului ce-i este propriu – trebuie să-și impună valorile superioare celorlalte popoare. Urmând o logică a reacțiilor afective primare, nazismul își identifică inamicul principal în poporul evreu, căruia „îi invidiază și-i contestă elecțiunea.”. Lăsând la o parte explicațiile psihologice care s-au dat acestei apropieri frauduloase a noțiunii de „popor ales”, putem discerne două direcții majore care desăvârșesc „mutația malignă”, adică falsificarea ideii de elecțiune și a relației dintre elementul etnic și cel religios, așa cum apar ele în iudaism. În primul rând, avem de-a face cu o secularizare radicală, ce face din rasă un principiu autonom în raport cu transcendentul, care acționează, prin urmare, nu în virtutea unei alianțe cu divinitatea, ci a unei calități intrinseci ce-i asigură pretinsa superioritate. Această calitate ar fi vitalismul sus-menționat, care-și datorează ansamblul conceptual evoluționismului privit în sens larg, ca ierarhie a speciilor în lanțul evolutiv, luptă pentru supraviețuire și selecție naturală. Avem, așadar, de-a face în această *perversa imitatio* cu o dublă falsificare a iudaismului: pe de-o parte este vorba de o ignorare a caracterului unic și irevocabil al elecțiunii lui Israel, care-i conferă un statut prioritar în planul divin al mântuirii. Acest statut este recunoscut, de altfel, și de creștinismul tradițional. De asemenea, prin minimalizarea dimensiunii sacre a istoriei lui Israel și prin folosirea abuzivă a conceptelor moderne de națiune și rasă în contextul legământului dintre Dumnezeu și poporul evreu, s-a ajuns la identificarea mesianismului iudaic cu naționalismul. Pe de altă parte, legea morală care constituie nucleul conștiinței iudaice și mesajul ei adresat întregii umanități este înlocuită cu „principiul etern al forței și al energiei.”

Alături de temele evoluționismului, în exaltarea vitalității este prezentă și o receptare reducăționistă a ideii lui Nietzsche că valoarea e o funcție a vieții. Contaminarea religiosului de estetic (începută în romantism) duce la o devalorizare a moralismului, care reprezintă un deficit de vitalitate, neagă viața nudă și duce la o anumită asceză. În antiiudaismul german există o bogată tradiție a ostilității față de Sf. Apostol Pavel care e privit ca un reziduu al legii vechi, infiltrat în legea nouă. Astfel, Lagarde vorbește despre necesitatea unei reînnoiri germanice a creștinismului tradițional, care nu corespunde *Volksgeist*-ului german, fiindcă a fost transformat de evreul Pavel într-un dogmatism rigid. De asemenea, H. S. Chamberlain vedea în creștinism, în special în cel catolic, o tradiție improprie germanilor, un fel de corset moral, reprezentat de legile inventate de evreul Pavel, care sufocă așa numitul „suflet al rasei” (*Rassenseele*).

Spre deosebire de rasismul îmbrăcat în haină științifică și care este un instrument al bio-puterii (Foucault), mistica rasei reactivează un mitologem puternic, acela al confruntării decisive dintre bine și rău, dintre lumină și întuneric, unde, bineînțeles, forțele binelui sunt reprezentate de rasa ariană superioară, creatoare, de o înaltă spiritualitate, iar cele ale răului de „rasa” iudaică

necreatoare, care convertește mitul în materie și seamănă anarhie. Imaginea stereotipă a evreului ia dimensiuni metafizice, evreul ajunge, așadar, un principiu, fără legătură cu realitatea, aflat în conflict etern cu principiul opus. Este interesant de zăbovit un pic asupra acestui dualism. S-a observat adesea că, spre deosebire de creștinism, iudaismul acordă o mai mare importanță îndeplinirii practice a comandamentelor religioase, susținând totodată valoarea spirituală a materiei. Paradoxal, Sf. Apostol Pavel – pe care mișcarea „creștinilor germani” îl acuzau că impune lumii un legalism îngust de sorginte iudaică – este perceput în iudaism ca un importator al principiului dualist elenistic și ca o sursă a devalorizării corpului în creștinism. În mod semnificativ, dintre nenumăratele stereotipuri antisemite (combătute de iluminism și intrate oarecum în latență), primul care este recuperat este caricatura medievală a evreului materialist și manipulator, înzestrat cu attribute fizice vulgare, semn al lipsei de spiritualitate. Acest clișeu culminează în afirmația lui Hitler că evreei nu cunosc nicio formă de idealism și nu cred în viața de apoi. Astfel, în mod straniu, vitalismul nietzscheean se aliază cu dualismul gnostic (depreciativ la adresa trupului) împotriva evreului asupra căruia proiectează tot ceea ce li se pare demn de a fi respins.

Oarecum mai consecvenți se dovedesc a fi „neo-păgânii” care acuză în bloc toate tradițiile care le apar drept o trădare a forțelor vitale: iudaismul, creștinismul și raționalismul. Un exemplu relevant este gruparea intitulată *Die Kosmiker/Die kosmische Runde*, ai cărei reprezentanți principali – Alfred Schuler și Ludwig Klages – susțineau o întoarcere spre trecutul pre-creștin și o apropiere de misterul virtuților rasiale. Statutul superior al vechilor arieni era explicat prin apropierea acestora de natură, adică de sursa forței vitale (*Lebenskraft*). Spiritul fără substanță („der Geist ohne Substanz”), ca dușman al vieții și al solidarității organice dintre suflet și corp, este conceptul de bază al filosofiei lui Klages (mai ales în lucrarea sa în trei volume *Der Geist als Widersacher der Seele*, publicată între 1929-1933). Este interesant de menționat că Hitler, conform unor mărturii, ar fi asistat în 1922 la o conferință a lui Alfred Schuler.

O alianță asemănătoare între vitalism și misticismul rasial practică și Jörg Lanz von Liebenfels, care iese din Biserica Catolică pentru a pune bazele unei „religii ariene”. În 1905 scoate revista *Ostara. Zeitung für blonde Leute*, în care își expune temele predilecte: cultul soarelui, supraoamenii blonzi tutelați de zeița Ostara și focul ca simbol al substanței sufletului. În teoria lui Lanz, poporul ca unitate organică e un mediator între forța cosmică și individ. Arieni sunt o rasă superioară pentru că s-au călit în lupta cu natura, activându-și forțe vitale speciale, necesare în lupta cu rasele inferioare, reprezentante ale întunericului și materialismului lipsit de suflet. Discernem și în acest context o separare între suflet și spirit care merge pe linia filosofiei lui Ludwig Klages. Revista *Ostara* era destul de populară în Viena primelor decenii ale secolului XX și putem bănuși că a fost citită și de Hitler. În orice caz există asemănări frapante între viziunea maniheistă a lui Lanz și teoriile lui Hitler despre lupta dintre rase.

Desigur, astfel de curente, deschis neo-păgâne, erau mult mai susceptibile de a evolua spre un rasism virulent decât „creștinismul german” care întâmpina obstacole serioase în asimilarea misticismului rasial. Totuși, bisericile creștine germane – atât cea luterană cât și cea catolică, de la Karl August von Hase până la August Rohling – au avut momente de vulnerabilitate la ceea ce Berdiaev numește „stihia populară” a mesianismului național. Berdiaev vorbește despre narodnicism ca despre o „deviație păgână în ortodoxia rusă”, periculoasă pentru că tinde să pună semnul egalității între conștiința mesianică și cea naționalistă, riscând să plaseze credința în popor înaintea celei în Dumnezeu. Avertismentele lui Berdiaev vizează așadar tocmai identificarea abuzivă a elementului etnic cu cel religios și, totodată, „tentația colectivismului” care „paralizează” principiul responsabilității individuale și al disciplinei spirituale. Pe de altă parte, el recunoaște că fiecare popor, ca și fiecare individ, are „o capacitate originală de refracție

a creștinismului”, dar acest lucru e benign și nu contravine mondialismul creștin, atâta vreme cât rămâne într-un cadru ecumenic.

Termenul de „stihie”, imună la lumina *logos*-ului, ales de Berdiaev trimite la elementul de sacralitate arhaică, la acel sâmbure irațional ce joacă un rol decisiv în „mutația malignă a ideilor”. În trei eseuri dedicate ravagiilor național-socialiste, C. G. Jung analizează relația dintre mit și inconștientul colectiv, propunând o interesantă teorie asupra genezei antisemitismului german. Potrivit psihanalistului elvețian, valul de naționalism german culminând în național-socialism antrenează straturi ale psihicului profund, încărcate de numinozitate, și se explică, cel puțin în parte, prin reactivarea unui arhetip foarte puternic aflat de secole „într-o odihnă istorică”. Este vorba despre „trezirea” lui Wotan, zeu germanic cu atribuții complexe, pe care istoricul Martin Ninck, citat de Jung, îl descrie drept: „*Berserker* [luptător înveșmântat în blană de urs; n.mea, M.I.] zeu al furtunii și pribeag, luptător, zeu al dorinței și iubirii, domn al morților, zeu al eroilor căzuți, știutor al tainelor, vrăjitor și zeu al poezilor.” După cum se știe, pentru Jung Dumnezeu este un arhetip, adică o componentă structurală *a priori* a psihicului uman, mai exact a celui mai profund nivel al acestuia: inconștientul colectiv. Arhetipul este o realitate psihică demonstrabilă empiric și acționează ca factor activ al vieții psihice a individului. Jung face diferența între forma arhetipală și conținuturile arhetipului. Forma arhetipală rămâne întotdeauna necunoscută și trimite, în final, către o realitate transcendentă, în cazul de față Dumnezeu înțeles în sine, *an sich*, etern și incognoscibil, aspect despre care Jung, în calitate de „empirist” se ferește să vorbească. Conținuturile arhetipale, în schimb, sunt forma indirectă și incompletă de exprimare a ceea ce nu poate fi exprimat, adică a formei arhetipale. În strânsă legătură cu Dumnezeu-conținut arhetipal, ca manifestare concretă a unei dispoziții psihice *a priori*, se află noțiunea de simbol. Așa cum îl înțelege Jung, simbolul este o formă de exprimare a unei realități parțial necunoscute, ce nu poate fi niciodată epuizată. Simbolul rămâne viu atâta vreme cât concentrează în jurul său semnificații potențial infinite, ce merg dincolo de realitatea pur fenomenală. Atunci când un simbol nu mai este apt de a sugera inexprimabilul, el decade la statutul de semn, adică ajunge să exprime un lucru cunoscut.

În lumina acestei concepții despre religie, putem înțelege de ce, după părerea lui Jung, „trezirea” lui Wotan explică acea *furor teutonicus*, starea de posesiune colectivă din perioada nazistă, mai bine decât factorii raționali de natură economică sau politică. Zeii sunt personificări ale unor forțe sufletești, iar resuscitarea fondului arhaic germanic coincide cu declinul bisericilor creștine survenit în urma secularizării avansate din spațiul cultural german și, implicit, cu slăbirea simbolului creștin central al „părintelui mediteranean ordonator, drept, ba chiar iubitor.” Semnele contaminării simbolurilor creștine de atributele lui Wotan apar, conform lui Jung, încă din secolul al XIX-lea, și vizează atât manifestări colective cum ar fi acele secte din nordul Germaniei care îl înfățișează pe Hristos călare pe un cal alb – imagine înrudită cu Wotan, dar și cu Dionisos – sau înființarea în 1899 a mișcării de tineret *Wandervogel* ce avea să se transforme în 1933 în *Hitlerjugend*, cât și fenomene ale culturii înalte.

În virtutea caracterului dinamic și dualist propriu oricărui arhetip, forma arhetipală de Dumnezeu conține în sine un potențial de tulburare nevrotică. Așadar, Jung identifică germele răului în criza creștinismului și în secularizarea culminând cu „moartea lui Dumnezeu”. Cu alte cuvinte, acea energie aparte, generată de inconștientul colectiv și care până la un anumit punct istoric se manifesta în fenomenele asociate religiei tradiționale ajunge să fie investită acum în zone improprii:

O lege inexorabilă a psihologiei spune că orice proiecție șubrețită se reîntoarce la obârșia sa. De aceea, dacă cineva ajunge la năstrușnica idee că Dumnezeu ar fi murit sau că nici n-ar exista

deloc, atunci imaginea psihică a divinității, care corespunde unei structuri dinamice și psihice bine determinate, se reîntoarce în subiect și produce o „autodivinizare”, adică toate acele trăsături ce le sunt caracteristice numai smintiților și duc, deci, la catastrofă.

ALEXANDRU BUSUIOCEANU ȘI GÂNDIREA ÎN EXIL

Lect. drd. Irina DOGARU

„În momentul când vă scriu aceste rânduri am în față tabloul cutremurător al chinuitului nostru popor care ne-a semănat în lume cu speranța că va culege cândva recolta meritată. Și care este această recoltă? Decepții și dezamăgiri, investiții în valori falimentare, practici politice care speculează à la hausse existențe nemeritate și nejustificate, uitare, delăsare, nepăsare etc.” (C. Ghidel, 22 august 1954, Stuttgart)

Corespondența lui Alexandru Busuioceanu, adunată de Liliana Corobca în două volume publicate în 2003 la editura „Jurnalul literar”, reunește mare parte din scrisorile acestuia din perioada 1942-1950, respectiv 1952-1961. Ediția critică Corobca este importantă pentru întregirea imaginii exilului românesc. Într-adevăr, citind cele două volume de scrisori, organizate pe principiul cronologic și conținând, din fericire, un indice de nume care înlesnește căutarea lor după destinatar, ne clarificăm imaginea exilului românesc în ansamblul său.

Deși Busuioceanu se mărturisește a nu fi „un cultivator pasionat al stilului epistolar”, el se dovedește, cel puțin în anii exilului, un prieten sentimental, care găsește o adevărată motivație vitală în păstrarea legăturii cu cei dragi, aflați mai întotdeauna departe. Mai mult, susținuta corespondență pe care o cultivă cu aceștia sau pur și simplu cu colaboratorii săi are la bază dorința de a lămuri probleme de ordin intelectual, fie în calitate de sfătuitor și îndrumător –cu cei aflați la început de drum–, fie pentru a consolida proiecte culturale pe care le dorește îndeplinite alături de mai vechii săi prieteni din exil.

Tot în aceste două volume se întregește imaginea lui Alexandru Busuioceanu ca pilon al comunității românești din capitala Spaniei, profesor de cultură română la Universitatea *Complutense* din Madrid, director al Institutului Român, consilier cultural la Serviciul cultural și de presă de pe lângă Legația română.

Rețeaua corespondenței exilului lui Busuioceanu cuprinde orașele Buenos Aires (Vintilă Horia, cel care înființează revista *România*), Santiago de Chile (oraș în care era gata să se mute, cu ajutorul fostului consilier comercial la Madrid, Henry Helfant), Palma de Mallorca (pictorul Alexis Macedonski, fiu al poetului; Pamfil Șeicaru), Tenerife (Alexandru Ciorănescu), Lisabona (Victor Buescu), Paris (N.I. Herescu, C. Antoniadă, Mircea Eliade – animator al revistei *Luceafărul*, Emil Cioran), Stuttgart (I. Ghidel, coordonator al revistei *Orizonturi*).

Ne vom referi în acest scurt articol la câteva scrisori incluse în primul volum, din perioada 1942-1950, când autorul acestor epistole încă mai trăgea nădejde că aberantul regimul comunist va cădea curând și că se va întoarce în țară, dând uitării exilul, așteptând cu sufletul la gură o viață mai bună în patria pe care, de la distanță, o idealizează, sfâșiat de durerea depărtării.

În acest prim volum, în corespondența pe care o poartă cu toți prietenii săi, spulberați necotro de aceeași urgie politică, aceeași supărătoare constantă revine în numeroase scrisori, care face dorul de țară și mai de nesuportat: sărăcia aproape extremă. Într-o scrisoare a lui Alexandru Ciorănescu, care se afla în exil la Paris, acesta îi mărturisește prietenului său madrilen: „M-aș bucura să vă pot vedea la Paris [pe Busuioceanu și pe Victor Buescu], unde existența noastră, a celor „scoși din pâine”, e destul de precară. Ne zbatem, totuși, cum putem ca să ne menținem. Bineînțeles că față de problema rației alimentare, studiile hispanistice trec pe planul ultim, și nu fără părere de rău.”

Tot de la Paris, îi scrie de această dată N.I. Herescu: „Duc în fermecătorul Paris, de care n-am vreme (nici inimă) să mă bucur, o viață de câine. E un adevărat viespar. Te fericesc că te găsești în relativ liniștitul Madrid, mai puțin expus intrigilor co-naționale.”

În aceleași griji financiare se zbate și Vintilă Horia, aflat în 1947 la Florența, de unde îi scrie maestrului său mai vârstnic, adresându-i-se întotdeauna cu „mult stimate și iubite domnule Profesor”, aceste cutremurătoare cuvinte: „Aș fi foarte bucuros de apariția interviului [este vorba despre interviul pe care i-l acordase amicul său, Giovanni Papini, la Florența, în același an] în paginile vreunui ziar spaniol (...). Nu atât pentru modestele pesetas cu care mi-ar răsplăti munca, cât pentru avantajele pe care le-aș avea aici (...) (reducere la căile ferate și altele). Situația mea e încă tulbure. Averea rămasă în Țară nu se mai poate vinde și aștept să-mi fie confiscată de pe o zi pe alta, nu atât din cauza lungii mele absențe, cât mai ales a nu mai puțin lungii mele condamnări cu care m-au gratificat sinistrorii și nerușinații discipoli ai lui Trahanache. Continui a publica și a încasa «affimeri compensi» cu care acopăr cel mult o treime din cât îmi trebuie ca să trăiesc. Caut cu disperare o soluție și, cu toate promisiunile care mi se fac, în stânga și-n dreapta, nu am ajuns încă la un liman economic. Reprezintă, în mic, trecerea prin viață a României.”

După cum se vede, niciunul dintre reprezentanții cei mai de seamă ai culturii române nu ducea, în exil, o viață lipsită de griji. Cei menționați mai sus nu sunt singurele exemple. Emil Cioran, bun prieten cu Busuioceanu, îi scrie, în februarie 1950, că nici el nu găsise, după doisprezece ani, o soluție materială la Paris.

Busuioceanu însuși se confruntă cu enorme dificultăți pecuniare. Aflăm acum amănunte despre dorința sa de a părăsi Madridul și de a se stabili în alte părți, unde grijile materiale să nu mai constituie un impediment la adresa preocupărilor intelectuale, unde serviciile la care era supus pentru a-și câștiga pâinea să nu mai fie atât de apăsătoare încât să-l împiedice să-și ducă la bun sfârșit planurile spirituale. America Latină (în special Chile) e văzută ca un posibil pământ al făgăduinței. Într-o scrisoare adresată pe 15 august 1946 lui Henry (Enrique) Helfant, consilier comercial al României la Madrid, cel care se stabilise în Chile și dorea să-l sprijine prin găsirea unei catedre la Universitatea din Santiago, Busuioceanu îi mărturisește acestuia că își menține „dorința de a mă transfera în America.” Până la urmă însă, tot el respinge idealizarea excesivă a acelor locuri îndepărtate, știind bine că „un profesor nu poate aștepta nicăieri bogății și îmi închipui că și la Santiago, ca în toate părțile, catedrele trebuie să fie slab plătite.”

Mai mult, tăvălugul roșu era așteptat să sosească din clipă în clipă în capitala Franței, iar asta îi tăia lui Busuioceanu tot cheful „de a mă așeza între francezi.”

Până la urmă, cu voce de profet, îi scrie lui Vintilă Horia că „îngrijorările dumitale sunt ale aproape tuturor care trăim astăzi pe unde ne-a aruncat vântul(...) Viața nu e ușoară aici pentru cine n-are bani și nu contează decât pe o meserie de intelectual.”

Dacă aceasta este trista imagine a exilului românesc, mult mai înfricoșătoare sunt ecurile care ajung la ei din Țara scrisă mereu cu majusculă, acolo unde o clică de nemernici tocmai transformase totul într-un infern cu neputință de controlat. Veștile apocaliptice care soseau din orașele de acum staliniste nu aveau cum să îndemne la întoarcere și nici nu ofereau măcar iluzia unui viitor posibil. Cel mai bun prieten al lui Alexandru Busuioceanu din anii tinereții, Nichifor Crainic, fusese torturat în închisorile comuniste, sub acuzația de legionarism. Într-o scrisoare de-a lui Busuioceanu către Vintilă Horia, datată 23 septembrie 1947, acesta adaugă, în post-scriptum: „Despre Nichifor Crainic cred că ai auzit. A fost omorât de bestiile de la București. S-a găsit totuși un om de curaj, ca Făgețel de la Craiova, care a închinat un număr din „Ramuri” memoriei lui. Ziarul „Scânțea” îl denunță pe Făgețel, reclamând represalii.” Drept răspuns, Vintilă Horia îi scrie de la Roma: „Momentul e cumplit de grav. Țara n-a trecut niciodată printr-o încercare asemănătoare și sunt convins că numai cei din afară o putem salva. Nu suntem prea mulți, însă

douăzeci de intelectuali de mâna întâi pot forma nucleul necesar unei mișcări care să poată reda viața Țării spânzurate. Îmi dau seama că de modul nostru de a acționa, de hotărârea noastră de a activa în comun, depinde totul. Purtăm pe umeri o răspundere esențială și sunt sigur că, cu oarecare abilitate și cu oarecare conștiință renunțare, putem întreprinde lucruri temeinice.” Imediat după aceea, Vintilă Horia ține să precizeze că moartea lui Nichifor Crainic l-a afectat profund, l-a „zdruncinat până în adâncul sufletului”, deoarece se simte „mai singur, jefuit parcă de un fragment de trecut care a fost desigur prima piatră a tristei case care sunt azi. Pillat, Crainic... Câți dintre gândiriști stau astăzi cu sabia deasupra capului?”, se întreabă el cu amărăciune în același loc.

Dacă s-ar fi întors în România, Busuioceanu ar fi avut parte, fără nici o îndoială, de un destin similar cu cel al bunului său prieten Nichifor Crainic. Băgat – fără niciun temei de altfel, tocmai el, care mereu se arătase împotriva legionarilor, pe care îi numește „ultimii hitleriști din Europa” – în oala dușmanilor periculoși ai sistemului recent instalat la București, el ar fi fost cu siguranță trimis într-una din temutele închisori care își tratau victimele ca în cele mai negre pagini dostoievskiene.

Totuși, pentru că o inocență aproape copilărească, esență a poetizărilor sale uluitoare de curate, în sens spiritual, se amestecă permanent în personalitatea lui vîguroasă cu tulburiile amărăciuni care se adapă din cele mai adânci și mai tăioase decepții provocate de realitatea pe care o trăiește abisal, Busuioceanu știe că nu trebuie să își dorească să se întoarcă în România și se vede nevoit să accepte, cu negrăită durere, odată pentru totdeauna, exilul: „Nu am dorința de a mă întoarce în țară până când nu încetează ocupația rusească și până când nu se așează acolo un regim omenesc, care să nu asuprească lumea și să poată inspira încredere.”

Prin urmare, cum în Țară îi era cu neputință să se întoarcă, singurul lucru pe care-l mai putea face pentru România și pentru el însuși era să reînființeze revista *Gândirea* în exil, proiect în vederea căruia lucrează susținut – și visează – împreună cu Vintilă Horia, deoarece, după expresia acestuia din urmă, „*Gândirea* înseamnă România Mare” și „reapariția ei poate fi de bun augur”.

Îi mărturisește proiectul și prietenului său de la Lisabona, Victor Buescu, într-o scrisoare din august 1947, încercând să-l asocieze la îndrăzneț la întreprindere: „Am un proiect însă mai important decât toate, pe care de mult îl meditez și acum a ajuns cred în faza lui finală.(...) Vreau să scot la Madrid, revista *Gândirea*, anul XXVII, serie nouă. Aș vrea să o tipăresc exact ca la București (...) cu adausul în subtitlu: *Revista Scriitorilor Români în exil.*” Aproape întreaga scrisoare o dedică acestui subiect, mărturisindu-i lui Buescu că dorește să întoarcă revista la vechile ei fâgașuri și vorbindu-i acestuia despre binecunoscutul trecut al oazei de cultură care polarizase „aproape toată viața culturală românească dintre cele două războaie.”

Din paginile acestei scrisori răzbat accente dramatice de neputință frustrantă, combinată însă cu dârzenia de a lupta împotriva unei stări de lucruri absurde: „mulți dintre colaboratorii ei ne găsim astăzi peste hotare, fără putința de a mai scrie un cuvânt pe românește. În țară nimeni n-o mai poate scoate. Dintre cei care am scos-o la început, eu singur mă mai bucur de soarta de a fi liber.”

Busuioceanu vede reînvierea *Gândirii* ca pe o datorie de onoare: „Socotesc că e o datorie a mea să reînviez revista aceasta care e ca un simbol al culturii noastre și poate fi azi din nou glasul liber al scriitorilor români.” El speră că, republicând revista, va trezi conștiința scriitorilor rămași în țară, ceea ce va reprezenta „una dintre cele mai puternice arme subversive” pentru a întreține o mișcare națională. În inocența lui, Busuioceanu nădăjduiește că va avea în țară „citori mai pasionați decât în străinătate”.

Este poate scrisoarea care oferă cele mai multe amănunte despre cum urmărea Busuioceanu

să își pună planul în aplicare. De fapt, el speră să obțină sprijinul spaniolilor, să meargă ulterior la Paris, Geneva și Roma pentru a le explica situația politicianilor de acolo și, în orice caz, e hotărât să scoată revista și fără ajutorul acestora, deoarece oricum, după cum susține în încheiere, i se pare că din această problemă merită să facă o adevărată „misiune”.

Victor Buescu are grijă să îi răspundă că „reaparitia acestei reviste în timpurile de față este, în primul rând, un act de curaj și de atitudine, care face cinste promotorului ideii.” De asemenea, tot el își dă adeziunea, cu sentimentul că răspunde „unei misiuni și că mi se face o favoare”, pentru că Buescu asemuiește perioada gândiristă cu cea generația „convorbistă”.

În aceeași perioadă, tot în august 1947, îi comunică lui Vintilă Horia că dorește să îi adune în revistă „pe toți scriitorii români care nu s-au pătat în vreun fel în aceste turburi vremuri.” Se consideră suficient de tenace pentru a duce la bun sfârșit o asemenea datorie, dar se vede faptul că destinul i se împotrivesc și de această dată.

Despre România scrie, cu mâhnire nespusă, într-o pagină antologică, pe care și Liliana Corobca o amintește în „Scrisoarea introductivă” la cele două volume de corespondență: „Lumea în care ne vom întoarce – dacă ne va fi îngăduit – lumea noastră românească, va fi o lume de ruine. Cei de acolo sunt atât de nenorociți azi și vor fi poate mâine și mai nenorociți, încât nu mai putem aștepta vreo refacere de la ei. Oameni ca Sadoveanu și atâția alții sunt pentru noi pierduți pentru totdeauna. Și unul câte unul se vor pierde încă mulți, pe care mizeria, și fizică și morală, îi va îngenunchea.”

Vintilă Horia, pătruns la rândul său de importanța acestei misiuni, consideră, într-o scrisoare datată 23 august 1947, că *Gândirea* va deveni „difuzării culturii noastre în emisfera occidentală”, precum și „o mare revistă europeană pusă în slujba acelei Români pe care numai noi o mai purtăm în suflet.”

Din păcate, dintr-o scrisoare adresată un an și ceva mai târziu lui V. Horia, reiese că polemica pe care o purtase Busuioceanu cu Eliade și chiar cu Herescu, datorată dorinței acestora din urmă de a scoate la Paris o altă revistă românească, numită *Luceafărul*, este o zadarnică irosire de energie: proiectul de a publica o serie nouă din *Gândirea* eşuează lamentabil, spre durerea neconsolată a lui Busuioceanu, care, din acest moment, va vedea în Eliade un neprieten, dacă nu chiar un rival. În scrisoarea din 28 septembrie 1948, îl acuză pe Eliade de minciună și micime sufletească într-o scrisoare adresată lui V. Horia, în care ține să precizeze că „(...) îmi produce o adevărată indignare modul acestor oameni [Eliade și Herescu] de a concepe lucrurile, nesincer și meschin.” Cu tristețe constată, în același loc, că „românul e, peste hotare, o calamitate din punct de vedere românesc. Confundă mai întotdeauna interesul general (...) cu mica lui ambiție personală” (observație pe care o făcuse și Vintilă Horia, în alți termeni, într-o scrisoare precedentă).

Imediat după aceea, Busuioceanu îl lămurește pe V. Horia că nu a putut scoate revista *Gândirea* fiindcă „am întâlnit tot opoziția acestor amici de la Paris.” Și explică de ce, în opinia sa, Eliade i-a pus bețe în roate: „Într-o scrisoare de anul trecut, tot Mircea Eliade mi-a spus fără înconjur că el socotește că *nu trebuie* să apară nici o altă revistă românească de literatură, înainte de aceea pe care o plănuiau ei, în America. Ce puteam să fac? Suntem atât de puțini scriitori în străinătate, încât fără grupul lor nu aveam cu ce alimenta revista. Acum, iacă, lor li se pare că suntem prea mulți!”

Aceasta este pricina pentru care relațiile sale cu Eliade se vor menține la nivelul unei glaciale politeji, de cele mai multe ori excesiv de atente, ca între persoane care se văd nevoite să păstreze aparențele, dar care în adâncul sufletului știu că nu se vor apropia niciodată. Niciunul dintre ei nu-i va mărturisi celuilalt pe șleau antipatia, dar din jurnalul intitulat *Caietele de miezul nopții* și din cele două volume de corespondență reiese clar că, nici acum și nici altă dată, criticul de artă

Busuioceanu nu-l va avea deloc la inimă pe specialistul în istoria religiilor, care i se pare un om „cuminte” (ironia este evidentă) și care trage „ițe politice prin toate colțurile lumii, cu gândul la fondurile din America.”

Un alt motiv pentru care Busuioceanu nu îl suportă pe Eliade are legătură directă cu simpatiile legionare ale acestuia din urmă, de care profesorul de la Complutense nu dorește să știe. Ca de altminteri și în paginile jurnalului său, îi repugnă activitatea acestora de peste hotare, deoarece, după cum desprindem dintr-o scrisoare primită în decembrie 1948 de la Henry Helfant, în America legionarii se considerau „cei mai curați exponenți ai românismului”, ceea ce „poate să ne facă tort pe lângă nordamericani și englezi, căci nu se bucură aici de nicio simpatie, nici încredere în acele cercuri tot ce miroase a Hitler.”

Și, în sfârșit, a treia cauză ce stă la baza spulberării oricărei posibile prietenii între acești doi oameni de egală valoare spirituală este gafa pe care o face Eliade de a-i cere lui Busuioceanu, într-o scrisoare datată 4 august 1948, adresa celui mai mare rival al acestuia, Aron Cotruș, pentru a-l invita să colaboreze (dublă greșeală) la revista *Luceafărul*, care oricum, prin fondurile strânse din America, luase locul ambițiosului proiect al lui Busuioceanu de a reînțemeia *Gândirea*.

De aceea, deși scrisorile lui Eliade sunt cel mai adesea scurte, la obiect, încep mereu cu „stimate Domnule Busuioceanu” și se încheie „cu toată prietenia”, corespondența celor doi este extrem de precaută și presărată cu ironii mușcătoare din partea lui Busuioceanu. Un exemplu elocvent pentru o asemenea ironie, care stă mărturie și pentru spiritul neînduplecat al acestuia, nicicând dispus să umble cu șoșele și momelile, îl reprezintă tocmai răspunsul la cererea lui Eliade din scrisoarea menționată în paragraful anterior: „Dar de ce te adresezi tocmai la mine pentru adresa lui Cotruș? Vrei oare să-mi faci plăcere mie? Sau lui Cotruș? Punctul de vedere pe care-l subliniezi că trebuie să colaboreze toți scriitorii români îl găsesc în principiu just. Aș fi de părere chiar să invitați și pe doamna Cotruș, care scrie compoziții patriotice în proză, cam în același stil ca acelea ale soțului în versuri și e prezentată aici ca scriitoare română, națională. Într-o antologie de „Cuartistas extranjeros”, dna Cotruș, introdusă de soțul său Aron, figurează ca o mare scriitoare, reprezentând singură literatura română, alături de Goethe, Maurice Jokay, Albert Samain, Massimo Bontempelli, Somerset Maugham etc. Dacă nu ai antologia, ți-o pot trimite eu”, își încheie Busuioceanu, caustic, demonstrația.

Eliade preferă să se arate mai diplomat și să răspundă – atunci când catadicsește să o facă – afabil și laudativ la adresa românului stabilit la Madrid, pe care de altminteri are toate motivele să îl prețuiască din punct de vedere intelectual și nu ezită chiar, de câteva ori, să-și mărturisească admirația, ba chiar și entuziasmul față de activitatea lui Busuioceanu. Iată, de pildă, pe 6 septembrie 1948, îl elogiază pentru ceea ce el însuși numește „excelentul studiu *Literatură și destin*” trimis de către Busuioceanu spre a fi publicat în paginile revistei *Luceafărul*, studiu pe care dorește să îl pună în fruntea revistei, „așa cum se cuvine”, chiar dacă pentru asta se vede silit să „modific paginația” și, continuându-și laudele, susține că îl consideră o „admirabilă sinteză și îndrăzneată valorificare a tradițiilor noastre”. „Am citit, continuă el, cu o încântare crescândă și îți mulțumesc – nu în numele revistei, pentru că revista este a noastră, a tuturor – ci în numele acelor, sute și mii, de cititori risipiți în cele două Americi, cărora le vei revela o parte din propria lor ființă.”

În contrapartidă, însă, Busuioceanu, deși din diplomație își începe uneori scrisorile chiar cu „Dragă prietene”, nu e deloc entuziasmat de revista lui Eliade, pe care, mai exigent, o găsește „slăbuță, extrem de slăbuță”, ba chiar evită de multe ori să trimită colaborări în paginile acesteia, pe care le motivează cu aceeași diplomație.

Într-o altă scrisoare, din 3 decembrie 1948, Eliade, din nou explicit admirativ, îi adresează lui Busuioceanu aceste cuvinte: „Iubite Domnule Busuioceanu, (...) Am regăsit, cu bucurie [în

revistele trimise de către acesta la Paris] pe eseistul adolescenței mele în proza din „Însula”. Și am admirat cu câtă personală fermitate mânuiești și această limbă, după ce admirasem, astă-vară, stăpânirea limbii poetice spaniole. Nu-ți pot spune cât mă bucur văzându-te în avant-garda culturii hispanice, aducând cu dta tot europeismul și tot românismul sufletelor noastre. Aștept cu nerăbdare apariția cărții despre literatura românească.” Și încheie „cu mulțumiri și cele mai alese sentimente de admirație și prietenie, al dtale, Mircea Eliade.”

Cu toate acestea, Busuioceanu nu se lasă fermecat nici acum de vorbele măgulitoare scrise de Eliade. În decembrie 1949 îi trimite, pe un ton de intimă complicitate și ca răspuns la o scrisoare a acestuia în care exprima opinii ce păreau calchiate după ale sale, o epistolă mai tânărului său prieten Vintilă Horia, în al cărui cuvânt și discernământ are deplină încredere, dezvăluindu-și din nou părerea despre *Luceafărul*, din care oricum nu apăruseră –din lipsă de fonduri– decât două numere: „Revista lor e însă, cum ai văzut, foarte slabă. Eu nu sunt mulțumit nici de «literatura», nici de spiritul cu care se prezintă. Dar m-am convins că lucrul e aproape iremediabil.” Și imediat după aceea îl atacă din nou pe Eliade: cusururile revistei vin, după el, din „tendința de monopol a celor interesați și solitudinea mai mult decât patriotică în jurul subvenției și a privilegiului de a comanda.”

În concluzie, pe Eliade nu îl va ierta niciodată pentru că, din pricina lui, nu reușise să-și împlinească „misiunea“ de a republica *Gândirea* „serie nouă”, iar mâhnirea de a-și vedea spulberat visul îl face să tragă – tot cu ironia lui proverbială – concluzii și mai amare despre proastele obiceiuri ale românilor din exil de a-și face rău unul altuia, în loc să se ajute. „Mă conving, scrie el în aceeași epistolă către V. Horia, că românul e mai bun de unul singur și pe seama lui, decât în tovărășie și cu grija subvenției.”

În afară de epistolele sale, Busuioceanu a scris tot ce i-a îngăduit destinul, în toate limbile în care s-a văzut nevoit s-o facă (spaniolă, franceză, engleză, italiană, germană), iar acum nu mai voia decât să se odihnească, căci liniștea îi lipsise cel mai tare de-a lungul tumultuoșilor ani petrecuți în exil. De fapt, poate și mai exilat ar fi fost și dacă ar fi rămas în România cumpliților ani din perioada comunistă, când tăvălugul rusesc și densa ceață roșie acopereau orizontul și transformau întreaga societate într-un trist abator unde la vânzare nu se găseau decât intelectuali proaspăt ieșiți de prin pușcării, frăgeziți în cumplite bătăi, decapitați, decimați, sau, mai rău, cumpărați de „sistem” la prețuri jalnice.

Criticul de artă român moare singur la Madrid. Unica mărturie publicată până acum despre ultimele sale clipe de viață se regăsește într-o scrisoare a lui Aurel Răuță către Grigore Nandriș. Răuță îl vizitase pe Busuioceanu în acele clipe de pregătire pentru trecerea dincolo și ține să-i spună lui Nandriș că „trei zile înainte de a muri (la trei dimineața) nu mai umbla și nu mai cunoștea nimic. Era complet schimbat. Mai bine pentru cei ce nu l-au văzut, pentru că au rămas cu imaginea lui din timpurile bune, falnic, frumos și cu figura lui totdeauna surâzătoare. A fost mintea cea mai luminată și talentul de relief din lumea de afară. Numele lui va rămâne totdeauna legat de spiritualitatea românească.”